

ମହାଶକ୍ତି ମା' କାଳୀ

ଅଧ୍ୟାପକ ରବୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର ବେହେରୀଆ

ମାନବ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମବିକାଶ ସହ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି ମୂଳରେ ପୁରୁଷର ଯେତିକି ଭୂମିକା ରହିଛି, ତତେତିକି ଭୂମିକା ରହିଛି ନାରୀର । ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ରୂପେ ମାତୃଶକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂମିକା ପ୍ରଥମେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷର ଏହି ମହାନିଳନକୁ ସ୍ୱାଗତ କରି ମାନବ ସମାଜ ମାତୃଶକ୍ତିକୁ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ବନ୍ଦନା ଓ ଆରାଧନା କରିଆସିଛି । ସମଗ୍ର ମାନବ ସମାଜ ନିକଟରେ ମାତୃଶକ୍ତି ତିର ରହସ୍ୟମୟ ଦୁର୍ବୋଧା । ସେହି ସୃଷ୍ଟି କ୍ରମର ରହସ୍ୟ ଭେଦିବା ପାଇଁ ପୁରୁଷ ସର୍ବଦା ଅସମର୍ଥ । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତି ରୂପିଣୀ ନାରୀ ଶକ୍ତିକୁ ଆଦିଶକ୍ତି କୁହାଯିବା ମୂଳରେ ଗଭୀର ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ରହିଛି ।

ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ର, ଦେବୀ ପୁରାଣ, ମହାଭାରତ ଓ ଦେବୀ ଭାଗବତମାନଙ୍କରେ ମା' ମହାମାୟାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ମା' ମହାମାୟା ଦେବତାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନା ନିମିତ୍ତ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ଦୁଷ୍ଟ ଦାନବମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କରି ଜଗତରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥାନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚଣ୍ଡୀରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଜନନୀ ଅଟନ୍ତି । ମା' ଏହି ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି, ସଂହାର ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ ମା' ନିଜେ ଲଜ୍ଜାପୋଷଣକାରିଣୀ, ସନ୍ତୋଷଦାୟିନୀ, କ୍ଷମା ପ୍ରଦାୟିନୀ, ଖଡ୍ଗ ଡ୍ରାମୁକଧାରିଣୀ, ଏକ ହସ୍ତରେ ନର ମସ୍ତକ ଧାରଣ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର ଅଟନ୍ତି ।

ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଏହି ମହାଶକ୍ତିଙ୍କର ବନ୍ଦନାର ସନ୍ଧାନ ମିଳୁଥିବା ବେଳେ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କ ବାଣୀ ଓ ସାଧନା ଆଲୋଚନା କରି ଚାଲିଲା । ଋକ୍‌ବେଦରେ ମାଆ ନିଜକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କହିଛନ୍ତି - 'ଅହଂ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଙ୍ଗମନୀ ବସୁନାଂ ।' ଅର୍ଥର୍ବ ଶୀର୍ଷରେ ମାଆ ନିଜେ ନିଜଶକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି, ଅହମାନନ୍ଦାନାନନ୍ଦୋ । ଅହଂ ବିଜ୍ଞାନାବିଜ୍ଞାନେ । ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବେଦିତବ୍ୟେ । ଅହଂ ପଞ୍ଚଭୂତାନ୍ୟ ପଞ୍ଚଭୂତାନି । ଅହମଖିଳଂ ଜଗତ୍ ।

ମା' ସର୍ବଦା ମଙ୍ଗଳକାରିଣୀ, ଅଭୟଦାୟିନୀ ଭୟ ବିନାଶିନୀ, ସ୍ନେହମୟୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଦାୟିନୀ ଓ କୃପାଦାୟିନୀ ଅଟନ୍ତି । ଏକଦା ପରମ ସାଧକ ମହାପୁରୁଷ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସାରଦା ଦେବୀ ମାତୃଶକ୍ତି ଉପରେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହଁଲେ । ପରମହଂସ ଦେବ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରୀ କାଳିପୂଜା କରନ୍ତି । ଏକଥା ଜାଣି ସାରଦା ଦେବୀଙ୍କୁ ମାତୃଶକ୍ତି ଭାବରେ ଷୋଡ଼ଶ ଉପଚାରରେ ପୂଜା ଆରାଧନା କରି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଭବରୁ ଯାହା ଜାଣିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସାରଦା ଦେବୀଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ତୁହି ନାରୀ, ତୁହି କାଳୀ, ତୁହି ଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପିଣୀ, ତୁହି ଧରିତ୍ରୀ ଓ ତୁହି ହିଁ ମାତୃଶକ୍ତି ।' ମାଆ କାଳୀ ବହୁ ରୂପରେ ମହାକାଳୀ, ଶ୍ମଶାନକାଳୀ, ରକ୍ଷାକାଳୀ, ଶ୍ୟାମାକାଳୀ ଓ ନିତ୍ୟକାଳୀ ଭାବରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୂଜା ସମୟରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଡ଼ଣୀ ଓ ନାକରେ ନାକୁଆସି ବିଆଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଉଥିବାରୁ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଇଛି - 'ନିଳାଦ୍ରୋ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଃ ସାକ୍ଷାତ ଦକ୍ଷିଣ କାଳିକାଃ ।'

ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ମହିଷାସୁର ସେନାପତି ରକ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭୂମିରେ ରକ୍ତପାତ ମାତ୍ରକେ ସହସ୍ରାଧିକ ଅସୁର ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଜନ୍ମ ଫଳରେ, ଦୁର୍ଗା କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ କପାଳରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେବୀ ଜାତ କଲେ ଯେ, କି ରକ୍ତପାତ୍ର ଧରି ରକ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟର ପତିତ ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେବୀଙ୍କର ଏହିପରି ଉଗ୍ର ରୂପକୁ ଚାମୁଣ୍ଡା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସପ୍ତଶତୀ ଚଣ୍ଡୀରେ ଦେବୀଙ୍କର ଷୋଡ଼ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି -

‘ଦ୍ରଷ୍ଟାଂ କରାଳ ବଦନେ ଶିରୋମଳା ବିଭୂଷଣେ
ଚାମୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ ମଥନେ ନାରାୟଣୀ ନମସ୍ତୁତେ ।’

ଶିରମଳା ବିଭୂଷିତା ଭୟଙ୍କରୀ ଦେବୀ ଚଣ୍ଡ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ନିପାତ କରିଥିଲେ । ଶାରଦାତିଳକ ତନ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି -

‘ଶୂଳଂ କୃପାଣଂ ନୃଶିରଃ କପାଳଂ ଦଧତୀକରୈଃ
ମୁଣ୍ଡସ୍ତତ୍ ମଣ୍ଡିତା ଧ୍ୟୟା ଚାମୁଣ୍ଡା ରକ୍ତ ବିଗ୍ରହା ।’

ଅର୍ଥାତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣା ଚାମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡମାଳା ବିଭୂଷିତା, ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ, ପଶୁ, ଛିନ ମସ୍ତକ ଓ ଖର୍ପର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି -

‘ଚତୁର୍ଭୁଜା ତ୍ରିନେତ୍ରାତ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣୋର୍ଧ୍ବକେଶିକା
କପାଳ ଶୂଳହସ୍ତାତ ବରଦା ଭୟ ପାଶିନୀ ।’

ପୁନଶ୍ଚ ମାତୃଶକ୍ତି କାଳୀ, କରାଳ ରୂପ ଧାରଣ କରୁଛି କାହିଁକି ? କାହିଁକି ପୂଜା ମଣ୍ଡପମାନଙ୍କରେ ମା’ କାଳୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଉଛି ? ମହାଦେବଙ୍କ ବରରେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ମହିଷାସୁରକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ମା’ ଦୁର୍ଗା ମାରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ମା’ ମଙ୍ଗଳା ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ କହିଲେ ମା’ ଦୁର୍ଗା ବିବସନା ହୋଇ ଚାମୁଣ୍ଡା ବେଶ ଧାରଣ କରି ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀ ଚଉଷଠି ଯୋଗିନୀ, ନବକୋଟି କାନ୍ଧାନୀକୁ ନେଇ ମହିଷାସୁର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ମହିଷାସୁରକୁ ନିହତ କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହୁଏ ଯେ ମାତୃଶକ୍ତି ମୁକୁଳିତ କେଶ, ବିବସନା ହେଲେ ହତଳକ୍ଷ୍ମୀ ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇ କାଳୀମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଦେବତାମାନେ ଏପରି ବର ଦେଉଛନ୍ତି, ଯେଉଁଥି ପାଇଁକି ମାତୃଶକ୍ତିକୁ ଉଲଗ୍ନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଥିରେ ମା’ ଦୁର୍ଗା କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ମାତୃଶକ୍ତିର ଅବମାନନା ପାଇଁ ଦେବକୁଳ ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଯୋଗିନୀ କାନ୍ଧାନୀମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବ ଯୋଗରେ ଜାଣିଲେ ମା’ ଦୁର୍ଗା ମହାକାଳୀ ରୂପରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦେବକୁଳ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମହାଦେବ ଉଲଗ୍ନ ହୋଇ ଗରଳ ଧାତୁରା ପାନ କରି ଅତେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେବୀଙ୍କ ଯିବା ବାଟରେ ଶୋଇଗଲେ । ମା’ କାଳୀ ଜାଣିପାରି କହିଲେ, ଆରେ କିଏ ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ପାପିଷ୍ଠ ! ମହାଦେବ ଭୟଭୀତ ହୋଇ କହିଲେ ମା’ କାଳୀ ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବୀ । ଏହାଶୁଣି ମା’ କାଳୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କହିଲେ, ତୁମ ପ୍ରତି ମୁଁ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲି । ତୁମର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ବର ମାଗ ।

‘ଦୁଇକର ଯୋଡ଼ି ପୁଣି ବୋଇଲେ ଶଙ୍କର
ଭୋ ଦୁର୍ଗା ହୋଇବୁ ତୁହି ଭାରିଜା ମୋହର ।’
(ମହାଭାରତ, ଦ୍ରୋଣପର୍ବ)

ଅମାବାସ୍ୟା ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରରେ କାଳୀ ମା’ଙ୍କର କୋପମୂର୍ତ୍ତି ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଶିବଙ୍କ ଜଟାଜୁଟରେ ମା’ କାଳୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶରୀର ଆବୃତ କରାଇ ଯୁଗଳ ଅଙ୍ଗରେ ବସିଲେ । ଏହା ଦେଖି ଦେବକୁଳମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କଲେ । ସେହି ସ୍ମୃତିକୁ ମନେ ପକେଇବା ପାଇଁ ଆଜି ପୂଜା ମଣ୍ଡପ ଓ ଶକ୍ତିପୀଠମାନଙ୍କରେ ଜଗତବାସୀ ଶକ୍ତି ଓ ଶିବଙ୍କୁ ମହାକାଳୀ ଓ ମହାଭୈରବ ସ୍ବରୂପ ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି ।

ଛତ୍ରପତି ଶିବାଜୀ ମା’ଙ୍କୁ ଦେବୀ ଭବାନୀ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ । ଚିତୋର ଦୁର୍ଗରେ ମା’ କାଳିକା ରୂପରେ ସେ ବିରାଜିତା । ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଦେବୀ କାତ୍ୟାୟନୀ ଏବଂ ମହିଷାମର୍ଦ୍ଦିନୀ ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତା ଏବଂ ଏହି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ‘ଜଟାଜୁଟ ସମାୟୁକ୍ତା’ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦ୍ର କୃତଶେଖରା’ ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧ୍ୟାନ ସର୍ବଜନବିଦିତ ।

ମା’ କାଳୀଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି -

‘ଜୟନ୍ତୀ ମଙ୍ଗଳାକାଳୀ ଭଦ୍ରକାଳୀ କାପାଳିନୀ
ଦୁର୍ଗାକ୍ଷମା ଶିବାଧାତ୍ରୀ ସୁହା ସୁଧା ନମସ୍କୃତେ ।’

ମାଆ ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ପୀଠ ଭଦ୍ରକର କାଳୀପୂଜା ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ନାମରୁ ‘ଭଦ୍ରକ’ ନାମକରଣ ହୋଇଥିବା କୁହାଯାଏ । ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିଟି କୃଷ୍ଣ ମୁଗୁନି ପଥରରେ ନିର୍ମିତ । ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ଚାରିଫୁଟ । ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ଶାନ୍ତିରୂପିଣୀ । ସେ ଚତୁର୍ଭୁଜା ଦେବୀ, ସିଂହ ପୃଷ୍ଠରେ ଆସୀନା । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ଓ ବାମ ହାତରେ ଖପରା ତଳହସ୍ତ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଶିଶୁଟିଏ କୋଳରେ ଧରି ସମସ୍ତ ଜୀବଜଗତର ପାଳନକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ସେ ବିରାଜିତା । ହସ୍ତ, ପାଦ, ବାହୁ, କଣ୍ଠ, ନାସା, କର୍ଣ୍ଣ ଓ ମସ୍ତକ ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତା । ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ପୂଜା ଦକ୍ଷିଣକାଳୀ ମନ୍ତ୍ରରେ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୀପାବଳୀଠାରୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ଶ୍ୟାମା ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୀଠରେ କାଳୀପୂଜା ସମୟରେ ଜନସମାବେଶ ଅତୁଟପୂର୍ବ । ପୃତ୍ଵ ସଳୀଳା ସାଳନ୍ଦୀ ନଦୀ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ଶକ୍ତିପୀଠ ପୌରାଣିକ, ଐତିହାସିକ କାର୍ତ୍ତି-ସମ୍ଭାରରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସାଇତି ରଖୁଛି । ବହୁ ସିଦ୍ଧ ସାଧକ, ଦାର୍ଶନିକ, ତାନ୍ତ୍ରିକ, ଅନୁସନ୍ଧିଷ୍ଟ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଗବେଷକମାନଙ୍କର ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ ।

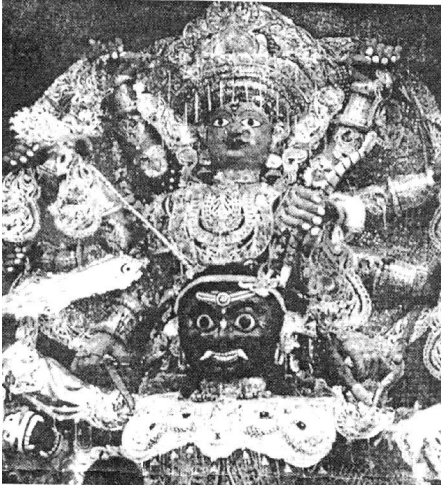
ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଭଦ୍ରକ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥିତ ଚରମ୍ପା, ଚାନ୍ଦବାଲି, ବ୍ରାହ୍ମଣପାଳ ଓ ଧୁଷୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୀଠରେ କାଳୀପୂଜା ବହୁବର୍ଷ ଧରି ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଆସୁଅଛି ।

ନାରୀ ଶକ୍ତି ଜାଗ୍ରତ ହେଲେ ସୃଷ୍ଟି ଧ୍ବଂସରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବ । ଏହି ଧରଣାଧୀନରେ ଆଜି ମାନବ ସମାଜ, କୁ-ସଂସ୍କାର, ହିଂସ୍ରତାରୂପୀ କୀଟରେ ଭରପୂର । ଏହି ଦୁଷ୍ଟର୍ମକୁ ବିନାଶ କରିବା ପାଇଁ ମାତୃଶକ୍ତିର ଜାଗରଣ ଆବଶ୍ୟକ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧. ଓଝା ବଟକୃଷ୍ଣ - କାଳରାତ୍ରିର ଉପାସନା ଦେବୀ : ମା’ କାଳୀ - କଟକ, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର, ନଭେମ୍ବର ୧୪, ୨୦୦୧, ପୃ.୫-୬ ।
୨. ବାନାର୍ଜୀ ନିମାଇଁ ଚରଣ - ମହାଶକ୍ତି ମା’ ଦୁର୍ଗା - ବିକାଶ ବାର୍ତ୍ତା, କଟକ, ଶାରଦାୟ ପୂଜା ବିଶେଷାଙ୍କ, ଅକ୍ଟୋବର ୧, ୨୦୦୩, ପୃ.୧ ।
୩. ରାୟ ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାର - କାଳୀପୂଜା : ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଓଷାବ୍ରତ, ଯାନିଯାତ୍ରା - କଟକ, ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ, ୧୯୯୪, ପୃ.୧୫୭-୧୫୮ ।
୪. ମିଶ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର କୁମାର - ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି - କଟକ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍, ୧୯୯୫, ପୃ.୨୧ ।
୫. ସାହୁ ଅଶୋକ - ଭଦ୍ରକ କାଳୀପୂଜା : ସେଇ ସାତଦିନ ଓ ସାତରାତି - କଟକ, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର, ନଭେମ୍ବର ୧୪, ୨୦୦୧, ପୃ.୮ ।

ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର ଓ ସୂଚନା ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗ
ଚାନ୍ଦବାଲି କଲେଜ, ଭଦ୍ରକ- ୭୫୬୧୩୩

ମହାଶକ୍ତି ଚଣ୍ଡୀ

ଡ. ତ୍ରିନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ବାଙ୍କୀରେ ନାମ ତୋର ଅଟଇ ଚର୍ଚ୍ଚିକାର
ସମ୍ବଲପୁରରେ ନାମ ବହିଲୁ ସମଲାଇ ।
ତାଳଚେରେ ହିଙ୍ଗୁଳା ନାମ ତୋର ମାଆ
ଏହିପରି ଖ୍ୟାତ ତୋର ଆଠଗୋଟି ନାଁ ।

ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗା ମହାଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡୀ ବା ଚଣ୍ଡିକା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଚଣ୍ଡୀଧାତୁ ବା ଚଣ୍ଡିଧାତୁ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି କ୍ରୋଧ । ତା' ସହିତ 'ଇପ୍' ବା 'ଡୀଷି' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗ ହୋଇ 'ଚଣ୍ଡୀ' ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କୋପମୟୀ, କ୍ରୁର । ଦୁର୍ଗା ମହାଶକ୍ତିଙ୍କର ଏହି ନାମ କାହିଁକି ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଛି ? ବ୍ରହ୍ମ ରୂପିଣୀ ମାତା ଦୁର୍ଗା ଚଣ୍ଡିତ୍ବର ଏକ ଲକ୍ଷଣ, ଯାହାଦ୍ୱାରା କ୍ରୋଧତ୍ୱ ଓ ଉଗ୍ରତାବୋଧ ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦେବୀ କାହିଁକି ଉଗ୍ର ସେ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ । ପୁରାଣ କୁହେ ଶୁଣ ଅସୁରର ସେନାନୀ ଚଣ୍ଡ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ବଧ କରି ଦେବୀ ଚଣ୍ଡୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ।

ଆଉ ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡୀନାମର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ନିରୂପଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇଛି - ଚଣ୍ଡୀ-ନାମ-ପର ବ୍ରହ୍ମଣଃ ପଟ୍ଟ-ମହିଷୀ ଦେବତା । ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି । 'ଚଣ୍ଡୀ' ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ-ରହିତା, ଅପରିମେୟା, ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନା ଅଟନ୍ତି । ସେ ହିଁ ଭୟଙ୍କର କୋପଯୁକ୍ତା । 'ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର'ରେ ବ୍ରହ୍ମ ଶକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ୟତ ବଜ୍ର ସମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । 'ଶ୍ରୁତି'ରେ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସମୟରେ କୁହାଯାଇଛି । ତାଙ୍କରି ଭୟରୁ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କର ଭୟରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ଭୟରୁ ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ମୃତ୍ୟୁଦେବତା ନିଜ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନା କରିଥାନ୍ତି ।

ଦେବୀଙ୍କର ସେହି ଚଣ୍ଡୀରୂପ ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଠଗୋଟି ସ୍ଥାନରେ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବିଗ୍ରହମାନ ଅଛି ।

ବାଣପୁରେ ଭଗବତୀ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେ ବିମଳା
କାକଟପୁରେ ରହିଲୁ ନାମ ତୋ ମଙ୍ଗଳା ।
ଝଙ୍କଡ଼େ ଶାରଳା ନାମ ଅଟଇ ତୋହର
ବିରଜାଇ ନାମେ ବିଜେ କରୁ ଯାଜପୁର ।

ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ ଷୋଡ଼ଶରେ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । କବି ଗାଇଛନ୍ତି ନବୋଦିତ - ସୂର୍ଯ୍ୟ - ସମୁଦ୍ଧଳ - ମଣିଷଚିତ, ନାନାପ୍ରକାର ଭୂଷଣରେ ଯାହାର ଶରୀର ପରିବୃତ, ହରିଣୀ ନୟନା, ପୀତବର୍ଣ୍ଣା, ମନୋହର ନୃପୁର ଶୋଭିତା ଅପର୍ଣ୍ଣା, ମହିଷାସୁର, ଚଣ୍ଡମୁଣ୍ଡ ଶୂନ୍ୟସୁର ପ୍ରମୁଖ ଦୈତ୍ୟ ବିନାଶ ଦକ୍ଷୀ, ବ୍ରହ୍ମା, ଇନ୍ଦ୍ର, ବୁଦ୍ଧ ତଥା ମୁନି ମନମୋହନକାରିଣୀ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶିନୀ, ସମସ୍ତ ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିରୂପା ତଥା ଅନ୍ୟ ଅନେକ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତା ଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

ବିଶ୍ୱକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ଦୟା ମମତା ସହିତ କ୍ରୋଧର ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ପାଳନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେପରି ଦୟା ସ୍ନେହ ମମତା ଆଦି କୋମଳ ସଂପର୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି । ସେହିପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ସୁସଂଯତ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ରଖିବା ପାଇଁ କଠୋର କ୍ରୋଧ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ଦୁର୍ଗା ଚଣ୍ଡୀ ନାମରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶୀଳ ବା ସ୍ୱଭାବ ହେଉଛି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା । ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପା ଦୁର୍ଗା ଚଣ୍ଡୀ ରୂପରେ ସାମାନ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ୟତିକ୍ରମକୁ ସହ୍ୟ କରି ନଥାନ୍ତି । ତୁରନ୍ତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ଏହି ନିୟମ ବ୍ୟସ୍ତି ଓ ସମସ୍ତି ଭାବରେ ସମାନ ରୂପେ ଲାଗୁ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟସ୍ତି ଭାବର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆମକୁ ସଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପେ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ଚିତ୍ତର ପ୍ରସନ୍ନତା ଶରୀରର ସୁସ୍ଥତାରୁ ଜୀବ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପ୍ରସନ୍ନତାକୁ ସଦ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେବା ଦ୍ୱାରା ମନ ଓ ଶରୀର ବ୍ୟାକୁଳତାରୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ହୋଇଥାଏ ।

ପରମେଶ୍ୱରୀ ଚଣ୍ଡିକାଙ୍କ ୩ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଶକ୍ତି ହେଉଛି - ୧. ମହାକାଳୀ, ୨. ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ୩. ମହାସରସ୍ୱତୀ । ଏଣୁ ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି -

ନିର୍ଗୁଣା ଯା ସଦା ନିତ୍ୟା, ବ୍ୟାପିକାକ୍ରିୟତା ଶିବା
ଯୋଗ-ଗମ୍ୟାକ୍ରିୟାଧାରା, ତୁରୀୟା ଯାତ ସଂସ୍ଥିତା ।
ତସ୍ୟାସ୍ତୁ ସାଦ୍ବିକା ଶକ୍ତି ରାଜସୀ ତାମସୀ ତଥା
ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ସରସ୍ବତୀ, ମହାକାଳୀ ତାଃସ୍ତ୍ରିୟଃ ॥

ଯିଏ ଗୁଣାତିତା, ନିତ୍ୟା, ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଶକ୍ତି ସର୍ବଦା ସବୁଜ୍ଞାନରେ
ଅଖଣ୍ଡ ଅବିରତ ରୂପରେ ବିରାଜିତ ଅଟନ୍ତି, ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ରକ୍ଷିଗଣ ସମାଧି
କାଳରେ ନିଜ ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ତୁରୀୟା ଚୈତନ୍ୟ ରୂପକୁ ଅନୁଭବ
କରନ୍ତି, ଯିଏ ଅଶୁଳ ଜଗତର ଆଶ୍ରୟ, ସେହି ମହାଶକ୍ତିଙ୍କର ସବୁ
ଅଂଶରୁ ହିଁ ମହାସରସ୍ବତୀ, ରଜଃ ଅଂଶରୁ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ତମଃ ଅଂଶରୁ
ମହାକାଳୀ - ଏହି ତିନି ସ୍ତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି ।

ଜ୍ଞାନ, ଇଚ୍ଛା ଓ କ୍ରିୟା - ଏହି ତିନି ଶକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ଭୂତା
ବ୍ରହ୍ମଭିନ୍ନ ତୁରୀୟା ଦେବୀ ହିଁ ତନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ଅଟନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତିଭୂତା
ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି, ଇଚ୍ଛା ଶକ୍ତି ଓ କ୍ରିୟା ଶକ୍ତି ଯଥାକ୍ରମେ ମହାସରସ୍ବତୀ,
ମହାକାଳୀ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାମରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ତନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ
ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି -

ମହାସରସ୍ବତୀ ଚିତେ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଃ ସଦାମ୍ବଜେ
ମହାକାଲ୍ୟାନନ୍ଦ-ରୂପେ, ତତ୍ତ୍ୱ-ଜ୍ଞାନ-ସୁସିଦ୍ଧୟେ ।
ଅନୁସନ୍ଦର୍ଭରେ ତତ୍ତ୍ୱ ! ବୟଂ ତ୍ୱାଂ ହୃଦୟାମୁଜେ ॥

ମହାସରସ୍ବତୀ-ଚିତ୍-ରୂପା, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ-ସଦ୍‌ରୂପା ଓ
ମହାକାଳୀ - ଆନନ୍ଦରୂପା ଅଟନ୍ତି । ସଜ୍ଜିବାନନ୍ଦମୟୀ, ସମଷ୍ଟି-ଭୂତେ
ତତ୍ତ୍ୱକେ ! ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ହୃଦୟ ପଦ୍ମରେ ତୁମକୁ ଧ୍ୟାନ
କରୁଛି ।

ତତ୍ତ୍ୱିକା ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣା ସା ଶିବରୂପା ତ ସିଂହଗା
ଜଟିଳା ବର୍ତ୍ତୁଳା ତୃ୍ୟକ୍ଷା ବରଦା ଶୂଳଧାରିଣୀ ।
କକ୍ରିକାଂ ବିଭ୍ରତି ବକ୍ଷେ ପାଶପାତ୍ରା ଭୟାଦ୍ବିତା ॥

କଲ୍ୟାଣ ରୂପିଣୀ ତତ୍ତ୍ୱିକାଙ୍କର ଶରୀର ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଜଟା
ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୋଲାକାର ତିନିଗୋଟି ନେତ୍ର ଓ ସିଂହ
ଉପରେ ଆରୁଡ଼ା । ଦେବୀଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତରେ ବରଦା ମୁଦ୍ରା, ଶୂଳ ଓ
କଇଁଚି ତଥା ବାମହାତରେ ପାଶ, ପାତ୍ର ଓ ଅଭୟମୁଦ୍ରା ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି ।

ଜୟତି ଶ୍ରୀତତ୍ତ୍ୱିକା ତନ୍ତ୍ରୀ ତନ୍ତ୍ରୀଶ୍ୱରୀ,
ତନ୍ତ୍ର-କର୍ମା-ମହାଶକ୍ତି-ଧର୍ମା
ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମାଧାର ବ୍ରହ୍ମ-ଗୁଣ ପରମାର୍ଷିଣୀ,
କର୍ମଣୀ ଶ୍ରମିନୀ ଦିବ୍ୟ ବର୍ମା ।

ମାରିଣୀ ମୋହିନୀ ଶୁନ୍ଦ-ସଂହାରିଣୀ,
ରକ୍ତ-ବାଜାଦି ଭୟ-ହାରି କର୍ମା
ଜୟତି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ-ସୁର-ରକ୍ଷିଣୀ ପାଳିନୀ,
ଜନ୍ମ-ଦାୟିନୀ ବିଧାୟିନୀ-ବିକର୍ମା ।

ତତ୍ତ୍ୱିକା ପୂଜନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ ଭୋଗ ଓ ମୋକ୍ଷ ମିଳିଥାଏ ।
ଯିଏ ପ୍ରତିଦିନ ତତ୍ତ୍ୱିକା ପୂଜନ କରେ, ତା'ର ପୁଣ୍ୟ ଫଳକୁ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା
ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାନ ହୁଏ । ମୁକ୍ତିଲାଭ
କରିଥାଏ । ଦେବୀ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବେକ୍ଷ୍ମ ପୁଷ୍ପ ହେଲା ନାଳକମଳ ।
ନାନା ପୁଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ତନ୍ତ୍ରୀପୂଜା କଲେ ନାନାଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।
ଯିଏ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦେବୀ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସ୍ନାନ
କରାଏ, ତାକୁ ସୁରଭି ଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଉତ୍ତରାୟଣରେ
ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ ବହୁପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରବଧୂ ଓ ଧନପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ ।
ନିଜେ ଶକ୍ତିବାନ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅପୂର୍ବ ଯଶ ମିଳିଥାଏ । ତ୍ରିଲୋକ
ବିଦାୟୀ ହେବା ତାହାପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ତନ୍ତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ଅଟେ । ଅହିଂସା ଭାବ ନେଇ
ଦେବୀପୂଜା କଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫଳ ମିଳିଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମା କହିଛନ୍ତି ଶମ୍ଭୁ, ବିଷ୍ଣୁ,
କୃବେର, ବିଶ୍ୱଦେବ, ବାୟୁ ବସୁ, ଅଶ୍ୱିନୀ କ୍ରମାର, ବରୁଣ, ଅଗ୍ନି,
ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗ୍ରହ, ବାରିଦ, ପିତର, ପିଣାତ, ଗୁହ୍ୟ ଓ ଭୂତ-ଯୋନି
ଯଥାକ୍ରମେ ମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତିମୟୀ, ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମୟୀ, ହେମମୟୀ ରୌପ୍ୟ
ପିତ୍ତଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ, କଂସା ଦ୍ୱାରା, ପାର୍ଯ୍ୟବୀ, କ୍ଷତିକ, ରତ୍ନମୟୀ,
ତାମ୍ର, ମୁକ୍ତା ଫଳମୟୀ, ପ୍ରବାଳମୟୀ, ଲୌହମୟୀ, ତ୍ରିଲୋହିନୀ ଓ
ବକ୍ର ଲୌହମୟୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ପରମ ଗତି ପ୍ରାପ୍ତି
ଚାହୁଁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଣିମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରିବା ଉଚିତ । ଯାହାଫଳରେ
ସାଧକର ମନୋଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଶାରଦୀୟ ନବରାତ୍ରରେ ଯିଏ ତନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ମରଣ ଦୁର୍ଗାପୂଜା କରେ
ତା'ର ମୁକ୍ତି ସୁନିଶ୍ଚିତ । ମରଣାନ୍ତେ ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ବିମାନରେ ବସି ତନ୍ତ୍ରୀଲୋକ
ଯାତ୍ରା କରେ ଓ ଅକ୍ଷୟ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ଭୋଗ କରେ । ଏହି
ସମୟରେ ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗା ଦର୍ଶନ ଅତି ପବିତ୍ର । ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା,
ସ୍ପର୍ଶ କରିବା, ପୂଜନ, ଲେପନ, ତର୍ପଣ, ବଳି ପ୍ରଦାନ ଓ ଭୋଗ
ପ୍ରଦାନ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଫଳ ମିଳିଥାଏ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣରେ
କୁହାଯାଇଛି, ଅହିଂସା ଭାବନା ରଖି ଦେବୀ ପୂଜନ କଲେ ଅଧିକ
ଦେବୀ ଆଶୀର୍ବାଦ ମିଳିଥାଏ । ଏହା ହିଁ ହେବ ସତ୍ୟ ସମାଜ ପକ୍ଷେ
ବିଧେୟ ।

ସଂପାଦକ, ପୁରାଣ ପତ୍ରିକା
ନିଆଳୀ - ୭୫୪୦୦୪, କଟକ

ଦେବ-ଶକ୍ତି ସ୍ତୁତି

ସନ୍ଧ୍ୟା ମହାନ୍ତି

ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦେବୀ ସ୍ତୁତିରେ ମହାଶକ୍ତି ହିଁ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ।

ପ୍ରଥମତଃ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ସ୍ତୁତି -

ମଧୁ, କୈଟଭ ଅସୁରଦ୍ୱୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ଯୋଗନିଦ୍ରାକୁ ସ୍ତୁତି କରିଥିଲେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ।

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗନ୍ନାତ୍ରୀ, ଯେ କି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନିଦ୍ରାରୂପିଣୀ । ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବାରେ ମନ୍ତ୍ର, ତୈତନ୍ୟ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଥମେ ମନ୍ତ୍ର ରୂପିଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି କହିଛନ୍ତି, ହେ ଦେବୀ ! ତୁମେ ଅ, ଉ, ମ ତ୍ରିମାତ୍ରା ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ଅସ୍ଥର । ତୁମେ ତ୍ରିଗୁଣାତୀତା ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ଗୁଣମୟ ଓ ଗୁଣାତୀତର ସଂଯୋଗ କ୍ଷେତ୍ର । ହେ ଦେବୀ ! ତୁମେ ସାବିତ୍ରୀ, ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ତୁମେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାତା । ତୁମେ ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା, ସ୍ଥିତିକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ବା ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ସଂହାରକର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜେ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାଳନ କରି ଏବଂ ଶେଷରେ ତୁମରି ମଧ୍ୟରେ ଲୟ କରାଇଥାଅ । ପରମ ବିଦ୍ୟାରୂପ ତତ୍ତ୍ୱମୟ ବାକ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ତୁମେ ଯେ ମହାବିଦ୍ୟା, ସର୍ବଜନ ମନମୋହିନୀ ହେତୁ ତୁମେ ମଧ୍ୟ ମହାମାୟା । ତୁମେ ହିଁ ମହାମେଧା ଏବଂ ବେଦ ବିଦ୍ୟାରୂପିଣୀ ମହାସ୍ମୃତି । ତୁମେ ମହାଦେବ ଶକ୍ତି ‘ମହାଦେବୀ’ ତୁମେ ମହାଅସୁରୀ ଶକ୍ତି ନେଇ ମହାସୁରୀ ।

ତୁମେ ଯେ ଦେବୀ ଆଦି ପ୍ରକୃତି - ସତ୍ତ୍ୱ-ରଜ-ତମଃ ରୂପିଣୀ । ଯେତେବେଳେ ତମୋଗୁଣର ଲୟ ହୁଏ - ସେହି ମହାରାତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ତୁମେ । ସର୍ବ ସଂପଦ, ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ । ବୁଦ୍ଧି, ଲଜ୍ଜା, ପୁଷ୍ଟି, ତୃଷ୍ଣି, କ୍ଷାନ୍ତି, କ୍ଷମା ରୂପରେ ହିଁ ତୁମେ ବିରାଜମାନା । ଖଡ୍ଗଧାରିଣୀ, ଶୂଳଧାରିଣୀ, ନରମୁଣ୍ଡଧାରିଣୀ, ଗଦାଧାରିଣୀ, ଚକ୍ରଧାରିଣୀ, ଲୌହକଣ୍ଠକାକୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣୀ ଧାରିଣୀ, ଶଙ୍ଖ ଧାରିଣୀ, ଧନୁର୍ବାଣ ଧାରିଣୀ - ଏହିଭଳି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ହିଁ ତୁମର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶ । ଏହିକ ସୁଖ ଦାତ୍ରୀ ରୂପେ ସୌମ୍ୟା । ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ଦାତ୍ରୀ ରୂପେ ତୁମେ ସୌମ୍ୟ ତାରା ।

ମୋକ୍ଷଦାତ୍ରୀ ରୂପେ ତୁମେ ଅଶେଷ ସୌମ୍ୟତାରା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ । ହେ ସର୍ବମୟା ! ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯାହାକିଛି ଉତ୍ତମ ଓ ମଧ୍ୟମ ବସ୍ତୁ ଅଛି ସେହି ସମସ୍ତର ତୁମେ ହିଁ ଶକ୍ତି । ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି ତଥା ପାଳନକର୍ତ୍ତା ବୋଲାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଯେ ତୁମେ ନିଦ୍ରାରେ ବଶୀଭୂତ କରିଛ ? ଏଣୁ ତୁମକୁ ଏ ଜଗତରେ କିଏ ବା କି ପ୍ରକାରେ ସ୍ତୁତି କରିପାରିବ ? ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ, ଶିବଙ୍କୁ, ବ୍ରହ୍ମା (ମୋତେ) ତୁମେ ଶରୀରଧାରଣ କରାଇଛ । ସୁତରାଂ ତୁମକୁ ସ୍ତୁତି କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହାର ବା ଅଛି ? ତଥାପି ସାଧ୍ୟମତେ କିଛି ସ୍ତୁତି କଲି । କୃପାଶକ୍ତି ବିସ୍ତାର କରି ମଧୁ, କୈଟଭ ଅସୁର ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ମୋହିତ କରି ଜଗତ୍ ପ୍ରଭୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଅ ଏବଂ ଏହି ଅସୁରଙ୍କର ବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କର ।

ସ୍ତୁତିରେ ବ୍ରହ୍ମା, ମନ୍ତ୍ରରୂପିଣୀ ମହାକାଳିକା ଶକ୍ତିର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ମହିମା କାର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତି ଦ୍ୱାରା ସେ ଜଣାଇଛନ୍ତି କି - ଜଗତ୍ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ କିପରି ଅସୁରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ମୋହିତ କରି କିପରି ବିନାଶ କରିବେ । ଦେବୀ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏହି ତିନୋଟି ପ୍ରାର୍ଥନା ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୃତ ଏହି ଦେବୀସ୍ତୁତି ହିଁ ପରୋକ୍ଷରେ ଜଣାଇ ଦେଇଥାଏ କି ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୃଦୟରେ ପରମ ପୁରୁଷ ନିଦ୍ରିତ ଅଛନ୍ତି । ମହାମାୟାଙ୍କ କୃପାରେ ସେ ଜାଗ୍ରତ ହେଲେ ଏବଂ ରଜଃ-ତମଃ ଗୁଣ ରୂପୀ ଅସୁରଦ୍ୱୟ ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ ପରମ କଲ୍ୟାଣର ମାର୍ଗ ଉଦ୍ଘାଟିତ ହୋଇଯାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ମହିଷଦନ୍ତୀ ସ୍ତୁତି - ଚଣ୍ଡୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ - ମହିଷାସୁର ବଧ ପରେ ଦେବଗଣ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି । ଦେବଗଣଙ୍କ ତେଜ ଓ ଶକ୍ତିରାଶିର ସମଷ୍ଟିଭୂତ ମୂର୍ତ୍ତି ଜଗତ୍ଜନନୀ ଦୁର୍ଗା । ସେ ଦେବ ତଥା ମହର୍ଷିଗଣଙ୍କ ପୂଜାସ୍ୱଦ ମାଆର ପ୍ରଭାବ ଅତୁଳନୀୟ । ଅନନ୍ତ ଦେବ ଶିବ, ବ୍ରହ୍ମା ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଗୃହରେ ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପା, ପାପୀ ଗୃହରେ ଅଳକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପା, ନିର୍ମଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ତୁମେ ବୁଦ୍ଧି ରୂପା ଏବଂ ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତୁମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରୂପା । ହେ ମାତଃ ! ତୁମର ରୂପ ଅତିବ୍ୟାପୀ । ତୁମର ବୀର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ଅପରିସୀମା । ତୁମେ ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ରଜଃ-ତମାଦି ଦୋଷରେ ଲିପ୍ତ ନୁହଁ । ତୁମେ ହରିହରଙ୍କ ଅଞ୍ଜୟ । ତୁମେ ଅବ୍ୟକ୍ତ-ଆଦ୍ୟା

ପ୍ରକୃତି ଦେବଗଣଙ୍କ ତୃପ୍ତି ଯୋଗୁଁ ତୁମେ ସ୍ବାହା ମନ୍ତ୍ର । ପିତୃଗଣଙ୍କ ତୃପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ତୁମେ ମଧ୍ୟ ସ୍ବାଧା ମନ୍ତ୍ର । ତୁମେ ହିଁ ଦେବଗଣଙ୍କର ଆବାହନକାରୀ କଷ୍ଟକାର । ତୁମେ ବି ରକ୍ତବେଦର ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ର । ଯଜୁର୍ବେଦର ଗନ୍ଧ୍ୟମନ୍ତ୍ର ଏବଂ ସାମବେଦର ଗୀତମୟ ମନ୍ତ୍ର । ତୁମେ ବେଦବିଦ୍ୟା । ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟା । ସର୍ବ ଦୁଃଖହନ୍ତ୍ରୀ । ତୁମେ ଦୁର୍ଗା । ଦୁର୍ଗମ ଭବସାଗରେ ନୌକା । ତୁମେ ବିଷ୍ଣୁ ହୃଦୟବାସିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଶିବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଶଂଭୂତା ଗୌରୀ ।

ତୁମର ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ, ସୁନିର୍ମଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ସୁଖ ଦେଖି କ୍ରୋଧୀ ମହିଷାସୁର ତୁମକୁ ଯେ ପ୍ରହାର କଲା ତାହା ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ତୁମେ ଯେତେବେଳେ କୋପଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ତୁମର ଉକ୍ତି କୃତିଳ ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ଉଦୟ କାଳୀନ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଳି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲା । ସେହି ପ୍ରକାର କୋପିତ ମୁଖ ଦେଖି ମହିଷାସୁର ଯେ ସେତେବେଳେ କିପରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲା ନାହିଁ - ଏହା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । କାଳାନ୍ତକ ଯମ ଦର୍ଶନ କରି ଜୀବନଧାରଣ କ'ଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ? ତୁମେ କ'ଣ ବା କରିପାରିନଥାନ୍ତି ଥରଟିଏ ମାତ୍ର ତୁମର ଦୃଷ୍ଟିପାତ ଦ୍ବାରା ? ସମସ୍ତ ଅସୁରଙ୍କୁ ଯେ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରିପାରିଥାନ୍ତି ? ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ଏତେ ଏତେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରହାର କରିଲ । ତାହାର ଅବଶ୍ୟ ନିଗୂଢ଼ କାରଣ ରହିଛି ? ତୁମର ସ୍ନେହ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଅପରିସୀମ । କାରଣ ଅସୁରଗଣ ଶତ୍ରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେ ତୁମର ସନ୍ତାନ ! ତୁମର ଶସ୍ତ୍ର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ସେମାନେ ଯେ ପବିତ୍ର ହୋଇ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଲୋକକୁ ଗମନ କରନ୍ତୁ - ଏହା ହିଁ ତୁମର ଅନ୍ତର ତଳର ଶୁଭେଚ୍ଛା । ଯାହାକି ସତତ ବିରାଜମାନ । ତୁମ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଉଜ୍ଜ୍ବଳତା, ଶୂଳର ଅଗ୍ରଭାଗର ଜ୍ୟୋତି ଦେଖି ଅସୁରମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଯେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ ତାହାର କାରଣ ସେତେବେଳେ ତୁମର ସେହି କାରୁଣ୍ୟ ଭରା ବଦନ ମଣ୍ଡଳକୁ ସେମାନେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁମର ନିଷ୍ଠୁରତା ଭୀଷଣ କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ତୁମ ଚିତ୍ତରେ କୃପାର ପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟ ଅଗାଧ । ଏହିଭଳି ବିରୋଧାଭାସର ସମନ୍ବୟ କେବଳ ତୁମରିଠାରେ ହିଁ ବିଶ୍ବଦୃଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ । ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧାରରେ ସମୟର ନିଷ୍ଠୁରତା ଏବଂ ସ୍ନେହ ପରାୟଣତା, ଯାହାକି କେବଳ ତୁମ ଦ୍ବାରା ହିଁ ସମ୍ଭବ ।

ତୁମେ ଅସୁର ନାଶ କରି ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଭୟ ବିଦୂରୀତ କରିଛ । ପୁନର୍ବାର ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିଛ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଗକୁ ପଠାଇଛ । ଅଦ୍ଭୁତ ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟ । ହେ ଦେବୀ ! ତୁମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଖଡ୍ଗ, ଶୂଳ, ଗଦା - ଏହି ସବୁ ଅସ୍ତ୍ର ତୁମ କର ପଲ୍ଲବରେ ବିରାଜମାନ । ଏହି ସବୁ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ବାରା ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକର । ଶୀଘ୍ର ତ୍ରିଶୂଳ ଘୁରାଇ ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ, ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସମସ୍ତ ଦିଗର ଅମଙ୍ଗଳ ନାଶ କର । ତୁମର ଯେତେ ସୌମ୍ୟରୂପ ଓ ଯେତେ ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦ୍ବାରା ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଓ ଜଗଦ୍ବାସୀଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କର ।

ଜଗଦ୍ବିଜନନୀଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦର୍ଶନ କରି ଦେବଗଣ ଏହି ପ୍ରକାରେ ସ୍ତୁତି କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ତୁତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମହାଦେବୀ ଦେବଗଣଙ୍କୁ ବର ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଦେବଗଣ ବିନୟ ସହକାରେ କହିଲେ - ଯେତେବେଳେ ଆମେ ସ୍ମରଣ କରିବୁ ସେତେବେଳେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବ । ଦେବଗଣ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଏକ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ - ଯେଉଁମାନେ ତୁମକୁ ଏହି ସ୍ତୁତି କରିବେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେବ ।

‘ତଥାସ୍ତୁ’ କହି ଦେବୀ ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ ...

ତୃତୀୟତଃ, ବିଷ୍ଣୁମାୟା ସ୍ତୁତି - ଶୁନ୍ଦ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଅସୁରଦୃଢ଼ଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇ ଦେବଗଣ ହିମାଳୟ ପାଦ ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ମହାଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିଥିଲେ -

ଦେବଗଣ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରଣାମ କରି ଜଗନ୍ନାତାଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ, ମହାଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ । ଶିବ-ଶକ୍ତିଙ୍କୁ, ମହାପ୍ରକୃତିଙ୍କୁ, ମହାକଲ୍ୟାଣକାରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରୂପିଣୀ ସୁଖକାରିଣୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ‘ଯେ କଲ୍ୟାଣୀ, ଯେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସିଦ୍ଧି, ଯେ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି, ରାଜାମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଯେ ସର୍ବାଣୀ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଯେ ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗମ୍ୟରୁ ପାରି କରିଥାନ୍ତି, ଯେ ସବୁର ସାର ଏବଂ ସବୁ କରିପାରନ୍ତି । ଯେ ଜ୍ଞାନ ରୂପା, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧୂମବର୍ଣ୍ଣା ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଯେ ଅତି ସ୍ନେହମୟୀ ଓ ଅତି ଭୟଙ୍କରୀ । ଅତି ସୌମ୍ୟାତି ରୌଦ୍ରାୟେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ, ଯେ ଜଗତର ସ୍ଥିତିକାରିଣୀ, କ୍ରିୟା ରୂପାମସ୍ତକ ଅବନତ କରି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରୁଛୁ ।

ଯେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟା ବୋଲି କଥିତ । ଯେ ସର୍ବଭୂତେ ବୁଦ୍ଧି ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତା, ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରୁଛୁ । ଦେହ ଦ୍ବାରା, ବାକ୍ୟ ଦ୍ବାରା, ମନ ଦ୍ବାରା ତାହାଙ୍କୁ ତିନିଥର ପ୍ରଣାମ କରୁଛୁ । ଯେ ସର୍ବଭୂତରେ ନିଦ୍ରା ରୂପେ, କ୍ଷୁଧା ରୂପେ, ଛାୟା ରୂପେ, ଶକ୍ତି ରୂପେ, ତୃଷ୍ଣା ରୂପେ, କ୍ଷାନ୍ତି ରୂପେ, ଜାତି ରୂପେ, ଲଜ୍ଜା ରୂପେ, ଶାନ୍ତି ରୂପେ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ରୂପେ, କାନ୍ତି ରୂପେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପେ, ବୃଦ୍ଧି ରୂପେ, ସ୍ମୃତି ରୂପେ, ଦୟା ରୂପେ, ତୁଷ୍ଟି ରୂପେ, ମାତୃ ରୂପେ ଓ ଭ୍ରାତୃ ରୂପେ ବିରାଜମାନା, ତାହାଙ୍କୁ ଆତ୍ମେମାନେ କାୟ, ମନ, ବାକ୍ୟରେ ତିନିଥର ପ୍ରଣାମ କରୁଛୁ - ନମସ୍ତସ୍ୟେ, ନମସ୍ତସ୍ୟେ, ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋ ନମଃ । ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଯେ ସର୍ବଭୂତରେ ସତତ ଦୀପ୍ତିଶାଳିନୀ, ଯେ ଜୀବାତ୍ମା ରୂପେ ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ସେହି ବିଶ୍ବଜନନୀଙ୍କୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ନମସ୍କାର । ପୂର୍ବେ ବିପଦ ସମୟରେ ଆତ୍ମେମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି କରିଥିଲୁ ଏବଂ ସେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଆତ୍ମେମାନେ ସ୍ମରଣ କଲାମାତ୍ରେ ତତ୍ତ୍ୱକ୍ଷଣାତ୍ ସମସ୍ତ ବିପଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ । ସେହି ମାହେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ଆତ୍ମେମାନେ ଶତ ଶତ ପ୍ରଣାମ କରି ଆହ୍ୱାନ କରୁଛୁ ଦୈତ୍ୟଗଣଙ୍କର ଉଦ୍‌ଘାତନରେ ବିପନ୍ନ ହୋଇ ଦେବଗଣଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମହାଦେବୀ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭାବରେ

ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ ବାଳିକା ରୂପ ଧାରଣ କରି ସ୍ନାନ କରିବା ବାହାନାରେ ଦେବଗଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଜିଜ୍ଞାସା କଲେ ତୁମେ କାହାକୁ ସ୍ତୁତି କରୁଛ ? ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଏକ କଲ୍ୟାଣମୟୀ ଦେବୀ ତାହାଙ୍କ ଶରୀର କୋଷରୁ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିଲେ - ଶୂନ୍ୟ, ନିଶୂନ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃକ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଭୂତ ହୋଇ ଏମାନେ ମୋତେ ହିଁ ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି । କୋଷରୁ ନିର୍ଗତା ଦେବୀ କୌଷିକୀ ସେତେବେଳେ ଅତି ମନୋହର ରୂପ ଧାରଣ କଲେ । ଯେଉଁ ଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ନିର୍ଗତ ହେଲେ ସେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା ହୋଇ କାଳିକା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।

ଚତୁର୍ଥତଃ ନାରାୟଣୀ ସ୍ତୁତି - ମହାଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ଅଗଣିତ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ସହିତ ଶୂନ୍ୟ, ନିଶୂନ୍ୟ ବଧ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣ ଅସୁରବଧ ପରେ ପରମ ଆନନ୍ଦରେ ହୋମାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କରି ଜଗତଜନନୀଙ୍କର ସ୍ତୁତି ପାଠ କରିଥିଲେ । ଏହି ସ୍ତୁତି ନାରାୟଣୀ ସ୍ତୁତି ।

ହେ ଶରଣାଗତ - ଦୁଃଖହାରିଣୀ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ । ଏ ଜଗତରେ ତୁମେ ଏକମାତ୍ର ଆଧାର ରୂପା । ତୁମେ ରସ ରୂପେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରୁଛ । ତୁମେ ଅନନ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ବୈଷ୍ଣବୀ ଶକ୍ତି ! ତୁମେ କାମ ରୂପା ମହାମାୟା । ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ତୁମେ ମୁଗ୍ଧ କରି ରଖୁଛ । ତୁମେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଜୀବ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ । ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାର ତୁମେ ମୂର୍ତ୍ତିମତ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀଙ୍କଠାରେ ତୁମର କଳା ବିଦ୍ୟମାନ । ତୁମେ ସର୍ବରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ରୂପା ଓ ମୋକ୍ଷଦା । ତୁମେ ସ୍ତୁତିର ବହିର୍ଗତ । ତୁମେ ଏତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେ କାହାରି ଭାଷା ନାହିଁ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ । ତୁମେ ବୁଦ୍ଧି ରୂପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କର । କଳାକାଷ୍ଠାଦି ରୂପ ଧାରଣ କରି କାଳ ସ୍ୱରୂପରେ ତୁମେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ପରିଣାମ ଘଟାଅ । ଅବଶେଷରେ ମରୁତ୍ୟୁ ଆନନ୍ଦନ କର । ହେ ନାରାୟଣୀ ! ତୁମକୁ ନମସ୍କାର ତୁମେ ସକଳ ମଙ୍ଗଳର ମଙ୍ଗଳ । ସର୍ବ ଶୁଭଫଳ ପ୍ରଦା । ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ସାଧନା । ତୁମେ ତ୍ରେୟସକ ଜନନୀ, ଦୁହିତା ଓ ଜାୟା ଏହି ତିନି ପ୍ରକାରର ଅମ୍ବା ଗୌରୀ ତୁମେ ଶରବଧ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର । ତୁମେ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ବିନାଶର ସନାତନୀ ଶକ୍ତିରୂପା । ତୁମେ ଶରଣାଗତ ଦାନ କାତର ଜନଙ୍କ ପରିତ୍ରାଣକାରିଣୀ । ସର୍ବଜନର ସର୍ବାଧିକ ନାଶକାରିଣୀ ।

ତୁମେ ହଂସଯୁକ୍ତ ବିମାନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କର ଓ କୁଶାଗ୍ର ଦ୍ୱାରା କମଣ୍ଡଳୁର ଜଳକ୍ଷିତାରେ ଶାନ୍ତିବାର୍ତ୍ତା ସିଞ୍ଚନ କର । ତୁମେ ମାହେଶ୍ୱରୀ, ମହାଶକ୍ତି ଧାରଣ କରି ବୃଷଭ ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କର । ପୁନର୍ବାର ତୁମେ କୌମାରୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି ମୟୂର କୁଙ୍କୁଟ ଉପରେ ଆରୋହଣ କର । ତୁମେ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମଧାରିଣୀ ବୈଷ୍ଣବୀ ଶକ୍ତି ତୁମେ । ବରାହ, ଶକ୍ତି - ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧାରଣ କରି ମହାପ୍ରଳୟରେ ଜଳମଗ୍ନା ପୃଥିବୀକୁ ଦନ୍ତ ଦ୍ୱାରା

ଉଦ୍ଧାର କର । ତୁମେ ନାରସିଂହୀ ଶକ୍ତି, ନରସିଂହ ରୂପ ଧାରଣ କରି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ବଧ କରି ତ୍ରିଲୋକକୁ ରକ୍ଷା କର । ତୁମେ କିରୀଟ ଓ ମହାବଜ୍ରଧାରିଣୀ ମୈତ୍ରୀ ଶକ୍ତି ରୂପେ ସହସ୍ର ଲୋଚନା ଓ ବୃତ୍ତାସୁରକୁ ବଧ କର । ତୁମେ ଦୈତ୍ୟଙ୍କର ମହାସୈନ୍ୟ ତୁମେ ବିନାଶ କରିଛ । ତୁମ ରୂପ ଭୟଙ୍କର, ଶବ୍ଦ ଭୀଷଣ । ତୁମେ ଚାମୁଣ୍ଡା । ବିକଟ ଦନ୍ତ ହେତୁ ତୁମ ମୁଖ ଭୟଙ୍କର । ତୁମେ ମୁଣ୍ଡମାଳାରେ ଶୋଭିତା । ଚଣ୍ଡ-ମୁଣ୍ଡ ମହାଦୈତ୍ୟକୁ ତୁମେ ବିନାଶ କରିଛ । ତୁମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲଜ୍ଜା, ମହାବିଦ୍ୟା-ଶୃଙ୍ଖା-ପୁଷ୍ପ ଓ ସ୍ୱଧା-ସ୍ୱରୂପିଣୀ । ତୁମେ ମହାରାତ୍ରି । ମହାମାୟା-ମେଧା, ସରସ୍ୱତୀ ମହାଶକ୍ତି । ସତ୍ୟରୂପା । ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ ଓ ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତି । ହେ ନାରାୟଣୀ ! ତୁମକୁ ପ୍ରଣାମ । ତୁମେ ପ୍ରସନ୍ନା ହୁଅ ।

ତୁମ ତ୍ରିନୟନଯୁକ୍ତ ବଦନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରୁ । ତୁମର ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟା ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଜଗତ୍ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅସୁରମାନଙ୍କ ତେଜ ନଷ୍ଟ କରିଥାଅ, ସେହି ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ମାତା ଯେଭଳି ପୁତ୍ରକୁ ରକ୍ଷା କରେ, ସେହିଭଳି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପାପରୁ ରକ୍ଷା କର । ଅସୁରଙ୍କ ରକ୍ତ ଲିପ୍ତ ତୁମର ସେହି ଖଡ୍ଗ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ବିଧାୟକ ହେଉ ।

ତୁମେ ଦୃଷ୍ଟା ହେଲେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଉପଶମ ହୁଏ । ତୁମେ ରୁଷ୍ଟା ହେଲେ ସମସ୍ତ ଅଭିଷ୍ଟ ସେହିପରି ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ତୁମକୁ ଯେଉଁମାନେ ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟକ୍ଷମ ତୁମେ ହୁଅ । ଆଜି ବହୁମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ତୁମେ ଧର୍ମ ବିଦେଷୀ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଯେଭଳି ବଧ କଲ, ତୁମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଏ ବା ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ? ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ତୁମେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ବର୍ତ୍ତକା ସମ ବିବେକ ଦୀପ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ତୁମେ ମହା ଅନ୍ଧକାର ମମତା ଗର୍ଭ । ଏହି ଦିଗରେ ତୁମେ ହିଁ ଜୀବଙ୍କୁ ଚଳାଅ । ତୁମେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ ବିଶ୍ୱକୁ ରକ୍ଷା କରିଛ । ତୁମେ ବିଶ୍ୱରୂପା ବିଶ୍ୱକୁ ଧାରଣ କରିଛ । ତୁମେ ବିଶ୍ୱର ବନ୍ଦନୀୟା ।

ଯେଉଁମାନେ ତୁମ ପାଦ ତଳେ ଭକ୍ତି ପତିତ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ୱରୂପ । ହେ ବିଶ୍ୱର କ୍ଳେଶହାରିଣୀ ଦେବୀ ! ପତିତ ଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ । ତ୍ରିଭୁବନବାସୀ ପ୍ରତି ବରଦାତ୍ରୀ ହୁଅ ।

ଜଗତଜନନୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେବଗଣ ଏହି ପ୍ରକାର ସ୍ତୁତି କଲେ । ମାତା କହିଲେ - ମୁଁ ବରଦାତ୍ରୀ । ଜଗତର ହିତକର, ଯେଉଁ ବର ତୁମେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ, ତାହା ମୁଁ ଦେବି । ଦେବଗଣ କହିଲେ - ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବିନାଶ କର - ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣ ପଥରେ ସମସ୍ତ ବାଧା ଦୂରୀଭୂତ ହେବ । ମାନବ କଲ୍ୟାଣରେ ଯେଉଁମାନେ ବାଧା ଦିଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଭୁକ୍ତି ତଥା କୁର୍ଭୁକ୍ତି ଦୂର କର ।

ସଂପାଦିକା
ନବରବି

ଦେବୀପୂଜାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ

ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ନନ୍ଦ

ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀରେ ମାତୃରୂପିଣୀ ଦୈବୀଶକ୍ତିଙ୍କର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ମାତୃଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏଥିରେ କୁହାଯାଇଛି - ‘ହେ ନିତ୍ୟେ, ହେ ଅକ୍ଷରେ, ଆପଣ ସ୍ବାହା, ଆପଣ ସ୍ବାଧା, ଆପଣ ହିଁ ବକ୍ଷକାର ଓ ସ୍ବର ସ୍ବରୂପିଣୀ । ଆପଣ ଅମୃତ ରୂପା ଓ ତ୍ରିବିଧ ମାତ୍ରା ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତା । ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣ ଓ ପ୍ରଣବ ବ୍ରହ୍ମ ଅଭିନା ।’ ବାସ୍ତବରେ ମନ୍ତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଲାଭ ହେଲେ ମନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଅଭିନୃତାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । ଜପ କରିବା ଫଳରେ ମନ୍ତ୍ର ଚୈତନ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ ।

କାଳିକାଙ୍କର ବୀଜମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଯଦି ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ, ବରାହଯଜ୍ଞରା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ, ତେବେ ଏହି ବୀଜମନ୍ତ୍ରର ଚୈତନ୍ୟ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

ମନ୍ତ୍ରାକ୍ଷରର ଗୋଟିଏ ନିଜସ୍ବ ଶକ୍ତି ରହିଛି । ସେହି ଶକ୍ତି ବଳରେ ମନ୍ତ୍ରଟି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଇଷ୍ଟଲାଭ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳତାର ସହ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ମନ୍ତ୍ର ଚୈତନ୍ୟମୟ ହୋଇ ଉଜ୍ଜ୍ବଳ ହୋଇଉଠେ । ଏହା ହିଁ ମନ୍ତ୍ରର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦିଗ ଅଟେ । ମନ୍ତ୍ରଶକ୍ତିକୁ ହୃଦୟରେ ଜପ କଲେ ଭକ୍ତି ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ । ଭକ୍ତି ହିଁ ଶକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କରେ ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ମେଧସ୍ବ ରକ୍ଷି ମାତୃଦର୍ଶନ ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜା ସୁରଥ ଓ ସମାଧି ବୈଶ୍ୟଙ୍କୁ ମାତୃପୂଜା କରିବାକୁ କହିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀରେ କୁହାଯାଇଛି -

‘ତାମୁପେହି ମହାରାଜ ! ଶରଣଂ ପରମେଶ୍ବରୀମ୍
ଆରାଧ୍ୟତା ସୈନ୍ଦୃଶ୍ୟଂ ଭୋଗ ସ୍ବର୍ଗାପବର୍ଗବା ।’

ରକ୍ଷିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ରାଜା ସୁରଥ ଓ ସମାଧି ପୂଜା କରି ମହାଶକ୍ତିଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ପୂଜା କରିଥିଲେ, ତାହା ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପୂଜାର ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପ । ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀରେ ସେମାନଙ୍କର ପୂଜା ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦେଇ କୁହାଯାଇଛି -

‘ସନ୍ଦର୍ଶନାର୍ଥ ମୟାୟା ନଦୀ ପୁଲିନଃ ସଂସ୍ଥିତଃ
ସ ତ ବୈଶ୍ୟ ଶ୍ରପସ୍ତେପେ ଦେବୀ ସୁକ୍ତଂ ପରଂ ଜପନ୍ ।
ତୌ ତସ୍ମିନ୍ ପୁଲିନେ ଦେବ୍ୟାଃ କୃତ୍ବାମୂର୍ତ୍ତି ମହୀମୟୀଂ
ଅର୍ହଣାଞ୍ଚକ୍ରତୁ ଶ୍ରବ୍ୟାଃ ପୁଷ୍ପ ଧୂପାଗ୍ନି ତର୍ପଣୌ ।
ନିରାହାରୌ ଯତାହାରୌ ତନ୍ମନସ୍ତୌ ସମାହିତୌ
ଦଦତୁ ଶ୍ରୌ ବଳିଞ୍ଚେବ ନିଜ ଗାତ୍ରା ସ୍ବପୁଷ୍ପିତଂ ।
ଏବଂ ସମାରାଧୟତୋ ସ୍ଥିତି ବର୍ଣ୍ଣେର୍ଯତାମ୍ବନୋଃ
ପରିତୁଷ୍ଟା ଜଗନ୍ନାତ୍ରୀ ପତ୍ୟକ୍ଷଂ ପ୍ରାହ ତଣ୍ଡିକା ।’

ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜା ସୁରଥ ଓ ସମାଧି ବୈଶ୍ୟ ତପସ୍ୟା ନିମିତ୍ତ ଗମନ କଲେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ନଦୀ ତୀରରେ ରହିଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ନଦୀ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ ଭଗବତୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାପନ କରି ଦେବୀସୁକ୍ତ ଜପ କଲେ ଓ ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପାଠ କରି ତପସ୍ୟା କଲେ । ସେମାନେ କେତେବେଳେ ନିରାହାର, କେତେବେଳେ ବା ପରିମିତ ଆହାର କରି ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇ ମନୋନିବେଶ ପୂର୍ବକ ପୁଷ୍ପଧୂପ ହୋମାଦି ଦ୍ବାରା ପୂଜା କଲେ । ନିଜ ନିଜ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବାହାର କରି ବଳି ସ୍ବରୂପ ଦେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ସଂଯତ ଭାବରେ ତିନିବର୍ଷ ତପସ୍ୟା କଲାପରେ ଜଗନ୍ନାଥାତ୍ରୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ହୋଇ ତଣ୍ଡିକା ରୂପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ । ବରଦାନର ଅଭୟ ଦେଇ ଦେବୀ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ -

‘ଯତ୍ ପ୍ରାର୍ଥ୍ୟତେ ତ୍ବୟା ଭୂପ ତ୍ବୟା ତ କୁଳନନ୍ଦନ
ମଉଷ୍ଟତ୍ ପ୍ରାପ୍ୟତାଂ ସର୍ବଂ ପରିତୁଷ୍ଟା ଦଦାମି ତତ୍ ।’

ରାଜା ସୁରଥ ଭଗବତୀଙ୍କଠାରୁ ବର ମାଗିଥିଲେ ଯେ ସେ ବଳବିକ୍ରମରେ ଶତ୍ରୁବଳ ନିଧନ ପୂର୍ବକ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ତାହା ସେହି ଜନ୍ମରେ ହିଁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ସମାଧି

ବୈଶ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ ଯେଏହି ବିଷୟ ଆସର, ଏହି ଦେହ ଆସର ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିମାନ ଶୂନ୍ୟ ମୋକ୍ଷ ସାଧନ କେବଳ ତାଙ୍କୁ ଲାଭ ହେଉ । ଉଭୟଙ୍କୁ ଭଗବତୀ ଇପ୍ସିତ ବର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ଭଗବତୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରକାରେ ସୁରଥ ପରଜନ୍ମରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରେ ସାବର୍ଣ୍ଣ ମନୁ ନାମରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମାଧି ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମତରେ ସୁରଥ ଓ ସମାଧି ଚୈତ୍ରମାସ ନବମୀ ତିଥିରେ ଦେବୀପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତିନିବର୍ଷ ପୂଜା କରିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଶରତ ଋତୁରେ ମଧ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ କିନ୍ତୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଦେବତାମାନେ ନାରାୟଣୀ ସ୍ତୁତିରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲାପରେ ଦେବୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭୟ ଦେଇ କହିଥିଲେ, ‘ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ତବ କଲ, ମାନବଗଣ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଆମ୍ଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା ପାଠ କରିବ, ଆମ୍ଭେ ତାହାର ସକଳ ବିପଦ ଧ୍ବଂସ କରିବୁ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।’ ଯଥା-

‘ଏଭିସ୍ତବେଶ୍ଵ ମାଂ ନିତ୍ୟଂ ସ୍ତୋଷ୍ୟତେ ଯଃ ସମାହିତଃ
ତସ୍ୟାହଂ ସକଳାଂ ବାଧାଂ ଶମୟିଷ୍ୟାମ୍ୟ ସଂଶୟଂ ।’

ପୁନଶ୍ଚ ଦେବୀ କହିଥିଲେ - ‘ମଧୁ କୈଟଭ ନାଶ କାଳରେ ଓ ମହିଷାସୁର ବଧ କାଳରେ ଏବଂ ଶୁକ୍ଳ ନିଶୁକ୍ଳ ନିଧନ ସମୟରେ ଆମ୍ଭର ଯେଉଁ ଚରିତ, ତାହା ଯେ ପାଠ କରିବ ତଥା- ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଯେ ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଏକାନ୍ତକରଣରେ ଆମ୍ଭର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରିବ, କେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ପାପ ଅଥବା ପାପଜନିତ ଉତ୍ପାତ ଘଟିବ ନାହିଁ ଏବଂ ନିର୍ଧନ ବା ମିତ୍ର ବିଯୋଗ ହେବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର କେବେ ହେଁ ଶତ୍ରୁତ୍ଵ, ଦସ୍ୟୁତ୍ଵ, ରାଜତ୍ଵ, ଶସ୍ତ୍ରତ୍ଵ, ଜଳତ୍ଵ ଓ ପାପତ୍ଵ ହେବ ନାହିଁ ।’ ଦେବୀ ପୁନର୍ବାର ଅଭୟ ଦେଇ କହିଥିଲେ - ‘ମହାମାରୀ ସମୁଦ୍‌ପନ୍ନ ଯେଉଁ ସକଳ ଉପସର୍ଗ ଓ ପୃଥ୍ବୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭୂମିକମ୍ପ ଆଦି, ଆକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଲ୍‌କାପାତ, ଦୈବ ସଂପର୍କୀୟ ଗ୍ରହ ବିପ୍ଳାବ ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଉତ୍ପାତ ଆମ୍ଭର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପାଠ ବା ଶ୍ରବଣରେ ବିନଷ୍ଟ ହେବ । ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଆମ୍ଭର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯଥାବିଧିରେ ପାଠ କରାଯିବ, ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଆମ୍ଭେ ନିରନ୍ତର ଅବସ୍ଥାନ କରିବୁଁ ।’ ସେହି ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦେବୀ ସ୍ଵୟଂ କହିଛନ୍ତି, ‘ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶରତକାଳରେ ମହାପୂଜା ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁର୍ଗୋଷ୍ଠବ କାଳରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭକ୍ତି କରି ଆମ୍ଭର ଏହି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରିବ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ଭର କୃପାରେ ଧନଧାନ୍ୟ, ସନ୍ତାନଯୁକ୍ତ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।’ ଯଥା-

ଶରତକାଳେ ମହାପୂଜା କ୍ରିୟତେ ଯାତ ବାର୍ଷିକୀ
ତସ୍ୟାଂ ମମୈତଦ୍ଭାଗ୍ୟଂ ଶୁଭଂ ଭକ୍ତି ସମନ୍ୱିତଃ ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପୁନର୍ବାର କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଦେବୀଙ୍କର ଏହି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯେ ଶ୍ରବଣ କରିବ, ତାହାର ସମସ୍ତ ରିପୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କ୍ଷୟ ହେବ ଏବଂ ତାହାର ବଂଶର ଉନ୍ନତି ସହ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ଲାଭ ହେବ । ବ୍ରହ୍ମା ଯେଉଁ ସ୍ତୁତିରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ, ତାହା ମଙ୍ଗଳମୟ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କରିବ । ଅରଣ୍ୟରେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ କିମ୍ବା ଦାବାଗ୍ନି ପରିବେଷ୍ଟନରେ ଦସ୍ୟୁ ଆକ୍ରମଣରେ, ଶୂନ୍ୟରେ ବା ଶତ୍ରୁକର୍ତ୍ତୃକ ଗୃହାତ ହେଲେ, ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ପଶ୍ୟାଧାବିତ୍ ହେଲେ, ବନ ମଧ୍ୟରେ କିମ୍ବା ହସ୍ତୀ ବେଷ୍ଟନ ସମୟରେ, ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପ୍ରାଣବଧ ବା ବନ୍ଧନ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ନୌକାରେ, ଝଞ୍ଜା ବା ବତାସରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ଭୟାନକ ଅସ୍ତ୍ର ମୁଖରେ ପତନ ସମୟରେ, ଘୋରତର ଦୁଃଖ ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁପୀଡ଼ା ବେଳେ ଦେବୀଙ୍କର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ସେହି ମନୁଷ୍ୟଗଣ ସର୍ବପ୍ରକାର ସଂକଟରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥାନ୍ତି ।

ଏଣୁ ମୃଣ୍ମୟୀ ଦେବୀପୂଜା ମାଧ୍ୟମରେ ଭଗବତୀଙ୍କୁ ଆବାହନ କରିବାର ପରମ୍ପରା ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଛି । ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ନିଦ୍ରା ସମୟରେ ଶରତକାଳରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରି ପୂଜା ଦ୍ଵାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପରେ ଦେବୀ ରାବଣ ବଧ ପାଇଁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅକାଳବୋଧୁନୀ କୁହାଯାଏ । ବାଲ୍ମୀକୀ ରାମାୟଣରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦେବୀପୂଜା ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ । ଦେବୀ ଭାଗବତ, କାଳିକା ପୁରାଣ ଓ ବଙ୍ଗଳାର କୃତ୍ତିବାସ ରାମାୟଣରେ ଏ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସପ୍ତମୀ ତିଥିରେ ଦେବୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦିବ୍ୟବାଣରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ରାମ ରାବଣଙ୍କର ମହାଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଅଷ୍ଟମୀ ନବମୀର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦଶାନନ ବଧ ହୋଇଥିଲା । ଦଶମୀ ଦିନ ଶ୍ରୀରାମ ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ମହାଶକ୍ତିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଫଳରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାବଣକୁ ବଧ କରି ସୀତାଦେବୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ଏଣୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏହି ଶାରଦୀୟ ଦେବୀ ପୂଜା ଅବଲମ୍ବନରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ମାନବଗଣ ଶରତ କାଳରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ପାଳନ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀରେ ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ତୁତିରେ କୁହାଯାଇଛି -

ରୋଗାନଶେଷାନ୍ ଅପହଂସି ତୁଷାନ୍
ରୁଷାତୁ କାମାନ୍ ସକଳାନଭୀଷାନ୍
ତ୍ଵାମାଶ୍ରିତାନାଂ ନ ବିପଦଂ ନରାଣାଂ
ତ୍ଵାମାଶ୍ରିତାହ୍ୟାଶ୍ରୟତାଂ ପ୍ରୟାନ୍ତି ।

ଯୁଗ୍ମ ଶାସନ ସଚିବ
ବାଣିଜ୍ୟ ବିଭାଗ, ସଚିବାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ଵର

ଉତ୍କଳୀୟ କଳା ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ମହିଷାସୁରର ରୂପାୟନ

ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ରଥ

ମହିଷାସୁର ଶାକ୍ତ ଧର୍ମ ସହିତ ଓଡ଼ିଆପ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗୋତ୍ସବ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ମହିଷାସୁରକୁ ବଧ କରୁଥିବା ପ୍ରତିମାମାନ ମୂର୍ତ୍ତିକାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପୂଜିତ ହୋଇଥାଏ । ପୂଜା ସମାପନାନ୍ତେ ଉକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ନଦୀ, ସରୋବର ଆଦିରେ ବିସର୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୌଳିକ ତଥା ପୁରାତନ ପ୍ରତିମାମାନ ଉତ୍କଳୀୟ ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଅର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରତିମା ହୋଇଥିବାବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପାର୍ଶ୍ୱଦେବତା ରୂପେ ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଆବରଣ ଦେବତା ରୂପେ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ଉତ୍କଳୀୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତିମାର ନିମ୍ନଭାଗରେ ମହିଷାସୁରର ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଅସୁରର କୌଣସି ଏକକ ପ୍ରତିମା ମିଳେ ନାହିଁ । କର୍ଣ୍ଣାଟକ ରାଜ୍ୟର ମହୀଶୂର ସହରରେ ଥିବା ତାମ୍ରଶିଳା ପାହାଡ଼ରେ ମହିଷାସୁରର ଏକକ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ପ୍ରତିମା ରହିଛି ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଟି ନିଜର ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ତଥା ବାମ ହସ୍ତରେ ସର୍ପ ଧାରଣ କରିଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ମହୀଶୂର ସହରର ନାମକରଣ ମଧ୍ୟ ମହିଷାସୁରର ନାମାନୁସାରେ ହୋଇଛି ବୋଲି ସେଠାକାର ଲୋକମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ମହିଷାସୁର ପ୍ରତିମାମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଯେପରି ଭାବରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଆଦିକୁ ନେଇ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରାଯାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ମହିଷାସୁରର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ପ୍ରଥମଟିରେ ଦେବୀ ମହିଷାସୁରକୁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଦମନ କରି ବଧ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନିତ ହୋଇନଥାଏ । ଏଠାରେ ଦେବୀ ନିଜ ଶକ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ କାରଣ ଏଠାରେ ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧରେ

ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଅବତାରଣା କରାଯାଇନାହିଁ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାର ନିଦର୍ଶନ ଅଟେ, ଯହିଁରେ ଦେବୀ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ରୂପେ ପରିଚିତା । ଏହି ଦୃଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ଅସୁରର ଦୃଢ଼ଯୁଦ୍ଧକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ ଯାହାକି ବିନା ରକ୍ତପାତରେ ସମାହିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଅଟେ ତଥା ଏଠାରେ ଅସୁରଟି ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷ ରୂପରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ଏକ ଭଗ୍ନ ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମା ହରିଆନାର ‘ସାଂଘେଲ୍’ ଗ୍ରାମରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯାହାକି କୁଷାଣ ଶାସନ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତିମାମାନ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବୀଙ୍କର ବିଜୟୀ ଯୋଦ୍ଧାରୂପ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି । ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଅସୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷ ରୂପରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଦେବୀ ତାଙ୍କର ଦୁଇହସ୍ତରେ ବଜ୍ର ଓ ତାଳ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି ତଥା ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ଦେବୀ ଅସୁରର ଜିହ୍ୱାକୁ ଧାରଣ କରି ପୃଷ୍ଠଭାଗକୁ ମାଡ଼ି ବସିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ଦେବୀ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ସହାୟତାରେ ଅସୁରକୁ ଦମନ କରୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଅସୁରର ମାନବାକୃତି ଅବୟବ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ମହିଷରୂପୀ ଅସୁରର କଟା ଗଣ୍ଡିରୁ ମାନବାକୃତି ଅସୁର ପ୍ରକଟ ହେଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଥାଏ । ଏଥିରେ ମାନବରୂପୀ ଅସୁର ଓ ଦେବୀଙ୍କ ସଂଘର୍ଷର ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଅସୁରର ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ଓ ମହିଷ ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ଏବଂ ଅସୁରଟି ଦେବୀଙ୍କ ପାଦତଳେ ଆଶୁମାଡ଼ି ଉପବେଶନ କରିଥାଏ । ଏଠାରେ ଦେବୀ ନିଜର ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଦୁଷ୍ଟଶକ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ମହିଷାସୁରକୁ ବଧ କରି ଦୈବୀ ଶକ୍ତିର ବିଜୟକୁ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମାମାନ ଗୁପ୍ତଯୁଗରୁ ସାଧାରଣତଃ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ।

କେତେକ ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣକୁ ନେଇ ଗବେଷକମାନେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକୁ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମହିଷାସୁର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ

ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ମହିଷାସୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷ ରୂପରେ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହା ଶିଳ୍ପୀର ଭାବନା ତଥା ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଏବଂ ଅଳଙ୍କରଣ, ପରମ୍ପରା ତଥା ଅନେକ ନୂତନ ତଥ୍ୟର ସଂଯୋଗୀକରଣ ଯୋଗୁଁ ମହିଷାସୁରର ବିକଶିତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ଗଠିତ ହେଲା ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ଯାହାକି ମହିଷାସୁରର ପ୍ରତିମାର କ୍ରମବିକାଶକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ । ଉତ୍କଳୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିକଳାରୁ ଉକ୍ତ ବିଭାଗୀକରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୁଏ ଏବଂ ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ତଥା ଶ୍ରେଣୀଗୁଡ଼ିକରୁ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ସମୟ ମଧ୍ୟ ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ । କୃତିତ୍ୱ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ବାଚୀନ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ପଶୁରୂପୀ ମହିଷାସୁର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ହସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିବା ବେଳେ ମହିଷାସୁରର ହସ୍ତସଂଖ୍ୟା କେବଳ ଦୁଇଟିରେ ସୀମିତ ରହୁଥିଲା । ଏହା ମହିଷାସୁର ଉପରେ ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରାଧାନ୍ୟକୁ ସୂଚୀତ କରେ । ଉପର ବର୍ଣ୍ଣିତ ମହିଷାସୁରର ତିନିଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଯଥାକ୍ରମେ -

୧. ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷରୂପୀ ମହିଷାସୁର, ୨. ମହିଷରୂପୀ ଅସୁରର କଟା ଗଣ୍ଡିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ମାନବାକୃତି ମହିଷାସୁର, ୩. ମାନବ ଶରୀର ଓ ମହିଷ ମସ୍ତକଧାରୀ ମହିଷାସୁର । ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ଅନୁଯାୟୀ ମାୟାବୀ ମହିଷାସୁର ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସହିତ କେତେବେଳେ ପଶୁ ରୂପରେ ତ କେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ଅନୁଯାୟୀ ଉତ୍କଳୀୟ ତଥା ଭାରତୀୟ ଭାଷ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ମନେହୁଏ । ମହିଷାସୁରର ଉକ୍ତ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷରୂପୀ ମହିଷାସୁର

ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ମହିଷାସୁରକୁ ବଧ କରୁଥିବାର ପ୍ରତିମା ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ତଥା ଏକକ ଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ମାତ୍ର ଭାଷ୍ୟରେ ଅସୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହିଷ ରୂପରେ ଅବତାରଣା ଖୁବ୍ କମ୍ ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ । ‘ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ’ ତଥା ଦେବୀ ମହାତ୍ମ୍ୟ’ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମହିଷାସୁରର ଉକ୍ତ ରୂପର

ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ

ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମାରେ ଦେବୀ ମହିଷର ଲାଞ୍ଜକୁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ବାମ ହସ୍ତରେ ଟେକି ଧରିଥାନ୍ତି ତଥା ଡାକ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପାଦ ଅସୁରର ମସ୍ତକ ଉପରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥାଏ । ଦେବୀ ଡାକ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ତ୍ରିଶୂଳ ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିବା କିମ୍ବା ଖଡ୍ଗ ପରିଚାଳନା କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେବୀ ଦ୍ୱିଭୁଜା ହୋଇଥାନ୍ତି ମାତ୍ର ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତତୁଭୁଜା ତଥା ଅଷ୍ଟଭୁଜା ରୂପେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିବାର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଅନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ଯାଜପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ବିରଜାଙ୍କ ପ୍ରତିମାର ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ବିନ୍ଦୁ ସାଗରର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଥିବା ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଗଣ୍ଡିରେ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମା ଏକ ବଜ୍ରମସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ରାକ୍ଷସଟି ମହିଷରୂପୀ (Zoomorphic Form) ଏବଂ ଦେବୀ ତତୁଭୁଜା ଅଟନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରେ ଦେବୀ ମହିଷର ମସ୍ତକ ଉପରେ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣ ପାଦ ରଖି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେବୀ ଡାକ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକରେ ଖଡ୍ଗ ଧାରଣ କରିଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟଟିରେ ମହିଷ ଶରୀରରେ ତ୍ରିଶୂଳ ବିଦ୍ଧ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରତିମାଟି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ‘ଭୁମରା’ ସ୍ଥିତ ଗୁପ୍ତଯୁଗୀୟ ଶିବ ମନ୍ଦିରର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମା ସହିତ ତୁଳନୀୟ । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଦ୍ୱିଭୁଜା ଅଟନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର ତଥା ବିନ୍ଦ୍ୟବାସିନୀ ମନ୍ଦିରରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାରାଗୁଡ଼ାର ‘ଜୋଙ୍କ’ ନଦୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମକ ନିର୍ମିତ ଭଗ୍ନ ମନ୍ଦିରରେ ଦେବୀଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରତିମା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଯେଉଁଠାରେ ମହିଷ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଯଥା- ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଖଦିପଡ଼ା, ଭରଦ୍ୱାଚଣାର ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର, ଅଦ୍ୱୱତରାଜପୁର (ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଏକ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ପ୍ରତିମା) ବେରବୋଇ, ଶୁକ୍ଳେଶ୍ୱର, ଟାଙ୍ଗୀ, ଗାରୁଡ଼ିପାଞ୍ଚିଶ, ବୈଦେଶ୍ୱର ଦୁର୍ଗା ମନ୍ଦିର, ପ୍ରାଚୀ ଉପତ୍ୟକା (ଅଧୁନା ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସଂରକ୍ଷିତ), କାକଟପୁରର ସୋମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ତଥା ପୁରୀ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଏ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ମହିଷ (ପଶୁ) ରୂପୀ ଅସୁରର କଟା ଗଣ୍ଡିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ମାନବାକୃତି ମହିଷାସୁର

ଏହି ପ୍ରକାରର ମହିଷାସୁର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ ସଂସ୍କୃତରେ ‘ଅର୍ଦ୍ଧନିସ୍ରାକ୍ତ’ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣର ‘ଦେବୀ ମହାତ୍ମ୍ୟ’, ଅଗ୍ନିପୁରାଣ, ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣର ମଧ୍ୟ ପର୍ବ, ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣ, ଦେବୀ ଭାଗବତ ତଥା

ବିଷ୍ଣୁମୌର୍ତ୍ତୀର ଆଦି ଧାର୍ମିକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପଗ୍ରନ୍ଥ ଯଥା- ‘ରୂପମଣ୍ଡନ’, ‘ମାନସର’, ‘ଅଭିଳାଷ ତୀର୍ଥ ଚିନ୍ତାମଣୀ’ ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ମନୁଷ୍ୟାକୃତି ଅସୁର (Anthropomorphic form) ମହିଷରୂପୀ ଅସୁରର କଟା ଗଣ୍ଡିରୁ ପ୍ରକଟ ହେଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କର ଏକ ପାଦ ମହିଷର କଟା ଶିର ଉପରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ମହିଷାସୁରର କେଶରାଶି କୁଞ୍ଚିତ, ଚକ୍ଷୁ ଗୋଲାକାର ତଥା ହସ୍ତରେ ଧାରୁଆ ଖଡ୍ଗ ଓ ଢାଲ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ଏକ ବିକଶିତ ପ୍ରତିମାର ଲକ୍ଷଣକୁ ସୂଚାଇଥାଏ । ପୁରାତନ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ

୧୨ଶ ଶତାବ୍ଦୀ

ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀଙ୍କ ବାହନ ସିଂହ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିବାବେଳେ ଏଠାରେ ସିଂହକୁ ଦେବୀଙ୍କର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଓ ସିଂହ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳେ ରାକ୍ଷସର କୌଣସି ଏକ ଅଙ୍ଗକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀ ସାଧାରଣତଃ ‘ଆଲୀଡ଼’ ତଥା ‘ପ୍ରତ୍ୟାଲୀଡ଼’ ଭଙ୍ଗୀରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ଦେବୀଙ୍କର ହସ୍ତସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିପାଇଥିବା (୨ରୁ ୨୨ ଏବଂ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତତୋଽଧିକ) ବେଳେ ଅସୁରର ହସ୍ତସଂଖ୍ୟା ୨ରେ ସୀମିତ ରହୁଥିଲା । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଧନୁ, ତୀର, ବଛାଁ, ଢାଲ, ଚକ୍ର, ଘଣ୍ଟା, ଗଦା, ତ୍ରିଶୂଳ, ନାଗପାଶ ଇତ୍ୟାଦି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଶୋଭା ପାଉଥିବାବେଳେ ରାକ୍ଷସ ହସ୍ତରେ ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଧାରୁଆ ଖଡ୍ଗ ଓ ଢାଲ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ପ୍ରତିମାମାନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କେତେକ ଉପଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ । ପ୍ରଥମତଃ, ଦେବୀ ଅଷ୍ଟ ତଥା ଦଶଭୁଜା ହୋଇ ଅସୁରର କଣ୍ଠକୁ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ବାମ ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରିଥିବାର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ତାଙ୍କର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ବାମହସ୍ତରେ ଢାଲ ଥାଏ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମାମାନ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ତଥା ବିକଶିତ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଅଟେ । ଏଠାରେ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଆୟତାକାର ଢାଲ ଶୋଭାପାଏ ତଥା ନାଗ ଅସୁରର କଣ୍ଠରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଯାହାକି ପ୍ରାଣର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ତୃତୀୟତଃ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ଚତୁର୍ଭୁଜା ରୂପେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀ ନିଜର ଶରୀର ସମ୍ମୁଖରେ ତ୍ରିଶୂଳକୁ ପ୍ରଧାନ ହସ୍ତ ଦୁଇଟିରେ ସମାନ ଭୂଲମ୍ଭ ଭାବରେ ଧାରଣ କରି ମହିଷାସୁରକୁ ବଧ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ପୂର୍ବରୁ ଦେବୀ ତ୍ରିଶୂଳକୁ ତୀର୍ଯ୍ୟକ୍ ଭାବରେ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ବହନ କରୁଥିବା ପ୍ରତିମାମାନ ସାଧାରଣତଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ

ସମୟରେ ଧାତୁରେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଦୁଇହସ୍ତରେ ଶଙ୍ଖ ଓ ଚକ୍ର ଧାରଣ କରିଥିବାରୁ କେତେକ ଗବେଷକ ଏହାକୁ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମା ପ୍ରଥମ କରି ୮ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ ବକ୍ରକୋଟସ୍ଥ ଶିବମନ୍ଦିର ତଥା ବୈଦେଶ୍ଵର ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖାଯାଏ । ନବମ/ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଏପରି ପ୍ରତିମାମାନ ପାର୍ଶ୍ଵଦେବତା ରୂପେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିବାର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପାର୍ବତୀ ପାର୍ଶ୍ଵଦେବତା ରୂପେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇପରେ ଏଭଳି

ପ୍ରତିମାମାନ କେବଳ ଅର୍ଦ୍ଧା ପ୍ରତିମା ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାମାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ, ଯଥା- ଭୁବନେଶ୍ଵରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, ବାଲେଶ୍ଵରର କହ୍ନେଇବିନ୍ଧା ଗ୍ରାମ, କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ଆନନ୍ଦପୁର ସବ୍ଡିଭିଜନ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଡ଼ ଗ୍ରାମ, ବାଙ୍କୀ ନିକଟସ୍ଥ ବୈଦେଶ୍ଵର, ବାଣପୁର, ଗନ୍ଧରାଡ଼ୀ, କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ପଦ୍ମପୁରସ୍ଥ ମଲ୍ଲିକେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର, ଖିଟିଂ, ସିଂହନାଥ, ଶେରଗଡ଼, ପାଲିଆ, ବୀରପ୍ରତାପପୁର, ପ୍ରାଚୀ ଉପତ୍ୟକାର ମୋତିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ମାନବ ଶରୀର ଏବଂ ମହିଷ ମସ୍ତକଧାରୀ ମହିଷାସୁର

ଏହି ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମାମାନ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ତଥା ଉତ୍କଳୀୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏଭଳି ପ୍ରତିମା ତାମିଲନାଡୁର ‘ମହାବଳୀପୁରମ୍’ର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଗୁମ୍ଫାରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଏଲୋରାସ୍ଥିତ ‘କୈଳାସ’ ମନ୍ଦିରରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିମା ଦେଖାଯାଏ । ଏଠାରେ ରାକ୍ଷସର ମସ୍ତକଟି ମହିଷରୂପୀ ନହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପୀ ହୋଇଛି, ମାତ୍ର ରାକ୍ଷସର ମସ୍ତକରେ ଦୁଇଟି ଶିଘ୍ର ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମାରେ ରାକ୍ଷସର ମାନବ ଶରୀର ତଥା

ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ

ମହିଷ ମଣ୍ଡଳ (Theriomorphic form)କୁ ଦର୍ଶାଯାଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କରେ ଦେବୀ ଚତୁର୍ଭୁଜାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦ୍ଵାଦଶଭୁଜା ରୂପେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏପରି ପ୍ରତିମାରେ ସାଧାରଣତଃ ରାକ୍ଷସର ପୃଷ୍ଠଭାଗଟି ସମ୍ମୁଖଭାଗକୁ ଥାଏ ଏବଂ ଦେବୀ ନିଜର ପ୍ରଧାନ ବାମ ହସ୍ତରେ ରାକ୍ଷସର ଶିରକୁ ମୋଡ଼ି ଧରିଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ଭିତରକୁ ବଙ୍କାଇ ଥାଏ । ଏଥିରୁ ଏହା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଦେବୀ ଏଠାରେ ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗକରି ରାକ୍ଷସକୁ ଦମନ କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀ ଦ୍ଵିଭୁଜାରୁ ଅଷ୍ଟଭୁଜା ରୂପେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ଵରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈତାଳ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରପଟର ପାର୍ଶ୍ଵଦେବତା ରୂପେ ଏପରି ଏକ ଅଷ୍ଟଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ଲେଖକଙ୍କ ମତରେ, ଉପରୋକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାଟି ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଉକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀୟ ପ୍ରତିମାମାନ ଭୁବନେଶ୍ଵରର ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର, ବିନ୍ଦୁସାଗର ନିକଟ ଉତ୍ତରେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର, ମୋହିନୀ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନ, ଶିଶିରେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର, ବୈଦେଶ୍ଵରର ଦୁର୍ଗା ମନ୍ଦିର, ପୁରୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାଲିହରଚଣ୍ଡୀ, କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଶୁକ୍ଳେଶ୍ଵରରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀରେ ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗୋଷ୍ଠବ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା ମୃଣ୍ମୟୀ ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକରେ ଏ ପ୍ରକାର

ମହିଷାସୁରର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଉକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାର ନିଦର୍ଶନ ଅଟେ । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା ମୃଣ୍ମୟୀ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କରେ ରାକ୍ଷସର ମାନବାକୃତି ଅବୟବ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

୧. Vijayakanta Mishra, Mahisamardini, New Delhi, 1984.
୨. U.N. Dhal, Mahisasura in Art and Thought, Delhi, 1991.
୩. H.C. Das, Iconography of Sakta Divinities, vol.-2, Delhi, 1997.
୪. Francesco Brighenti, Sakti Cult in Orissa, New Delhi, 2001.
୫. T.E. Donaldson, Tantra and Sakta Art of Orissa, vol-1, New Delhi, 2002.

ସ୍ମୃତି ସଦନ

ଶ୍ୟାମାକାଳୀ ଲେନ୍, ବାଲିସାହି, ପୁରୀ-୧

ଏକତାର ମନ୍ତ୍ର

ଅଧ୍ୟାପକ ବିକ୍ରମ କେଶରୀ ବର୍ମା

ଏକତାର ବାର୍ତ୍ତାବହ

ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ସର୍ବଶକ୍ତିର ଆଧାର

ବିଭାଜିତ ଦେବଗଣେ

ଏକତାର ପୀଣେ କଲେ ସେ ଆବଦ୍ଧ

ମହିଷାସୁର ଯେବେ ହୋଇଲା ପ୍ରବଳ ।

ମହିଷା, ଶୂନ୍ୟ, ନିଶୂନ୍ୟ

ସ୍ଵର୍ଗକଳେ ଅଧିକାର

କନ୍ଦଳେ ମାଡ଼ି ଦେବ ଶକ୍ତି

ହୋଇଲା ଦୁର୍ବଳ ।

ଶେଷେ ଦେବେ ଆଶ୍ରା ନେଲେ

ମହାଶକ୍ତି ଦୁର୍ଗା ପାଦତଳେ

ଦେବୀ କରିଲେ ଆହ୍ୱାନ

ବ୍ରହ୍ମାଦିଅ ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ର

ଶିବ ଦିଅ ପାଶୁପତ

ବୈଷ୍ଣବୀୟ ଅସ୍ତ୍ର ଦିଅନ୍ତୁ ଶ୍ରୀହରି

ଲହ୍ମ ଦିଅ ବଜ୍ର

ଷୋଳ ଭୁଜେ ଷୋଳ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିବି ଯେପରି ।

ଦେବଗଣ ଭୁଲି ନିଜ ନିଜ କନ୍ଦଳ

ନିଜ ନିଜ ଅସ୍ତ୍ର ଦେବୀ ପାଦେ କଲେ ଠୁଳ

ଦେବୀ ହେଲେ ମହା ବଳୀୟାନ

ଅସୁର କୁଳକୁ ଦେବୀ କରିଲେ ନିଧନ ।

ବିଧାୟକ

ମାହାନ୍ତା

ଝଙ୍କଡ଼ର ଆଦିମାତା ମା' ଶାରଳା

ଡକ୍ଟର ବିନୋଦିନୀ ଦାସ

ଓଁ ସିଂହସେଧା ପରିଦତ୍ତ ଦକ୍ଷ ଚରଣାଂ ବିଭ୍ରାଜମାନାଂ ଶୁଭାଂ
ବୀଣାପୁଷ୍ପକ ଖଡ୍ଗ ଶୂଳଦଧତାଂ ଦକ୍ଷେଃକରାୟୋରୁହେଃ ।
ଘଣ୍ଟା କାର୍ମୁକ ପଟ୍ଟଶାସୁର କତାନ୍ଦବାମ୍ନେଃ କରୈର୍ବିଭ୍ରତୀଂ
ଭିଦନ୍ତୀଂ ମହିଷଂ ନମାମି ବରଦାଂ ବାରଦେବତାଂ ଶ୍ରୀଶାରଦାମ୍ ।

ଦେବୀ ପୂଜାର ପରମ୍ପରା ମାନବ ଜାତିର କ୍ରମବିକାଶ ସହିତ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି । ସୃଷ୍ଟିମୟୀ, ସ୍ନେହମୟୀ, ଲାଳନମୟୀ ନାରୀର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଏହି ମାତୃପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ନାରୀ ଯେ ତ୍ରିଶକ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ଆଦିମାନବ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା । ସୁତରାଂ ନାରୀକୁ ସୃଷ୍ଟିକାରିଣୀ, ପାଳନକାରିଣୀ ଏବଂ ଧ୍ୱଂସକାରିଣୀ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବିବେଚନା କରି ଏହି ପୂଜାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟତା ହୋଇଥିଲା । ସମୟର ବିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ମାତୃପୂଜାର ପରମ୍ପରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂପ୍ରତି ଦେବଭୂମି ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି ମାତୃପୂଜା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ମହାକାଳୀ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ ମହାସରସ୍ୱତୀ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦି ଶକ୍ତିଙ୍କର ତ୍ରିଗୁଣୀ ଶକ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଦେବୀପୂଜାର ପରମ୍ପରା ଏହି ତ୍ରିଗୁଣୀ ଶକ୍ତି ଯାହାକୁକି ସାହିକ, ରାଜସିକ ଏବଂ ତାମସିକ ଗୁଣର ସମନ୍ୱୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ଦେବୀପୀଠମାନଙ୍କରେ ଏହି ତ୍ରିଗୁଣୀ ଶକ୍ତିରୁ ଏକ ଗୁଣ ଶକ୍ତି ନେଇ ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଗଣାର କନକପୁର ଗ୍ରାମର ଶାରଦାପୀଠରେ ମା' ଶାରଳା ଏହି ତ୍ରିଗୁଣୀ ଶକ୍ତିର ଅନ୍ୟତମ ସମନ୍ୱୟ । ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ୧୦୮ଟି ସିଦ୍ଧ ପୀଠ ମଧ୍ୟରେ କନକପୁରର ମା' ଶାରଳାଙ୍କ ପୀଠ ଅନ୍ୟତମ । କଟକଠାରୁ ପୂର୍ବକୁ ୫୦ କି.ମି. ଦୂରରେ କନକପୁର ଗ୍ରାମରେ ଶାରଳା ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ସାଧାରଣତଃ ଭକ୍ତ ଓ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀମାନେ କଟକରୁ ବସ୍, ଟ୍ରେନ୍ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗାଡ଼ିଭଡ଼ା କରି ମା' ଶାରଳାଙ୍କ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏଠାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି ।

ମା' ଶାରଳାଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଦାୟିନୀ, ଜ୍ଞାନଦାୟିନୀ, ଶକ୍ତିଦାୟିନୀ ରୂପେ ପୂଜିତ କରାଯାଇଥାଏ । ହେଲେ ମା' ଶାରଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା କିଏ ଏବଂ କେଉଁ ସମୟରେ ଓ କିପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉନ୍ମୋଚନ ହୋଇନାହିଁ । ଲୋକ କଥା ଅନୁସାରେ ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ କଳା ପାହାଡ଼ର ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସକାରିଣୀ ଲତିହାସରୁ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ କିଛି ପରିମାଣରେ ତଥ୍ୟ ମିଳି ପାରିଅଛି । ଗୌରାଙ୍ଗ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ରଚିତ ମା' ଶାରଳାଙ୍କ ପୁଷ୍ପକରେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଉପାଖ୍ୟାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେତେବେଳେ କୀର୍ତ୍ତି ଓ ବାସ ନାମରେ ଦୁଇଟି ଅସୁର ଯିଏକି ଦେବତାମାନଙ୍କ ବଳରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପୃଥିବୀବାସୀଙ୍କୁ ନିଷ୍ପେଷିତ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆଦିଶକ୍ତି ମାତା ମହାମାୟା ଏକ ଗୋପାଳୁଣୀ ରୂପରେ ଝଙ୍କଡ଼ର କରଣପୁର ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ଅସୁରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ନିଜ ପଦଦ୍ୱୟରେ ଭୁ-ପ୍ରବେଶ କରାଇ ପୃଥିବୀବାସୀ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଯେଉଁଠାରେ ଏହି ଅସୁରଦ୍ୱୟ ଭୂମିରେ ତାପି ହୋଇଯାଇଥିଲେ, ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ, ସେଠାରେ ଏକ ହ୍ରଦ ହୋଇଥିଲା ଯାହାର ନାମ ଦେବୀ ପାଦହରା । ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁଯାୟୀ

ମାତା ଆଦିଶକ୍ତି ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଗଣାର କନକାବତୀ ଗ୍ରାମରେ କୃପାଜଳ ରକ୍ଷିଙ୍କ କନ୍ୟା ରୂପେ ଶାରଦା ନାମ ବନ୍ଦନ କରି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପୃଥ୍ବୀରୁ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ପାତନ କରିବା ପରେ ନିଜକୁ ଶୀଳା ରୂପେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ଭୂଗର୍ଭରେ ଲୁଚିଯାଇଥିଲେ । ସମୟାନୁକ୍ରମେ କ୍ଷତ୍ରୀୟ ନିଧନକାରୀ ମହାବୀର ପର୍ଶୁରାମଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିଜକୁ ଆବିଷ୍କୃତ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଲୋକକଥା ଅନୁଯାୟୀ ମହାବୀର ପର୍ଶୁରାମ ମାତୃହତ୍ୟା ପାପ ଭୟରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଲାଗି ଶେଷରେ ଝଙ୍କଡ଼ର କନକାବତୀ ପାଟଣା ବା କରଣପୁରଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଦିକବି ଶାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ରଚନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହି କନକପାଟଣା ନଗରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀ ଓ ବୃଷା ମାତର୍ଜିନୀ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅଧୁନା ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀର ଅସ୍ଥିତ ଅବଲୁପ୍ତ, ବୃଷା ନଦୀର ନାମ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ବୁଢ଼ା ନଈ ବା ବୁଢ଼ୀ ନଈ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇ ତେନ୍ତୁଳିପଦା ଗ୍ରାମରେ ଏକ ଛୋଟ ଯୋର ସଦୃଶ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଏହି କନକପାଟଣା ଗ୍ରାମର ଏକ ବଟବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ନିଜର ଧନୁ ଏବଂ ଶରକୁ ଡେଇଁ ଦେଇ ସ୍ନାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନଦୀକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସ୍ନାନରୁ ଫେରିବା ପରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଧନୁଶର ଥିବା ସ୍ଥାନଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅକ୍ଷତ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଭୂମିର କ୍ଳେଶ ମାତ୍ର ନିମ୍ନଗାମୀ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହା ତାହାକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ବିତ କରିଥିଲା ଏବଂ ଏକ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ତାଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା ଯେ ଧନୁଶର ଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଖନନ କଲେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତର ମିଳିବ, ଯେଉଁଠାରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମା' ଶାରଳାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ତତ୍ପରେ ପର୍ଶୁରାମ ଭୂମି ଖନନ କରି ଯେଉଁ ଶିଳା ଖଣ୍ଡ ପାଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ସେ ମାତାଙ୍କର ରୂପ ଶର ମୁନରେ ଅଙ୍କିତ କରିଥିଲେ । ପର୍ଶୁରାମଙ୍କ ଶର ମୁନରୁ ମାତାଙ୍କ ରୂପ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଶାରଳା ନାମରେ ଅଭିହିତା । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ପର୍ଶୁରାମ ମା' ଶାରଳାଙ୍କ ରୂପ ଅଙ୍କନ ପରେ ତାଙ୍କୁ ବୀଜ ମନ୍ତ୍ରରେ ପୂଜା କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି ବୀଜ ମନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମାତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ପର୍ଶୁରାମ ମାତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟହ ପୂଜା ପାଇଁ କନକାବତୀପୁରର ବାସିନ୍ଦା ବନ୍ୟଶବରମାନଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ଶବରମାନେ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ଥିବାରୁ ମାତାଙ୍କୁ ବଣ ଲତାରୁ ସୁସ୍ବାଦୁଫଳ ଆଣି ଏବଂ ତାହାକୁ ଚାଖୁ କରି ସୁମିଷ୍ଟ ଫଳମାନ ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଭୋଗ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଶବରମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ମାଧବ ପୂଜାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେବୀ ଏହି ସ୍ଥାନର ନାମ କରଣପୁର ହେବ ବୋଲି କହିଥିଲେ । କରଣୀର ଅନ୍ୟ ନାମ ବିଦ୍ୟା ।

ଶାରଦା ପୀଠ ନାମକରଣ ହେବାରେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଏକ ପୌରାଣିକ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ବିଷ୍ଣୁମାୟାକୁ ମହାସରସ୍ଵତୀ ରୂପେ ଶରତକାଳର ନବମୀ ତିଥିରେ ପୂଜା କରାଯିବାରୁ ଦେବୀଙ୍କୁ

ଶାରଦା ବୋଲି କୁହାଯାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଆବାସସ୍ଥଳୀକୁ ଶାରଦା ପୀଠ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ନାମିତ କରାଯାଇଅଛି । କାଳକ୍ରମେ ଶାରଦା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସାରଦାରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି । ସାରର ଅର୍ଥ ଜ୍ଞାନ । ତଦାତିଂ ଶବ୍ଦରୁ ଦା ଆନୀତ ଯାହାର ଅର୍ଥ ଦାତ୍ରୀ । ତେଣୁ ସାରଦାର ଅର୍ଥ ହେଲା ଜ୍ଞାନଦାତ୍ରୀ ବା ସିଦ୍ଧଦାତ୍ରୀ । ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁଯାୟୀ ଦକ୍ଷୟଙ୍କ ପରେ ଦେବୀ ସତୀଙ୍କର ଭସ୍ମୀଭୂତ ଶରୀରକୁ ଶିବ ନିଜ ସ୍ଵୟରେ ବନ୍ଦନ କରି ଇତସ୍ତତଃ ଅବସ୍ଥାରେ ଧାବନ କରିବା ଅବସରରେ ଦେବୀଙ୍କର ଜିହ୍ଵା ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଭୂପତିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହିଠାରେ ବାବଦେବୀ ଶାରଦା ପୂଜାର ଅୟମାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

କନକପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହରିପୁର ଗ୍ରାମର ନଣ୍ଡା ବରଗଛ ତଳେ ଭଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ନଣ୍ଡା ଦେଉଳ ମାତାଙ୍କର ଆଦି ପୀଠ ଥିଲା । ଏହି ମନ୍ଦିରଟି କଳା ପାହାଡ଼ର ଆକ୍ରମଣରେ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲା । କୁହାଯାଏ, କଳା ପାହାଡ଼ର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ମାତାଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍କରିଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଯାଇଥିଲା । ଲୋକକଥା ଅନୁଯାୟୀ, ମାତା ନିଜେ ନାରୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି ପୁଷ୍କରିଣୀ ପାଣି ଆଣିବା ଛଳରେ ଆଦି ନିଜକୁ ଲୁଚାଯାଇଥିବା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଶାରଳା ମନ୍ଦିର ମାତ୍ର ୧୨୦ ବର୍ଷ ତଳର ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏହା ମୂଳପୀଠ ଅନୁକରଣରେ ନିର୍ମିତ । ଭୌମକର ଯୁଗର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଆଡ଼କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚନ୍ଦ୍ରପୂଜାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲା । ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ମାତୃପୂଜା ଦ୍ଵିଭୁଜାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଚତୁର୍ଭୁଜା, ଷଷ୍ଠଭୁଜା, ଅଷ୍ଟଭୁଜା, ଦଶଭୁଜା, ଦ୍ଵାଦଶଭୁଜା ଏବଂ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭୁଜାରେ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନର ପୀଠ ଦେଉଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରପୁରୀୟ ଅଶ୍ଵିନ ଚିତ୍ରମାନ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ଶାରଳା ପୀଠ ମନ୍ଦିରରେ ଦେବୀ ଅଷ୍ଟଭୁଜା, ଦ୍ଵିଭୁଜା ଏବଂ ଚତୁର୍ଭୁଜା ରୂପେ ସିଂହାସନରୁଢ଼ା । ଏକକ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଖୋଦିତ ପ୍ରଥମ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରାନୁଯାୟୀ ସବ୍ଵ ଗୁଣୋପ୍ତମା ମହାସରସ୍ଵତୀ ସାହିନୀ ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ଅଷ୍ଟଭୁଜା ରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ମଙ୍ଗଳଦାୟିନୀ, ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ, ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ରହିଛି ଖଣ୍ଡା, ପୁଷ୍ପକ, ବୀଣା ଓ ତୀର । ବାମପାର୍ଶ୍ଵରେ ମାତା ଧନୁ, ଘଣ୍ଟା, ଢାଳ ଏବଂ ଅସୁରର କେଶ ଧାରଣ କରି ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାୟିନୀ, ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିଦାୟିନୀ ନାମରେ ପୂଜିତା । ପୂଜା ସମୟରେ ପୂଜକମାନେ ମା' ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ ମହାମାୟା ଶାରଦା ଦେବୀ ନାମରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ ସମୋଧନ କରିଥାନ୍ତି । ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅନ୍ୟ ଦ୍ଵିମୂର୍ତ୍ତି ଦ୍ଵାଭୁଜା ଓ ଚତୁର୍ଭୁଜା ଏବଂ ଅଷ୍ଟଧାରୁରେ ନିର୍ମିତ । ଏହି ଚତୁର୍ଭୁଜା ମୂର୍ତ୍ତି ମାତାଙ୍କର ବିଜେ ପ୍ରତିମା ରୂପେ ସିଂହାସନରୁ ଅବତରଣ କରି ଅନେକ ପୂଜାପାର୍ବଣରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସହିତ ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ନେଇଥାନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ହାତରେ ପୁଷ୍ପକ ଥିବାରୁ ଏହା ଦୁର୍ଗା ସରସ୍ଵତୀଙ୍କର ସମନ୍ୱୟ ବୋଲି କୁହାଏ । ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟମା ତାନ୍ତ୍ରିକ ରୀତିରେ

ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସାଦ ବାହାଲିଆଙ୍କ ମତରେ ଏହି ପୀଠରେ ଏକ ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିଲା ଏବଂ ଏଠାକୁ ଦେଶାଦେଶାନ୍ତରୁ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ସାଧକ ଓ ଗବେଷକ ଆସୁଥିଲେ । ଶାରୋଳ ଗ୍ରାମର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଶାରଳା ଦାସ ଶାରଳା ଚଣ୍ଡୀ ବୋଲି ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ଶାରଳା ଦାସ ମଧ୍ୟ ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତିଦିନ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ଓ ଗ୍ରହ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଚଣ୍ଡୀ ଆଦିର ପ୍ରଚଳନ ରହିଅଛି ଏବଂ ଏହା ସେହି ତନ୍ତ୍ରଯୁଗରୁ ପ୍ରଚଳିତ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଶାରଦାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ମୂର୍ତ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋରମ । ମାତା ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ଥିତହାସ୍ୟ ବଦନା, ସୁବତୀ ଓ ଲଳିତ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ମୃତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରତୀକ ଦେବୀ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ କ୍ରାନ୍ତି ଦର୍ଶନ କବିତ୍ୱର ଜନୟିତ୍ରୀ, କୁଣ୍ଡାହୀନ ଆନନ୍ଦର ନିର୍ମଳ ଓ ଶାନ୍ତରୂପ । ମାତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଥାଏ । ଯଥା- ଉଗ୍ରାୟା ନମଃ, ଉଗ୍ରପ୍ରବାହି ନମଃ, ଚଣ୍ଡାୟା ନମଃ, ପ୍ରଚଣ୍ଡାୟା ନମଃ, ଶଙ୍କଟାୟା ନମଃ, ବିକଟାୟା ନମଃ, ଦୁର୍ଗାୟା ନମଃ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ନମଃ, ସରସ୍ୱତୀୟା ନମଃ, ଓଁ ଶ୍ରୀ ଶାରଦାୟା ନମଃ ।

ମନ୍ଦିରଶୈଳୀ ଗଠନକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହା ତିନୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନିର୍ମିତ । ଏହା ହେଉଛି ବିମାନ ମୁଖଶାଳା ଓ ମୋହନ । ମୋହନରେ ଦେବୀଙ୍କର ବାହନରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ସିଂହ ଓ ସିଂହାସନରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନ ବିଦ୍ୟମାନ । ଦେବଦେବୀଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ବିଭିନ୍ନ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେବତାଗଣ ବିରାଜିତ । ଏମାନେ ହେଲେ- କାଳୀ, ଗଣେଶ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ହନୁମାନ, ନବଗ୍ରହ ଓ ଅଷ୍ଟଦେବୀ । ପାର୍ଶ୍ୱଦେବତା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛନ୍ତି ଶିବ, ଜଗନ୍ନାଥ ଏବଂ ସୁଭଦ୍ରା, ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ପୂଜିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଏହି ମନ୍ଦିରର ମୁଖ୍ୟଦ୍ୱାର ପୂର୍ବାମୁଖୀ । ଏତଦ୍ୱୟହିତ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ତିନୋଟି ଦ୍ୱାର ଚିନିଦିଗକୁ ରହିଅଛି । ମା'ଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ତାହାଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ବିରାଟ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଯେଉଁଠାରେ ଚନ୍ଦନଜାତ ସମୟରେ ୨୧ ଦିନ ଲାଗି ମାତା ତାପ ଖେଳିଥାନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ସଂଲଗ୍ନ ବେଢ଼ାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ ସମ୍ଭାର ସହିତ ବିକ୍ରୟସ୍ଥଳ ରହିଛି ।

ଝଙ୍କଡ଼ବାସିନୀ ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ ମା' ଶାରଳା ଏକାଧାରରେ ମହାକାଳୀ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ, କଲ୍ୟାଣକାରିଣୀ, ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ, ମହାସରସ୍ୱତୀ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଦାୟିନୀ ଅଟନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତର ରଚୟିତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସାରଳା ଦାସ ଯାହାଙ୍କର ବାଲ୍ୟନାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ପରିଡ଼ା ମାତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରି ମହାମୁର୍ଖରୁ ମହାପଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ଝଙ୍କଡ଼ ଗ୍ରାମରେ ମୋହର ଅଟଇ ବସତି
ମୁଖିଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ସଦାଗଲା ଦିନ ରାତି ।’

ମହାଭାରତର ଦ୍ରୋଣ ପବରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ଅଦୃଶ୍ୟକି ଦୃଷ୍ଟି ମୁହିଁ କରାଉଛି ଆଣି
କୃପା କରିବାରୁ ମା’ ଶାରଳା ଠାକୁରାଣୀ
ଏ ପଦ ରଚନେ ମୁଁ ନ କରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ଲେଖେ ଶାରଳା ଦିଅନ୍ତି ମୋତେ ଯାହା ଆଜ୍ଞା ।
ଜହ୍ନୁ ମୁଖ ମୁଁ ପଡ଼ି ନାହିଁ ବିଦ୍ୟା
ନଜାଣଇ ଜପ ମନ୍ତ୍ର ନୁହଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ।
ସେ ମାତା ପ୍ରସାଦେ ଯାହା ମନେ ମୋ’ର ସ୍ମରେ
ଲେଖଇ ଯେ ବସି ନୀଳ କଳ୍ପବଟ ମୂଳେ ।’

ମା'ଙ୍କ ପୀଠରେ ବାରମାସରେ ଡେଇଁପର୍ବ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ଝାମୁଆଡ଼ା ଏଠାରେ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ପର୍ବ ଅଟେ । ବହୁଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀମାନେ ଆସି ମାତାଙ୍କ ପାଖରେ ଚୁଡ଼ା ଘସା ସିରିଣୀ ଭୋଗ କରି ଫେରିଯାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମା'ଙ୍କର ପୀଠ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଉଠେ । କାରଣ ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସାୟିକ କାରବାର ହୋଇଥାଏ । ତା'ପରେ ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଦିନ ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଏକୋଇଶି ଦିନକାଳ ଲାଗି ରହେ । ସୁସଜ୍ଜିତ ନାବରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ପରିବେଷିତା ମାତା ତାପ ଖେଳି ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ତା'ପରେ ଆସେ ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ବିଜୟ ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା । ମାତାଙ୍କ ବେଢ଼ାରେ ଥିବା ପାର୍ଶ୍ୱଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ପାଳନ କରାଯାଇଥାଏ । ଗହ୍ମାପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଜହ୍ନାଷ୍ଟମୀ, ସପ୍ତପୁରୀ ଅମାବାସ୍ୟା, ଇନ୍ଦ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଭାଗବତଗାଦି ଆଦି ପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ୧୬ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ପାର୍ବଣ ପୂଜା । ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଦଶହରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବେଶ ସହିତ ସୁନାବେଶ ହୁଅନ୍ତି । ମଧ୍ୟରାତ୍ରୀରେ ମନ୍ଦିରରେ କାଳିକା ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ ମନୋରମ ।

ସ୍ନାତକୋତ୍ତର, ଇତିହାସ ବିଭାଗ
ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ

• • • • •

ଓଡ଼ିଶାର ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଓ ମା' ବିରଜା

ଶ୍ରୀନିବାସ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଦେବାଦେବୀଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ରୂପେ ଭାରତବର୍ଷ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଭାରତୀୟ କଳା, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା, ମେଳା ମହୋତ୍ସବ ଓ ସାମାଜିକ ପର୍ବପର୍ବାଣିରୁ ଜଣାଯାଏ, ଭାରତୀୟମାନେ ଶୈବ, ବୈଷ୍ଣବ, ଶାକ୍ତ, ସୌର ଓ ଗାଣପତ୍ୟ ଧର୍ମର ପରମ ଉପାସକ । ଏହି ପଞ୍ଚୋପାସନା ଭିତରେ ଶକ୍ତି ବା ଶାକ୍ତ ଧର୍ମର ଉପାସନା ସର୍ବାଗ୍ରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ । ଏହି ଉପାସନାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି ପରମ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମନରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକବାଦର ପ୍ରେମ ରସବାଣୀ ।

‘ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଶକ୍ତି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା
ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋ ନମଃ ।’

ନିଖୁଳ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସୃଷ୍ଟି, ଛିତି ଓ ପ୍ରଳୟର ମୂଳଉତ୍ସ ହେଉଛନ୍ତି ମାତୃରୂପୀ ଶକ୍ତି । ଏହି ଶକ୍ତିର ସୃଷ୍ଟି ବାବଦରେ ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ବେଦବେଦାନ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତପୋଷଣ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା କିନ୍ତୁ ଚିରନ୍ତନ । ଶିବ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦକ୍ଷ ଯଜ୍ଞରେ ଅପମାନିତ ହୋଇ ଦେବାଦୀଦେବ ତଥା ବିଶ୍ୱର ନାଥ ବିଶ୍ୱନାଥ ତାଣ୍ଡବ ଲୀଳା କରିଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଶକ୍ତି ସେହି ଯଜ୍ଞରେ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ମହାର ଈଶ୍ୱର ମହେଶ୍ୱର ସତୀଙ୍କ ଦକ୍ଷ ଶରୀରକୁ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବା ଅବସରରେ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଲୁଚ୍ଚକାୟିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରରେ ମୃତ ଶରୀରକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ପକାଇ ଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି, ସତୀଙ୍କ ମୃତ ଶରୀର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ୫୧ଟି ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ତତ୍ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଶରୀରରୁ ଆଠଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ଆଠଟି ସ୍ଥାନ ଦେବୀ ପୀଠ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛି । ସେହି ଆଠଟି ପୀଠ ହେଲା ପୁରୀର ବିମଳା, ବାଙ୍କୀର ଚର୍ଚ୍ଚିକା, ଯାଜପୁରର ବିରଜା, ବାଣପୁରର ଭଗବତୀ, କାକଟପୁରର ମଙ୍ଗଳା, ଝଙ୍କଡ଼ର ଶାରଳା, ତାଳଚେରର ହିଙ୍ଗୁଳା ଓ ସମ୍ବଲପୁରର ସମଲେଶ୍ୱରୀ ପୀଠ । କେଉଁଠି ଦେବୀ ଦ୍ୱିଜୁକା ତ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଅଷ୍ଟଭୁଜା । କେଉଁଠି ଠାକୁରାଣୀ ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ ତ ଆଉ କେଉଁଠି କାତ୍ୟାୟନୀ । କେଉଁଠି

ଷୋଡ଼ଶା ତ୍ରିପୁର ସୁନ୍ଦରୀ ତ ଆଉ କେଉଁଠି ନରମୁଣ୍ଡ ମାଳିନୀ ଓ ଶବରୁଡ଼ା । ଏହି ବିଭିନ୍ନତା ହିଁ ଓଡ଼ିଶାର ସମୃଦ୍ଧ ଶାକ୍ତ ପରମ୍ପରାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ପରମ୍ପରା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା

ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ଆଦିପୀଠ ଭାବରେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁକି ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇପାରିଛି । ଏଥିପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଏକ ତନ୍ତ୍ରପୀଠ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଭାରତୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଇତିହାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ ବହୁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତି ସହର ନଗରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗ୍ରାମ ଓ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଗ୍ରାମଦେବୀ (ଠାକୁରାଣୀ) ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ବିଧିବିଧାନ ସହ ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା ହୋଇଆସୁଛି । କେଉଁଠି କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ନାମରେ ତ କେଉଁଠି ଚଣ୍ଡୀ, କାଳୀ, ଦୁର୍ଗା, ଭୈରବୀ, ରାମଚଣ୍ଡୀ, ହରଚଣ୍ଡୀ ଏହିପରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନାମରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେହିସବୁ ପୀଠର ପୂଜା ପଦ୍ଧତି ଓ ମେଳା ମହୋତ୍ସବ ଓଡ଼ିଶାର ପରମ୍ପରାକୁ ରୁଚିମନ୍ତ କରାଇପାରିଛି । ଶରତ ଋତୁରେ ନିର୍ମଳ ଗଗନର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକ ତଳେ ପାଳିତ ହେଉଥିବା ଶାରଦୀୟ ପର୍ବ ଦଶହରା ଉତ୍ସବଟି ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ । କାରଣ ଏହି ଉତ୍ସବରେ ମା' ଦେବୀ ବିଭିନ୍ନ ବେଶଭୂଷା ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ମସ୍ତକରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ମେଡ଼ ମଣ୍ଡନ କରି ଆସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଘଣ୍ଟ, ଘଣ୍ଟା, ଶଙ୍ଖ, ମୃଦଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦିର ସ୍ୱର ସହିତ ତାଳଦେଇ ପୁରୋହିତଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଭକ୍ତିଭାବକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କରାଇବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଉତ୍ସବକୁ ଆନନ୍ଦ ମୁଖରିତ କରିଥାଏ । ଏହି ପର୍ବକୁ

ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଦୀର୍ଘ ଷୋହଳ ଦିନ ଧରି ବିଧିବିଧାନ ସହ ମହାଆଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି ।

ଆଜକୁ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷଧରି ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ରାଜତ୍ବ କାଳରେ ଶକ୍ତିପୀଠ ସ୍ଥାପନ ହୋଇଥିବାର ଇତିହାସ କୁହେ । ଗୁପ୍ତବଂଶର ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଧାର୍ମିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ଫଳାଫଳ ଆଣି ଦେଇଥିଲା ଉତ୍କଳମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଓ ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ । ସେହିପରି ଭୌମକର ବଂଶର ରାଜାମାନେ ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧବାଦର ଉପାସକ ଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବରାହୀ, ମୋହିନୀ, ଭୂବାସିନୀ, ଗୌରୀ, କାତ୍ୟାୟିନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ଦ୍ୱାରୀବାସିନୀ, ରାମଚଣ୍ଡୀ ନାମରେ ବିଗ୍ରହମାନ ପୂଜା ପାଇବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ, ଯାହାକି ଆଜି ସେହି ବିଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ପବିତ୍ର ପୀଠଭୂମିରେ ପ୍ରତୀକ୍ଷାମାନ । କେଶରୀ ବଂଶ, ଗଙ୍ଗବଂଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଓ ଭୋଇବଂଶ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ଶକ୍ତିପୂଜାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବରେ ଆକର୍ଷିତ କରିଥିଲା । ଏହିସବୁ ପବିତ୍ର ଶକ୍ତିପୀଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ଲିଖନୀ ମୁନରେ ଲିଖିତ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଏହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଉତ୍କଳମାତାର ପବିତ୍ର ଧର୍ମପୀଠଗୁଡ଼ିକରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ମାଆ ଶକ୍ତିର ବିଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଯାଜପୁରର ବିରଜାପୀଠ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଏହି ପୀଠର ମହିମା ଓ ଗୁଣଗାରିମା ବିଶ୍ୱରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛି । ଏହାର ମାଟି ସୁଧାରସ ପରି ପବିତ୍ର ଓ ମହାନ୍ ଅଟେ । କାରଣ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ବୈତରଣୀ ନଦୀର ତଟଦେଶରେ ଅବିଭକ୍ତ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁରଠାରେ ମା' ବିରଜା ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ପୁରାଣରୁ ଜଣାଯାଏ, ଏକଦା ଏହି ମାଟିତଳେ ମା' ଦୁର୍ଗା ଲୁଚକାୟିତ ଭାବରେ ଥିଲେ । କାରଣ ସେ ରଜସ୍ୱଳା ନ ହେବାରୁ ଲଜା ଓ ଅପମାନିତ ହୋଇ ମାଟିତଳେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପିତାମହ ତଥା ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା ଏଠାରେ ହୋମ ଯଜ୍ଞ ଓ ମନ୍ତ୍ରପାଠ କରାଇଥିଲେ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଶୁଣି ମା' ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ରଜୋଗୁଣ ଦୋଷ କଟିଗଲା ଓ ସେଠାରେ ଆପେ ଆପେ ଆବିର୍ଭାବ ହେଲେ । ଯେଉଁଦିନ ଦୁର୍ଗତିନାଶିନୀ ମା' ଦୁର୍ଗା ବିରଜା ନାମରେ ସେଠାରେ ଉଦ୍ଭା ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ଦିନ ଥିଲା ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥି । ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସେହି ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ବନ୍ଧ୍ୟା ନାରୀମାନେ ବିରଜାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ସନ୍ତାନସନ୍ତତି ଲାଭ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଏକାଧାରରେ ଏହି ପୀଠ ଏକ ଧର୍ମପୀଠ, ଯଜ୍ଞପୀଠ, ପିଣ୍ଡ ପୀଠ, ପୌରାଣିକ ପୀଠ ଓ ଐତିହାସିକ ପୀଠ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଛି । କେଶରୀ ବଂଶର ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କର ଏହି କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା ରାଜଧାନୀ । ସେହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଭିନବ ଯଯାତି ନଗର

ନାମରେ ସେ ନାମିତ କରିଥିଲେ । ସେ ଏହି ପବିତ୍ର ବୈତରଣୀ ନଦୀକୂଳରେ ଦଶଗୋଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କରାଇଥିଲେ । ଆଜି ସେହି ଯଜ୍ଞପୀଠ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ପାଦନ ଭାବରେ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ଦଶ ହଜାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ କଳସପୁର ନାମରେ ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ଅବସ୍ଥାପିତ କରାଇଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦାନୁଯାୟୀ ଏହି ମହାନ୍ ପୀଠକୁ ସମୟକ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ମା' ବିରଜାପୀଠ, ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ, ଯଯାତିନଗର, ଯାଜପୁର, କଟକ, ନାଭିଦେଶ, ବରାହକ୍ଷେତ୍ର, ଗଦାକ୍ଷେତ୍ର, ଆଦିଶକ୍ତି ପୀଠ ଇତ୍ୟାଦି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗବେଷକ ଏହି ପୀଠକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ସମନ୍ୱୟ ପୀଠ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ପୌରାଣିକ ମତବାଦରେ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଯାଜପୁର ଓ କୋଣାର୍କକୁ ଭଗବାନ ଚାରି ଆୟୁଧ ଅନୁସାରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର, ଚକ୍ରକ୍ଷେତ୍ର, ଗଦାକ୍ଷେତ୍ର ଓ ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ପୀଠର ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ପାଞ୍ଚଗୋଟି 'ବ କାର' ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ ଅଛନ୍ତି, ଯଥା- ବରାହ, ବିରଜା, ବେଦ, ବିପ୍ର ଓ ବୈତରଣୀ ନଦୀ) । ଯାହାକି ଅନ୍ୟପୀଠରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳି ନଥାଏ ।

ଏହି ପୀଠର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଯେପରି ରହସ୍ୟମୟ, ଠିକ୍ ସେପରି ବିରଜା ବିଗ୍ରହ ଗଠନ ଶୈଳୀ, ଦୈନନ୍ଦିନ ପୂଜା ପଦ୍ଧତି, ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ, ମେଳା ମହୋତ୍ସବ, ରଥଯାତ୍ରା ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷେତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ସେପରି ବିଚିତ୍ର ଓ ରହସ୍ୟମୟ ମଧ୍ୟ । ଅସୀମ ମହିମା, ଦୟା ଓ କ୍ଷମାର ସାଗର ରୂପେ ସର୍ବଜନାନୁମୋଦିତ ଓ ବିଶ୍ୱବନ୍ଦନୀୟ । ମା' ବିରଜାଙ୍କର ବାଜମନ୍ତ୍ର ହେଲା -

‘ଓଁ ଉଦ୍ଭିଷ୍ଠ ପୁରୁଷିକିଂ ସ୍ୱପିଷି ଉଦ୍ୟମେ ସମୁପସ୍ଥିତଂ

ଯିଦି ଶକ୍ୟମଶକ୍ୟ ହୁଁ ଦୁର୍ଗେ ଭଗବତୀ ସମୟ ସ୍ୱାହା ।’

ମା' ବିରଜା ବିଗ୍ରହଟି କଳା ମୁଗୁନି ପଥରରେ ଗୋଟିଏ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷିଆ କୁମାରୀ ପରି ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ଦୁଇଟି ହାତ ମଧ୍ୟରୁ ବାମ ହାତରେ ମହିଷାସୁରର ଲାଞ୍ଜ ଓ ଡାହାଣ ହାତରେ ଶୂଳ ଧାରଣ କରି ମହିଷାସୁରର ବକ୍ଷ ଭେଦ କରିବାର ଗଠନ ଓ ଆକୃତି ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଅଛି । ସେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ସିଂହାସନର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୫ ଫୁଟ ୫ ଇଞ୍ଚ ହେବ । ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ରତ୍ନ ମୁକୁଟ ଓ ଦଶଭୁଜାରେ ଧରିଛନ୍ତି ଅଙ୍କୁଶ, ଶର, ଧନୁ, ତ୍ରିଶୂଳ, ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ପଦ୍ମ, ବର, ଅଭୟ ଓ କପାଳ । ଆଉମଧ୍ୟ ମସ୍ତକରେ ଖଚିତ ହୋଇଅଛି ପାଞ୍ଚୋଟି ମୁଦ୍ରା, ଯଥା- ତନ୍ତ୍ର, ବାସୁକୀ, ଗଣେଶ, ଶକ୍ତି ଓ ଲିଙ୍ଗ ।

ମା' ନାନାଦି ଅଳଙ୍କାରରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଅତୀବ ରମଣୀୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ବିରଜା ପୀଠର ଐଶାନ୍ୟ କୋଣରେ ରହିଛି ନାଭିଗନ୍ଧା, ଯେଉଁଠାରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ପିଣ୍ଡଦାନ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏଠାରେ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ବରାହ ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ କେହି କେହି ଏହି ପୀଠକୁ ବରାହ କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଯଜ୍ଞରୁ ମା' ବିରଜା ଯେପରି ମାଟି ଭିତରୁ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେପରି କଣ୍ଡବାସିନୀ, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀ, ନିବାଖୀ, ଉତ୍ତରେଶ୍ୱରୀ, ଭଗବତୀ, କୋଟବା, ଭୀମାକୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀମାନ ଅଛି । ଏଠାରେ ଅଷ୍ଟଶମ୍ଭୁ ମଧ୍ୟ ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ ତ୍ରିଲୋଚନେଶ୍ୱର, ତ୍ରିଲୋକେଶ୍ୱର, ସୋମେଶ୍ୱର, ପ୍ରଣନେଶ୍ୱର, ଈଶାନେଶ୍ୱର, ଅଖଣ୍ଡେଶ୍ୱର, ଅଗ୍ନିଶ୍ୱର ଓ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଏହିସବୁ ଚଣ୍ଡୀ ଓ ଶମ୍ଭୁମାନଙ୍କର ଆୟାଜନ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଗଙ୍ଗବଂଶ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟର ଅନତି ଦୂରରେ ସପ୍ତ ଅଶ୍ୱଚାଳିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର, ବରାହ ମନ୍ଦିର, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ସଙ୍ଗମାଧବ ମନ୍ଦିର ଓ ବୁଢ଼ା ଗଣେଶ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ହୋଇଥିବା ଅନୁମେୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ସପ୍ତ ମାତୃକା ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଯମ ମାଆ ସାତ ଭଉଣୀ ମନ୍ଦିର । ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ଅଧୁନା ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମୀ, ମାହେଶ୍ୱରୀ, କୌମାରୀ, ବୈଷ୍ଣବୀ, ବରାହୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଓ ତାମ୍ରାଣୀ ।

ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଭୋଗ ଚାରି ଘଟିକାରେ ଖୋଲାଯାଇ ଦିବା ଏକ ଘଟିକାରେ ପହଡ଼ ପଡ଼ିଥାଏ । ପୁନରାୟ ଦିବା ତିନି ଘଟିକାରୁ ଖୋଲା ହୋଇ ରାତ୍ର ଦଶ ଘଟିକାରେ ପହଡ଼ ପଡ଼ିଥାଏ । ସ୍ନାନ ଓ ସକାଳର ବେଶ ଇତ୍ୟାଦି ପରେ ଛଅ ଘଟିକାରେ ବାଳଭୋଗ ପୂଜା ହୋଇଥାଏ । ବିଧିବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ଦୈନନ୍ଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିନ ବାର ଘଟିକାରେ ଅନ୍ନ ଭୋଗ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଆଳତୀ ହୋଇ ରାତି ଦଶଟାରେ ପ୍ରସାଦ ଭୋଗ ଲାଗି ହୋଇଥାଏ । ମା' ବିରଜାଙ୍କ ପାଖରେ ବଳି ପଡ଼ିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲେ

ମଧ୍ୟ ଷୋଡ଼ଶ ପୂଜାର ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଛାଗବଳି ଓ ମହାନବମୀ ଦିନ ପଶୁବଳି ପଡ଼ିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବଳି ମା'ଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦିଆଯାଇ ନଥାଏ ବରଂ ବଳି ପଡ଼ିବା ସମୟରେ ମା'ଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଦରଜା ବନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ ।

ଷୋଡ଼ଶ ପୂଜାର ପ୍ରତିପଦାଠାରୁ ନବମୀ ତିଥି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ବିଜେ ପ୍ରତିମାଟି ରଥାରୁଡ଼ ହୋଇ ମନ୍ଦିରର ଚାରିପଟେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିଥାନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି, ରଥାରୁଡ଼ ସମୟରେ ମା' ଦେବୀଙ୍କୁ ଯିଏ ଦର୍ଶନ କରେ ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚପାତକରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳେ । ପ୍ରତିଦିନ ତ୍ରିବେଣୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ମା' ଦେବୀଙ୍କର ସ୍ନାନକ୍ଷେତ୍ର ମହାସମାରୋହ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପାଳିତ ହୁଏ । ସେହି ଦିନ ହିଁ କେବଳ ମା' ବିରଜା ଚାରୋଟି ମୁଖ ଓ ଦଶଟି ଭୁଜା ଧାରଣ ସହିତ ସାବିତ୍ରୀ ବେଶ ଭୂଷଣ ହେବାର ବିଧିବିଧାନ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁଖରେ ତିନୋଟି ନେତ୍ର ଧାରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ସମେତ ଷୋଡ଼ଶ ପୂଜାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭକ୍ତ ସମାବେଶ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଓ ଶୁଭ ଫଳ କାମନା କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମାନସିକ ପୂରଣ କରିବାକୁ ପଛାଇ ନଥାନ୍ତି ମା' ବିରଜା । ମା' ବିରଜାଙ୍କର ମହିମା ସର୍ବ ବ୍ୟାପକ ଓ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଜଗତର ସର୍ବଦାୟିନୀ, ମଙ୍ଗଳକାମିନୀ, ଦୟା ଓ କ୍ଷମାର ସାଗର ।

ମା' ବିରଜା ହେଉଛନ୍ତି ଏକାଧାରରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶକ୍ତିମୟୀ ବୈଷ୍ଣବୀ, ଶିବ ଶକ୍ତିମୟୀ ରୁଦ୍ରାଣୀ, ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ତଥା ଆଦିଶକ୍ତିମୟୀ ଆଦିମାତା । ଜ୍ଞାନଦାୟିନୀ ସରସ୍ୱତୀ, ପାଳନଦାୟିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସଂହାରଦାୟିନୀ ପାର୍ବତୀ ରୂପେ ବିରଜା ପୀଠରେ ବିରାଜମାନ ହୋଇ ସଂସାରର ଅନ୍ୟାୟ, ପାପ, ଅଧର୍ମ, ଅତ୍ୟାଚାର ନାଶକରି ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ଧର୍ମର ଯୁଗ । ତାଙ୍କରି ଚରଣାବିନ୍ଦରେ ଆବାଳ-ବୃଦ୍ଧ-ବନିତା ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ଏକାନ୍ତ କାମ୍ୟ ।

ଘ.ନଂ-ପୁ.ଆର୍.ଏ.-୩୫/୭

୮-ନମ୍ବର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

• • • • •

ଉତ୍କଳୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିକଳାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ

ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ସ୍ୱାଇଁ

ଭାରତୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାକୁ ଉତ୍କଳର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଗିରିଗହ୍ୱର, ପର୍ବତ କନ୍ଦର ଓ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶିଳ୍ପର ବହୁଳ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାରେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଭାରତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତର ମନ୍ଦିର ଓ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ର ଏବଂ ଠାଣରେ ଖୋଦିତ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେବଦେବୀଙ୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ହେଉନା କାହିଁକି, ଉଡ୍ର ବା କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଏହି ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାର ସୃଷ୍ଟି ଓ କ୍ରମ ବିକାଶର ଏକ ନିଜସ୍ୱ ଧାରା ଓ ଧାରା ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ।

କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୁହେଁ ସମଗ୍ର ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନଗରୀ ଭାବେ ଖ୍ୟାତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦୀର୍ଘ ଦେଢ଼ ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ଏକାମ୍ରକ୍ଷେତ୍ର ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶତାବ୍ଦୀରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଶାକ୍ତ ପରମ୍ପରା ଓ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିକାଶ ପଥରେ ପ୍ରସ୍ତରରେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି କ୍ରମେ ଖୋଦିତ ହୋଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାପତ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବାହନ ରୂପେ ବହୁ ପରେ ସାମିଲ କରାଯାଇଛି । ଆଦିମ କାଳରୁ ସମ୍ଭବତଃ ମନୁଷ୍ୟ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ଉପଦ୍ରବର ଶିକାର ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭୟ ସଂଚାର ପୂର୍ବକ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବାହନ ରୂପେ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାରେ ସ୍ଥାନିତ କରାଯାଇଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ପରଶୁରାମେଶ୍ୱର । ଏହି ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସିଂହବାହିନୀ ଦେବୀ ଏବଂ ସପ୍ତମାତୃକାଙ୍କ ସହ ଗଣେଶ ଆବରଣ ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ଉପାସିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଏହି ମନ୍ଦିରର ବିମାନର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ କାନ୍ଥରେ ଦୁଇଟି ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗାମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଛି । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଦ୍ୱୟରେ ଖଡ୍ଗ ଓ ଶୂଳ ଧାରଣ କରିଥିବାବେଳେ ଉପର ବାମ ହସ୍ତରେ ଢାଳ ଓ ନିମ୍ନ ବାମ ହସ୍ତରେ ମହିଷାସୁରର ମୁଖକୁ ଚାପି ଧରିଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର କାନ୍ଥରେ ଖୋଦିତ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ

ମୂର୍ତ୍ତି ଆକାରରେ ବଡ଼ ଏବଂ ସେ ଷଡ଼ଭୁଜା ରୂପେ ପରିକଳ୍ପିତ । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତଦ୍ୱୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ- ଖଡ୍ଗ, ଶୂଳ ଓ ଛୁରୀ ଏବଂ ବାମପାର୍ଶ୍ୱ ତ୍ରିହସ୍ତରୁ ପ୍ରଥମ ହସ୍ତରେ ଢାଳ, ଦ୍ୱିତୀୟ ହସ୍ତରେ ଧନୁ ଏବଂ ତୃତୀୟ ହସ୍ତରେ ମହିଷାସୁରର ମୁଖକୁ ଚାପି ଧରିଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱର ଦ୍ୱିତୀୟ ହସ୍ତରେ ଧରିଥିବା ଶୂଳରେ ମହିଷାସୁର ବନ୍ଧ ବିଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ଦେବାଙ୍କ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦେବୀଙ୍କର ଜଣେ ଅନୁଚର ମହିଷ ଦେହରେ ଶୂଳବିଦ୍ଧ କରି ତାହାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ବିବ୍ରତ କରୁଅଛନ୍ତି । ମହିଷାସୁରର ରୂପ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ମହିଷଶିର ଯୁକ୍ତ । ଏହା ଦୈତ୍ୟ ମହିଷାସୁରର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୂକ ।

ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ପଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଚୀରର ବାହ୍ୟପାର୍ଶ୍ୱର ବାୟବକୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱର ପାର୍ଶ୍ୱଦେବୀ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଚତୁର୍ଭୁଜା ଦୁର୍ଗା ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀର । ଦେବୀ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ଦ୍ୱୟରେ ଖଡ୍ଗ ଓ ଶୂଳ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ନିମ୍ନ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଶୂଳ ଦ୍ୱାରା ମହିଷାସୁରର ପୃଷ୍ଠଦେଶ ବିଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ବାମପାର୍ଶ୍ୱ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହସ୍ତରେ ଢାଳ ଓ ନିମ୍ନ ହସ୍ତରେ ମହିଷର ଲାଞ୍ଜ ଭିଡି ଧରିଛନ୍ତି । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଶୀତଳା ଠାକୁରାଣୀ ରୂପେ ପୂଜିତା ଅଷ୍ଟଭୁଜା ଦୁର୍ଗା ସମ୍ଭବତଃ ନବମ/ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ । ଅଷ୍ଟଭୁଜା ଦୁର୍ଗା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତରେ ଶୋଭା ପାଉଥିବା ତ୍ରିଶୂଳରେ ମହିଷାସୁରକୁ ବିଦ୍ଧ କରୁଥିବାବେଳେ ବାମପାର୍ଶ୍ୱର ଏକହସ୍ତକୁ ମଧ୍ୟ ତ୍ରିଶୂଳ ଉପର ଅଧିକ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ପାଇଁ ଧରିଛନ୍ତି । ମହିଷାସୁରର ରୂପ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର । ମହିଷାସୁର ସହିତ ମା' ଦୁର୍ଗା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ, ଢାଳ, ଧନୁ, ଶର, ଗଦା, ବକ୍ର ଆୟୁଧ ରୂପେ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ବୀରାବେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ ନିର୍ମିତ ବୋଇତାଳ ବାଡ଼ର ମୂର୍ତ୍ତି, ଶିଶିରେଶ୍ୱରର ମୁଖ ଦେଉଳ ଉପରର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଷ୍ଟଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ରୂପେ ପରିକଳ୍ପିତ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନମୁନା କହିଲେ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ମହିଷାସୁରର ମୂର୍ତ୍ତିକଳା ମହିଷ ଶରୀରଧାରୀ ମହିଷଶିର ଯୁକ୍ତ । ଅଷ୍ଟଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ଧରିଥିବା ତ୍ରିଶୂଳରେ ମହିଷାସୁରକୁ ବିଦ୍ଧ କରୁଥିବାର

ଜଣାଯାଏ । ଦେବୀଙ୍କ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ, ଡାଲ, ଶର, ବକ୍ର, ଧନୁ ଓ ସର୍ପଆୟୁଧ ରୂପେ ଶୋଭା ପାଉଛି । ଶିଶିରେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ଅଷ୍ଟଭୁଜା ଦୁର୍ଗାମୂର୍ତ୍ତି ମସ୍ତକ ବିହୀନ ମହିଷ ଗଣ୍ଡିରୁ ନିଷ୍ପାତ ମନୁଷ୍ୟରୂପୀ ମହିଷାସୁର ବଧ କରୁଥିବାର ଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତର ଗାତ୍ରରେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇଛି । ଶିଶିରେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରର ଦୁର୍ଗା ହସ୍ତରେ ଚକ୍ର, ଖଡ୍ଗ, ଅଙ୍କୁଶ, ତ୍ରିଶୂଳ, ଗଦା, ଖେଚକ, ଶଙ୍ଖ ପ୍ରଭୃତି ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ବର ନିକଟସ୍ଥ ଗାରେଡ଼ି ପାଞ୍ଚଗାଁ ଗ୍ରାମରେ ଶିବ ମନ୍ଦିର ବାମ ପାର୍ଶ୍ବ ଗାତ୍ରରେ ପାର୍ଶ୍ବଦେବୀ ରୂପେ ପୂଜିତା ଦ୍ବିଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ଏବଂ ପଟିଆଗ୍ରାମ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେଶରେ ଶିଖରଚଣ୍ଡୀ ଦୁଇ ହସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ଏହି ଦୁଇଟି ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତିତତ୍ତ୍ବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓ ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା କହିଲେ ସମ୍ଭବତଃ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ବରର କଳାରାହାଜ୍ଞ ଶିବ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଦୁର୍ଗା ମନ୍ଦିର ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗି ଗଲାପରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପୂଜିତା ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଏକ ବଟବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ରଖି ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ । ଏହି ଦେବୀଦୁର୍ଗା ପ୍ରାୟତଃ ଦଶଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ଦେବୀଙ୍କ ଦେହକୁ ସିନ୍ଦୂର, ପୁଷ୍ପ ଓ ବସ୍ତରେ ଆଭୂଷଣ କରାଯାଇଥିବାରୁ ସଠିକ୍ ଭାବେ ନିରୂପଣ କରି ହେଉନି । ତଥାପି ଦେବୀ ସିଂହ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ପୂର୍ବକ ମହିଷାସୁରକୁ ବଧ କରୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପରଶୁରାମେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ପରି ଉତ୍ତରେଶ୍ବର ଶିବ ମନ୍ଦିର ଗାତ୍ରରେ ଦେବୀ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଷଡ଼ଭୁଜା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।

ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍କରିଣୀ ବିନ୍ଦୁସାଗର ତଟଦେଶରେ ବହୁ ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ସହ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚିତ୍ରଣ । କପାଳିନୀ ମନ୍ଦିରର ପାର୍ଶ୍ବଦେବୀ ଉତ୍ତର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଅଷ୍ଟଭୁଜା । ସେହିପରି ବିନ୍ଦୁସାଗର ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ମୋହିନୀ ମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ ବିନ୍ଧ୍ୟବାସିନୀ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ଦିରରେ ବିରାଜିତ । ଏହା ଚତୁର୍ଭୁଜ ଓ ୩ ଫୁଟ ୬ ଇଞ୍ଚ ବିଶିଷ୍ଟ ଦଶଭୁଜା ମହିଷାସୁର ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା । ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତରେ ଖଡ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପରଶୁକୁଠାର ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଦେବୀ ପ୍ରସୂତି ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଲାଘବ କରିଥାନ୍ତି । କେଦାରଗୌରୀ ନିକଟସ୍ଥ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଜଳେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ପାର୍ଶ୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦେବୀ ଅମ୍ବିକା ଅଷ୍ଟଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ । ଏକ ପାଦ ମହିଷ ପୃଷ୍ଠରେ ବିରାଜମାନ ଥିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପାଦ ସିଂହ ଉପରେ । ବାମ ହସ୍ତରେ ମଣ୍ଡକୁ ଚାପି ଧରି ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ତ୍ରିଶୂଳ ବିଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଛଅଗୋଟି ହସ୍ତରେ ବିଭିନ୍ନ ଆୟୁଧମାନ ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଛି । ଏହି ଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିକଟସ୍ଥ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଘରେ ପୂଜିତା । ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଧର୍ମଶାଳାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଦ୍ବାଦଶଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ମହିଷାସୁରର ଭଙ୍ଗୀ ଓ ରୂପ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଜଣାପଡ଼େ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଶିବ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ପାର୍ଶ୍ବଦେବୀ ଭାବେ ଦେବୀ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଠଣା ବା ଗାତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପାର୍ଶ୍ବଦେବୀ ମନ୍ଦିର ଶୋଭାମାନଙ୍କରେ ଓ ଖୋଲା ରହିଥିବା ବିକ୍ଷିପ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଭୁବନେଶ୍ବରର ଦକ୍ଷିଣକୁ ମାତ୍ର ଦଶ କିଲୋମିଟର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଧଉଳିଗିରିରେ ଅବସ୍ଥିତ ଧବଳେଶ୍ବର ଶିବ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ବ ଗାତ୍ରରେ ପାର୍ଶ୍ବଦେବୀ ଭାବେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ବିରାଜମାନ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଅଷ୍ଟଭୁଜା । ସେହିପରି ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ବର ମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଅଷ୍ଟଭୁଜା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ନୌବାହିନୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ପୂର୍ବକ ମହିଷାସୁରକୁ ତ୍ରିଶୂଳ ବିଦ୍ଧ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏହି ଦେବୀ ପାଟଣା ଗ୍ରାମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବୀ । ଏହାକୁ ଗ୍ରାମବାସୀ ମା' ମଙ୍ଗଳା ନାମ ପୂର୍ବକ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରୁଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କର ଏକ ପାଦ ନୌକାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ପାଦ ମହିଷାସୁର ବନ୍ଧଦେଶରେ ସ୍ଥଣ୍ଡ କରିଛି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଦେବୀ ମହିଷାସୁରକୁ ନିଧନ କରିଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୁଏ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ସମୟ ଗଳ୍ପଆ/ଗନ୍ଧବତୀ/ଗଙ୍ଗବତୀ ନଦୀ ତିରସ୍ରୋତା ଏବଂ ପ୍ରବଳ ଝର ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ କେବଳ ବର୍ଷାଋତୁରେ ନୁହେଁ ପ୍ରାୟତଃ ବର୍ଷସାରା ପାଣିରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏବଂ ବିଲପାଟ ପାଣିରେ ଦେବୀ ବୁଡ଼ିଯିବାର ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମବାସୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ଚାତୁରୀରେ ନୌବାହିନୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରିନେବା ସମୀଚୀନ ମନେହୁଏ ।

ଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଭୁବନେଶ୍ବର ଏବଂ ଏହାର ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନେକ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା ମୂର୍ତ୍ତି ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଛି, ଯାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ । ତେଣୁ ଏହା ଉପରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗବେଷଣା ହେଲେ ଆଗାମୀ ପିଢ଼ିକୁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇବ, ଏଥିରେ ତିଳେ ମାତ୍ର ଦ୍ବିଧା ନାହିଁ । କେବଳ ଭୁବନେଶ୍ବର ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାପତ୍ୟକଳା ଅତୀତରେ ଚରମସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଥିଲା ।

ଉପାଦାନର ଉତ୍ସ :

୧. ଦୁର୍ଗାଚରଣ ପଣ୍ଡା - ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ମୂର୍ତ୍ତିକଳାରେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ - ୨୦୦୩
୨. ପଙ୍କଜ ସାହୁ - ଉତ୍କଳ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ବିରଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ନୌଯୁଦ୍ଧ - ନିପୁଣା ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା-୨୦୦୫, ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ
୩. ଏକାମ୍ର କ୍ଷେତ୍ର - ପ୍ରଥମ ସ୍ତବକ- ପ୍ରକାଶ କାଳ-୨୦୦୩, ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ
୪. ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ସ୍ବାଇଁ - ଆମ ସଂସ୍କୃତିର କେତେ ଗାଥା, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ-୨୦୦୫
୫. ଓଡ଼ିଶାର ଚନ୍ଦ୍ର ସଂସ୍କୃତି - ସଂପାଦନା, କେଦାରନାଥ ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୯୭

ଗୌରୀ ନଗର, ପୁର ନଂ-୪୫୮୬

ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ବର

ମା' ସମଲେଇ

ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଶାକ୍ତ ପୀଠ

ପବିତ୍ର ମୋହନ ବାରିକ

ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ମହନୀୟ ପରମ୍ପରା ଓ ପ୍ରଥା ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଏ । ବହୁ ଐତିହାସିକ, ଗବେଷକ ଓ ବିଦ୍ୱାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଅତୀବ ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ/ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା କରାଯାଉଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ବୌଦ୍ଧ ବଜ୍ରଯାନର ପ୍ରଣେତା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତ ଓ ତାଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସହଜ ଯାନ ମାଧ୍ୟମରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ମହତ୍ୱକୁ ବହୁଗୁଣରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ଯେଉଁ ସାତଜଣ କୁମାରୀ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମାଲୁଣୀ, ନିତେଇ ଧୋବଣୀ, ପିତେଇ ସଉରୁଣୀ, ସୁକୁଟି ଚମାରୁଣୀ, ଲୁହକୁଟୀ ଲୁହାରୁପୀ, ଗଙ୍ଗା ଗଉଡୁଣୀ, ଶୁଆ ତେଲୁଣୀ । ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ଓ ଶକ୍ତି ଉପାସନାର ଇତିହାସରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ତଥା ଗୌରବମୟ ସ୍ଥାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । କାଳକୁରୀ, ନାଗ, ସୋମ, ଗଙ୍ଗ ଓ ଚୌହାନ ବଂଶର ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ବହୁ ମାତ୍ରାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ଶକ୍ତିପୀଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ବା ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପୀଠ ସର୍ବ ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ଅନେକ ବିଦ୍ୱାନ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନା କରନ୍ତି । ସ୍ତମ୍ଭପୂଜା ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାଚୀନ ବୈଦିକ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ । ସୋନପୁର ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୀଠସ୍ଥଳ । ସୋନପୁରରେ କେବେଠାରୁ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଏହାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣୀୟ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ଚୌହାନ ରାଜତ୍ୱରେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏଠାରେ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଶାକ୍ତ ଦେବତା । ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତା କୃଷକବର୍ଗର କାଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡକୁ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ସୋନପୁରରେ ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମ ଦିନ ଦେବୀଙ୍କର ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଭୋଲ, ନିଶାନ, ମହୁରୀର ତାଳେ ତାଳେ ବୀରୁଆ (କାଳେସୀ) ନୃତ୍ୟ କରିବା ସହିତ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସଂଗରେ ଧରି ସହର ପରିକ୍ରମା କରିଥାନ୍ତି । କନ୍ଧମାନେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ, ସୋନପୁର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ସମ୍ଭବ ପୂଜା କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଐତିହାସିକ ବି.ସି. ମଜୁମଦାର ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି - ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଅଧିବାସୀ ତୁମ୍ଭାଳ ଓ କନ୍ଧମାନେ

ଗ୍ରାମର ସୀମାରେ ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀଙ୍କର ପ୍ରତୀକ ଦୁଇଟି ଖମ୍ବ ପୋତିଥାନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶକ୍ତିପୀଠ ରୂପେ ସୋନପୁର ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ସୁରେଶ୍ୱରୀ ସୋନପୁର ଚୌହାନ ରାଜବଂଶର ଇଷ୍ଟଦେବୀ । ଏହା ରେଣୁକା ପୀଠ ରୂପେ ପରିଚିତ । ଲୋକକଥା ଅନୁଯାୟୀ ନିଜ ମାତା ରେଣୁକାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପଶୁରାମ ଏଠାରେ ସୁରେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଆରାଧନା କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଏକ ବୃହତ୍ ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡ ଅଛି ଯାହାକି ଜନସାଧାରଣରେ ପଶୁରାମ ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଦଶହରା ମହାନବମୀ ଦିନ ମହାକାଳୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରାଯାଇ ମହାବଳୀ ପୂର୍ବରୁ ତାରୋଟି ଲେମ୍ବୁ ବଳି ଦିଆଯାଏ । ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦିନ ମାଛ ଭୋଗ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ । ଅତୀତରେ ଏଠାରେ ନରବଳି ଦିଆଯାଉଥିବାର ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଦ୍ୱାରା ଏ ବିଭୟ ପ୍ରଥା ଏଠାରୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛି । ସୋନପୁରରେ ଦୁଇଟି ସମଲେଇ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ଗୋଟିଏ 'ବୁଢ଼ୀ ସମଲେଇ' ଓ ଅନ୍ୟଟି 'ଧାଙ୍ଗରୀ ସମଲେଇ' ବୋଲି କଥିତ । ଦଧିବାମନ ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ବୁଢ଼ୀ ସମଲେଇ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବେ ତୃଣାଛାଦିତ କୁଟୀରରେ ଦେବୀ ରହୁଥିଲେ । ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସୁଦୃଢ଼ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ସୋନପୁର ସହରର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଭଗବତୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ଦେବୀ ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ପୂର୍ବାଭିମୁଖୀ ଏବଂ ଭଗବତୀ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଉଭେୟ ପରସ୍ପରାଭିମୁଖୀ । ସୋନପୁରର ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁରେଶ୍ୱରୀ, ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ ଓ ଭଗବତୀ ଅନ୍ୟତମ । କେତେକ ବିଶେଷ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଏମାନେ ତଣ୍ଡୀ ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ସୋନପୁରରେ 'ଶୀତଳା' ଦେବୀଙ୍କୁ ବସନ୍ତର ଦେବୀ ରୂପେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଚୈତ୍ର ମାସର ପ୍ରତି ମଙ୍ଗଳବାରରେ ଶୀତଳା ଦେବୀଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରାଯାଇ ଛେରାପଣା ଦିଆଯାଏ । ଦଶହରା ଶେଷ ମଙ୍ଗଳବାର ଓ ମଝି ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଛେରାପଣା କରି ଦେବୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଏ । ସୋନପୁରର ଲକ୍ଷ୍ମେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇନାହିଁ । ମହାନବୀ ଗର୍ଭରେ ଏକ ଶୀଳାଖଣ୍ଡରେ ଲକ୍ଷ୍ମେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ବୌଦ୍ଧ ସାଧନା ମାଳାରେ ଲକ୍ଷ୍ମେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଦେବୀ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମେଶ୍ୱରୀ ପୀଠ ଗଭୀର ଜଳାବର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ଜୁନାଗଡ଼ରେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କର ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ସୋନେଶ୍ୱର ଦେବୀଙ୍କ ତାମ୍ରପ୍ରଳଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଜଣାଯାଏ, ସୋନପୁର ଅତୀତରେ ପଶ୍ଚିମଲଙ୍କା ରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ସୋନପୁର ସହରର ଦକ୍ଷିଣପ୍ରାନ୍ତରେ ମାଣିକେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପୀଠ ଅବସ୍ଥିତ । ସୋନପୁର ଦରବାର କବି ଗୋପୀନାଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି - ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କେଉଟ ସଂପ୍ରଦାୟର ମୁଖ୍ୟ ତମରା ମହାଲିକ ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । କଳାହାଣ୍ଡି ନାଗ ବଂଶୀ ରାଜ ପରିବାରର ଇଷ୍ଟ ଦେବୀ ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ । ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମା ଭବାନୀପାଟଣାଠାରେ ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦଶହରା ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ‘ଛତରଯାତ୍ରା’ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ । ସୋନପୁର-ବଲାଙ୍ଗୀର ରାଜପଥର ଡାହାଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମୁହଁ ନଥିବା ଏକ ମନ୍ଦିର, ଯାହା ସାଧାରଣରେ ନିମୁହଁ ଦେଉଳ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ମନ୍ଦିରକୁ ମଧ୍ୟ ଶଶିସେନା ମନ୍ଦିର ବୋଲି ନାମିତ କରାଯାଇଅଛି । ସୋନପୁର ରାଜ ଦରବାରର କବି ପ୍ରତାପ ରାୟଙ୍କ ରଚିତ କାବ୍ୟ ‘ଶଶି ସେନା’ରେ ଏହି ମନ୍ଦିରର ମହିମା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିର ସହିତ ତନ୍ତ୍ରକୁମାରୀ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମାଲୁଣୀ ଓରଫ ମଦନା ମାଲୁଣୀର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ରହିଅଛି । ତତ୍କାଳୀନ ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳ କାଳକ୍ରମେ ସଂକ୍ରୁତିତ ହୋଇ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ପାଟଣାଗଡ଼ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ନିମ୍ନଜାତିର ସପ୍ତ କୁମାରୀ ତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ନିଜର ପାରଦର୍ଶିତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିପାରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ପାଟଣାଗଡ଼ ‘କୁମାରୀ ପାଟଣା’ କାଳକ୍ରମେ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ‘କାଉଁରୀ ପାଟଣା’ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ପାଟଣାଗଡ଼ର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରଥମେ କୋଶଳେଶ୍ୱରୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । କୋଶଳ ରାଜ୍ୟ ସଂକ୍ରୁତିତ ହୋଇ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବା ପରେ ରାଜ୍ୟର ନାମାନୁସାରେ ଦେବୀଙ୍କର ନାମ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ କୋଶଳେଶ୍ୱର ଶିବ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ ବଲାଙ୍ଗୀର-ପାଟଣା ଚୌହାଣ ରାଜା ବଂଶର ଇଷ୍ଟ ଦେବୀ । ସମଲେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ସମ୍ବଲପୁର ଚୌହାଣ ରାଜବଂଶର ଇଷ୍ଟଦେବୀ । ସମଲେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ସମ୍ବଲପୁରର ଇତିହାସ, ସଂସ୍କୃତି, ପରମ୍ପରା ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସହିତ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଚୌହାନମାନେ ରାଜସ୍ଥାନର ଗଡ଼ ସମ୍ବରରୁ ଆସି କୋଶଳରେ ହଟ ହମୀର ଦେବ ଖଡ଼ିଆଳରେ ଚୌହାଣ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରମାଇ ଦେବ ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟ ଦେବୀ ସମ୍ବରେଇ କାଳକ୍ରମେ ସମଲେଇ ନାମରେ ଆଦୃତ ହେଲେ । ପାଟଣାଗଡ଼ରେ ଦେବୀ ସମଲେଇ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଏଠାରୁ ବଳରାମ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ବଳରାମ ଦେବ ଜୁଲଦେବୀଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜଧାନୀର ନାମ ସମଲେଇପୁର ବା ସମବଲପୁର ରଖିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ସମଲେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତୀକ ସ୍ୱରୂପ ପଥରଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ । ଆଶ୍ୱିନ

ଅମାବାସ୍ୟାଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦଶହରା ପୂଜା ଓ ଚୈତ୍ର ଆମାବାସ୍ୟାଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାସନ୍ତିକ ପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏହାକୁ ‘ଷୋହଳ ପୂଜା’ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ନୂଆଖାଇ, ପୁରୀରଆଁଶ ବା ସପ୍ତପୁରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଯଥାରୀତି ପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ସପ୍ତକୁମାରୀ ପୂଜା ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ । ପତର ପିନ୍ଧି ଶଉରୁଣୀ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୂଜା ପାଇ ଆସୁଅଛି । ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ‘ବସ୍ତରେନ’ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ କୋଶଳେଶ୍ୱରୀ ବା କିଶଲେଇ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ପାଟଣେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏକ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ସିନ୍ଧେକେଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ‘ଦ୍ୱାରସେନା’ ଦେବୀଙ୍କ ପୀଠ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଧୁମାରେ ଥିବା ଦେବୀ ଝାଡ଼େଶ୍ୱରୀ ଅନ୍ୟତମ । ମହାଭାରତ ଦେବୀ କୃତ୍ତିଙ୍କୁ ଲୋକେ ଝାଡ଼େଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି । ଝାଡ଼େଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମିଷ ଭୋଗ ଲାଗେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ନାରୀମାନେ ଝାଡ଼େଶ୍ୱରୀ ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ସେବନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ଦେବୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ବଲାଙ୍ଗୀର ସହରଠାରୁ ୧୨୦ କି.ମି. ଦୂରରେ ବଙ୍ଗମୁଣ୍ଡା ବ୍ଲକ୍ରେ ଐତିହାସିକ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଗତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ରାଣୀପୁର ଓ ଝରିଆଲ୍ ଅବସ୍ଥିତ । ରାଣୀପୁର-ଝରିଆଲ୍ ମୁଖ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ତଉଷଠି ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର । ଭାରତବର୍ଷର ଚାରୋଟି ଯୋଗିନୀ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଅନ୍ୟତମ । ଏହା ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟତମ ଶକ୍ତିପୀଠ ରୂପେ ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ କାଳଜୟୀ ଅଧ୍ୟାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛି । ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ କୁସଙ୍ଗର କୁସଙ୍ଗାଲ ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ପୀଠ ରୂପେ ବିବେଚିତ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ କରାଯାଏ, ଯାହା ଶକ୍ତି ଉପାସନା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଭଉଣୀମାନେ ଭାଇମାନଙ୍କର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଓ ଶୁଭମାନସୀ ମା’ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ବିନମ୍ର ଭକ୍ତିପୂର୍ବ ହୃଦୟରେ ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି । ମାତୃଶକ୍ତିର ଉପାସନା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ । ମାତୃଶକ୍ତିର ଉପାସନା ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ । ମାତୃଶକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ଶାନ୍ତି, ସମୃଦ୍ଧି ଓ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିବ ଏଥିରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଶକ୍ତିପୀଠ ଓ ଉପାସନା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସରେ ଏକ ଗୌରବମୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଶକ୍ତି ଉପାସନା ମାଧ୍ୟମରେ ଧାର୍ମିକ ଶାଶ୍ୱତ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସହିତ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ସଦ୍‌ଭାବର ବିକାଶ ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରୁଛି ।

ଇତିହାସ ବିଭାଗ

ସନାତନ ହରିତନ୍ଦନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ

ମଦନପୁର, ଖୋର୍ଦ୍ଧା-୭୫୨୦୫୪

ପରମାରାଧା ଶକ୍ତିମୟୀ ଦେବୀ ବିମଳା

ଦିଲ୍ଲୀପ କୁମାର ସାମନ୍ତରାୟ

ଭାରତ କାହିଁକି ଓଡ଼ିଶାର ଶକ୍ତିପୀଠମାନଙ୍କଠାରେ ପାରମ୍ପରିକ ଶକ୍ତିପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଓ ପୂଜାର କ୍ରମବିକାଶ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ତଥା ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦେବୀଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ରୂପର ଆରାଧନା କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି ମହାମାୟା ଶକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ତେଣୁ ସେ

‘ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଶକ୍ତି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା
ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋନମଃ ।’

ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେବୀ ସର୍ବତ୍ର ପୂଜିତା, ବନ୍ଦିତା ତଥା ଆରାଧିତା । ଶକ୍ତି ଆରାଧନା ବ୍ୟତିରେକେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ମାତୃଶକ୍ତି ଭଗବତୀଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟ ଆରାଧନା କରୁଛି ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅପାର କୃପାଲାଭ କରି ନିଜର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଶସ୍ଵୀ ସହ ନିଜ ମନରେ ଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଉପନିଷଦ ଓ ପୁରାଣ ଯୁଗରେ ଦେବୀ ସର୍ବଶକ୍ତିମୟୀ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି ଓ ସଂହାରକାରିଣୀ ରୂପେ ପୂଜିତା ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶକ୍ତି ତତ୍ତ୍ଵ, ତନ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ଵ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ତତ୍ତ୍ଵ ଅନୁଯାୟୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ରୂପ ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ଵରଙ୍କ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵରେ ଦେବୀଙ୍କୁ କଳ୍ପନା ତଥା ଆରାଧନା କରାଯାଇଛି । ଭାରତୀୟ ଶକ୍ତି ପୀଠର ଉତ୍ତର ସହ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ । ଏପରିକି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥାନର ମାହାତ୍ମ୍ୟକୁ ଭିତ୍ତିକରି ନୂତନ ପୀଠର ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନୂତନ ପୀଠ ସହ ସମ୍ପର୍କିତ କରାଯାଇଛି । ପୀଠ ଅର୍ଥ ଆସନ ।

ଯଥା- ‘ପେଠନ୍ତ୍ୟପ ବିଶନ୍ତ୍ୟସ୍ମିନିତି ପୀଠଃ’

ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବୀଙ୍କ ଆସନ ଥିବା ସ୍ଥାନ ହିଁ ପୀଠ । ପୀଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିମଳା ପୀଠ ଅନ୍ୟତମ । ତେଣୁ ସେହି ପରମ୍ପରା ନେଇ ପବିତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୀ ବିମଳା ନାମରେ ପୂଜିତା, ବନ୍ଦନୀୟା ତଥା ଆରାଧିତା ।

ଏହା ନାଭିକ୍ଷେତ୍ର ଅଥବା ପାଦପୀଠ ଭାବରେ ଯାହାର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିବୃତ୍ତ ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ଶକ୍ତିପୀଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପବିତ୍ର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମା’ ବିମଳାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହା ପାଦପୀଠ ବା ନାଭି କ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଦେବୀ ବିମଳା ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ଭାବରେ ପୂଜିତା । ମା’ଙ୍କ ମନ୍ଦିର

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ରୋହିଣୀ କୁଣ୍ଡର ପଶ୍ଚିମକୁ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମା’ ବିମଳା ଦେବୀଙ୍କ ଉତ୍ତର ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସୁନ୍ଦର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସହିତ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ।

କୈଳାସ ପର୍ବତରେ ଦେବୀ ମହାସତୀ ପାର୍ବତୀ ଓ ଶଙ୍କରଙ୍କର ନିବାସ ଥିଲା । ଏକଦା ଦେବୀ ସେହି କୈଳାସ ପର୍ବତରେ ଥାଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଯେ, ଦେବତାମାନେ ଦେବଯାନରେ ଉପବେଶନ କରି ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଆୟୋଜିତ ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ପରିତାପର ବିଷୟ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ସତୀ ଏବଂ ଜାମାତା ଶଙ୍କର ଭଗବାନ ନିମନ୍ତ୍ରଣରୁ ବଞ୍ଚିତ ଥିଲେ । ଦେବୀ ପିତାଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ନ ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି ନକରି ସେଠାକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅନୁମତି ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ବାରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଦେବୀ ନୟୀ ସହ ଯଜ୍ଞ ପୀଠକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାସତୀ ଦେବୀ ପିତୃ ଗୃହରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳ ନିକଟରେ ଯେମିତି ପହଞ୍ଚିଲେ, ହଠାତ୍ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ଦେବୀଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ତିରସ୍କୃତ କଲେ । ସତୀ ଏପରି ଭାବରେ ଅପମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ଅପମାନର ଅତିଶୟ ଜ୍ଵାଳା ସହ୍ୟ କରିନପାରି ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ନିଜର ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କଲେ । ଏହି ସମ୍ବାଦ ପାଇବାକ୍ଷଣି ଶଙ୍କର ଭଗବାନ କ୍ରୋଧରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ନିମିଷକ ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳ ଧ୍ଵଂସବିଧୂଷ କରି ଦେଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମସ୍ତକ ଛେଦନ କଲେ, ପାଗଳ ପରି ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇ ଜ୍ଵଳନ୍ତ ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡରୁ ସତୀଙ୍କ ଦଗ୍ଧ ଶରୀରକୁ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ଧାରଣ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ସ୍ଵୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ଶିବଙ୍କୁ ଆସନ୍ତ ମୋହରୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚକ୍ର ଦ୍ଵାରା ସତୀଙ୍କ ପୋଡ଼ା ଶରୀରକୁ କାନ୍ଧରୁ ଅପସାରିତ କରି ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ କଲେ । ସତୀଙ୍କର ଶରୀରର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଯେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଲା, ତାହା ଏକ ଶକ୍ତିପୀଠରେ ପରିଣତ ହେଲା । କାଳକ୍ରମେ ସେଠାରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ହୋଇ ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ତଥା ପୀଠ ଭାବରେ ଆରାଧିତା ହେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଅଣତାଣ ଗୋଟି ଶକ୍ତିପୀଠ ଭାରତରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପବିତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କର ପାଦ ଏବଂ ନାଭିଅଂଶ ପଡ଼ିଥିଲା, ଯାହା ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୈରବୀ ପୀଠ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଏହି ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିମଳା ମା’ ଭୈରବୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଭୈରବ ଭାବରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି -

‘ବିମଳା ଭୈରବୀ ସାକ୍ଷାତ୍ ଜଗନ୍ନାଥାଖ୍ୟ ଭୈରବଃ’ ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୀଠରେ ନାରାୟଣ ମହାବିଷ୍ଣୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଭୈରବ ରୂପରେ ଏବଂ ଶକ୍ତି ଦେବୀ ବିମଳା ଭୈରବୀ ପୀଠେଶ୍ଵରୀ ନାମରେ ବିରାଜମାନ । ଏକଦା ଏକାଦଶୀ ତିଥିରେ ଶଙ୍କର କୈବଲ୍ୟ ସେବନ କରି ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରୁ କରୁ ଦେବୀ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦେବୀ ପାର୍ବତୀ ଶଙ୍କରଙ୍କର ଏପରି ଆନନ୍ଦିତ ହେବାର କାରଣ ପଚାରିଲେ । ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶଙ୍କର କହିଲେ ଯେ, ସେ କୈବଲ୍ୟ ସେବନ କରିଥିବାରୁ ମନରେ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଦେବୀ କହିଲେ, ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦିବ୍ୟ ପ୍ରସାଦ (କୈବଲ୍ୟ) ଦିଅ । ସେହି ସମୟରେ ଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଯେ, ଶଙ୍କର ଭଗବାନଙ୍କ ହସ୍ତ କନିଷ୍ଠ ଆଙ୍ଗୁଳିର ନଖ କୋଣରେ କୈବଲ୍ୟ ଟିକକ ଲାଗିଛି, ତାହାକୁ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଆସ୍ବାଦନ କରି ଦେବୀ ଆନନ୍ଦରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଯେ, ସେ ସଦା ସର୍ବଦା କିପରି ଏହି ଦିବ୍ୟ କୈବଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବେ । ଶଙ୍କର କହିଲେ, ତୁମେ ବିମଳା ନାମରେ ଦେବୀଗଣଙ୍କ ପରିବେଷିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ମହାପ୍ରସାଦ ସେବନ କରିବ ।

‘ବିମଳା ଉଦିତାନାମ୍ନା ହରିତ୍ କୈବଲ୍ୟ ମୋଦିତା
ବୈଷ୍ଣବୀ ପରମା ମାୟା କଳୌଖ୍ୟାତା ଭବିଷ୍ୟତେ ।’

ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଅଦ୍ୟାପି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କୈବଲ୍ୟ ପୀଠାଧିଷ୍ଠିତା ବିମଳାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିବା ପରେ ଦିବ୍ୟ ମହାପ୍ରସାଦ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଅଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବତ୍ର ଶିବ ଓ ଦୁର୍ଗା ଏକତ୍ର ଉପାସିତ ହେଉଥିବାବେଳେ ଶାରଦୀୟ ପୂଜା ଅବସରରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସହ ମାଧବ ଏକତ୍ର ବିମଳା ମନ୍ଦିରରେ ବିଜେ କରନ୍ତି । ସାତ ସାହି ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ଦୋଳ ମଣ୍ଡପ ସାହିକୁ ରଥରେ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ବିଜେ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ଏହା ଶାକ୍ତ ଗୁଣ୍ଡିଚା ନାମରେ ପରିଚିତ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମୟରୁ ଏହି ପରମ୍ପରା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି । ବିଜୟା ଦଶମୀ ତଥା ଦଶହରା ଦିନ ଦୁର୍ଗାମାଧବଙ୍କର ବିଜୟ ଯାତ୍ରା ପାଳନ କରାଯାଏ । ଦୁର୍ଗାମାଧବ ଏକତ୍ର ଦର୍ଶନ କଲେ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ ଯେ, ଏକତ୍ର ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଉପାସନା ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ବିମଳା ଶକ୍ତି ଦେବୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନୀତି ଓ ପୂଜା ବିଧିରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ନିହିତ । ଏହା ନବଶକ୍ତି ନାମରେ ପରିଚିତ, ପୂଜା ପରେ -

‘କୈବଲ୍ୟ ଭୋଜିନୀ ଦେବୀଂ ବିମଳା ବିମଳପ୍ରଦାଂ
ଗୃହ୍ଣନ୍ତୁ ହରି କୈବଲ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷିତ୍ୟନ୍ତେ କାରିଣୀ ।’

ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି କୈବଲ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରାଯାଏ । ବିମଳାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମାୟାଶକ୍ତି, ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ଏଣୁ ସେ ବଳଭଦ୍ର ବଲ୍ଲଭା ଜ୍ଞାନରୂପା ବୋଲି ପରିଚିତା । ଏହି ପରମ୍ପରା ଅନୁଯାୟୀ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କର ଅଧର ମାଳା ପଦକାଦି ବିମଳାଙ୍କୁ ଲାଗି କରାଯାଏ । ଦେବୀ ଚତୁର୍ଭୁଜା । ଉପର ଦୁଇହସ୍ତରେ ନାଗ ଓ ଜୀବରୂପା ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ତଳହସ୍ତ ଦ୍ଵୟରେ ସୁଧାପାତ୍ର ଓ ମାଳା ସହିତ ବରଦା । ବିମଳାଙ୍କ ପୀଠ ଶାକ୍ତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ପୀଠ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଦକ୍ଷିଣାଚାର,

ବାମାଚାର, କୌଳାଚାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ । ମାତ୍ର ବୈଷ୍ଣବୀ ଶକ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ପୂଜା ସାହିକ ରୀତିରେ ହୋଇଥାଏ । ବିମଳାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ ଶୈଳୀକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଅନୁ୍ୟନ ଶ୍ରୀକ୍ଷୀୟ ଅଷ୍ଟମ-ନବମ ଶତାବ୍ଦୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାଳ ବୋଲି ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ବିମାନ ଓ ମୁଖଶାଳା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ସୋମବଂଶୀ ଚିତ୍ରଶୈଳୀ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିମଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ଜଗମୋହନରେ ମହାବିଦ୍ୟା ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କର ରଙ୍ଗୀନ ଚିତ୍ର ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଛି । ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବୀଙ୍କର ଚିତ୍ର ଅଛି । ସେମାନେ ହେଲେ- ଘାତନୀ, ଘୋର ଦୃଷ୍ଟି, ଅପରାଜିତା, ଫଟିକାରୀ, ଚଣ୍ଡରୂପା, କଙ୍କାଳି, କାଳରାତ୍ରି, ବାଳପୂତନା, ବାଳଘାତିନୀ, ନିତ୍ୟାଙ୍ଗିନୀ, ରକ୍ତାକ୍ଷୀ (ପୂର୍ବକୁ ମୁଖକରି), ପ୍ରତକ୍ଷା ବା ଅତି ରହସ୍ୟା, କୁଳସୁନ୍ଦରୀ, ନାଗିନୀ, ଦ୍ଵରିତା, ଜୟଦୁର୍ଗା, ଭଦ୍ରାବାରାହୀ, ନାରାୟଣୀ, ଗୌରୀ (ପୂର୍ବଦିଗକୁ ମୁଖକରି ଦକ୍ଷିଣ ପଟେ ଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି), ବ୍ରହ୍ମାଣୀ, ଭୈରବୀ, ଲଳିତା, ସୌମ୍ୟ ନାରାୟଣୀ, ସ୍ଵପ୍ନାବାରାହୀ, କ୍ଳାଳା ମାଳିନୀ, କରାଳିନୀ, ନାରାସିଂହୀ, କୁରୁକୁଲ୍ୟା, ରକ୍ତାକ୍ଷୀ, ସିଂହବାହିନୀ (ଦକ୍ଷିଣକୁ ମୁଖ କରିଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି), କୃଷ୍ଣକାଳୀ, ଚାମୁଣ୍ଡୀ, ବାରୁଣୀ, ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରହାରିଣୀ, କାଚଣ୍ଡୀ, ପିଶାଚରୀ, ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗିରା, ଭୋଜିନୀ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଉପଚାର ବିଧିରେ ଷୋହଳ ପୂଜା ଉତ୍ସବରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଷୋହଳ ବେଶ କରାଯାଏ । ପାରମ୍ପରିକ ପ୍ରଥାନୁଯାୟୀ ଦେବୀ ବିମଳାଙ୍କୁ ବେଶରେ ମଣ୍ଡିତ କରାଯାଏ । ଯଥା- ଭୁବନେଶ୍ଵରୀ, ବନଦୁର୍ଗା, ରାଜରାଜେଶ୍ଵରୀ, ଉଗ୍ରତାରା, ମାତଙ୍ଗିନୀ, ବଗଳା, ନାରାୟଣୀ, ସିଂହବାହିନୀ, ଜୟଦୁର୍ଗା ଓ ଶୂଳା ଦୁର୍ଗା ହରଚଣ୍ଡୀ ଏବଂ ହରଚଣ୍ଡୀ ରୂପରେ ବେଶ ହୁଅନ୍ତି । ଭକ୍ତମାନେ ମା’ ବିମଳାଙ୍କ ଏହି ରୂପ ଦର୍ଶନ କରି ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମନେ କରନ୍ତି । ମା’ଙ୍କ ଏହି ବେଶ ଦର୍ଶନ ଲାଭ ଦ୍ଵାରା ହୃଦୟରୁ କ୍ଳେଶ ଓ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇଥାଏ । ଶକ୍ତିମୟୀ ମା’ ବିମଳାଙ୍କ ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତ୍ତନିହିତ ଭାବରେ ରହିଛି । ସେ ନମସ୍ୟା, ଆରାଧିତା ତଥା ବନ୍ଦନୀୟା । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି -

ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ବିଷ୍ଣୁମାୟେତି ଶକ୍ତିତା

ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମୋ ନମଃ!

ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଚେତନେତ୍ୟ ବିଧିତେ

ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମୋ ନମଃ ।

ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଶକ୍ତି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା

ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମସ୍ତସୈ ନମୋ ନମଃ ॥

ଶକ୍ତିମୟୀ, କରୁଣାମୟୀ ତଥା କଲ୍ୟାଣମୟୀ ଦେବୀ ବିମଳା ସମସ୍ତଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ, ସେହି ଶକ୍ତିମୟୀ ମା’ ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟରୁ ହିଂସା, ଈର୍ଷା, ଦ୍ଵେଷ ଆସୁରିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦୂର କରନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଦର୍ଶ ପଥରେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୁଅନ୍ତୁ । ଏଣୁ ବିମଳା ପୀଠ ଏକ ସିଦ୍ଧ ପୀଠ, ଯାହାଙ୍କର କରୁଣାରେ ଭକ୍ତମାନେ ଆଶ୍ରିତ ।

ଗଙ୍ଗାରାମ ନୂଆ ସାହି

କୁଡ଼ୀ ମା’ ମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ, ପୁରୀ

ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟାରେ ମା' ଦୁର୍ଗା

ଓମ୍ ପ୍ରକାଶ

ମା' ତ ସର୍ବତ୍ର ବିରାଜିତା । ତାଙ୍କର ରୂପ ନାହିଁ, ସେ ଅରୂପା । ସେ ପୁଣି ଅପର୍ଣ୍ଣା, ଯୋଗମାୟା ଓ ଚିନ୍ମୟା । ସେ ନିଜେ ନିଜର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ସେ ମହାଶୂନ୍ୟରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରରେ ବିରାଜିତା । ତା'ର ବିନା ଇଙ୍ଗିତରେ ପତ୍ରଟିଏ ବି ହଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଋତ୍ବ ବେଦରେ ଦେବୀସୂକ୍ତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସେ ଆମର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି, ବିଦ୍ୟା ଓ ବୁଦ୍ଧିର ମୂଳଭସ । ସେଥିପାଇଁ ଚଣ୍ଡୀରେ ଏପରି କୁହାଯାଇଛି - ଯା' ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଶକ୍ତି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା, ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମସ୍ତସ୍ୟେ ନମୋନମଃ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମାତୃ, ତେଜନା, ନିଦ୍ରା, କ୍ଷୁଧା, ଭ୍ରାନ୍ତି, ଛାୟା, ଶକ୍ତି, ତୃଷ୍ଣା, ଲଜ୍ଜା, ଶାନ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, କାନ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବୃତ୍ତି, ସ୍ମୃତି, ଦୟା, କ୍ଷମା, ତୃଷ୍ଣା, ପୁଷ୍ଟି ଆଦିଙ୍କର ସର୍ବଭୂତ ଆତ୍ମାର ଅଧିକାରିଣୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ଯେଉଁ ରୂପରେ ଚିନ୍ତା କରିଛି ସେ ସେହି ରୂପରେ ପାଇଛି ।

ଧନଂ ଦେହି ପ୍ରିୟାଂ ଦେହି ପୁତ୍ରଂ ଦେହି ସୁରେଶ୍ୱରୀ
ପୁଣ୍ୟଂ ଦେହି ଯଶଂ ଦେହି ଜଗନ୍ନାଥେୟମେ ନମଃ ।

ମାତୃ ପୂଜା ମଣିଷର ଆଦିମ କାଳରୁ ଚଳି ଆସୁଛି । ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ କାଳରୁ ଭାରତ ଭୂମିରେ ମହାମାୟା ମହାଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାର ଅୟମାରମ୍ଭ । ଶିବଙ୍କୁ ପଶୁପତି ରୂପେ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ତାଙ୍କ ସହ ଆଦିମାତାଙ୍କ ପୂଜାର ସୂଚନା ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତା ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଓ ହରପ୍ପାର ଖନନରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଜୈନ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଦେବୀ ପୂଜା ଗ୍ରହଣୀୟ ଥିଲା । ଶିଖି ଧର୍ମରେ ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ 'ଦଶ ବାଦଶାହିକ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଚଣ୍ଡୀର ମଧୁକୈଟଭ, ଚଣ୍ଡମୁଣ୍ଡ, ରକ୍ତବାଜ, ଶୂନ୍ୟ ଓ ନିଶ୍ୱାସ ଆଦିଙ୍କ ବଧର ଉପାଖ୍ୟାନ ମିଳେ । ବେଦରେ ଦେବୀଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବୀ ଉପାସନାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ଋତ୍ବ ବେଦର ବାକ୍ ଦେବୀ ସୂକ୍ତ ହିଁ ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟର ଶାନ୍ତ ଭାବନାର ମୂଳଭୂତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ଦେବୀଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଦେବୀ ଭାବରେ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ । ବୌଦ୍ଧ ତନ୍ତ୍ରାନ୍ତ୍ରସାରେ ନାରାୟଣଙ୍କ

ଦଶ ଅବତାର ପୁରୁଷ ରୂପ ବଦଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ କାଳୀ, ତାରା, ଷୋଡ଼ଶୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ଭୈରବୀ, ଛିନ୍ନମସ୍ତା, ଧୂମାବତୀ, ବଗଳା, ମାତଙ୍ଗୀ ଓ କମଳା ଆଦି ଦଶଦେବୀଙ୍କୁ ଉପାସନା କରାଯାଇଛି । ଦେବୀଙ୍କର ଏହି ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟା ନବଗ୍ରହ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଉପାସନା କରାଯାଏ । କାରଣ ଏହି ଦେବୀମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ନବଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବୀ ଭାବରେ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି । ରବିଙ୍କ ପାଇଁ ମାତଙ୍ଗୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ମଙ୍ଗଳଙ୍କ ପାଇଁ ବଗଳା, ବୁଧଙ୍କ ପାଇଁ ଷୋଡ଼ଶୀ, ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପାଇଁ ତାରା, ଶୁକ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ କମଳା, ଶନିଙ୍କ ପାଇଁ କାଳୀ, ରାହୁଙ୍କ ପାଇଁ ଛିନ୍ନମସ୍ତା, କେତୁଙ୍କ ପାଇଁ ଧୂମାବତୀଙ୍କ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ବୌଦ୍ଧ ତନ୍ତ୍ରାଚାରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଏବଂ ତନ୍ତ୍ର ଉପାସ୍ୟର ଦେବତା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ 'ଯତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥସ୍ତୁ ବିମଳା ଭୈରବୀ' ବୋଲି ସନ୍ଧ୍ୟାଧନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଏକ ମୂଳତନ୍ତ୍ର ପୀଠର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣାକାଳୀ ରୂପେ ଉପାସନା କରିଆସୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମହାନିର୍ବାଣ ମନ୍ତ୍ରରେ ଏପରି ଭାବରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ -

'ତାରା ସାକ୍ଷାତ୍ ଶୂଳପାଣି ସୁଭଦ୍ରା ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ।
ନିଳାଦ୍ରୋତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସାକ୍ଷାତ୍ ଦକ୍ଷିଣ କାଳୀକା ॥'

ତେଣୁ ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦେବୀ ଉପାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଗୃହୀତ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ମୂଳକ ପ୍ରମାଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ରହିଛି, ଯେଉଁ ସମୟକି ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କର ଶାସନକାଳ ଥିଲା । ଏହା ସହିତ ପ୍ରାଗ୍ ମଧ୍ୟଯୁଗର ସମୟ ତଥା ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶା ଶାସନରେ ଶକ୍ତି (ଅମ୍ବିକା)ଙ୍କ ଉପାସନା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେସର ପର୍ବଦାରଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୯୫୦ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଆସୁଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ କଳିଙ୍ଗର ଚୈତ୍ରବଂଶର ରାଜା ସୁରଥ ଯେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସମାଧି ନାମକ ଏକ ବୈଶ୍ୟ ତାହାର ବ୍ୟବସାୟ

ହରାଇ ଦୁହେଁ ଅତୀବ କଷ୍ଟରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ, ସେତିକିବେଳେ ସେ ଦୁହେଁ ମେଧସ୍ (ମେଧା) ରକ୍ଷିଙ୍କଠାରୁ ଦୁର୍ଗାଚରିତ ଶ୍ରବଣ କରି ନଈକୂଳରେ ପ୍ରଥମ ମୃଣ୍ମୟ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପୂଜା କରି ଦୁହେଁ ପୁନର୍ବାର ରାଜ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବସାୟ ଫେରି ପାଇଥିଲେ । ଏହା ଖ୍ରୀ:ପୂ: ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସପ୍ତଶତୀ ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀର କଥାବସ୍ତୁ । ଭାରତର ବିଷ୍ୟମେଖଳାର ପୁଲିନ୍ଦ ଶବ୍ଦର ଶାକ୍ତ ଉପାସନାର ଆଦ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ବିଶିଷ୍ଟ ଗବେଷକ ପ୍ରଫେସର ପର୍ଟିଦାର ମତ ଦିଅନ୍ତି ।

ଏହାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ରାମାୟଣ କଥାବସ୍ତୁ ଅନୁଯାୟୀ ରାବଣର ନିଧନ ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାତୃପଦାଶ୍ରୟୀ ହେଲାପରେ ଶୁଦ୍ଧାଶ୍ରୟ କାଳ ନମାନି ଶରତ ଋତୁରେ (ଅକାଳରେ) ନବରାତ୍ର ପୂଜା କରିଥିଲେ ଓ ଅଭିଳକ୍ଷିତ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମା'ଙ୍କଠାରୁ ବରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନବମୀ ଦିନ ରାବଣକୁ ମାରି ଦଶମୀ ଦିନ ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଦିନର ନାମ ସେହି ଦିନଠାରୁ ବିଜୟା ଦଶମୀ । ସେହିଦିନୁ ଶରତ ଋତୁରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଏହି ପୂଜାକୁ ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ବା ଅକାଳବୋଧନ କୁହାଯିବାର ଅର୍ଥ ମା' ରାଧାଙ୍କୁ ଦିନଠାରୁ ଶୟନ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶାରଦୀୟ ପୂଜାରେ ମା' ସ୍ବେଚ୍ଛାରେ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ ବରଂ ଭକ୍ତ ତା'ର ଦୁଃଖ ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ଅସମୟରେ ପୂଜା କରେ ଏବଂ ଅଭିଳକ୍ଷିତ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ଚଣ୍ଡୀରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ନଅଟି ରାତ୍ରିବ୍ୟତୀତ ବର୍ଷରେ ଦୁଇଥର ନବରାତ୍ର ପଡ଼େ । ଥରେ ଶରତ ଋତୁରେ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପ୍ରତିପଦରୁ ନବମୀ ଯାଏ ଓ ଆଉଥରେ ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦରୁ ନବମୀ ଯାଏ । ଏହି ନବମୀ ରାତ୍ରକୁ ନେଇ ନବରାତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହି ଚୈତ୍ରମାସ ପୂଜା ସମୟରେ ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତର ଆଗମନ ହୁଏ । ଜଳବାୟୁ ଓ ଧରାର ଲୋଭନୀୟ ଫଳପୁଷ୍ପ ଅତି ମନୋରମ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ମା' ଏହି ସମୟରେ ସ୍ବେଚ୍ଛାରେ ଧରାବତରଣ କରନ୍ତି, ତେଣୁ ସର୍ବତ୍ର ସାର୍ବଜନୀନ ଦୁର୍ଗାପୂଜା କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଏକ ମତରେ ବୈଦିକ ଯୁଗ ପ୍ରଭାବିତ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଯୁଗର ଏକ ସମୟରେ କଳିଙ୍ଗର ଆଦିମ ଶବ୍ଦର କାଳକେତୁ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହେବାରୁ ବସନ୍ତ କାଳରେ ବାସନ୍ତୀ ରୂପେ ବନଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ପାଇଁ ବାସନ୍ତୀ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ବହୁବିଧ । ଷୋଡ଼ଶ ଦିନାତ୍ମକ ପୂଜା ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ଯାଏ ପୀଠ ଦେବୀ ଓ ମୃଣ୍ମୟ ଦେବୀଙ୍କଠାରେ କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ପୂଜା ଏବେ ମା' କଟକ ଚଣ୍ଡୀ ଓ ମା' ଗଡ଼ଚଣ୍ଡୀଠାରେ ହେଉଛି । ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ

ପ୍ରତିପଦରୁ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ଯାଏ ନବରାତ୍ର ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଶାର ମୃଣ୍ମୟ ଦେବୀଙ୍କଠାରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚଳିତ । କେତେକ ସପ୍ତମୀ, ଅଷ୍ଟମୀ ଓ ନବମୀ ତ୍ରିଦିନାତ୍ମକ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରାୟତଃ ପୀଠଦେବୀମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେବଳ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ମଧ୍ୟ ଏକ ଦିନ ପୂଜା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ଭୂମିରେ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ପଞ୍ଚ ଦିନାତ୍ମକ ମୃଣ୍ମୟ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀଠାରୁ ବୁଲ୍ଲୀଧ୍ବବାସ କରି ଦଶମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଯାଏ ଏବଂ ଷଷ୍ଠୀକୁ ମା'ଙ୍କର ଆବାହନ ଦିବସ ଭାବରେ ପାଳନ କରାଯାଏ । ଶାକ୍ତ ଦର୍ଶନ ମତରେ ମା'ଙ୍କର ଏହି ନବଦିନାତ୍ମକ ପୂଜାରେ ମା' ବିଭିନ୍ନ ବାହନରେ ଧରାବତରଣ କରନ୍ତି, ଯେଉଁଥିରୁକି ତଳିତ ସମ୍ଭବ କିପରି କଟିବ ସେଥିରୁ ଜାଣିହୁଏ । ଯଦି ମା' ହାତୀ (ଗଜ) ବାହନରେ ଆସନ୍ତି ତେବେ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି, ଘୋଡ଼ାରେ ଆସିଲେ ରାଜ୍ୟରେ ମରୁଡ଼ି ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରଭଙ୍ଗ, ମଇଁଷି ବାହନରେ ଆସିଲେ ଦଙ୍ଗା, ରାହାଜାନୀ ଓ ସଂଘର୍ଷ, ନୌକା ବାହନରେ ଆସିଲେ ବନ୍ୟା, ଅନାହାର ଓ ରୋଗପୀଡ଼ା, ମେଘ (ଦୋଳାୟ) ବାହନରେ ଆସିଲେ ରାଜ୍ୟ ଶସ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳା ହେବା ସହିତ ଉତ୍ତମ ବୃଷ୍ଟି ଓ ସୁଖଶାନ୍ତି, ପାଲିଙ୍କି ବାହନରେ ଆସିଲେ ରାଜ୍ୟରେ ମହାମାରୀ ଆଦି ଦେଖାଦେଇଥାଏ ।

ତେବେ ମା'ଙ୍କର ପୂଜାବିଧାନ ଅନେକ ଉପଚାରରେ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ତାଙ୍କ ଚରଣକମଳରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ କରି ନିଜକୁ ମନ୍ତ୍ର, କ୍ରିୟା ଓ ଭକ୍ତି ଜାଣିନଥିବା ଭାବିବା ଦରକାର । ଶ୍ରୀଚଣ୍ଡୀରେ ସେହି ମହାମାୟା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀଙ୍କର ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ମହାସରସ୍ୱତୀ ଚରିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପେ ମହିଷାସୁରକୁ ଓ ମହାସରସ୍ୱତୀ ରୂପେ ଶୂନ୍ୟ, ନିଶୂନ୍ୟ, ଚଣ୍ଡମୁଣ୍ଡ ଓ ରକ୍ତବାୟ୍ୟକୁ ସଂହାର କରିଥିଲେ । ସେହି ମହାମାୟା ଏବେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ପାରିବାରିକ, ସାମୂହିକ ଓ ସାମାଜିକ ଉପାସନାର ସ୍ୱରୂପ ଭାବେ ସାର୍ବଜନୀନ ‘ଦୁର୍ଗା’ ରୂପେ ଆବାହନ କରାଯାଉଛି ଓ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଶକ୍ତି ଆରାଧନାର ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ମା' ଜଗଜ୍ଜନନୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ଶାନ୍ତି ସୁଧାରେ ପ୍ଲାବିତ ହେଉ ଏବଂ ଗଗନ ପବନ ଶାନ୍ତି ମୈତ୍ରୀ ବାଣୀରେ ମୁଖରିତ ହେଉ ।

‘ଶରଣାଗତ ଦୀନାର୍ଥ ପରିତ୍ରାଣ ପରାୟଣେ ।

ସର୍ବସ୍ୟାର୍ଥ ହରେ ଦେବୀ ନାରାୟଣୀ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ॥’

ମାନବିକ ଅଧିକାର ସୁରକ୍ଷା କର୍ମୀ ତଥା

ସଲିସିଟର ଓ ଆଡଭୋକେଟ

ହାଇକୋର୍ଟ, ଇ-୨୦୮, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୧୨

ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା

ବସନ୍ତ କୁମାର ଦେବ

ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ବୈଦିକ ତଥା ପ୍ରାକ୍ ବୈଦିକ ଯୁଗରୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଶକ୍ତିପୂଜାର ରହସ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣରୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଶକ୍ତିପୂଜାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ କେଉଁ ସମୟରୁ ହୋଇଛି, ତାହାର ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଣାପଡ଼ିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟାପକ ପାର୍ଟିଜାରଙ୍କ ମତାନୁଯାୟୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୯୫୦ ପୂର୍ବରୁ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଖ୍ରୀ:ପୂ: ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ‘ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ’ରେ ବ୍ୟବହୃତ ‘ଦୁର୍ଗା’ ଶବ୍ଦରୁ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ପ୍ରାଚୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୦୦୦ରେ ରଚିତ ‘ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ‘ଶକ୍ତିପୂଜା’ ହିଁ ରାଷ୍ଟ୍ରର କଲ୍ୟାଣ ନିମିତ୍ତ ଅଭିପ୍ରେତ ଥିଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱର ସର୍ବପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ‘ରବିବେଦ’ ଓ ‘ସାମବେଦ’ର କ୍ରମେ ଦେବୀସୂକ୍ତ ଓ ରାତ୍ରିସୂକ୍ତରୁ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ୟକ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ।

ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମିକା ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ରାଜସୀ, ସତ୍ସ୍ୱରୂପା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ଚିତ୍ ସ୍ୱରୂପା ମହାସରସ୍ୱତୀ ତାମସୀ ରୂପରେ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପା ମହାକାଳୀ ନାମ ବହନ କରି ସର୍ବତ୍ର ଉପାସିତା । ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମିକା ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ସଜ୍ଜିବାନନ୍ଦ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଶକ୍ତି ରୂପେ ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ଭାରତୀୟ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ପରମ୍ପରାରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସର୍ବତ୍ର ଉପଲବ୍ଧ । ଏହି ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସାଧାରଣତଃ ବର୍ଷକେ ଦୁଇଥର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ଅନୁସାରେ ଶରତ ଓ ବସନ୍ତ ଋତୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଦୁର୍ଗମ ହେତୁ ପ୍ରାଣୀର ମଙ୍ଗଳ କାମନା ପାଇଁ ଆଶ୍ୱିନ ଓ ଚୈତ୍ର ମାସରେ ମା’ ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କୁ ଉପାସନା କରାଯାଏ । ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତିଙ୍କ ଶରତକାଳୀନ ପୂଜା ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଓ ବସନ୍ତ କାଳୀନ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ବାସନ୍ତିକ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ମୂଳାଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ମହାଷ୍ଟମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ଷୋହଳ ଦିନବ୍ୟାପୀ ପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପୂଜା ଷୋହଳ ପୂଜା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଏହି ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଅସୁର ସତ୍ୟତାଠାରୁ ଦେବ ସତ୍ୟତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ

ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଦେବ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଦଶ ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ମାଧ୍ୟମରେ ହରଣ ହେଉଥିବାରୁ ଏହି ପୂଜାର ନାମକରଣ ଦଶହରା ହୋଇଛି । ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ବ୍ୟତୀତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ତିଥିରେ ଶିବଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଦିବସଟି ‘ଗଙ୍ଗା ଦଶହରା’ ରୂପେ ସର୍ବତ୍ର ପାଳିତ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଦଶପ୍ରକାର ତଥା ଦଶବିଧ ପାପନାଶନ ହେଉଛି ଗଙ୍ଗା ଦଶହରାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ‘ବରାହ ପୁରାଣ’ ଅନୁଯାୟୀ ମନୁଷ୍ୟର ପରସ୍ତାଗମନ, ପରଦ୍ରବ୍ୟ ଅପହରଣ ଓ ହିଂସା ଆଦି ତ୍ରିବିଧ କାୟିକ ପାପ ଏବଂ ପରର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା, ଅସୂୟା ଓ ନୃଶଂସତା ପ୍ରଭୃତି ତ୍ରିବିଧ ମାନସିକ ପାପ ଏହାଛଡ଼ା କଟୁବଚନ, ମିଥ୍ୟାକଥନ, ଦୋଷାରୋପ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧବିହୀନ ସଂଳାପ ଇତ୍ୟାଦି ଚତୁର୍ବିଧ ବାଚନିକ ପାପ ଗଙ୍ଗା ଦଶହରାରେ ସ୍ନାନ ଦ୍ୱାରା ନାଶ ହୋଇଥାଏ ।

ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ରାବଣର ଦଶ ଶିର ଛେଦନ କରିବା ସହିତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିଥିବାରୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦଶହରା କୁହାଯାଇଥାଏ । ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୁରୁଷ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଶରତକାଳ ତଥା ଅକାଳରେ ଆବାହନ କରି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଦ୍ୱାରା ବୋଧନ କରାଇଥିବାରୁ ଏହି ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜାକୁ ‘ଅକାଳ ବୋଧନ’ କୁହାଯାଏ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମା’ ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଦଶାନନ ରାବଣକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ କରି ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଏହି ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ‘ବିଜୟାଦଶମୀ’ ରୂପେ ଅଭିହିତ ।

ମହିଷାସୁର ବଧ ହେବା ପରେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି - ‘ଜଗତରେ ଯେତେବେଳେ ଦାନବମାନଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇ ଦାନବ କୁଳ ନିପାତ କରି ଜଗତରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବି । ଏହା ‘ସପ୍ତଶତି ଚଣ୍ଡୀ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଏହାଛଡ଼ା ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ରାବଣର ସଂହାର ପାଇଁ ଦେବୀ ସୀତା ରୂପରେ ଭୂଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଜନକ ରଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଯୌବନାବସ୍ଥା ଆଗତ ହେବାରୁ ପରମପୁରୁଷ - ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପତି ରୂପରେ ବରଣ କରି ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ୧୪

ବର୍ଷ ବନବାସ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାବଣ ଦ୍ଵାରା ସୀତା ଅପହରଣ ହେଲା ପରେ ସୀତା ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାର ରାଜା ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରି ଲଙ୍କା ଅଭିଯାନ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ରାବଣର ଭାଇ ବିଭୀଷଣର ସଙ୍ଗେ ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ପାପୀଷ୍ଠ ରାବଣ ନିଧନ କରିବାରେ ସେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିନଥିଲେ ।

ଏକଦା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ କୋଳରେ ଥାଇ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ କୋଳରେ ସ୍ଵୟଂ ରାବଣ କୋଳାସୀନ । ଏହା ଦେଖି ସେ ରାବଣ ବଧ ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ମନେ କଲେ । ଏ ଜଗତରୁ ପାପ କିପରି ଦୂରୀଭୂତ ହେବ ? ଏପରି ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ମହର୍ଷି ନାରଦ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେବୀ ପୂଜା ନିମିତ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଶୟନ ସମୟ । ତେଣୁ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ, ବ୍ରତ, ଗୃହାରମ୍ଭ ଆଦି ଶୁଭ କର୍ମ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ଆବାହନ କଲେ ତାଙ୍କର ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଧାତ ଘଟେ । ତେଣୁ ଦେବୀଙ୍କ ଶୟନ ସମୟରେ ଆରାଧନା ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ ନୁହେଁ । ଏହାଛଡ଼ା ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଏକଥା ଶୁଣି ନାରଦ ଉଦ୍ଧର ଦେଲେ ଆପଣ ନିରାକାର ପରବ୍ରହ୍ମ ବିଷ୍ଣୁ, ଯୁଗାବତାରା ଆପଣ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଏବଂ ସର୍ବବିଦ୍ୟମାନ । ରାବଣ ନିଧନ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ଏହି ଅବତାର ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏହି ଅସମୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ହିଁ ଜନମାନସରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ‘ଅକାଳବୋଧନ’ ନାମରେ ନାମିତ ହେବ । ମହର୍ଷି ନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବୀପୂଜା ପାଇଁ ବିଭୀଷଣଙ୍କ ସହ ପରାମର୍ଶ କଲେ । ବିଭୀଷଣ ମତବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଯେ ଏକଶତ ଆଠ ନୀଳପଦ୍ମ ଅର୍ପଣ କରି ଦେବୀଙ୍କୁ ଆବାହନ କଲେ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନା ହେବେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଅସମୟରେ ନୀଳପଦ୍ମ ମିଳିବ କେଉଁଠୁ ବୋଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ ଯକ୍ଷ ସରୋବରରେ ନୀଳପଦ୍ମ ଅଛି ବୋଲି ଏକଥା ବିଭୀଷଣ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହନୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଶ୍ଵା ପ୍ରକଟ କଲେ ।

ଆଶ୍ଵିନ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଷଷ୍ଠୀ ତିଥିରେ ମା’ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ଏକ ମୃଣ୍ମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୂଜାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକଶତ ଆଠ ନୀଳପଦ୍ମ ସହିତ ହନୁମାନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ପୁନର୍ବାର ଗଣନା କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । ସପ୍ତମୀ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଦୁର୍ଗା-ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣ କମଳରେ ନୀଳପଦ୍ମ ଅର୍ପଣ କରୁଥାନ୍ତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ନୀଳପଦ୍ମ କମ୍ ଥିବା ଜାଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଏ ଅସମୟରେ ଯେ ଆଉ ଏକ ନୀଳପଦ୍ମ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ଭାବି ସେ

ମାନସିକ ଭାରସାମ୍ୟ ହରାଇ ବସିଥିଲେ । ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପ୍ରସନ୍ନତାରେ ଭରିଗଲା । ପୂଜା ଉଦ୍‌ଯାପନ ପାଇଁ ଦେବୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ନୀଳପଦ୍ମ ସଦୃଶ ନିଜର ଗୋଟିଏ ନୟନ ଉତ୍ପାତନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ହେବାବେଳେ ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ନିଜ ପଶତ ତଳେ ଲୁଚାଇ ରଖୁଥିବା ନୀଳପଦ୍ମଟି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଶେଷ ନୀଳପଦ୍ମକୁ ଦେବୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୂଜା ଉଦ୍‌ଯାପନ କଲେ । ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ପୂଜାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ଏବଂ ରାବଣ ସଂହାର ପାଇଁ ରାମଙ୍କର ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରରେ ଆବିର୍ଭାବ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଲଙ୍କାଗଡ଼ରେ ରାବଣ ଚଣ୍ଡିପୂଜା କରୁଥାଏ । ଏହି ଚଣ୍ଡିପୂଜାରେ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସେବାରେ ହନୁମାନ ଆତ୍ମନିବିଷ୍ଣୁ କରି ପ୍ରଧାନାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ପ୍ରଧାନାଚାର୍ଯ୍ୟ ‘ଭୂତାର୍ତ୍ତହାରିଣୀ’ ପରିବର୍ତ୍ତେ ‘ଭୂତାର୍ତ୍ତକାରିଣୀ’ ବୋଲି ଅଶୁଭ ଚଣ୍ଡୀପାଠ କରିବା ଫଳରେ ରାବଣର ମତିଭ୍ରମ ଘଟିଥିଲା । ସେ ଯା’ଦେବୀ ପରିବର୍ତ୍ତେ ‘ଶା’ ଦେବୀ ଉଦ୍ଧାରଣ କରିବାରୁ ଏହି ଅଶୁଭ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ରାବଣର ବଂଶ ନିପାତର କାରଣ ହେଲା । ଏହାଦ୍ଵାରା ଦେବୀ ଦୁର୍ଗା ରାବଣକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏଠାରେ ହନୁମାନଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଦେବୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆୟୋଜିତ ଏହି ମୃଣ୍ମୟ ପ୍ରତିମା ପୂଜା ‘ଅକାଳବୋଧନ’ ନାମରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇରହିବ । ଏ ଜଗତରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଅବତାର । ଆପଣଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ ରାବଣ ବୈକୁଣ୍ଠର ଦ୍ଵାରପାଳ ଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅଭିଶପ୍ତ ରାବଣର ମୁକ୍ତି ସମୟ ଆସନ୍ନ ପ୍ରାୟ । ଆପଣ ତାକୁ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରି ବିଶ୍ଵର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହରଣ କରନ୍ତୁ । ଏହିପୂଜା ଆପଣଙ୍କର ବିଜୟ ପାଇଁ ‘ବିଜୟା ଦଶମୀ’ ନାମରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶରତ କାଳରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ଦେବୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରି ମହାକ୍ଷମୀ ପୁଣ୍ୟ ତିଥିରେ ରାମ ଏବଂ ରାବଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଅଷ୍ଟମୀ ଓ ନବମୀର ସନ୍ଧ୍ୟାକ୍ଷରେ ରାବଣ ନିହତ ହେଲା । ସୀତା ଉଦ୍ଧାର ନିମିତ୍ତ ଦଶମୀ ତିଥିରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ‘ବିଜୟାଦଶମୀ’ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ବିଜୟ ଉତ୍ସବର ସ୍ମାରକୀ ସ୍ଵରୂପ ଏହି ମହାପୂଜା ‘ଅକାଳବୋଧନ’ ଓ ‘ବିଜୟାଦଶମୀ’ ନାମରେ ପାଳିତ ହୋଇଆସୁଛି । ଆଶ୍ଵିନ ଶୁକ୍ଳ ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର ଦଶମୀ ‘ବିଜୟା ଦଶମୀ’ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ମହାପୂଜା ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବକାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥାଏ । ଏହି ମହାନ୍ ସଂସ୍କୃତିକୁ ପାଥେୟ କରି ଆଜି ସାରା ଦେଶରେ ଦେବୀପୂଜାର ଉତ୍କର୍ଷା ଯେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କ୍ଵାଚର ନଂ- ୩-୭୫

ଇ-କଲୋନୀ, ଯୁନିଟ୍-୮, ଭୁବନେଶ୍ଵର-୧୨

ତନ୍ତ୍ର ଇତିହାସରେ ଶାକ୍ତ ଦର୍ଶନ

ହିମାଂଶୁ ଶେଖର ଭୂୟାଁ

କେଉଁ ଅଜଣା ସମୟରୁ ତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ବହୁ ମାତୃ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଶକ୍ତିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉପାସନା କରିଆସିଛନ୍ତି । ଉଡ଼ିଆୟାନ ପୀଠର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ଚାଲିଆସିଛି । ହିନ୍ଦୁ ତନ୍ତ୍ର ଓ ବୌଦ୍ଧ ତନ୍ତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଚୌଦ୍ୱାର, ଯାଜପୁର, ଉଦୟଗିରି, ଲଳିତଗିରି, ରତ୍ନଗିରି, ସୋଲଣପୁର ଓ ପ୍ରାଚୀ ନଦୀ ଅବବାହିକାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରର ପୂଜିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କଟକ ନିକଟରେ ଏକ ଗାଁ । ତା'ର ନାମ କୁରୁକୁରା । ଏହା କୁରୁକୁଲ୍ଲା ନାମକ ଏକ ଦେବୀଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ହୋଇଛି । କୁରୁକୁଲ୍ଲା ହେଉଛନ୍ତି ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରର ପୂଜିତା ଜଣେ ଦେବୀ । ତାଙ୍କ ନାମ କୁରୁକୁଲ୍ଲାର ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ ଏପରି ହୋଇଛି । ପ୍ରାୟ ପଚାଶ, ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ଏହି ଗାଁର ଏକ ନଦୀଗର୍ଭରୁ ଏହି ଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଛି । ନଦୀଗର୍ଭରେ ଏକ ବଡ଼ ମନ୍ଦିର ଥିଲା । ତା' ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଦେବୀ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଏହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ବସନ୍ତ ରାଜା □ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ, ତାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ଲେଖକ । ଛିନ୍ନମତ୍ତା ଦେବୀଙ୍କୁ ସେ ନିୟମିତ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏହି କୁରୁକୁଲ୍ଲା ଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଧାର କରିଥିବାରୁ ସେ ଏକ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ଦର୍ଶାଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ତନ୍ତ୍ରର ମୁଖ୍ୟପୀଠ ଓ ମୂଳପୀଠ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏହି କୁରୁକୁଲ୍ଲା ମୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଧାରକୁ ଭିତ୍ତି କରି ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ତନ୍ତ୍ରର ରହସ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୁଚି ରହିଛି ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଏହି କୁରୁକୁଲ୍ଲାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାରା ଏସିଆ ମହାଦେଶରେ ମଧ୍ୟ କେଉଁଠି ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହି ଦେବୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ତନ୍ତ୍ରରାଜ ତନ୍ତ୍ରର ୭୦ ପୃଷ୍ଠାରେ ସାର୍ ଡକ୍ ଉଦ୍‌ରଫ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କେବଳ କୁରୁକୁଲ୍ଲାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେଁ, ବହୁ ପୂଜିତ ବୌଦ୍ଧ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଦ୍ମପାଣି, ଅବଲୋକିତେଶ୍ୱର, ତାରା, ବଜ୍ରବାରାହୀ, ଅମୋଘ ସିଦ୍ଧି, ମଞ୍ଜୁଶ୍ରୀ, ପ୍ରଜ୍ଞାପାରମିତା, ମାରିଚୀ, ବଜ୍ରପାଣି, ମୈତ୍ରେୟ, ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ମୂର୍ତ୍ତି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଶକ୍ତିଙ୍କର କ୍ଷେତ୍ର ୩୪, ଶୈବପୀଠ ୧୯ ଏବଂ ଏହି ଶକ୍ତି ଓ ଶୈବପୀଠର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ୧୬ଟି ମହାଶକ୍ତିପୀଠ ଥିବା ଜଣାଯାଏ ।

ଚଣ୍ଡୀ, ଛିନ୍ନମତ୍ତା, ଚାମୁଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳର ରୂପର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନେକାଂଶରେ ତନ୍ତ୍ରର ଭାବ ସହ ସମାନ । କେତେକ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇନାହିଁ, ଅଥଚ ସେସବୁ ତନ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଶାକ୍ତ ଧର୍ମଧାରା ଆର୍ଯ୍ୟୋତ୍ତରରୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ନିଗମ ବା ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାର ସୂଚନା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଅଥର୍ବ ବେଦ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶାକ୍ତ ଉପନିଷଦ, ରକ୍‌ବେଦର ଦେବୀସୂକ୍ତ ଓ ସାମବେଦର ରାତ୍ରି ସୂକ୍ତ ପ୍ରଭୃତିରେ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳେ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ, ଦେବୀ ଭାଗବତ କାଳିକା ପୁରାଣ ଓ ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ ଆଦିରେ ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଭାବ ମିଳେ ।

ତନ୍ତ୍ରର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଧାତ୍ରୀ ହେଲେ ମହାଶକ୍ତି । ତନ୍ତ୍ର ସାଧନର ଶେଷରେ ସାଧକ ସାଧୁଙ୍କୁ ମହାଶକ୍ତିଙ୍କ ସହ ଅଭିନା ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ସାଧକ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ସାଧନର ଶେଷ ସ୍ତରରେ ନିଜକୁ ମହାଶକ୍ତିଙ୍କ ଚେତନାରେ ଏକୀକାର କରିଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସାଧକଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ମହାଶକ୍ତି ସହ ମିଶିଯାଏ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଇଚ୍ଛା ଭଗବତ୍ ଇଚ୍ଛାରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ ।

କେନ ଉପନିଷଦ୍‌ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି - ଦେବତାମାନେ ଥରେ ନିଜ ଶକ୍ତି ପାଇଁ ଗର୍ବିତ ହେଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେଥିରେ ସେମାନେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ । ଶେଷରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉମା ହୈମବତୀ ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ । ଦେବରାଜ ତାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ । ଏହିଠାରେ ଶକ୍ତି ମହାତ୍ମ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ଯାହାଙ୍କୁ ଅବାହ୍‌ମାନସଗୋଚର, ଅଘଟନ ଘଟନ ପରିଣୟୀ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଇଛି, ସେହି ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ଜଗଜ୍ଜନନୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବର ଶରୀରର ମୂଳଧାର ଚକ୍ରରେ ନିଦ୍ରିତା ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ନିଦ୍ରିତା ଅବସ୍ଥାରୁ ଜାଗ୍ରତା କରିପାରିଲେ ଜୀବ ଅନ୍ତରର ଶକ୍ତି ଆଉ ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ସାଧନା ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । କଳିକାଳରେ ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ ଉଚିତ୍ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀ । ଏହା ହିଁ ଆଗମ ବୋଲି କଥିତ । ‘ନିଗମ’ ବା ବେଦାଦିର ନିୟମରେ କଳିକାଳର ଲୋକେ ଚଳିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ‘ଆଗମ’ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶିବ ସ୍ୱୟଂ ଭାବରେ କହିଛନ୍ତି ।

ନିଗମର ବକ୍ତା ହେଲେ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା । ଆଗମର ବା ତନ୍ତ୍ରାଦି ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରବକ୍ତା ହେଲେ ନିଜେ ସଦାଶିବ ବା ମହେଶ୍ୱର । ଏହି ଶିବୋକ୍ତ ତନ୍ତ୍ରର ଧାରା ହିଁ କଳିଯୁଗର ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରାୟଣ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଓ ଅନୁଶୀଳନୀୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ, ତନ୍ତ୍ର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରେ । ଅଥର୍ବ ବେଦରେ ତନ୍ତ୍ରର ବହୁ ହଟତମକ କ୍ରିୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ । ନାନାପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ର ମାରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ ବଶୀକରଣ ଆଦି ଅଥର୍ବ ବେଦର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାବେଳେ ସ୍ୱାମ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ, ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ, ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଦ୍ୟାସ୍ତରରେ ତନ୍ତ୍ରର ତତ୍ତ୍ୱ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ସାକାର, ନିରାକାର ପ୍ରଭୃତି ଉପାସନାରେ ଏହି ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଅଧିକାରୀ ଭେଦରେ ବହୁପ୍ରକାର ସାଧନ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଏଥିରେ ଭୋଗୀ, ତ୍ୟାଗୀ, ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ନିର୍ମିତ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ ଉଦ୍ଘୋଷିତ ।

ତନ୍ତ୍ରର ବହୁପ୍ରକାର ସାଧନା ବରାହ ପୁରାଣ, ପଦ୍ମ ପୁରାଣ, ଷ୍ଟନ୍ଦ ପୁରାଣ, ବୃହତ୍ ପୁରାଣ, ଦେବୀ ଭାଗବତ, ଶ୍ରୀମଦଭାଗବତ ଆଦିରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିର ସାଧନ ମାତ୍ରେ ସେସବୁ ଶକ୍ତି ଉପାସନାମୂଳକ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଶୈବାଗମ ବୈଷ୍ଣବାଗମ ବା ଶାକ୍ତାଗମାଦି ବିଚାର୍ଯ୍ୟ । ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ର ଜାତି, ଧର୍ମ, ପୁରୁଷ, ନାରୀ, ଶୂଦ୍ର, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତି ବିଚାରର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ଏହା ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷପ୍ରଦ ସାଧନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ।

ଆଗମ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ - ୧. ତନ୍ତ୍ର, ୨. ଯାମଳ ଓ ୩. ତାମର । ତନ୍ତ୍ରର ବିଭାଗ ହେଉଛି - ୧. ମନ୍ତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ୨. ଦେବ ସଂସ୍ଥାନ, ୩. ବିପ୍ର ସଂସ୍ଥାପନ, ୪. ଭୂତ ସଂସ୍ଥାପନ, ୫. ସୃଷ୍ଟି, ୬. ଲୟ, ୭. ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ଣ୍ଣୟ, ୮. ବୃକ୍ଷାଦି ଉତ୍ପତ୍ତି, ୯. ପୁରାଣ ବିବୃତ୍ତି, ୧୦. କଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣନା, ୧୧. ଜ୍ୟୋତିଷ, ୧୨. ବ୍ରତାଦି ବିଷୟ, ୧୩. ରାଜଧର୍ମ, ୧୪. ବ୍ୟବହାରିକ ଧର୍ମ, ୧୫. ଯୁଗଧର୍ମ, ୧୬. ଦାନଧର୍ମ, ୧୭. ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଧର୍ମ, ୧୮. ଶୌଚାଶୌଚ, ୧୯. ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ଆଦି ।

କୁଶାଣ ଯୁଗରୁ ଗୁପ୍ତଯୁଗ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଗମର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିବାବେଳେ ପରେ ‘ଯାମଳ’ର ଗ୍ରନ୍ଥାଦିରେ ଦେବତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବୀ ଗୃହୀତ ହେଲେ ।

ଯାମଳର ବିଭାଗ ହେଉଛି - ୧. ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ, ୨. ସୂତ୍ର, ୩. କ୍ରମ, ୪. ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ, ୫. ଜାତିଭେଦ, ୬. ଯୁଗଧର୍ମ, ୭. ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ, ୮. ଜ୍ୟୋତିଷ ତତ୍ତ୍ୱ । ଯାମଳ ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ରଚନା ୬ଷ୍ଠରୁ ୯ମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ କାଣ୍ଡ ତାମର ମାରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ସ୍ତମ୍ଭନ ବିଦ୍ୱେଷଣ ଶାନ୍ତିକର୍ମ ଓ ବଶୀକରଣ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷରକର୍ମରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଶକ୍ତନ ବିଦ୍ୟା, ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ତନ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ଭୃଗୁ, ବୃହସ୍ପତି, ବଶିଷ୍ଠ, କପିଳ ନାରଦ ପୁଲଷ୍ଟ, ଗର୍ଗ, ଭାର୍ଗବ ଓ

ଜୈମିନି ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ ଥିଲେ । ତନ୍ତ୍ରର ଗାରୁଡ଼ ଓ ବାଣବିଦ୍ୟା ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଅବହିତ ଥିଲେ ।

କେତେକ ଶାକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତନ୍ତ୍ରର ଭାବଧାରା ଯେପରି ଅଛି, ସେହିଭଳି କେତେକ ତନ୍ତ୍ରର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶାକ୍ତଧର୍ମୀୟ ଭାବର ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଓ ତନ୍ତ୍ର ଉପାସନା ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଗୌରୀତନ୍ତ୍ର ଓ ସମ୍ବୋହନ ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିରେ ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଭାବ ଫୁଟିଛି । କୁମାରୀ ତନ୍ତ୍ର, ଯୋଗିନୀ ତନ୍ତ୍ର ଓ ଯୋନି ତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ତାନ୍ତ୍ରିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶକ୍ତିସୂଚକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଭାବ ବୈଦିକ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଆସିଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଶାକ୍ତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଦୃତ ହୋଇଛି ।

ତନ୍ତ୍ରରେ ପଞ୍ଚମାକାର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ସେଥିରେ କେତେକ ସ୍ଥଳ ଉପାସନାରେ ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ନାୟିକା ସଙ୍ଗେ ସାଧନା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ସାଧନର ଭାବ ଦେବତାଙ୍କର ଦେବୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଶକ୍ତି ବିଷୟ କଳ୍ପନାରୁ ଆସିଛି । ଏହାକୁ ଯୁକ୍ତ ସାଧନା ବା ଯୁଗନନ୍ଦର ସାଧନ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମାଣୀ ଓ ସାବିତ୍ରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବୈଷ୍ଣବୀ ବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ମହେଶ୍ୱର ବା ରୁଦ୍ରଙ୍କର ଅମ୍ବିକା, ଶିବାନୀ ବା ଉମା ଶକ୍ତି ବିଶେଷା ବୋଲି ପରିଚିତା ହୋଇଛନ୍ତି । ସେହିଭଳି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ନାମଙ୍କର ଯାମୀ ଓ ବରାହଙ୍କର ବରାହୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଶକ୍ତି ବୋଲି କଳ୍ପିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅନୁମାନ କରାଯାଏ, ପୁରାତନ କାଳରୁ ଶିବ ଓ ମାତୃଦେବୀ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଉପବେଶନର ଦୃଶ୍ୟରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଶକ୍ତି କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ଉମା ବା ଅମ୍ବିକା ରୁଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ସୂଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ନାମ - ବେଦମାତା, କନ୍ୟାକୁମାରୀ, କରାଳୀ, କାତ୍ୟାୟିନୀ, ଦୁର୍ଗା ଇତ୍ୟାଦି । ମଣ୍ଡକୋପନିଷଦ୍ରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସପ୍ତଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରେ କରାଳୀଙ୍କର ନାମ ମିଳେ । ସଂପ୍ରଦାୟ ଦେବୀ, ପ୍ରସାଦ ଦେବୀ ଓ କୁଳଦେବୀ - ଏହି ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଦେବୀଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହି କାଳୀ ଓ ଭଦ୍ରକାଳୀ କୁଳଦେବୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ତାନ୍ତ୍ରିକା ଦେବୀ ।

ତନ୍ତ୍ରର ସାଧନ ସହିତ ଦେବୀଙ୍କ ନାମର ଓ ଶାକ୍ତ ଚେତନାର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ଦେବୀଙ୍କର ଏହିଭଳି ବହୁ ପରିଚିତ ଓ ଅପରିଚିତ ନାମ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଅଛି । ସେହିସବୁ ସହ ତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂପର୍କ ଅଛି । ମହାଭାରତର ବନପର୍ବରେ ସୂଚିତ ହୋଇଥିବା ଅନୁସାରେ - ଦୁର୍ଗା, ବଳି, ସୁରା, ମାଂସ ପ୍ରଭୃତିରେ ଆପ୍ୟାୟିତା ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ଅନେକାଂଶରେ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନର ପଞ୍ଚମ’କାର ଯଥା- ମଦ୍ୟ ଓ ମାଂସର ସ୍ଥୁଳ ଉପଚାର ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଯେଉଁଠି ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଆଭାସ ଅଛି, ସେଠାରେ ‘ମାହେଶ୍ୱରୀ’ ଓ ‘ଭଗଦେବ’ ଆଦି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । ଏହିସବୁ ବହୁ ଅଂଶରେ ତନ୍ତ୍ରର ଆଚାରଗତ ଭାବ ସହ ସମାନ ।

ଆଡଭୋକେଟ, ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟ,
ଆର୍ଟିକ୍ଲିଟିଭ୍, ୨୧୩୨/୪୧୭୬, ନାଗେଶ୍ୱର ଟାଙ୍ଗି
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨

ସୋନପୁରର ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରା

ଡକ୍ଟର ଚିତ୍ରସେନ ପଣ୍ଡା

ଐତିହ୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବୈଭବମଣ୍ଡିତ ସୋନପୁର ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର । ତେଣୁ ଏହା ମନ୍ଦିରମାଳିନୀ ନଗରୀ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ । ଏଠାର ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି, ସାହିତ୍ୟ, ସଭ୍ୟତା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଉଠିଛି, ଏହି ପରମପାବନ କ୍ଷେତ୍ରର ବହୁ ମହିମାମୟ ତଥା ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାକାର୍ତ୍ତୀ । ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ, ଭାରତର ମୁଖ୍ୟ ଶାକ୍ତଭୂମିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଅନ୍ୟତମ । ସମ୍ଭବତଃ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ତଥା ପ୍ରଖ୍ୟାତ ତାନ୍ତ୍ରିକପୀଠମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯେ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ଏକଦା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ତନ୍ତ୍ରପୀଠମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ମାତୃରୂପା ଶକ୍ତି ହିଁ ବିଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି, ଛିତି ଓ ପ୍ରଳୟର ମୂଳ ଉତ୍ସ । ଅପରିମିତ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରିଣୀ ମାତୃଶକ୍ତିର ଉପାସକମାନେ ଶାକ୍ତ ଭାବରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁସୂତ ଉପାସନାର ରୀତି ଶାକ୍ତ ଧର୍ମ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଶାକ୍ତ ଧାରାରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥିବା ଲୋକ ଉପାସନା ଯେ ଜୀବନଭିତ୍ତିକ ତାହା ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ କ୍ଷଣ୍ଟ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଆଶ୍ୱିନ ମାସ ଅମାବାସ୍ୟା ତିଥିରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଉଥିବା ସୋନପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ ଓ ତାଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ୱଦେବୀ ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀ ଓ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରା ବା ବଳିଯାତ୍ରା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ସମୟରେ ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାକୁ ଅନେଇ ରହିଥିବା ଲୋକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସୋନପୁର ମୁହାଁ ହେବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଯାତ୍ରା ସହିତ ପଶୁବଳି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସଂପର୍କିତ । ସମ୍ଭବତଃ ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଶୁବଳିର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏହି ଯାତ୍ରା ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରା ନାମରେ ସର୍ବପରିଚିତ । ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାରେ ଉଗ୍ର ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଭିତରେ ତନ୍ତ୍ର ଉପାସନାର ସମନ୍ୱିତ ରୂପ ଅନୁରଣିତ ବୋଲି କେତେଜଣ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଆସାନ୍ତି ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ସହରରେ ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରକାଶ ଥାଇ କି ସୋନପୁରରେ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ, ମା'

ଭଗବତୀ, ମା' ଦଶମତୀ, ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ମା' ରାମଚଣ୍ଡୀ, ମା' ନାରାୟଣୀ, ମା' ବୁଢ଼ୀ ସମଲାଇଙ୍କ ସହିତ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀ ଭାବେ ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ହେଉଛି ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ, ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ଓ ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ଅନାଦି କାଳରୁ ଚାଲି ଆସିଥିବା ଅବାହୁଣ ପୂଜକର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ଯାତ୍ରାର ଶୁଭାରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପୂଜାରୀ ବନଦୁର୍ଗା କିମ୍ବା ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ଯନ୍ତ୍ର ଦୁଇଟି ଅରୁଆ ଚାଉଳରେ କାଟେ । ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଅବାହୁଣ ଅନାପତି ବରୁଆ ଡାଙ୍ଗୁଆ ଓ ଅନ୍ୟଟିରେ ଅବାହୁଣ କେଉଁଟ ବରୁଆ ଉପବେଶନ କରନ୍ତି । ଚାଉଳ, ଦୀପ, ଧୂପ, ସିନ୍ଦୂର, ମୟାର ଫୁଲ, ଲିଆ ଯୁଗାର ଓ ବିଭିନ୍ନ ଫଳମୂଳ ଭୋଗ ଲାଗି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଭରନିପାର ବାଜୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ତୋଳ, ମହୁରୀ, ପିତ୍ତଳଘଣ୍ଟ ତଥା ଉପସ୍ଥିତ ସହସ୍ରାଧିକ ଭକ୍ତ ତଥା ଦର୍ଶକଙ୍କ ଅପାଶୋରୀ ହୁଳହୁଳି ଶବ୍ଦ ପରିବେଶକୁ ଅନନ୍ୟ କରି ରଖି ଚୋଲିଥାଏ ।

ବରୁଆର ଶରୀରରେ କ୍ରମଶଃ କମ୍ପନଯାତ ହେବା ସହିତ ପ୍ରଥମେ ସମଲେଇ ଦେବୀ କେଉଁଟ ବରୁଆ ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ତା'ପରେ ଅନାପତି ବରୁଆର ଦେହ ଅରିବାକୁ ଲାଗେ ଏବଂ ଦେବୀ ତା'ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ଆବିର୍ଭାବ ହୁଅନ୍ତି । ମନେହୁଏ ମା'ଙ୍କ କ୍ଷଣି ପାଇ ବରୁଆମାନଙ୍କର ସମଗ୍ର ଶରୀର ସତେ ଯେମିତି ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଛି । ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଏହି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଆଜି ବି ଅକ୍ଷତ ଓ ଅନାହତ ମନେହୁଏ । ଶୁଣାଯାଏ ଯେ ଶରୀର ଭିତରେ ଦେବୀ ପ୍ରବେଶ କଲାପରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଜସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇଯାଏ ଏବଂ ସେ ଦେବତା ବା ଦେବୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛିତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ତଦନୁଯାୟୀ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଭକ୍ତ ଓ ଦର୍ଶନାର୍ଥୀ ତାକୁ ଦେବୀ ବା ଦେବତା ରୂପରେ ସମ୍ବୋଧନ କରିଆସାନ୍ତି । ତେଣୁ ପୁରୁଷ ବରୁଆ ଦେହରେ ଦେବୀ ଅଧିରୂପା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ଭକ୍ତ ଅମ୍ଳାନ ହୃଦୟରେ ତାକୁ ମା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ଏହି ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର

କେତେ ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ରହିଛି ତାହା ସହଜେ ଅନୁମେୟ । ଲୋକଧର୍ମର ଏହା ଏକ ଭିନ୍ନ ରୂପ ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ଅନ୍ୟ କିଛି ସତ୍ୟ ଥାଉ ବା ନଥାଉ ବରୁଆର ଶରୀରରେ ମା'ଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିକୁ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତେ ଉଣା ଅଧିକେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଅତଏବ ଅନୁଭବୀ ପକ୍ଷେ ଏହା ଅତିକ୍ରମୀୟ ।

ମା' ସମଲେଇ ଦେବୀ ଅଧୁରୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା କେଉଁଟ ବରୁଆ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତଙ୍କଠାରୁ କଳାବାଉତି ଛତ୍ରଧରି ନାତି ନାତି ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଥାଆନ୍ତି । କିଛି ସମୟ ବ୍ୟବଧାନରେ ଥନାପତି ବରୁଆ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରରୁ ବାହାରି ଯାଆନ୍ତି । ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଯେ ଥନାପତି ବରୁଆ ଯଦି ସେହି ସମୟରେ କେଉଁଟ ବରୁଆର ଛତ୍ରକୁ ଟାଣିଦିଏ, ତା'ହେଲେ କେଉଁଟ ବରୁଆର ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ପୁନଶ୍ଚ ସେହି ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ବିପଦ ଆପଦ ଆସିବା ସହିତ ଅନେକ ଅନିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସାଧନ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ତା'ପରେ କେଉଁଟ ବରୁଆ ରାଜବାଟୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଦେବୀ ତା' ଦେହରୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ରାଜବାଟୀ ପାଖରେ ଥିବା ବୁଢ଼ାରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥନାପତି ବରୁଆକୁ ବସାଯାଇଥାଏ ଓ ସେଠାରେ ମା' ସମଲେଇ ଦେବୀ ତା' ଦେହରେ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କ ଘରେ ବଳି ଖାଇବା ପରେ ମା' ସମଲେଇ ମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ଥିବା ଯୁଡ଼ା/ଯୋଡ଼ା ଖମ୍ବରେ ଦେବୀ ଚାଲିଯାଇଥାଆନ୍ତି । ବରୁଆର ଶରୀର ତ୍ୟାଗକରି ଦେବୀ ଓହ୍ଲେଇ ଆସିବାର ଲକ୍ଷଣ ହେଲା ଯେ ବରୁଆର ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଶରୀର ଧୀରେ ଧୀରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ ଏବଂ କିଛି ସମୟ ପରେ ବରୁଆର ଚେତନା ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରି ଆସିବା ସହିତ ସେ କ୍ଳାନ୍ତ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ ।

ଅମାବାସ୍ୟା ପରେ ପ୍ରତିପଦା, ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ ତୃତୀୟା ଦିନର ଯାତ୍ରାକୁ 'ନିଶାବଳି' କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହି ତିନିଦିନ ମା' ସମଲେଇ ଦେବୀ ବରୁଆର ଦେହରେ ପୂର୍ବବତ ଅଧୁରୁଡ଼ା ହୋଇ ନାତି ନାତି ରାଜାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ପୁଣି ସ୍ୱମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଗଭୀର ରାତ୍ରିରେ ଏହି ବଳି ବା ଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ ନିଶାବଳି ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥିବାର ମନେହୁଏ । ଏହି ସମୟରେ ବରୁଆର ମୁଣ୍ଡରେ ପ୍ରଚୁର ଦହି ଢଳା ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବରୁଆର ମୁହଁରୁ ସମୟେ ସମୟେ ଅଗଡ଼ବଗଡ଼ କଥାଗୁଡ଼ାଏ ବାହାରିଥାଏ, ଯାହାକି ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ବିଷୟ ଏହିକି ଯେ ଆଜିର ଆଧୁନିକ ତଥା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରା ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଅନାଦର ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରା ପାଳନରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇନାହିଁ ।

ତତ୍ପର୍ଥୀ ହେଉଛି ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାର ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିବସ । ଏହିଦିନ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟସ୍ଥ ଖଉଳଗାତରୁ ବରୁଆ ମାଟି କାଢ଼ିଥାଏ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପୋଖରୀ କୁଳରେ ଏକ ଗଛମୂଳେ ଖଉଳଗାତ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରୁ ମାଟି ବାହାର କରିବା ନୀତିକୁ ଖଉଳଫିଟା କୁହାଯାଏ । ଅତି ଗୋପନୀୟ ତଥା ସତ୍ତର୍ପଣରେ ସଂପାଦନ କରାଯାଉଥିବା ଏହି ନୀତି ଅନୁକ୍ରମୀୟ ମନେହୁଏ । ମାଟି କାଢ଼ିବା ସମୟରେ କେବଳ ପୁରୋହିତ ଓ ଚାରିଘରିଆ (ଯେଉଁମାନେ ବରୁଆର ପାର୍ଶ୍ୱଚର) କେତେଜଣ ମାତ୍ର ବରୁଆ ସହିତ ସେତେବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ପାଖରେ ରହିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷିଦ୍ଧ । ମାଟି କାଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ବରୁଆ ଖଉଳଗାତ ପାଖରେ ପୁରୋହିତ ଦ୍ୱାରା କଟା ହୋଇଥିବା ଯନ୍ତ୍ରରେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାରେ ବସିଥାଏ । ପୁରୋହିତ ଖଉଳପୂଜା କରିବା ପରେ ବରୁଆ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଖଉଳଗାତରୁ ମାଟି କାଢ଼ିଥାଏ । ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯେ ଏହି ଖଉଳଗାତର ମାଟିକୁ ବରୁଆ ନିଜ ଶରୀରରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ତା' ଶରୀରରେ ଦେବତା/ଦେବୀ ଅବତରି ଥାଆନ୍ତି । ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ ଏହି ଗାତର ମାଟି ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଦେହସାରା କୁଣ୍ଡେଇ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ରକ୍ତଫୋଟକା ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ କେବଳ ମନ୍ତ୍ରପୂର୍ବ ପୁରୋହିତ ତଥା ବରୁଆମାନେ ଏହି ମାଟିକୁ ଛୁଇଁବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଘୋଡ଼ା ଓ ନରବଳି ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଏହି ଖଉଳଗାତର ମାଟି ବିଷାକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଇଥାଏ । ଯାହାକି ହେଉ ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାରେ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଖଉଳଫିଟା ପରମ୍ପରା ଆଜିକି ଅକ୍ଷତ ଓ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଖଉଳଗାତରୁ ମାଟି କାଢ଼ିଲାପରେ ବରୁଆ ତିନିଥର ଖୁବ୍‌ଜୋରରେ ଟିକ୍‌କାର କରିବାର ଶୁଣାଯାଇଥାଏ । ଅପରପଟେ ବରୁଆର ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱଗୃହରେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ସାରି ଉଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ପନିକିଟିଏ ଧରି ଗୋଟିଏ ଛେଳିଛୁଆକୁ ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷାରତ ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ବରୁଆର ଟିକ୍‌କାର ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛେଳିଛୁଆକୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ କରି ବଳି ଚଢ଼େଇ ଦେଇଥାଏ । କ୍ରମାଦୃଶ୍ୟରେ ଏହିପରି ନହେଲେ କୁଆଡ଼େ ବରୁଆର ଜୀବନ ଚାଲିଯାଏ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । ସାଧାରଣତଃ ଖଉଳଗାତରୁ ଧଳା, କଳା ଓ ଲାଲ ରଙ୍ଗର ମାଟି ବାହାରୁଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ଏହି ମାଟିର ରଙ୍ଗକୁ ଦେଖି ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ଖଉଳଗାତ ମଧ୍ୟରୁ ଧଳାମାଟି ବାହାରିଲେ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ, ଲାଲ ରଙ୍ଗର ମାଟି ବାହାରିଲେ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ବିପାକର ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କଳାରଙ୍ଗର ମାଟି ବାହାରିଲେ ବିଭିନ୍ନ ରୋଗ, ଶୋକ, ଦୁଃଖ ଓ ବିଭୀଷିକାର ସଙ୍କେତ ଦେଇଥାଏ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ଖଉଳଗାତରୁ ମାଟି କାଢ଼ି ବରୁଆ ତିନୋଟି ମାଟିପାତ୍ରରେ

ରଖିଥାଏ । ଏହାକୁ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ, ମା' ସମଲେଇ ଓ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ବରୁଆମାନେ ନିଅନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଉକ୍ତ ମାଟି ନିଆଯାଇ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ରଖାଯାଏ । ଏହି ମାଟିକୁ ତା' ପରବର୍ଷ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବରୁଆର ନାଭିରେ ଲଗାଇଲେ ଦେବୀ ଆସିଥାଆନ୍ତି । ମାଟିପାତ୍ର ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ପରେ ବରୁଆ ସେଠାରେ ତତ୍ସନ୍ଧ୍ୟାତ୍ ଅତେତ ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ତା'ର ଶରୀର କ୍ରମଶଃ ଶାନ୍ତ ଓ ସରଳ ହୋଇଯାଏ ।

ଖଉଳଗାତରୁ ମାଟି କାଢ଼ିବା ସମୟରେ ବରୁଆର ଅଣ୍ଟାରେ ଦଉଡ଼ିବାନ୍ଧି ଚାରିଘରିଆମାନେ ଟାଣି ଧରିଥାଆନ୍ତି । ନହେଲେ କୁଆଡ଼େ ମାଟି ତଳେ ଥିବା ସାତ ବହେନ୍ ଦେବୀମାନେ ବରୁଆକୁ ଖଉଳଗାତ ମଧ୍ୟକୁ ଟାଣି ନିଅନ୍ତି । ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯେ ଏକଦା ଶକ୍ତି ସାଧନାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର । ଏହା ସପ୍ତମାତୃକା ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାର ପୀଠ ଥିଲା । ଏଥିରୁ ବୌଦ୍ଧତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ସହଜେ ଅନୁମେୟ । ଏକଦା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ରାଜବଧୂ ଲକ୍ଷ୍ମୀକରା, ଯିଏ କି ସମ୍ବଲପୁରର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ ଥିଲେ, ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାରେ ମଧ୍ୟ ନିପୁଣା ଥିଲେ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ୮୪ ଜଣ ସିଦ୍ଧଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ଏହି ସପ୍ତମାତୃକାଗଣଙ୍କ ପୂଜାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବେଶ ବାରି ହୋଇଥାଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ସପ୍ତମାତୃକା ବା ସାତବହେନ, ସମାଜର ନିମ୍ନବର୍ଗ ବା ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ନିମ୍ନଜାତିର ସାତଜଣ କୁମାରୀ ସାଧୁକା ସପ୍ତମାତୃକା ବା ସାତବହେନ/ସାତ ଭଉଣୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ତଥ୍ୟ ଉଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ସାତଜଣ ସାଧୁକା ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମାଲୁଣୀ, ନିତେଇ ଧୋବଣୀ, ଲୁହୁକୁଟୀ ଲୁହୁରାଣୀ, ସୁକୁଟି ତମାରୁଣୀ, ପତର ସଉରୁଣୀ, ଗାଙ୍ଗୀ ଗଉଡୁଣୀ ଏବଂ ଶୁଆ ତେଲୁଣୀ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ବେଶ ପାରଙ୍ଗମା ଥିଲେ ।

ଖଉଳଗାତ ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଜନଶ୍ରୁତି ରହିଛି । ଏହି ଗାତକୁ ପର୍ଣ୍ଣରାମଙ୍କ ଏନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳ ବୋଲି ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି । ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କ ମତରେ, ବୀର ପର୍ଣ୍ଣରାମ ମାତୃହତ୍ୟା ପରେ ଏଠାରେ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଖଉଳଗାତ ହେଉଛି ସେହି ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ । ଏହାମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ଏକୋଇଶବାର ଧରାପୃଷ୍ଠରୁ ନିକ୍ଷତ୍ରୀ କରିବା ପରେ ବୀର ପର୍ଣ୍ଣରାମ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକୁ ଏଇଠି ପୋତି ଦେଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁଯାୟୀ ଏଠାରେ ବୀର ପର୍ଣ୍ଣରାମ ଏକ ଯଜ୍ଞ ସଂପାଦନ କରିବା ପରେ ମାତା ରେଣୁକାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଦେବୀ ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ରେଣୁକା ପୀଠ ନାମରେ ପରିଚିତ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କ୍ଷତ୍ରୀୟମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ଆହୂତି ଦିଆଯାଇଥିବା ବୀର ପର୍ଣ୍ଣରାମଙ୍କ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ ଏଠାରେ ଖଉଳଗାତ ନାମରେ ପରିଚିତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ

ଶୁଣାଯାଏ । ତେଣୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ବ୍ୟବ୍ଧ ଯାତ୍ରାର ଯେତିକି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ଏଥିସହିତ ସଂପର୍କିତ ଲୋକଶ୍ରୁତି ତତୋଽଧିକ ବିସ୍ମୟ ଓ ଅଜ୍ଞତ ।

ଆଉ ଏକ ଲୋକକଥା ଅନୁଯାୟୀ ଏକଦା କୌତୁହଳବଶତଃ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଜନୈକ ରାଜା ଖଉଳଗାତ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଗଛ ଉପରେ ଲୁଚି ରହି ଖଉଳବଳି ଦେଖୁଥିଲେ । ଖଉଳଗାତର କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପନ୍ନ ହେବାପରେ ବରୁଆ ଗର୍ଭ ଭିତରେ ଅଳସ୍ଥାତ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଏପରି ଏକ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଘଟଣାରେ ଉପସ୍ଥିତ ସେବାୟତମାନେ ସମସ୍ତେ ସ୍ତମ୍ଭଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ସମୟ ପରେ ଉଗ୍ରରୂପ ଧାରଣ କରି ବରୁଆ ଖଉଳଗାତ ମଧ୍ୟରୁ ପୁନଶ୍ଚ ବାହାରିଥିଲା ଓ ଗଛ ଉପରକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ବଳି ଦେବାପାଇଁ କହିଲା । ଭୀତବ୍ରତ୍ତ ରାଜା ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଗତ୍ୟା ଗଛ ଉପରୁ ଓହ୍ଲେଇ ଦେବୀଙ୍କୁ କ୍ଷମାଯାଚନା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେବୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ନାହିଁ । ନିରୁପାୟ ତଥା ହତବାକ୍ ହୋଇ ରହିଥିବା ପୁରୋହିତ ଆଉ ସନ୍ଧ୍ୟାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ଦେବୀଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରବୋଧନା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶେଷରେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଯୋଗୁଁ ଦେବୀଙ୍କ ଉଗ୍ରରୂପକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିବଦଳରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଜଣେ ମଣିଷବଳି ଦେବାପାଇଁ ରାଜି କରାଇଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେଠାରେ ବରୁଆର ପ୍ରାଣ ବିନିର୍ଯ୍ୟମରେ ରାଜାଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ହୋଇପାରିଥିଲା ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ ।

ପୁରୋହିତଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଯୋଗୁଁ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଥିବାରୁ ପୁରୋହିତଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଷକୁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ରାଜା କରିବା ପାଇଁ ରାଜା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ପୁରୋହିତ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ଦିନ ପାଇଁ ରାଜା ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ରାଜାବେଶରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ପୂର୍ବକ ପୁରୋହିତ ରଣବାସ ପ୍ରାନ୍ତର ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିଥାଆନ୍ତି । ସେଠାରେ ମଳାଶଳା ଯନ୍ତ୍ର ଉପରେ ପୂଜା କରିବା ସହିତ ମେଷବଳି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି, ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଘୋଡ଼ଣିରେ ଘୋଡେଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜବାଟୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ସମର୍ପଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ସୋନପୁର ବ୍ୟବ୍ଧ ଯାତ୍ରାର ଏହା ଏକ ନିଆରା ଉଦାହରଣ । ଅତଏବ ସୋନପୁରର ଲୋକମୁଖରେ ଶୁଣାଯାଏ 'ଏକ ଦିନକିଆ ପୁରତ ରଜା, ତିଙ୍ଗ ଚାଙ୍ଗ କରି ବାଙ୍ଗଲା ବଜା' । ଅବଶ୍ୟ ଏବେ ସେହି ରାଜା ନାହାନ୍ତି । ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଅବସାନ ପରେ ଏହି ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟ ମଳିନ ପଡ଼ିଯାଇଛି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ ।

ବ୍ୟବ୍ଧ ଯାତ୍ରାର ପଞ୍ଚମୀ ଦିନର ଯାତ୍ରା ବେଶ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଘୋଡ଼ା ପଞ୍ଚମୀ ନାମରେ ସ୍ଥାନୀୟ ସମାଜରେ ପରିଚିତ । ଏହିଦିନ ବରୁଆ ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ବାହାରି ରାଜବାଟୀକୁ ଯାଏ ଏବଂ ଫେରିଆସିଥାଏ । ଏହି ଯାତ୍ରାର ସମୟରେ

ବୋଦାବଳି ଦିଆଯାଏ । ପୂର୍ବେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଲୋକମାନେ ଘୋଡ଼ାଶାଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର କନାରେ ସଜାଇ ନୃତ୍ୟଗୀତର ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଘୋଡ଼ା ପଞ୍ଚମୀ ନାମ ଅନପେକ୍ଷିତ ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ମଧ୍ୟ ବରୁଆ ମା' ସମଲେଇ ମନ୍ଦିରୁ ରାଜବାଟୀକୁ ଯାଇ ଫେରିଆସେ । ଏହି ଯାତ୍ରାର ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ବୋଦାବଳି ଦିଆଯାଉଥିବାର ପରମ୍ପରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଅମାନୁଷିକ ତଥା ନିଷ୍ଠୁର ମନେ ହେଲେ ବି ଏହି ପରମ୍ପରାକୁ ଅସମ୍ମାନ କରାଯାଇନାହିଁ କିମ୍ବା ଅତିକ୍ରମ କରାଯାଇନାହିଁ । ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଷୋଡ଼ଶ ଉପଚାର ପୂଜା ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ଓ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଏବେ ରାଜା ନଥିବାରୁ ଏସବୁର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଅବଶ୍ୟ ଘଟୁଛି ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏହାସତ୍ତ୍ୱେ ଶୂନ୍ୟ ରାଜବାଟୀରେ ପରମ୍ପରାକୁ ବଜାୟ ରଖି ଉଭୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଇ ବୋଦାବଳି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ପରେ କଳା ଓ ଧଳା ଛତ୍ର ଦୁଇଟିକୁ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ମହାସମାରୋହରେ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଅଣାଯାଇଥାଏ । ଦେବୀ ମହାକାଳୀ ମଧ୍ୟ ନବମୀ ଦିନ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଗୋଟିଏ ଦିନ ରହିବା ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ମନ୍ଦିରକୁ ଫେରି ଯାଇଥାଆନ୍ତି । ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ବଳି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ଥିବା ଚାରିଖାଲ, ଚାରିନାଲ, ଚାରିବାଟ ଓ ଚାରିଘାଟରେ ମଧ୍ୟ ବଳି ପଡ଼ିଥାଏ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି କିଛି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ବଳି ପଡୁଥିଲା ।

ନବମୀ ଦିନ ରାତ୍ରିର ବ୍ୟଲ୍ ଯାତ୍ରାର ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ଦିନର ଯାତ୍ରାକୁ ମହାବଳି ବା ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ବଳି ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ଦିନ ରାତିରେ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଖଉଳଗାତରୁ ମାଟି କାଢ଼ିଥିବା ବରୁଆ ବା ଡାଙ୍ଗୁଆକୁ ପୁରୋହିତ ଯନ୍ତ୍ରକାଟି ତା' ଉପରେ ବସାନ୍ତି । ପୂଜା ହେବା ସମୟରେ ଭରନିପାର୍ ବାଜୁଥାଏ । ବରୁଆ ଦେହରେ ଦେବତା ଭରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପାର୍ ବାଜେ ତାହାକୁ ଭର୍ ନିପାର କୁହାଯାଏ । ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ଦେବୀ ବରୁଆ ଦେହରେ ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା ପରେ ବରୁଆ ନାତି ନାତି ନଗର ପରିକ୍ରମା କରିଥାଏ । ନିଜ ନିଜ ଘର ସାମନାରେ ଅନେକ ଲୋକ ବରୁଆର ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ପାଣିପିଇବା ଦୃଶ୍ୟ ଅନନ୍ୟ । ଏଥିରୁ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରହିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଅକାନ୍ୟ ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସର ପରିଚୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ନଗର ପରିକ୍ରମା ପରେ ବରୁଆ ମନ୍ଦିରକୁ ଫେରିଯାଇଥାଏ । ତା'ପରେ ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ମନ୍ଦିରର ଥନାପତି ବରୁଆର ନାଭିରେ ପୁରୋହିତ ଖଉଳଗାତର ମାଟି ଲଗେଇ ଦେବାପରେ ବରୁଆ ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ତା'ପରେ ତାକୁ ବନଦୁର୍ଗା ଯନ୍ତ୍ରରେ ଶବାସନରେ ରଖି ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ । ଚାରିଘରିଆମାନେ କଳାଛତ୍ର ତଥା

ବନଦୁର୍ଗା ଯନ୍ତ୍ର ପାଖରେ ବରୁଆକୁ ଜଗି ରହିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ଷୋହଳପାର୍ ବାଜା ବାଜୁଥାଏ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଷୋହଳପାର୍ ବାଜା ମଧ୍ୟରେ ଭରନିପାର୍ ଅନ୍ୟତମ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଏହାକୁ ଷୋହଳଭରନିପାର୍ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଷୋହଳ ଭରନିପାର୍ ସହିତ ଗାଏନ୍‌ର ମାଲଶ୍ରୀ, ପୁରୋହିତଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଧ୍ୱନୀ, ଘଣ୍ଟନାଦ ଓ ଉପସ୍ଥିତ ସହସ୍ରାଧିକ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କ ହୁଳହୁଳି ନାଦ ସମଗ୍ର ପରିବେଶକୁ ଦୈବିକ କରି ଗଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ମନରେ ଅହେତୁକ ଆଶା, ଆଶଙ୍କା ଓ ଭୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । କ୍ରମଶଃ ବରୁଆର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଥରିବାକୁ ଲାଗେ, ଯାହାକି ବରୁଆ ଶରୀରରେ ଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ବା ଅବତରିବାର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବରୁଆ ଉଦ୍‌ଭୁତ ହୋଇ ନାତିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେହି ସମୟରେ ବୋଦାବଳି ଦିଆଯାଇଥାଏ ।

ସେଠାରୁ ବରୁଆ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାତ୍ରା କରେ ଏବଂ ସେଠାରେ ସାତଗୋଟି ବୋଦାବଳି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବରୁଆର ଚୂଳ ବନ୍ଧାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବଳି ଦେବାର ପରମ୍ପରା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ପହଞ୍ଚିବା ଭିତରେ ଶତାଧିକ ବୋଦାର ରକ୍ତ ବରୁଆ ପିଇ ସାରିଥାଏ ବୋଲି କହିଲେ ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ପୂଜା ପାଇଁ ଆସିଥିବା ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି ଦହି ବରୁଆର ମୁଣ୍ଡରେ ଢଳା ଯାଇଥାଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଏହା ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ମନେହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପକ୍ଷେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ପଶୁବଳି ରକ୍ତ ପିଇବା ଶରୀର ପାଇଁ କ୍ଷତିକାରକ ଅଟେ । ବରୁଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଦହି ଢାଳିବା ଦ୍ୱାରା କିଛି ଦହି ବରୁଆର ପାଟିବାଟେ ପେଟକୁ ଚାଲି ଯାଇଥାଏ । ଏତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ବରୁଆ ଦେହରୁ ଦେବୀ ଛାଡ଼ିଯିବା ପରେ ବରୁଆ ପେଟରୁ ରକ୍ତଗୁଡ଼ାକ ବାନ୍ତି ହୋଇଯାଏ । ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଯେ, ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରୁ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପୀଠ ବାଟରେ ଅଗଣିତ ଦର୍ଶନିଆ ତଥା ଭକ୍ତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଶତାଧିକ ବୋଦା, କୁକୁଡ଼ା, ପାରା ପ୍ରଭୃତି ବଳି ପଡ଼ିଛି ଯାହାକି ଆଦିବାସୀ ଓ ଲୋକ ପରମ୍ପରାର ନିଜ୍ଜକ ପ୍ରତିଛବି ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ସେଠାରୁ ବରୁଆ ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇଥାଏ ଏବଂ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ମେଷମୁଷ୍ଟ ଉପରେ ମହାଦୀପ ଜଳୁଥାଏ । ଏହାର ଚାରିପଟେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲାପରେ ବରୁଆ ରାଜବାଟୀକୁ ଯାଇଥାଏ । ସେଠାରେ ବଳି ଚଉଁରାରେ ବରୁଆର ଗୋଡ଼ଧୂଆ ହୁଏ । ସେତେବେଳକୁ ବରୁଆ ମଧ୍ୟ କ୍ଲାନ୍ତ ଜଣାପଡୁଥାଏ । ଚାରିଘରିଆ କାନ୍ଧରେ ନିଜର ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ବରୁଆ ବା ଡାଙ୍ଗୁଆ ଶେଷରେ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ଦେବୀ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି ।

ଦଶମୀ ଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଶହରା ଦିନ ମା' ସମଲେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦଶହରା ବଳିର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ମଇଧନିଆଁ

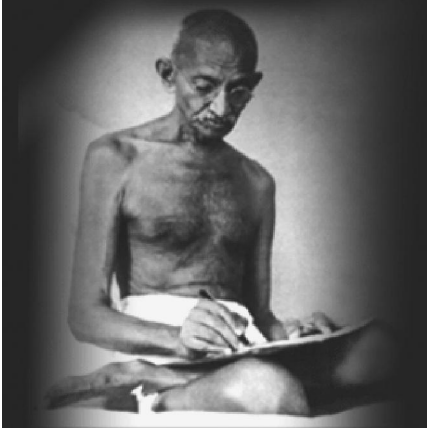
ବଳି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଦିନ ବରୁଆ ରାଜାଙ୍କ ନଅରକୁ ଯିବାର ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ସାଥରେ କଳାଛତ୍ର ମଧ୍ୟ ଅଣାଯାଇଥାଏ । ସେଠାରେ ବଳି ଖାଇବା ପରେ ଛତ୍ର ଦୁଇଟି ରାଜବାଟୀରେ ରହେ ଓ ବରୁଆ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯାଇ ଘୋଡ଼ା ଖମ୍ବରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ ଦେବୀ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ରାତିରେ ପୁନିବଳିର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଜାଉଳିବଳି ବା ନିଶାବଳି ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏହିଦିନ ମହାକାଳୀଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରାଯିବାର ବିଧି ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ବରୁଆ ନାତି ନାତି ରାଜବାଟୀକୁ ଯାଇ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଏକଦା ପୋଡ଼ ବା ମଇଁଷି ବଳି ଦେବାର ପରମ୍ପରା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ ଏଥିରେ କିଛିଟା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ମେଣ୍ଟା ବଳି ଦିଆଯାଉଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ ଏକଦା ଶକମା ଗ୍ରାମର ଗଡ଼ିଆ ବା ଗୁଡ଼ିଆ ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ବରୁଆର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ବୀରବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ମା' ସମଲେଇଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବରୁଆକୁ ରାଜବାଟୀକୁ ପାଛୋଟି ନେବାର ପରମ୍ପରା ରହିଥିଲା । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଅବସାନ ପରେ ଜାଉଳିବଳି ଶେଷ ହେବା ପରେ ପରେ ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରା ବଢ଼ା ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ଯେ ପ୍ରକୃତିର କୋଳରେ ଆଦିଶକ୍ତିଙ୍କ ଅଂଶ ବିଦ୍ୟମାନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । କୀଟ, ପତଙ୍ଗ, ପଶୁ ସମସ୍ତ ଜୀବଜଗତ ପ୍ରତି ମାତୃକୃପା ସମଜାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରିକା । ତା' ପୂଜା ନାମରେ ମଣିଷ ନିଜର ଜିହ୍ୱା ଲାଲ୍‌ସାକୁ ସାର୍ଥକ କରିବା ପାଇଁ ଜୀବହତ୍ୟା କରୁ ନାହିଁ ତ ? ବଳି ପରମ୍ପରାକୁ ମାନବିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ କି ? ଏଥିପାଇଁ ନିଜର ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ଶୁଦ୍ଧି କରାଯିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଅଥବା ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି କି ? ମୌଳିକ ଭାବରେ ବିଚାର କଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର କ୍ଷେତ୍ରର ଅଧୀଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ ପରିଚିତା । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସେ ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ପରମ ଆରାଧ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ସୁରେଶ୍ୱରୀ ନାମରେ ପରିଚିତା ଓ ସର୍ବବିଦିତା । ଏହା ହେଉଛି ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ବା ସୋନପୁର ଯେଉଁଠି ଏକଦା ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ବହୁ ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏଠାର ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକରା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରି ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ତନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାର ଅନୁପ୍ରବେଶକୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେଉଁଥିଲେ । ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକରା ଥିଲେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତିଙ୍କ ଭଗ୍ନୀ । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି ଉଭୟେ ଇନ୍ଦ୍ରଭୂତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀକରା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ୮୪ ଜଣ ସିଦ୍ଧଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବୌଦ୍ଧ ଉପାସନା ପଦ୍ଧତିରେ ତନ୍ତ୍ରଯାନ ନାମରେ ଏକ ଉପାସନା ଧାରାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ

ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ରହିଛି ଏବଂ ଐତହାସିକମାନେ ଆଜି ବି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରୁଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଏହି ସମୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ଶାନ୍ତଧର୍ମର ବିକାଶ ସାଧିତ ହେବା ସହିତ ଏଠାର ଶାନ୍ତଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନତି ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟମାତ୍ର ଯେ ସୋନପୁର ତାନ୍ତ୍ରିକ ପରମ୍ପରାର ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷର ।

ସୋନପୁରର ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରାରେ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ, ମା' ସମଲେଇ ଓ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ଉପାସନାର ସମନ୍ୱିତ ରୂପ ଅନୁରଣିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ମା' ସମଲେଇ ହେଉଛନ୍ତି ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଇଷ୍ଟଦେବୀ ଏବଂ ସେଠାରେ ସେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପୂଜ୍ୟା । ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀ ହେଉଛନ୍ତି ବୌଦ୍ଧ, ଫୁଲବାଣୀ, ଆସିକା, କଳାହାଣ୍ଡିର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲୋକଦେବୀ । ସେମାନେ ନିଜେ ହିଁ ନିଜର ପରିଚୟ । ସୋନପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ମା' ସୁରେଶ୍ୱରୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ମା' ସମଲେଇ ଓ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପୀଠରେ ମଧ୍ୟ ପୂଜା କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କେତେ ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ରହିଛି ତାହା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ । ସୋନପୁରରେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପୂଜ୍ୟା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଏହି ତିନି ଦେବୀଙ୍କ ଉପାସନା ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଏହି ଦେବୀମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂପର୍କ ଅଭିନ । ସୁତରାଂ ଏହି ଯାତ୍ରା ସୋନପୁରରେ ପାଳିତ ହେଲେ ହେଁ, ମା' ସମଲେଇ ଓ ମା' ଖମ୍ବେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ସାମିଲ କରିବା ଫଳରେ ବୌଦ୍ଧିକ ସ୍ତରରେ ଏକ ବିରାଟ ଭୂଖଣ୍ଡର ସବୁଶ୍ରେଣୀ ଓ ଜାତିର ଲୋକ ସାମିଲ ହୋଇ ସାମାଜିକ ଏକତା ଓ ସଂହତିର ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଆନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର, ସମ୍ବଲପୁର, ବୌଦ୍ଧ, ଫୁଲବାଣୀ, କଳାହାଣ୍ଡି ପରି ଏକ ବିରାଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମାଜିକ ସଂହତି, ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ସଦ୍‌ଭାବ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ତେଜନାର ବାର୍ତ୍ତାବହ ଭାବରେ ସୋନପୁରର ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରା ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ସଂସ୍କୃତିକୁ ରକ୍ଷିମତ୍ତ କରିଅଛି ବୋଲି କହିବା ଅତିଶୟୋକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ଯେ ସଂହତିର ଅଭାବରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମାଜ ଦ୍ୱିଧାଗ୍ରସ୍ତ ଓ ବିଭକ୍ତ ହେବାର ଆଶଙ୍କାକୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ପୁରୋଧାମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସମନ୍ୱୟର ସ୍ୱର ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଇଥାଏ । ସର୍ବୋପରି ଏହି ଅବସରରେ ବହୁ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଭକ୍ତମାନେ ଆସି ମାଆଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ଆରାଧନା କରି ଅଭୀଷ୍ଟ ଲାଭ କରିଥାଆନ୍ତି । ସଂହତି ଓ ସହନଶୀଳତାର ପରିପ୍ରକାଶ ରୂପେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ବଏଲ୍ ଯାତ୍ରା (Little Tradition), ସୋନପୁର ଲୋକ ସଂସ୍କୃତିର ସର୍ବଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ (Great Tradition) ଏକ ମହାନ୍ ଅବଦାନ ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଆର୍ଚ୍ଚନିଷ୍ଠେଷ୍ଟେ
ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଶାସନ, ପୁରୀ

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ଗ୍ରାମ - ମାଣିକାଗୋଡ଼ା

ଶିବସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଆମ ଭାରତ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ, ଜାତି ଓ ଗୋଷ୍ଠୀର ସମଷ୍ଟି ଅଟେ । ଏଠାରେ ଯେତେ ପୁରପଲ୍ଲୀ, ଗ୍ରାମ, ସହର, ମହାନଗର, ଜନପଦ, ଆଦିବାସୀ ପଲ୍ଲୀ, ସବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତି, ହରିଜନ ବସ୍ତି, ପାଇକ ସାହି, ତେଲୀ ସାହି, କୁମ୍ଭାର ସାହି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ସାହି, ମୁସଲମାନ ପଡ଼ା, ହନୁମାନ ଗଡ଼ି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜାତିଆଣ ବା ଧର୍ମର ବସ୍ତି ଅଛି, ତତ୍ତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜିଲ୍ଲାର ପଞ୍ଚଗଡ଼ ପ୍ରଗଣାର ବୋଲଗଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମ ଏକମାତ୍ର ଗ୍ରାମ ବା ଜନବସତି ଯାହାକି ଭାରତମାତାଙ୍କ ମସ୍ତକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି ସଦୃଶ୍ୟ ଅଟେ ।

କହିବା କଥା ଭାରତରେ ଥିବା ଯେତେ ଯେତେ ଧର୍ମ ବା ମତାମତର ଚିନ୍ତାଧାରା ଆନ୍ଦୋଳନେ ପୋଷଣ କରି ପରସ୍ପର କଳି ତକରାଳ, ମାଡ଼ଗାଳି, ଭଙ୍ଗାରୁଜା, ଜଳାପୋଡ଼ା, ନରହତ୍ୟା କରୁଅଛେ ଏବଂ ଆନ୍ଧମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଇଲାକା ବାଛି ନେଉଅଛେ ଓ ସେହି ଚିନ୍ତା ସାର୍ଥକ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୂପ ନୀତି ପୋଷଣ କରୁଥିବା ରାଜନୈତିକ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଉଅଛେ । ମାତ୍ର ଆନ୍ଧମାନଙ୍କ ମନରେ ପଶୁତୁ ସଦା ଜାଗ୍ରତ ଥିବାବେଳେ ଏହି ଗ୍ରାମର ନରନାରୀଙ୍କ ମନରେ ଏହି ପଶୁତୁ ଭାବ ଦମନ ହୋଇଯାଇଅଛି ଓ ଜାତି ଜାତି, ଧର୍ମ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ବୈରୀ ଭାବ ନାହିଁ । ଏଠି ମୁସଲମାନ ବହୁଳ କାଶ୍ମୀର ପାକିସ୍ତାନରେ ମିଶିବା ଚିନ୍ତାଧାରା ବା ଅପରପକ୍ଷରେ ଏହା ଭାରତର ଅବିଚ୍ଛେଦ ଅଙ୍ଗ ଚିନ୍ତାଧାରା ନାହିଁ, ଗୁଜରାଟ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ହିନ୍ଦୁ- ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗା, ରେଳଗାଡ଼ି ଓ ରେଳଯାତ୍ରୀ ପୋଡ଼ି ନାହିଁ, କଳି ଯୁଗର ଦୁଇ ଯୁଗ ପୂର୍ବରୁ ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ରୂପେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଚିନ୍ତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଜନ୍ମଭୂମି ଉଦ୍ଧାର ଚିନ୍ତାଧାରା ବା ବାବରୀ ମସ୍ତକ୍ ଭାଙ୍ଗିବା ବା ପୁନଃନିର୍ମାଣ ଚିନ୍ତାଧାରା ନାହିଁ । (ଭଗବାନ ଜନ୍ମ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ସେ ପ୍ରକଟ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଭୁଲି ଯାଇଅଛେ) । ଭାଇତାରା ବଦଳରେ ଆମ୍ଭ ମନର ପଶୁତୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ରାଜନୈତିକ ନେତାମାନେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିବାରେ ଆମର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବୈରୀ

ଭାବ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି । ଏହି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନା ରାଜନୈତିକ ନେତା ତଥା ଡାକ୍ତରୀ ପ୍ରଭାବିତ ଅବୋଧ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିବେଦନ ଯେ ସେମାନେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଯାଆନ୍ତୁ ଓ ନିଜ ବିଚାରଧାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରନ୍ତୁ ।

ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ହାଟ ସାହି, ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ପାଟଣା, ଚଣ୍ଡାପାଟଣା, କୁମୁଟୀ ସାହି ଓ ଦଳେଇ ସାହି ମୌଜାମାନଙ୍କରେ ଜନବସତି ଅଛି ଏବଂ ଏହି ଗ୍ରାମର ଦୁଇଟି ବେଞ୍ଚପରୀ ମୌଜା- ରସୁଲପୁର ଓ ଯାହାନବାଦ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ତୃତୀୟ ଜନଗହଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଜଟଣୀ-ବଲାଙ୍ଗୀର ରାଜପଥର ବୋଲଗଡ଼ର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଭୀମପଡ଼ାଠାରେ ବସରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ପଡ଼ିଥିବା ରାସ୍ତାରେ ଯିବା ପାଇଁ ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ରାମ ଏକ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଛି । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଭୀମପଡ଼ା, ଟାଙ୍ଗିସାହି, ଦିବ୍ୟସିଂହପୁର, ମାଳିସାହି ଓ କଳାଙ୍ଗ ଗ୍ରାମ ମିଶାଇ ଦେଲେ ଏହାର ପରିସୀମା ବୃଦ୍ଧି ପାଆନ୍ତା । ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମର ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପନ୍ଦର ହଜାର ମଧ୍ୟରୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମୁସଲମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଦୁଇଗୁଣ ଅଟନ୍ତି । ଏଠାରେ ଆଦିବାସୀ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ, କ୍ଷତ୍ରୀୟ, ଖଣ୍ଡାୟତ, ତେଲୀ, ବଡ଼େଇ, ଭଣ୍ଡାରୀ, ଧୋବା, ହାଡ଼ି, ବାଉରୀ, କନ୍ଧ (ଯାନୀ) ଓ ଶବର (ଡୁମାଳ ଗଉଡ଼) ଜାତିର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଦେବଦେବୀ କେବଳ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏକତାଟିଆ ଠାକୁର ନୁହନ୍ତି । ଏହି ଦେବଦେବୀ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ଠାକୁରାଣୀ ଶ୍ରୀଯୋଗମାୟା, ଗଜପତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀସୋମନାଥ ଦେବ ଏବଂ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଘରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଗଜପତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶ୍ରୀକନକଦୁର୍ଗା ଅଛନ୍ତି । କନ୍ଧ (ଯାନୀ) ପୂଜିତ ମାଣିକ ଭୂୟାଁ ଓ ଶବର-ଦିହୁଡ଼ି (ଡୁମାଳ ଗଉଡ଼) ପୂଜିତ ଶ୍ରୀମହାସାୟୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଠାକୁରାଣୀମାନେ ଏହି ଉପଜାତିମାନଙ୍କର ବା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର କେବଳ ନୁହନ୍ତି । ଏହା ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ତଥା ଆଦିବାସୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଟନ୍ତି । ଜାତି ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ଧର୍ମ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟତା ଓ ସହାବସ୍ଥାନ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବା ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅଟେ । ଏହି ଗ୍ରାମ ଜାତୀୟ ସଂହତିର ପ୍ରତୀକ ଅଟେ । ଏହି ଗ୍ରାମର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଅଛି ଯେ, ଜଣେ

ମୁସଲମାନ ଏଠାରେ ହେଉଥିବା ହୋମର କର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥାତ୍ ହୋମର ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନ ଅଳଙ୍କୃତ କରନ୍ତି । ଏହି ହୋମରେ ମାଣିକା ଗୋଡ଼ା-ପଞ୍ଚଗଡ଼ ପ୍ରଗଣାରେ ଗଜପତି ନିଯୁକ୍ତି ହିନ୍ଦୁ କୋଠକରଣ ପରିବାରର ଦାୟାଦ ସହାୟକ ହୁଅନ୍ତି । ଗଜପତି ନିଯୁକ୍ତ ରାଜପୁରୋହିତ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦାୟାଦମାନେ ଏବଂ ଆଦିବାସୀ-ଶବର ଓ କନ୍ଧମାନେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମର କୌଣସି ଲୋକ ହୃଦୟରେ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଆମ ଜାତିର ଜନକ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ‘ଇଶ୍ଵର ଆଲ୍ଲା ତେରେ ନାମ’ ନିଜେ ସ୍ତୁତି କରି ଓ ଆମକୁ କହିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କୁ ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ଶିକାର କରାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଧର୍ମାନ୍ଧତା ରୂପକ ଅକ୍ଟୋପାସ୍ ଜଳଚରର ଆଠୋଟି ଗୋଡ଼ରେ ପ୍ରାଣୀକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏଠାରେ ହାର ମାନେ । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦଶହରା ଦିନ ପରସ୍ପର କୋଳାକୋଳି ବା ଦଶହରା ଭେଟି ସମଧର୍ମୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସାମିତ । ସେହିପରି ମୁସଲମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର କୋଳାକୋଳି ଇବ୍ ଦିନ ନିଜ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ସାମିତ । ମାତ୍ର ମାଣିକାଗୋଡ଼ାର ଦଶହରା ପର୍ବରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ କୋଳାକୋଳି ସବୁଧର୍ମର ସବୁଜାତିର, ସବୁ ପ୍ରକାରର ଲୋକ ମିଶି ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସରେ ବାଜାରୋଷଣୀ ପରୁଆର, ପାଇକଆଖଡ଼ା କରି ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ ରାସ୍ତାର ଡ୍ରାକ୍ସରେ ଅପରାଜିତା ହୋମ କରିବା ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ ।

ପୂର୍ବେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳ ବଣଜଙ୍ଗଲ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦିବାସୀ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଇଲାକା ଥିଲା । ଏହାର ସରହଦରେ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ କରଦ ରାଜ୍ୟ - ରଣପୁର, ନୟାଗଡ଼, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଓ ବାଙ୍କୀ ରାଜ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଆଦିବାସୀ ଅଞ୍ଚଳର ଇଷ୍ଟଦେବୀ ଭୂୟାଁ ଠାକୁରାଣୀ ଓ ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଠାକୁରାଣୀ ଥିଲେ ଓ ଏବେ ବି ଅଛନ୍ତି । ଭୂୟାଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପୂଜକ କନ୍ଧ (ଯାନୀ) ଓ ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ପୂଜକ ଶବର ଦିହୁଡ଼ି (ଡୁମାଳ ଗଉଡ଼) ପୁରାକାଳରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଓ ପୁରୀର ଗଜପତି ମହାରାଜା ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ସାନଭାଇ ଥାଟରାଜ ଯାହାର ନାମ କାଳଗର୍ଭରେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯାଇଅଛି, କୌଣସି କାରଣରୁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ବିରାଗର ଶିକାର ହେବାରୁ ଗଜପତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଘାତକ ସହର ଉପକଣ୍ଠରେ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ନେଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ଥାଟରାଜଙ୍କ ପୂର୍ବ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ବଧ ନ କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲା ଏବଂ ଏକ ପଶୁବଧ କରି ଗଜପତିଙ୍କୁ ରକ୍ତ ଦେଖାଇ ବଧ ହୋଇଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇଥିଲା । ଥାଟରାଜ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ପାଇ ରଣପୁର ରାଜ୍ୟକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ରଣପୁର ରାଜାଙ୍କ ସହାୟତାରେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ପରାହତ କରି ନିଜେ ଏ

ଅଞ୍ଚଳ ଦଖଲ କଲେ । ସେ ଏଠାରେ ଶାସନ ପରିଚାଳନାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଏକ ଗଡ଼ ପରୀଖା ଓ ପ୍ରାଚୀର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ମାତ୍ର ପ୍ରାଚୀର ବାରମ୍ବାର ଭାଙ୍ଗିବାରୁ ଏହାର ନିରାକରଣ ନିମନ୍ତେ ଚିତ୍ତିତ ଥିବାବେଳେ ମାଣିକଭୂୟାଁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଜଣାଇଲେ ଯେ ଏକ ନରବଳି ଦିଆଗଲେ ପ୍ରାଚୀର ଭାଙ୍ଗିବ ନାହିଁ । ଏହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କନ୍ଧ (ଯାନୀ) ପୂଜକକୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହେଲା ଏବଂ ତା’ କନ୍ୟା ମାଣିକକୁ ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳିଲା । ଥାଟରାଜ ଓ କନ୍ଧ ପୂଜକ ଉଭୟେ ଏହି ବଳି ଦେବାକୁ ଅମଙ୍ଗ ଥିଲେ ହେଁ ମାଣିକ ଏହା ଦେବାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମନେ କରି ଏଥିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନିଜେ ଜନହିତ ଲାଗି ଆତ୍ମବଳି ସ୍ୱୀକାର କରିନେଲା । ଏଥିଲାଗି ପୂର୍ବରୁ ଭୂୟାଁ ଠାକୁରାଣୀ ରୂପେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଘଟଣା ପରେ ମାଣିକଭୂୟାଁ ବା ମାଣିକାଶୁଣୀ ଠାକୁରାଣୀ ରୂପେ ସର୍ବଜନରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର ନଥିଲେ ହେଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ଗଢ଼ା ଯାଇଅଛି । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କଳସ ଛଡ଼ା ବିଗ୍ରହ ସିଂହାସନରେ ବସି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବିଜେ ପ୍ରତିମା ରୂପେ ଏକ କାଷ୍ଠ ମୂଷଳ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ହୋଇ ମନ୍ଦିର ବାହାରକୁ ବିଜେ କରନ୍ତି । ସ୍ମରଣ କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆୟୁଧ ଶ୍ରୀସୁଦର୍ଶନ ରଥଯାତ୍ରାରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ନବଦିନ ଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରି ଚାଟେରୀ ଭୋଗ ମଧ୍ୟ ଖାଇଥାନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବାଣପୁର (ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜିଲ୍ଲାର) ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତାମୂଷଳ ଏବଂ ତତ୍ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅରାଙ୍ଗ ମାଳର (ଜଙ୍ଗଲିଆ ଉଜ୍ଜୁମିର) ଶ୍ରୀଶ୍ରୀତାରେଣୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ସେହିପରି କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ମୂଷଳ ଯାନିଯାତ୍ରା ଓ ଚାଟେରୀ ଭୋଗରେ ବିଜେ କରନ୍ତି । କନ୍ଧ କନ୍ୟା ମାଣିକର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଥାଟରାଜ ଏକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ମାଣିକଭୂୟାଁଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଖୋଳାଇଥିଲେ ଯାହାର ନାମ ମାଣିକ ସାଗର ଅଟେ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳାଇଲେ ତାହାକୁ ପୁଷ୍କରିଣୀ ବା ପୋଖରୀ କହନ୍ତି ଏବଂ ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଖୋଳାଇଲେ ତାହାକୁ ସାଗର ବା ସରୋବର କହନ୍ତି । ଥାଟରାଜ କରିଥିବା ଗଡ଼ ମଧ୍ୟ ମାଣିକ ସ୍ମୃତିରେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ହୋଇଗଲା । ଏହି ଗଡ଼ ବାରବାଟି (କଟକ) ଦୁର୍ଗ ପରି ନବତଳ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାସାଦ ଥିଲା ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି । ଏହି ଗଡ଼ କେବଳ ଗଡ଼ ନୁହଁ, ଏହା ଗୋଡ଼ା ଅର୍ଥାତ୍ ସୈନ୍ୟ ଛାଉଣୀ ଥିଲା । ଭୋଇବଂଶ ଗଜପତି ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଅଷ୍ଟଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରାରମ୍ଭ) ଏହି ଦୁର୍ଗ ମୁସଲମାନ ଓ ମରହଟ୍ଟା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରତିହତ କରୁଥିଲା ଏବଂ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ନ ହେବା ପାଇଁ ଏକ ମୁସଲମାନ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ପୁରୀ ଗଜପତିଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନତା ବଜାୟ ରଖୁଥିଲା । ଏହି ଗଡ଼ର ତତ୍ତ୍ୱପାର୍ଶ୍ୱରେ

ଗଡ଼ ପରିଷା ଓ ଗଡ଼ପାଟେରୀ ଥିଲା । ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରତିହତ ପାଇଁ ପ୍ରବେଶ ପଥ ଏକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କୋଠରୀ, ଗଳି ଓ ବକ୍ରରାସ୍ତା ଗୋଲକୂଣ୍ଡା ଦୁର୍ଗ ପରି ଥିଲା ।

ସୂଚନାଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ନିଜ ସାନଭାଇ ଆଟରାଜଙ୍କୁ ଭେଟବରଠାରେ ଭେଟିଲା ପରେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଦାୟିତ୍ୱ ମୁସଲମାନ ଦଳବେହେରାଙ୍କୁ ଦେଇ ଭାଇଙ୍କ ସହ ପୁରୀ ଫେରିଥିଲେ ।

ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ପୁରୀ ଗଜପତିଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଏକ ଜିଲ୍ଲା ବା ଗଡ଼ ଥିଲା । ଏହା ପଞ୍ଚଗଡ଼ ପ୍ରଗଣାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଏହି ଦୁର୍ଗ ଅଧୀନରେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା, ସଂପୁର, ବାଙ୍କୋଇ, ହଳଦୀଗଡ଼ା ଓ ମାଣିବନ୍ଧ ଏପରି ପାଞ୍ଚଟି ଗଡ଼ ଥିଲା । ମାଣିକାଗୋଡ଼ାର ମୁସଲମାନ ଦଳବେହେରା ପ୍ରଧାନ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଶାସନ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଚାରୋଟି ଗଡ଼ର ଦଳବେହେରାମାନେ ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଦଳବେହେରାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସୈନ୍ୟ ପରିଚାଳନା ଶାସନ ଓ ଗଜପତିଙ୍କ ପାଇଁ କର ଲାଗି କଉଡ଼ି ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ମାଣିକାଗୋଡ଼ାରେ ୫୦୦୦ ପାଇକ ସୈନ୍ୟ ଥିଲେ ।

ଗଜପତି ମହାରାଜା ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ମାଣିକାଗୋଡ଼ାରେ ନିଯୁକ୍ତ ମୁସଲମାନ ଦଳବେହେରା ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏକ ଖଡ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଯାହାକି ଦଶହରା ଉତ୍ସବର ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣର ବସ୍ତୁ ଓ ଏହା ପୂଜିତ ହେଉଅଛି । ଶାସନର ସୁପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ଗଜପତି ପ୍ରଥମ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜିଲ୍ଲା ଜଙ୍ଗିଆ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଛଣଗିରି ଗ୍ରାମରୁ ଏକ କରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଣି ତାଙ୍କୁ କୋଠକରଣ ଓ ଭୂଇଁମୂଳ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଟଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧି ଏକ ଲେଖନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ଯାହାକି ଅଦ୍ୟାବଧି ଦଶହରା ଉତ୍ସବର ଆକର୍ଷଣ ବସ୍ତୁ ଓ ଏହା ପୂଜା ହେଉଅଛି । ଏହି କୋଠକରଣ ପରିବାରର ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦ ଶ୍ରୀରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ନଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରବସ୍ଥଳ ଓ ମାନବପ୍ରେମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କି ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ଭାରତର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦ ସେକ୍ ହବିକୁର୍ ରହେମାଦ୍ ଗଜପତିଙ୍କ ଖଡ୍ଗର ବର୍ତ୍ତମାନର ରକ୍ଷକ ହେଲେ ହେଁ ଅଣୀ ତଳାଇ ମାନବ ହତ୍ୟା କରିବାରୁ ବିରତ ହୋଇ ମାନବ ପ୍ରେମର ବ୍ରତୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବୋଲଗଡ଼ ମହୋତ୍ସବ-୨୦୦୪ ଓ ସର୍ବୋଦୟ ମେଳା, ପୁରୀ-୨୦୦୫ରେ କେବଳ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଇନାହିଁ, ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜସେବୀ ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛିତ ସାରଳା ପୁରସ୍କାର-୧୯୯୯ରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ମାଣିକାଗୋଡ଼ାର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ସବର୍ଣ୍ଣ ଅସବର୍ଣ୍ଣର ଓ ମୁସଲମାନ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସହାବସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ଅଯୋଧ୍ୟା, କାଶୀ (ବନାରସ) ଓ ମଥୁରା-ବୃନ୍ଦାବନ ବାସିନ୍ଦା ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମୁହାଁମୁହିଁ

ଭାବ ପରି ନୁହେଁ । ମୁସଲମାନମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପାଇକ ବାହିନୀରେ ଥିଲେ ଏବଂ ଦଲେଇ, ଦଳବେହେରା ରୂପେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ପରି ପାଇକ ଆଖଡ଼ାର ସଭ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଆହୁରି ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ଯେ, ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଦୁଇଟି ମସଜିଦ୍ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ମସଜିଦ୍ ମାଣିକ ଭୂୟାଁ ଠାକୁରାଣୀ ମନ୍ଦିର ସନ୍ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପରସ୍ପର ଆନ୍ତରିକତା ଓ ସହାବସ୍ଥାନର କଥା ପ୍ରକାଶ କରେ ।

ଗ୍ରାମର ପାଇକ ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଗଢ଼ାପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ କରନ୍ତି । ଏହି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ସବର୍ଣ୍ଣ ଅସବର୍ଣ୍ଣ, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ବାଛ ବିଚାର ନଥାଏ । ଗୁରୁ ଗଢ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣମୀର ଗଢ଼ାଡ଼ିଆଁ ବେଳୁ ପାଇକ ଖେଳ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ସେଦିନ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାଇ ଶ୍ରୀବଳରାମଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦିନ ଏବଂ ବଳରାମ କୁଣ୍ଡି ଯୁଦ୍ଧ ଓ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧରେ ପାରଙ୍ଗମ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଆରାଧନା କରି ପାଇକ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ । ଶ୍ରୀବଳରାମ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦେବତା ତଥା ଭଗବାନଙ୍କର ଏକ ଅବତାର ଅଟନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଇକ ଦଳରେ କେବଳ ହିନ୍ଦୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ସାହିର ପାଇକ ଦଳ ଦଶହରା ଦିନ ମୁସଲମାନ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାମ୍ବନ୍ଧରେ ପାଇକ ଆଖଡ଼ା ଅନୁକୂଳ କରନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ସହାବସ୍ଥାନର ଏକ ନିଦର୍ଶନ ଅଟେ ।

ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ଓ ଆଦିବାସୀ ବାସିନ୍ଦାମାନେ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ସେଠାକୁ ବିଭିନ୍ନ ସାହିର ପାଇକ ଦଳ ଓ ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କ ଲଉଡ଼ି ଖେଳାଳୀ ଆସିଥାଆନ୍ତି, ଭଣ୍ଡାରୀଙ୍କ ମଶାଲ ଓ ହାଡ଼ିମାନଙ୍କ ତୋଲ ବାଦ୍ୟ ସହ ଦଳବେହେରା କଛାମାରି ଗଜପତି ପ୍ରଦତ୍ତ ଖଡ୍ଗ ଆଣି ମାନସିଂହଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ରୋଷଣୀ ପଟୁଆରରେ ଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେବୀ ପୀଠ ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଅନୁରୂପ ବାଦ୍ୟ, ମଶାଲ, ରୋଷଣୀ ପଟୁଆର ପାଇକ ଓ ଲଉଡ଼ି ଖେଳ ସହ କୋଠକରଣ ଲେଖନୀ ଓ ତାଳପତ୍ର ନେଇ ସେହି ମନ୍ଦିରକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଗ୍ରାମର ଦେବୀ ଶବର (ତୁମାଲଗଉଡ଼) ପୂଜିତ ଶ୍ରୀମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା ଅଷ୍ଟଧାତୁର ଏକ ବିରାଟ କଟାରା (ଲମ୍ବା କଟୁରୀ) ଧରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଶବର ପୂଜକ ଏହିପରି ଆସନ୍ତି । ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଘରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଓ ପୂଜିତ ଶ୍ରୀକନକଦୁର୍ଗା ମଧ୍ୟ ପାଇକ, ଲଉଡ଼ି, ରୋଷଣୀ ପଟୁଆରରେ ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଖଟୁଲାରେ ବିଜେ କରନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ଏବଂ ତତ୍ସମ୍ମୁଖ ମଣ୍ଡପ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଭୋଇ ଦ୍ୱାରା ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ । ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ନବନିର୍ମିତ ପିଢ଼ା ଉପରେ ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଖଡ୍ଗ ଓ କୋଠକରଣ ଲେଖନୀ ଓ ତାଳପତ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା

କଟାରୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପିତୃମାନଙ୍କରେ ରଖାଯାଇ ଓ ଶ୍ରୀକନକଦୁର୍ଗା ଖଟୁଲାରେ ରଖାଯାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହି ପୂଜା ସମୟରେ ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ମନ୍ଦିର ଖୋଲା ରହେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଧୋବା ବର, ବେଲ ବା ବରୁଣ କାଠ ଆଣିଥାଏ ଓ ବଡ଼େଇ ପିତୃ ତିଆରି କରିଥାଏ । ସପ୍ତମୀ ତିଥି ସନ୍ଧ୍ୟାରୁ ଦଶମୀ ତିଥି ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରାମିଷ ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ଭୋଗ ପ୍ରାୟ ଦୈନିକ ତିନି ତିନି ଥର ଏଠାରେ ଭୋଗ କରାଯାଏ । ପ୍ରସାଦ ସବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁ ତଥା ମୁସଲମାନମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଖାଇଥାନ୍ତି । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି, ଦଶହରା ପର୍ବ ପ୍ରାୟ ରମଜାନ୍ ମାସରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ ହେଁ ମୁସଲମାନମାନେ ରାତ୍ରରେ ପ୍ରସାଦ ଖାଇବା ବାରଣ ନାହିଁ ।

ଦଶହରା ଦିନ ଶ୍ରୀମାଣିକଭୂୟାଂ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ବିଜେ ପ୍ରତିମା କାଷ୍ଠ ମୂଷଳକୁ ବାଉରୀ ଧରି ଆସେ ଓ ଠାକୁରାଣୀ ମଧ୍ୟ କନ୍ଧ (ଯାନୀ) ପୂଜକ ଦେହରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ମଧ୍ୟ ବୋଦା ବଳି ଦିଆଯାଏ, ଯାହାର ଖର୍ଚ୍ଚ ଦଳବେହେରା ବହନ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବ ଅନୁକ୍ରମେ ଶ୍ରୀମାଣିକଭୂୟାଂ ଠାକୁରାଣୀ ପାଇକ, ଲଉଡ଼ି, ଭୋଲ ବାଦ୍ୟ, ରୋଷଣୀ ପଟୁଆରରେ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଫଳ ଓ ଶୁଖିଲା ଭୋଗ ଲାଗି କରାଯାଏ ଯାହାକି ସମସ୍ତ ଲୋକ ପ୍ରସାଦ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଠାକୁରାଣୀ ଶ୍ରୀଭଗବତୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିକଟରୁ ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଖଡ୍ଗ, ଲେଖନୀ, ତାଳପତ୍ର, କଟାରୀ ଏବଂ ଶ୍ରୀକନକଦୁର୍ଗା ମାଳୀ ସାହି, ଦିବ୍ୟସିଂହପୁର ଓ କଳାଙ୍ଗ ତ୍ରିଛକି ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତି । ରାସ୍ତା ଉପରେ ପୂର୍ବରୁ ଏକ ଅସ୍ଥାୟୀ ହୋମକୁଣ୍ଡ କରାଯାଇଥାଏ । ସେହି ରାସ୍ତା ଉପରେ ଶ୍ରୀକନକଦୁର୍ଗା ଖଟୁଲାରେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ପିତୃ ଉପରେ ବସନ୍ତି । ଶ୍ରୀମାଣିକଭୂୟାଂ କାଷ୍ଠମୂଷଳ ଓ ସେଠାକୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିବା ଶ୍ରୀଯୋଗମାୟା ଦେବୀଙ୍କ କାଷ୍ଠମୂଷଳକୁ ସେବକମାନେ ଧରିଥାନ୍ତି । ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ମନ୍ଦିରର ଶ୍ରୀସୋମନାଥ ଦେବ ନିଜ ବାଲଶଗୁଣ ବେଢ଼ାରେ ଏକ ମଣ୍ଡପରେ ବିଜେ କରନ୍ତି । ଦଳବେହେରା ମୁସଲମାନ ହେଲେ ବି କଛା ମାରି ହୋମର କର୍ତ୍ତା ରୂପେ ବସନ୍ତି । ଏଠାରେ ଦଳବେହେରା, କୋଠକରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଜଗୁରୁ, ମାନସିଂହ, ଶବର, କନ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକ ଉପବେଶନ କରନ୍ତି । ଦଳବେହେରାଙ୍କ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ମାନସିଂହ ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ସେହି ଖଡ୍ଗ ଧରି ବସନ୍ତି । ଏଠାରେ ‘ଅପରାଜିତା ହୋମ’ କରାଯାଏ । ଦଳବେହେରାଙ୍କୁ ରାଜଗୁରୁ କୁଶବତୁ ପିନ୍ଧାନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ଅକ୍ଷତ ଚାଉଳ, ଯୂପ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ରାଜଗୁରୁ ହୋମରେ ଆହୁତି ଦିଅନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହୋମରେ ହବୀ ପକାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ହୋମ ଶେଷରେ ଶୁଖୁଳି ପ୍ରସାଦ ଆଚାଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନେ ପାଇଥାନ୍ତି । ହୋମ ଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଠାକୁର ଠାକୁରାଣୀ ନିଜ ନିଜ ମନ୍ଦିରକୁ ପଟୁଆରରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ହୋମର ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ଶ୍ରୀରଘୁନାଥ ଦେବଙ୍କ ମଠ ବହନ କରନ୍ତି । ହୋମର ପୁରୋଧା ରାଜଗୁରୁ ତଥା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗୁରୁ ଉଚ୍ଚ ମଠାଧୀଶ ୧୦୮ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ଦାସ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ସହାବସ୍ଥାନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା ଦିଅନ୍ତି ।

ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମାଣିକଭୂୟାଂ କଳାଙ୍ଗ ଗ୍ରାମରେ ଚାତେରୀ ଭୋଗ ଖାଇ ନିଜ ମନ୍ଦିରକୁ ବିଜେ କରିଥାନ୍ତି । ଗଜପତିଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଳବେହେରାଙ୍କ ଖଡ୍ଗ ଓ କୋଠକରଣଙ୍କ ଲେଖନୀ ସମ୍ମାନର ସହ ନିଜ ଆସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଥାନ୍ତି ।

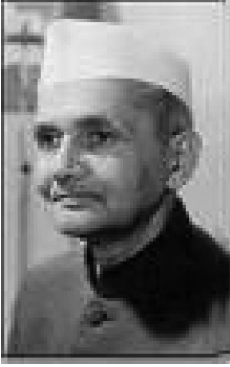
ଅପରାଜିତା ହୋମ ଏକ ଜନକଲ୍ୟାଣକାରୀ ହୋମ ଯାହାକୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ହିଁ କରିଥାନ୍ତି । ମାଣିକାଗୋଡ଼ାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ଏହା ଜାତିଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଜାଣିବାର କଥା ଯେ, ଏହା ମାଳୀ ସାହି, ଦିବ୍ୟସିଂହପୁର ଓ କଳାଙ୍ଗ ତ୍ରିଛକୀରେ ରାସ୍ତା ଉପରେ ହେଉଥିବାରୁ ସେହିସବୁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ସହଯୋଗ ଅନୁମୋଦ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ଗଜପତି ମହାରାଜ ପୁରୀ ପାର୍ଶ୍ୱ ଷୋଳଶାସନରୁ କେତେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣି ସେମାନଙ୍କ ‘ଦାନଗହୀର’ ରୂପେ ଖ୍ୟାତ ତାଷଜମି ଖଞ୍ଜା ଦେଇ ନିଜେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦିବ୍ୟସିଂହପୁର ଶାସନରେ ରଖାଇଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀସୋମନାଥ ଦେବଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ରକ୍ଷକ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ ଏହି ଉତ୍ସବରେ କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଦିବ୍ୟସିଂହପୁର-ମାଳୀସାହି ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ଥଳ ବା ସରହଦରେ ଅବସ୍ଥିତ ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳକାରୀ ଶିବଙ୍କର ଶ୍ରୀବିଗ୍ରହ ଶ୍ରୀସୋମନାଥ ଦେବ ଏହି ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଜନକଲ୍ୟାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶିବଶକ୍ତିଙ୍କ ମିଳନ ଘଟାଇଥାନ୍ତି ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ହେଁ, ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଥମେ ହାସଲ ହେବା ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ସମୟ ପାଇପାରି ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ଗ୍ରାମର ଜାତିଜାତି ତଥା ଧର୍ମ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍‌ଭାବ ଜାଗ୍ରତକାରୀ କୋଠକରଣ ପରିବାରର ହରିହର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତଥା ତତ୍କାଳୀନ ଦଳବେହେରା ସେକ୍ ଆଗାଜାନଙ୍କୁ ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ବୋଲଗଡ଼ଠାରେ ସାକ୍ଷାତ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲାଗି ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଜାତି ଜାତିର ସମନ୍ୱୟରେ ଦଇତା ସେବକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଦାସିଆବାଉରୀ, ଶ୍ରୀ ହରିଦାସ ଠାକୁର, ଶ୍ରୀ ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ରୀ ରୂପଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନିଜ ଭିତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ଇଚ୍ଛା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ପାଇଁ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାରର ଗୁମୁଟ ମନ୍ଦିରରେ ଶ୍ରୀପତିତପାବନ ବିଗ୍ରହ ରୂପ ନେଇଅଛନ୍ତି ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ ଦେଶର ଜନକ ଅଟନ୍ତି । ଜାତି ଜାତି ଓ ଧର୍ମ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସହାବସ୍ଥାନ ନିମନ୍ତେ ସେ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ବହୁ ପୁରାକାଳରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହି ମାଣିକାଗୋଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରା ସାକାର ହୋଇଛି । ଆମେମାନେ ସମସ୍ତ ଭାରତବାସୀ ଏହି ଚିନ୍ତାଧାରାର ବ୍ରତୀ ହୋଇପାରିଲେ ଭାରତର ସାର୍ବଭୌମିକତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବହିର୍ଗତ ପରାହତ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଆଡ଼ଭୋକେଟ
ଜେକ୍‌ରୋଡ଼, ଖୋର୍ଦ୍ଧା

ମୋର ମାର୍ଗଦର୍ଶକ - ବାବୁଜୀ

ମୂଳ ଇଂରାଜୀ : ସୁନୀଲ ଶାସ୍ତ୍ରୀ

ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତର : ବିଜୟ କୁମାର ଦାଶ

ଲାଲ୍ ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ବନାରସ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୋଗଲ ସରାଇଠାରେ ପିତା ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରସାଦ ଓ ମାତା ରାମଦୁଲାରୀଙ୍କ ଔରସରୁ ୧୯୦୪ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ୨ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀ ଏକ ବର୍ଷ ଚାରି ମାସର ହୋଇଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଜ୍ୱାଳାରେ ପୀଡ଼ିତ ଏହି ବାପଛେଉଣ୍ଡ ପିଲାଟି ନିଜର ଅଦମ୍ୟ ସାହସ, ଯୌର୍ଯ୍ୟ, ଐକାନ୍ତିକ ନିଷ୍ଠା, ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ, ତ୍ୟାଗ, ସଂଯମ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ଦେଶର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଅଧ୍ୟୟନ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗଦାନ କରି ଦୀର୍ଘକାଳ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ସେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ନାଗରିକଙ୍କୁ ସର୍ବାଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୟ ଜବାନ୍, ଜୟ କିଷାନ୍ ଆହ୍ୱାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଥିଲା । ଆର୍ଥିକ ବିକାଶ ଓ ସାମାଜିକ ନ୍ୟାୟ ପାଇଁ ସେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ଏହି ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ତାତ୍କାଳିକ ରୁଚ୍ଛି ସ୍ୱାକ୍ଷର ପରେ ତାତ୍କାଳିକରେ ୧୯୬୬ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୧୧ ତାରିଖରେ ଆକସ୍ମିକ ବିୟୋଗ ସମଗ୍ର ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୋକାଭିଭୂତ କରି ଦେଇଥିଲା । ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀଙ୍କର ଶୁଭ ଜନ୍ମ ତିଥିରେ ତାଙ୍କର ସୁପୁତ୍ର ସୁନୀଲ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ୧-୭ ଅକ୍ଟୋବର, ୨୦୦୫ ମସିହା Employment Newsରେ 'Babuji - My Guide' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପିତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ମଧୁର ସ୍ମୃତିତାରଣ କରିଛନ୍ତି, ତାହାର ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲେଖ୍ୟ ... ।

ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ମୋର ପୂଜନୀୟ ପିତା, ଭାରତର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଲାଲ୍ ବାହାଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଂପର୍କରେ କିଛି ଲେଖିବାକୁ ଚିନ୍ତା କରୁଛି, ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ, ଶତାଧିକ ମଧୁର, ମହାନ୍ ସ୍ମୃତି ମୋର ମନକୁ ଆସୁଛି । 'ବାବୁଜୀ - ଏହି ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ଶବ୍ଦରେ ଆମେ ସବୁ ପିଲା ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲୁ । ସେ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହାନ୍, ଜନପ୍ରିୟ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଏଥିସହ ସେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜଣେ ମହାନ୍ ପିତା ଥିଲେ ।

ମୋର ଆଜି ବି ସେ ଦିନ ସ୍ପଷ୍ଟ ମନେ ଅଛି । ଯେତେବେଳେ ବାପାଙ୍କୁ ଚିକେ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ପାଇଁ ବା କଥା ହେବା ପାଇଁ ଦିନ ଦିନ ଧରି ମୁଁ ସୁଯୋଗ ପାଉ ନଥିଲି । ସର୍ବାଧିକ ଆମେ ତାଙ୍କୁ କବାଟ ଫାଙ୍କରୁ ଚିକିଏ ଦେଖି ବାଏ ବାଏ କହି ସ୍କୁଲ ଯାଉଥିଲୁ । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ବି ଦେଖୁ ସେ ଫାଇଲ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆମେ ଦ୍ୱାର ଖୋଲୁ, ସେ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷମା ନାକ ଉପରକୁ ଖସାଇ ଆଶନ୍ତି ଏବଂ ଆମକୁ ଚାହିଁ ହସି ଦିଅନ୍ତି । ଏତିକି ଅନୀଲ ଭାଇ, ମୋତେ ଏବଂ ଅଶୋକକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିଥାଏ ।

ଆମର ଅପରାହ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିକେଟ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଘର ଭିତରର ଖେଳରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲା ଏବଂ ଆମେ ଖେଳରେ ଏତେ ମଜ୍ଜି ଯାଉଥିଲୁ ଯେ ବାବୁଜୀ କେତେବେଳେ ଅଫିସରୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ଗଲେ ଜାଣିପାରୁନଥିଲୁ । ପ୍ରାୟତଃ ସେ ବିଳମ୍ବିତ ରାତିରେ ଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ତା'ପରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ସ୍କୁଲ ଯିବାର ଥିବାରୁ ଆମେ ତାଙ୍କ ଆସିବା ଯାଏ ଜାଗ୍ରତ ରହି ପାରୁନଥିଲୁ ।

ଥରେ ଯେତେବେଳେ କୋଡ଼ିଏ, ଏକୋଇଶ ଦିନରୁ ଅଧିକ ବିତିଗଲା ଏବଂ ମୁଁ ବାବୁଜୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ କହିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇପାରିଲି ନାହିଁ, ମୁଁ ଭୀଷଣ ଭାବେ ରାଗିଗଲି । ବାବୁଜୀ ବିଳମ୍ବିତ ରାତିରେ ଘରକୁ ଆସିବାଯାଏ ଜାଗ୍ରତ ରହିବାକୁ ମୁଁ ଦୃଢ଼ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲି । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଛୋଟିଆ ଶୟନ କକ୍ଷରେ ବହି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ତାଙ୍କ ଚେୟାରରେ ବସି ପଡ଼ିଲି ଏବଂ ତାଙ୍କର ଆସିବାର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କଲି । ସେ ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଆସିଲେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଚେୟାରରେ ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ ବସିଥିବାର ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୋଇଗଲେ । ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠରେ ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, ଏତେ ରାତିରେ କାହିଁକି ନ ଶୋଇ ବସିଛୁ ?' ସେ କିଛି ଅଘଟଣର ଅନୁମାନ କରିପାରିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, 'ତୁ ଆଜି ଖୁବ୍ ରାଗିଲା ପରି ଜଣାପଡୁଛି ।' ମୁଁ ତଥାପି ନୀରବ ରହିଲି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ବସିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚେୟାର ଛାଡ଼ିଲି ନାହିଁ । ସେ ମୋର ଖୁବ୍ ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ମୋର ମୁଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହସିନ୍ଧୁ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । ମୁଁ ଅସନ୍ତୋଷର ସହ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି, 'ବାବୁଜୀ !

ତୁମେ କେମିତି ବାପା ? ତୁମେ କେବେବି ଆମର ଭଲମନ୍ଦ କଥା ପଚାରିନ, ଆମେ କେମିତି ପଢୁଛୁ ? ଆମେ ସବୁ ଆଜିକାଲି କ'ଣ କରୁଛୁ ?' ସେ ମୋର ଆନ୍ତରିକ ଅସନ୍ତୋଷକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଲେ । ସେ ପାଖ ଖଟରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ, ମୋତେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଡାକିଲେ ଏବଂ ଅତି ସ୍ନେହର ସହ ସେ ମୋର ମୁଣ୍ଡକୁ କୋଳରେ ରଖି ସ୍ନେହସିନ୍ଧୁ ଏବଂ ଭାବପ୍ରବଣ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, 'ସୁନୀଲ, ତୁ ଜଣେ ମେଧାବୀ ପିଲା । ତୁମେ ଅନୁଭବ କରିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି ଦେଶବାସୀ ମୋର କାନ୍ଧରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀର ଦାୟିତ୍ଵ ଲଦି ଦେଇଛନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରର ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ମୋର ପରିବାର କେବଳ ତୁମ ଭିତରେ ସୀମିତ ନାହିଁ ବରଂ ସାରା ଦେଶ ହେଉଛି ମୋର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପରିବାର । ମୋର ତୁମମାନଙ୍କ ପରି ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମାନ ସ୍ନେହ, ତ୍ୟାଗର ସହ ଯନ୍ତ୍ର ନେବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ତୁ ମୋର ଅନୁଭବକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବୁ ଏବଂ କେବେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ନେଇ ମନ ଦୁଃଖ କରିବୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଭଲପାଏ ଏବଂ ସଦା ସର୍ବଦା ତୁମକୁ ଭଲ ପାଉଥିବି ।'

ବାବୁଜୀଙ୍କର ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଏବେ ବି ମୋ କାନରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତିଧ୍ଵନିତ ହେଉଛି ଏବଂ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଯେ ସେ କେବଳ ଜଣେ ମହାନ୍ ପିତା ନଥିଲେ ବରଂ ଏହା ସହ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ଵ ସଂପର୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚେତନ ଥିଲେ । ବାବୁଜୀ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର ଗୃହ ଏବଂ ପରିବହନ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ଵ କାଳରୁ ତାତ୍କାଳରେ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖଦ ଦେହାବସାନ ଯାଏ ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳକୁ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବାସ୍ତବିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଅଟେ ।

ତେବେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ମୁଁ ଦେଶର ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀ ପାଇଁ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରୁଛି । ଏହି ଘଟଣାଟି ମୋର ମନରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ବାବୁଜୀ ସବୁବେଳେ ଯେଉଁ ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ କାମ କରୁଥିଲେ ସେଠାରେ ଏହି ଉଦ୍‌ଭୂତଟି ଲେଖାଯାଇଥିଲା ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାୟତଃ ପଢୁଥିଲି ।

'O Nanak, remain a small one as small as grass, other plants will wither away, but the grass will remain ever green.'

ଏହି ଧାର୍ମିକ ମୋର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲା । ତାଙ୍କର ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଏହି ପଂକ୍ତି ସହ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ । ଏହାର ହିନ୍ଦୀ ଅନୁବାଦ ଏହିପରି -

‘ନନକ, ନହେ ହି ରହୋ

ଜୈସି ନହ୍ନି ଗ୍ରାସ୍

ଅଉର୍ ରୁଖ୍ ଶୁଖ୍ ଯାଏଗା

ଗ୍ରାସ୍ ଖୁବ୍ ହି ଖୁବ୍ ।’

ମୁଁ ଏହି ଧାର୍ମିକ ଶବ୍ଦ ଥର ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିଲି । ଦିନେ ବାବୁଜୀ ଅର୍ପିତ ବାହାରୁ ଥିବାବେଳେ ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଜିଦ୍ ଧରିଥିଲି । ସେ ହସି ହସି ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ, ‘ସୁନୀଲ, ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସୁବାସିତ ଫୁଲ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଆକର୍ଷଣ କରେ ଏବଂ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଫୁଲଟି ତା’ର ସୁଗନ୍ଧ ହରାଏ, ଲୋକମାନେ ସବୁ ଆକର୍ଷଣ ଭୁଲିଯାଇ ଫୁଲଟିକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସବୁଜ ଘାସ ବର୍ଷସାରା ସବୁ ଋତୁରେ ସବୁଜ ରହିଥାଏ । ପ୍ରତିଟି ଆକ୍ଷି ସବୁଜ ପରିବେଶକୁ ଭଲପାଏ । ସୁନୀଲ, ମୁଁ ଜୀବନରେ ସବୁବେଳେ ଛୋଟ ହୃଦୟାସ ପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ରହିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛି । କେବେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ ହେବା ପାଇଁ ଚାହିଁ ନାହିଁ । ମୋର ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ଯୋଗାଇ ଦେବା ।’

ବାବୁଜୀଙ୍କଠାରୁ ଏହା ଶୁଣି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସଂପର୍କରେ କିଛି କହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେ ପ୍ରଥମେ ଏହାକୁ ଏତାଇ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ନ କହିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରିଲି, ସେ ମୋତେ ଚାହିଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ‘ତୁ ତାଜମହଲ ଦେଖୁଛୁ ?’ ମୁଁ ସମ୍ମତି ଜଣାଇଲି । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ସାରା ବିଶ୍ଵର ଲୋକ ଏହି ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥଳଟିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି । ଆଗାମୀ ଦିନମାନଙ୍କରେ ବି ସାରା ବିଶ୍ଵର ଜନତା ଏହି ଐତିହାସିକ ସୌଧର କଳା ନୈପୁଣ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ଥାପତ୍ୟକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବା ପାଇଁ ଭାରତ ଆସିବେ । ଆଜ୍ଞା ସୁନୀଲ, ଯେତେବେଳେ ଏହି ସ୍ଥଳଟିକୁ ଭୁଲୁଥି ପଡ଼ିବ, ସେତେବେଳେ କ’ଣ ହେବ?’ ମୋ ପାଖରେ ଉତ୍ତର ନଥିଲା । ମୁଁ ଉତ୍ତର ଆଶାରେ ତାଙ୍କ ଆଖିକୁ ଚାହୁଁଥିଲି । ସେ ମୋର ହାତଧରି କହିଲେ, ‘ତଥାପି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ଵରୁ ଲୋକମାନେ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିବେ । ଏହାର ମୂଳଦୁଆ ସଂପର୍କରେ ଆଜି କେହି ଚିନ୍ତା ନକଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମୂଳଦୁଆ କହିବ ଆମେ ହେଉଛୁ ସେହି ପଥର, ଯାହା ଉପରେ ଦିନେ ତାଜମହଲ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବାବୁଜୀଙ୍କ ଅନୁଭବକୁ କିଛି ମାତ୍ରାରେ ବୁଝିପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ପଚାରିଲି, ‘ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ କ’ଣ କରିବା ଉଚିତ, କ’ଣ ତୁମେ ଚାହୁଁ ?’ ସେ ମୋର ହାତ ଧରି କାର୍ ଆଡ଼କୁ ଗଲାବେଳେ କହିଲେ, ‘ସୁନୀଲ, ମୁଁ ଚାହୁଁଛି, ତୁ ଏମିତି ଏକ ମୂଳଦୁଆ ପଥରର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କର, ଯାହା ଉପରେ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ଏବଂ ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତ ଠିଆ ହେବ । ତୋର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି, ତୁ ସୌଧ ନ ହୋଇ ମୂଳଦୁଆ, ଭିତ୍ତିଭୂମି ହେବୁ । ସୌଧର ପତନ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ମୂଳଦୁଆ ଅକ୍ଷୟ ରହେ ।’ ମୁଁ କେବେ ଭାବି ନଥିଲି ଯେ ବାବୁଜୀ ଆମକୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବେ । ଯଦିଓ ସେ ଶାରୀରିକ ଭାବରେ ମୋ ସହ ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସେହି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମୋତେ ଏଯାବତ୍ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଆସୁଛି ।

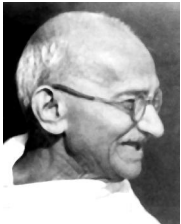
ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀ ସର୍ବଦା ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଯୋଜନାବିତ୍ତମାନେ ଭାରତର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ସଂପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ପାଇବା ପରେ ହିଁ ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ପ୍ରଗତି ସମ୍ଭବ ହେବ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତିକୁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରାଥମିକତା ଦିଆଯିବା ଉଚିତ୍ ଯାହାଦ୍ୱାରା ଯୁବପିଢ଼ିର ନିଯୁକ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରୁ ସହରାଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରବାହ ବନ୍ଦ ହୋଇପାରିବ । ତେଣୁ ଏଥିପାଇଁ ସେ କର୍ମାଭିମୁଖୀ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରୁଥିଲେ ଯେ ପ୍ରତିଟି ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷାର ସମାପ୍ତି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋଡ଼ର ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ ।

ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ଉନ୍ନୟନରେ ପ୍ରଶାସନିକ କଳର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧ କରି ସେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପ୍ରଶାସନିକ ସଂସ୍କାର କମିଶନ୍ ଗଠନ କରିଥିଲେ ଯାହା ଏକ ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ ଥିଲା । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ପାଦନକୁ ବହୁଗୁଣିତ କରିବା ଉପରେ ସେ ସର୍ବଦା ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ଭାରତର ପ୍ରତିଟି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ଲାଲବାହାଦୂର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବାସ୍ତବରେ ସବୁଜ ବିପ୍ଳବର ଜନକ ଥିଲେ । ଦେଶର ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ବେକାରୀ ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚେତନ ଥିଲେ ଏବଂ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ ଯେ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ ଏବଂ କର୍ମସଂସ୍ଥାନ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, କୃଷି

ଏବଂ ଶିଳ୍ପର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପରି ସମାନ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ସାରା ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉଛି । ଏହିସବୁ ଶିଳ୍ପକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଉତ୍ତମ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ ସଂପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏବଂ ବୈଷୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ୍ । ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀ ମୋ ପରି ସମଗ୍ର ଯୁବ ସମାଜଠାରୁ ଆଶା ରଖୁଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ ଏକ ଦୃଢ଼ ମୂଳଦୁଆ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ୍, ଯାହା ଉପରେ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଭାରତ ଠିଆ ହୋଇପାରିବ ।

ସଂପ୍ରତି ଆମ ଦେଶରେ ‘ଉତ୍ତମ ନିଯୁକ୍ତି’ ଯୁବ ସମାଜର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଛି । ଆମ ଅର୍ଥନୀତିରେ ପ୍ରଶାସନ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନୟନମୂଳକ ଯୋଜନାରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିଯୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଉଛି ।

ଅଧ୍ୟାପକ, ଅର୍ଥନୀତି ବିଭାଗ
ଆଞ୍ଚଳିକ ପଞ୍ଚାୟତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ
ସୁଜନପୁର, ଯାଜପୁର-୭୫୫୦୧୭

ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ

ଓମ୍ ପ୍ରକାଶ ମହାପାତ୍ର

ଆସୁଛି ଆସିବ ବରଷକେ ଥରେ ଅକ୍ଟୋବର ଦୁଇ
ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମାର ଜନ୍ମଦିନରେ ଏ ଜାତି ଜୁହାର ହୁଅଇ ।
ବୋମ୍ବାର ଆତଂକେ ମୃତାହତ କେତେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଭାଇ
ସ୍ୱଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ବେଶ୍ ମିଳାମିଶା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାବ ନେଇ ।

ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନେ ଯାତ୍ରୀ ଦରଶନ ସାତପର
ତେବେ ବି ନାହିଁ ପରବାୟ ଗାନ୍ଧୀବାଦର ।
ଜାଣେ ସେ ତା’ ସତ୍ୟ ଲୁଚି ଖେଳିବାରେ ଧୁରନ୍ଧର
ଆସିବ ସେଦିନ ଖୋଜିବେ ବେଦମ ହୋଇ ତତ୍ପର ।

ଗାନ୍ଧୀବାଦର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁରେ ଏ ଭବ ଭୂଇଁ
କର୍ମନ କବର ସଂସ୍କାର ଶବର ସକ୍ୱାର ବି ନାହିଁ ।
ଲୁଚି ବଞ୍ଚିଥାଏ ଉହାଡ଼େ ପୁଣି ଆସିବା ପାଇଁ
ଖୋଜିଲେ ଆସିବ ବଡ଼ ରାଗ ଅଭିମାନ ତା’ଠେଇଁ ।

ଏଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଣିଥିଲା ସିଏ ଅହିଂସା ଅସ୍ତ୍ର ନେଇ
ମିଛ ସେ କହିନି ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ ଦିଅନି କେହି ।
ଏଇ ଦେଶ ଜାତି ଗଡ଼ା କାରିଗର ସିଏ ଭାଇ
ପୂଜା ପାଇଲାଣି ଦେଶ ବିଦେଶେ ପ୍ରଶଂସା ପାଇ ।

ଅମର ସିଏରେ ଅହିଂସା ଯୁଦ୍ଧର ପୁରୋଧା ହୋଇ
ଇଉରୋପ ରାଣୀ ଇଂଲଣ୍ଡ ହାରିଲା ଗୁଳିଗୋଳା ନେଇ ।
ଜନମ ଯାହାର କରମ ସଂସାର ଉଦ୍ଧାର ମଂଗଳ ପାଇଁ
ଯମ କାଳଫାଶ ତରତର ହୁଏ ତାହାରି ମୃତ୍ୟୁ ନେଇ ।

ଉପଶାସନ ସଚିବ
ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସେବାଗ୍ରାମ, ସେବାଘର ଓ ସେବାଶ୍ରମ

ନିର୍ମଳା କୁମାରୀ ମହାପାତ୍ର

ଅଭ୍ୟୁଥାନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ଜାଗରଣ । ଜନଜାଗରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଚାରାତ୍ମକ ଭୂମିକାରେ କେହି ନା କେହି କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି । ସମାଜ ସମସ୍ୟାର ମଞ୍ଚ ଉପରୁ ନିର୍ବାହୀ ଜଣକ ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତି ଯୁଗପୁରୁଷ ବା ଯୁଗନିର୍ମାତ୍ରୀ ବା ଜଗନ୍ନାଥ । ଏମାନଙ୍କ ହାତର ମଶାଳ ଆଲୁଅରେ ମାଡ଼ି ଚାଲିବାକୁ ହୁଏ ଅମଡ଼ା ଭୂଇଁ । ସେଇ ମଶାଳ ଆଲୁଅ ତ ଶିକ୍ଷା, ସେ ଆଲୋକରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ମାନବ ଶିଶୁ ପାଲଟନ୍ତି ଦିବ୍ୟାତ୍ମା, ଆଲୋକିତ ଆୟତନଟି କାଳକ୍ରମେ ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ପାଠ ପାଲଟି ଯାଏ, ସେମିତି ମର୍ଯ୍ୟାଦାବଦ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ହେଲା ସତ୍ୟବାଦୀର ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ବୋଲପୁରର ଶାନ୍ତିନିକେତନ । ସେମିତି ଗାନ୍ଧୀ ଦର୍ଶନକୁ ମୂଳ କରି ସେବାକୁ ପାଥେୟ କରି ଆମ ଦେଶ ରାଜ୍ୟରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଅଗଣିତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟରୁ ତିନିଗୋଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲିଖନରେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲେ - ‘ସେବାଗ୍ରାମ, ସେବାଘର ଓ ସେବାଶ୍ରମ’ ।

ସେବାଗ୍ରାମ - ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଝାର୍ଡାଠାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ୧୯୩୫ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ସେବାଗ୍ରାମ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ତଳାଇଥିଲେ । ଏଠାରେ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଚିନ୍ତା ସହ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ଅଭିନବ ପରିକଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ରାଜନୀତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସହ ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନତ୍ୱ ଓ ମୌଳିକତା ହାସଲ ଥିଲା ତରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ୧୯୩୭ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ମିଳନୀରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜର ପରିକଳ୍ପନା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରିକଳ୍ପନାକୁ ଯଥାର୍ଥ ରୂପରେଖ ଦେବା ପାଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ତଥା ଜାକିର ହୁସେନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ବିଶେଷଜ୍ଞ କମିଟି ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା । ଝାର୍ଡାଠାରେ ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଉପସ୍ଥାପନ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଝାର୍ଡା ପରିକଳ୍ପନା (Wardha Plan & Procedure) କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ହେଲା ନଇତାଲିମ ବା ବୁନିୟାଦୀ ଶିକ୍ଷା । ଏହାର ମୂଳଭସ୍ତ ହେଲା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସୂଜନଧର୍ମୀ ସମାଜବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା, ଯାହାର ରୂପରେଖରେ ସମାଜରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ, ସହଯୋଗୀ, ସୁନିପୁଣ, ସରଳ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, କର୍ମଠା, ନୀତିବାଦ୍ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣିଷ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏଇ ଆଶ୍ରମ ସୃଷ୍ଟିର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଥିଲା ବିଗତ ୩୨ ବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଅନୁଭୂତି । ମୋହନ ଦାସ କରମଚାନ୍ଦ ଗାନ୍ଧୀ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଥିବା ସମୟରେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ବ୍ରାହ୍ମସଭାଲର ଚଳଷ୍ଟୟ ପାର୍ମରେ ରହୁଥିବା ନିଜର ତଥା ପ୍ରତିବେଶୀମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରକ୍ଷୋ ଓ ପେଣ୍ଡାଲଦସୀଙ୍କ ପରି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ପିତାମାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ଶାସନ ଏହାର ଅନ୍ତରାୟ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସହ ଚଳଷ୍ଟୟ ପାର୍ମରେ ଏକ ପରିବାର ପରି ଚଳୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସୁସମ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲେ ।

୧୯୧୫ ମସିହାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାରତ ଫେରି କିଛିଦିନ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଶିକ୍ଷକତା କଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ଓ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲେ । ୧୯୧୫ ମସିହା ମଇ ମାସରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୁଜୁରାଟର ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଉପକଣ୍ଠରେ ସାବରମତୀ ନଦୀକୂଳରେ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଶିଶୁ ଓ ପ୍ରୌଢ଼ମାନଙ୍କର ନିରକ୍ଷରତା ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ସେଠାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପାଠପଢ଼ା ସହ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ, ପଶୁପାଳନ ଓ ସୂତାକଟା ଆଦି କାମ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ସତ୍ୟ-ଅହିଂସା-ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ଅନାସକ୍ତି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯମ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ-ବସ୍ତ୍ର-ବାସଗୃହ ବାବଦରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା, ଯଥା- ଗହମରୁ ଅଟା ଓ ଅଟାରୁ ରୁଟିକରି ଖାଇବା ବିଷୟକ ଶିକ୍ଷା ପିଲାଏ ପାଉଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନେ ଖଦୀ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ଶପଥ ନେଉଥିଲେ ।

ଏବେ ଫେରିବା ସେଇ ଝାର୍ଡାଠା ସେବାଗ୍ରାମକୁ । ତେବେ ସେବାଗ୍ରାମରେ କରାଯାଉଥିବା ଆଚରଣ ବିଧି ପରୀକ୍ଷାନିରୀକ୍ଷା କିଛି

ହୋଇଥିଲା ଗ୍ରାନ୍ଦସଭାଲର ଚଳଷ୍ଟୟ ଉଦ୍ୟାନରେ ଓ ଅନେକ କିଛି ପରୀକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥିଲା ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ । ସେଇ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା ସେବାଗ୍ରାମରେ ନଇତାଲିମ । ନଇତାଲିମର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଆଠବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ପାଠ୍ୟରେ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାତତ୍ତ୍ୱର ତର୍ଜମା କରାଯାଇ ଭାଷା, ଗଣିତ, ଧର୍ମ ଆଦି ମାଧ୍ୟମରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣିଷ ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ପାଠ୍ୟ ଯୋଜନା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ତିନିବର୍ଷରେ ରହିଲା ଉଚ୍ଚତର ଭାଷା, ଗଣିତ, ଇତିହାସ-ଭୂଗୋଳ, ଧର୍ମ ଆଦି । ମଣିଷ ଜୀବନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଖାଦ୍ୟ, ବାସଗୃହ ଓ ବସ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ମେଣ୍ଟାଇବା ଭଳି ପାଠ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ ଭାବେ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଗଲା । ପ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚବର୍ଷକୁ କୁହାଗଲା - ନିମ୍ନ ବୁନିୟାଦୀ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ତିନିବର୍ଷକୁ କୁହାଗଲା - ଉଚ୍ଚ ବୁନିୟାଦୀ ଶିକ୍ଷା ।

ଇଂରାଜୀକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଏଥିରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ନିପୁଣତା ଆଣିବା ପାଇଁ ଆମକୁ ବହୁତ ସମୟ ଉପଯୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ତାକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଆଠବର୍ଷ ଭିତରେ ଜାତୀୟ ବୁନିୟାଦୀ/ବୁନିୟାଦୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହେବ - ଏହା ଥିଲା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ବୁନିୟାଦୀ ଶିକ୍ଷାର ରୂପରେଖ -

- କ. ଅବୈତନିକ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା
- ଖ. କୁଟୀରଶିଳ୍ପ-କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା
- ଗ. ଅନୁବନ୍ଧ ପଦ୍ଧତି
- ଘ. ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା
- ଙ. ମାତୃଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା
- ଚ. ଅହିଂସାଭିତ୍ତିକ ଶିକ୍ଷା

ଏହି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦିଗ, ଶିକ୍ଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଦିଗ ସହ ସାମାଜିକ ଦିଗ ପ୍ରତି ନଜର ଦେଲେ ବୁଝିହୁଏ ଯେ, ଏକାଧାରରେ ଏହା ଆଦର୍ଶବାଦ, ପ୍ରକୃତିବାଦ ଓ ପ୍ରୟୋଗବାଦର ଜୟ ଜୟକାର କରିଥାଏ । ମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ପରିଚାଳନାର ଅଭାବରୁ ଏହାର ଅକାଳ ବିଲୟ ହୋଇଥିବା କଥା ଅନୁଭବ କରାଯାଏ ଯଦିଓ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଏହାର ଆଦର୍ଶକୁ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଉଅଛି । ୧୯୫୨-୫୩ ମସିହାର ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ଆୟୋଗ ଓ ୧୯୬୪ ମସିହାର କୋଠାରୀ ଆୟୋଗରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ସେବାଗ୍ରାମୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ସେ'ଦିନର ଧର୍ମ ବା Craftର ନୂତନ ରୂପରେଖ ହେଲା ଏବେକାର କର୍ମାନୁଭୂତି ଶିକ୍ଷା, କିଛି ନୂତନତା ନେଇ ତେବେ ସେବାଗ୍ରାମ ଆମ ବୁନିୟାଦର ବୁନିୟାଦ ନିଶ୍ଚିତ ।

ସେବାଘର - ଅବିଭକ୍ତ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଯାଜପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ (ବର୍ତ୍ତମାନର ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା)ର ବରୀ ଅଞ୍ଚଳର ଗ୍ରାମ ବାଗ୍‌ବାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ସେବାଘର । ୧୯୩୪ ମସିହା ସୁନିଆଁ (ଭାଦ୍ରମାସ) ଦିନ ପୂଜ୍ୟ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଏହି 'ସେବାଘର' ନିର୍ମାଣର ଶୁଭ ଦେଇଥିଲେ । ଯେଉଁ ଜମିରେ ସେବାଘର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ସେ ଖଣ୍ଡିକ ବାମନ ଦାସ ନାମକ ବରୀର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାର ତଥା ଗୁଣୀଜନ ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୬ ଗୁଣ୍ଠ । ପାଞ୍ଚ ନୟର ଜାତୀୟ ରାଜପଥର କୁଆଖିଆ ବଜାରରୁ ପ୍ରାୟ ୨୩ କି.ମି. ଦୂରରେ କୁଆଖିଆ-ବରୁଆ-କଳାମାଟିଆ ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼େ ଏହି ଗ୍ରାମ ବାଗ୍‌ବା । ୧୯୩୪ ମସିହା ବେଳକୁ ତାହା ଥିଲା ନିଛାଟିଆ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଗଲେ ଭୂତ ଭୟରେ ସେ ରାସ୍ତାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗତାଗତ ନଥିଲା । କାରଣ ପାଖରେ ଥିଲା ଏକ ଶ୍ମଶାନ । ଏପରି ଅପତରା ଭୂମିକୁ ଆଶ୍ରମ ପାଇଁ ବାଛିଲେ ତତ୍କାଳୀନ ନେତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ଜମିଦାର ବାମନ ଦାସ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଆଶ୍ରମ ପାଇଁ ଦାନ ଦେଲେ ।

ପ୍ରୋକ୍ତ ଡିହରେ ମାଟି ମୁଠିଏ ପକାଇ କାର୍ଯ୍ୟର ଶୁଭାରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ରମାଦେବୀ - ଉଭୟ ସେଠାରେ କାମ କରୁଥିଲେ । ମାଟି ପକାଉଥିଲେ । ସେଠାକୁ ଆସୁଥିଲେ ଉତ୍କଳ କେଶରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଭଦ୍ରା ମହତାବ । ସୁଭଦ୍ରା ମହତାବ ସେ ଡିହରେ ଶୁଭ ଖୁଣ୍ଟି ପୋତିଥିଲେ । କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ସସ୍ଥୀକ ଲାଗିପଡ଼ି କାମ ଉଠାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଚାହିଁବା ଅନୁସାରେ ଘରର ରୁଆ, ଶେଣୀ, ଦୁଆରବନ୍ଧ, କବାଟ - ତଳାତେ ସବୁ ବାଉଁଶରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା, ବିଷଖିଲ ବି ବାଉଁଶରେ, କାଠର ବ୍ୟବହାର ହୋଇନଥିଲା । ଲୁହା କଣ୍ଟାଟିଏ ବି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନଥିଲା । ଆତ୍ମର ବିହୀନ ଏହି ଆଶ୍ରମରେ କିଣାଯିବା ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ନଥିଲା । ସ୍ଥାନୀୟ କଞ୍ଚାମାଳକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଘର ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ କହୁଥିଲେ - 'ଏକେ ତ ଗାଁଲୋକେ ଗରିବ, ତହିଁରେ ପୁଣି - ଯେଉଁମାନେ ସେଇ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ସେବକ ହେବେ ବୋଲି ସେ ଗାଁରେ ରହିବେ, ସେମାନଙ୍କ ଘର ବି ତାଙ୍କ ଲାଖି ହେବା ଦରକାର ।'

ଘର ତୋଳା ସରିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ସେ ଘରର ନାଁ ଦିଆଯାଇଥିଲା - 'ସେବାଘର' । ଲୋକେ ତାକୁ ବରୀ ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ସେ ଘରେ କିଛିଦିନ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ରହିଥିଲେ । ପରେ ସେ ଅଗରପଡ଼ାରେ କଲେ ତାଙ୍କର ସାଧନାପାଠ । ନାଁ ରଖିଲେ କର୍ମମନ୍ଦିର । ୧୯୩୫ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ୬ ତାରିଖରୁ ସେଇ ସେବାଘରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ଘର ତିଆରି ହେଉଥିଲା ବେଳେ କର୍ମୀ ଓ ନେତାଗଣ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ବାମନ ଚରଣ ଦାସଙ୍କର ଚୌପାତି

(ଚଉପାତୀ) ଘରେ ଡେରା ପକାଇଥିଲେ । ଏଣୁ ଜିନିଷପତ୍ର ଧରି ସମସ୍ତେ ଏବେ ଚଉପାତୀ ଘରୁ ଆସି ସେବାଘରେ ରହିଲେ ।

ସେବାଘର ହିଁ ଥିଲା ମୁଖ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର, ସେ ଘର ଭିତରେ ରମାଦେବୀ ଝିଅମାନେ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣ ରହୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟକର୍ମୀମାନେ ଚାରିଆଡ଼େ ବିଛେଇ ହୋଇ ରହିଲେ କିନ୍ତୁ ସେବାଘରେ ସମସ୍ତେ ଖାଆନ୍ତି ।

ସେବାଘର ହେଲା ଏକ ରଷି ଆଶ୍ରମ । ପବିତ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର ପରିବେଶ, ନାନା ଉପଯୋଗ, ନାନା ଉଦ୍ୟମ, ସବୁଠି ଶୃଙ୍ଖଳା, ଘର କହିଲେ ଦି' ଧାଉଡ଼ି ଚାଲଘର, ନୂଆଁଣିଆ ଚାଲଘର ଝାଟିମାଟି କାନ୍ଥ । ମାଟିତଳ, କିନ୍ତୁ ଲିପାପୋଛା । ସବୁବେଳେ ପରିଷ୍କାର - ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ।

ଭୋର ସାଢ଼େ ଚାରିରୁ ଆଶ୍ରମର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ନିତ୍ୟକର୍ମ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ପରେ ଘରଦ୍ୱାର ଚାରିଆଡ଼େ ସଫାସଫି କାମ କର୍ମୀମାନେ ମିଳିମିଶି କରନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ସବୁକାମରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥାଆନ୍ତି । ପାଲି ଅନୁସାରେ ରୋଷେଇବାସ । ସୁତ୍ରସଞ୍ଜ ନିହାତି କରାଯାଏ । ସମସ୍ତେ ବଗିଚା କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଆଶ୍ରମର ୬ ଗୁଣ୍ଠ ଜମିରୁ ଘର ଯାଇ ବାକି ଯାହା ରହିଲା ସେଥିରେ ପନିପରିବା ଓ ଫୁଲଗଛ ଲାଗିଥାଏ । ତା' ସହିତ ରାଷ୍ଟ୍ରାକଡ଼ର ନୟନଜୋରିରୁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ର ଅନୁମତିକ୍ରମେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଓସାରର ପଟିଟିଏ ନେଇ ବାଡ଼ିବଗିଚା କରାଯାଇଥାଏ । ସବୁଦିନେ ପନିପରିବାର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ।

ତୁଳାଭିଶା ଓ ବଳଶା ତିଆରି, ତା'ପରେ ସୂତାକଟା କାମ ଅରଟରେ ହୁଏ । ଆଶ୍ରମ ତୋଳା ଯିବା ପରେ ଅନେକ ରକମ ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ଟ୍ୟାମେରୀ ଘର ହେଲା । ଲୋକେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଚଳାଚଳ ହେବାରୁ ଭୂତଭୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ରାଷ୍ଟ୍ରାକଡ଼ରେ ଘର କଲେ । ନିଛାଟିଆ ଜାଗା ହୋଇଗଲା ଜନପଦ ।

ସେବାଶ୍ରମ - ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମାରୁ ପ୍ରାୟ ୪୫ କି.ମି. ଦୂରରେ ଆଗଲପୁର ବ୍ଲକ୍‌ର ବାଗଝୁଲା ଗାଁ । ସେହି ଗାଁରେ ୨୦୦୩ ବର୍ଷରୁ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ମାନବ କଲ୍ୟାଣ ସେବାଶ୍ରମ ନାମରେ ଏକ କନ୍ୟାଶ୍ରମ । ବାପା-ମାଆ ନଥିବା ୨୯ ଜଣ ଅନାଥ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ ଚାଲିଛି ଆଶ୍ରମଟି । ସେବାଶ୍ରମ ହେଲା ଅନାଥର ଭଗବାନ । ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ୍ୱର ଭୋଇ । ସେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଅଣତିରିଶ ଜଣ ପିଲାଙ୍କର ବାପା-ମାଆ । ଭିକ୍ଷା ଧନରେ ଆଶ୍ରମ ଚଳାନ୍ତି । ପଇସା, ଚାଉଳ, ଔଷଧ - ଯେ ଯାହା ଦେଲେ ଚଳେ ।

ମାସକୁ ଆବଶ୍ୟକ ପାଖାପାଖି ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା, ଉଣେଇଶ କୁଇଣ୍ଟାଲ ଚାଉଳ । ଦାନରେ ମିଳିଛି ଜମି । ନିର୍ମିତ ଦୁଇ ଗୋଟି କୋଠରୀରେ ସେବାଶ୍ରମ ଚାଲେ । ସେବାଶ୍ରମକୁ ଲାଗି ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ଯାଏଁ ପାଠପଢ଼ା ହୋଇଥାଏ । ପାଠପଢ଼ା ବାଦେ ପରିମଳ ଯୋଜନା, ନିଶା ନିବାରଣ, କୁଷ୍ଠରୋଗୀଙ୍କର ସଚେତନତା, ସାକ୍ଷରତା ଅଭିଯାନ ଆଦି ଚାଲେ । ଛାତ୍ରୀମାନେ ପଥପ୍ରାନ୍ତ ନାଟକ ଜରିଆରେ ସମାଜ ସଚେତନତା ଆଣି ଥାଆନ୍ତି । ନାଟକ ମଧ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଦିନ ଆଶ୍ରମରେ (ସେବାଶ୍ରମରେ) ଯଜ୍ଞ ହେଉଛି । କଠିନ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକମାନ ପିଲାମାନେ ମୁଖସ୍ଥ କରି ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ଧନ୍ୟାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଅଛି, ଯଥା- ସିଲେଇ, ମହମବତୀ ତିଆରି, ବଡ଼ିପାମ୍ପଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆଦି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସେବାଶ୍ରମର କାର୍ଯ୍ୟଧାରା ମାନ୍ୟବର ସାଂସଦ ସଂଗୀତା କୁମାରୀ ସିଂହଦେଓଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଛି । ସାଂସଦଙ୍କ ପାଣ୍ଠରୁ ପକ୍କା ଘର ତିଆରି ଚାଲିଛି, ସହଯୋଗ କରୁଛି ଜିଲ୍ଲା ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା । ସରକାର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ଯୋଜନାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜାରି ରଖି କିଛି ଚାଉଳ ଦେଉଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣ ମହିଳା Education Guarantee Scheme (EGS)/ନିଶ୍ଚିତ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ନିୟୁତ୍ତି ପାଇ ସେଠାରେ ପାଠପଢ଼ା ଚାଲୁ ରଖିଛନ୍ତି ।

ସେବାଶ୍ରମର ଝିଅମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଭଲ ଗାଉଛନ୍ତି ତ କେତେ ଜଣ ଖୁବ୍ ଭଲ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରୁଛନ୍ତି । ସେବାଶ୍ରମର ବିକାଶ ଆୟମାନଙ୍କର କାମନା ।

ସହାୟକ ପୁସ୍ତକ ଓ ପତ୍ରିକା

୧. ଧୂଳିମାଟିର ସନ୍ଧ୍ୟା, ଲେଖକ - ମହାନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ
୨. ଶିକ୍ଷାତତ୍ତ୍ୱ, ଲେଖକ - କାନୁନ୍‌ଗୋ ଗୋଷ୍ଠବିହାରୀ
୩. ସମ୍ବାଦ (Daily Newspaper) - ତା.୦୨.୦୪.୦୫, ପୃ.-୭

ଚିତ୍ର ଏବଂ ଲେଖକ
ଡି.ଆଇ.ଇ.ଟି, ଚିକାବାଲି, କନ୍ଧମାଳ

• • • • •

ଖଲିକୋଟର ଐତିହ୍ୟ

ଗୌରୀଶଙ୍କର ମିଶ୍ର

ମିରାଳ-ମାଳିନୀର ନୀଳାମ୍ବୁ ବେହରାଣରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରଭାବତ୍ତ ଐତିହ୍ୟ ପୁଷ୍ଟିକା ଖଲିକୋଟ । ପୂର୍ବତନ ଜମିଦାରୀର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୨୩୧ ବର୍ଗମାଇଲ । ୨୩୮ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ୧୮୮୧ ଜନଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ ଲୋକସଂଖ୍ୟା- ୪୧୩୧୧ ଥିଲା । ଖଲିକୋଟ ସହ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପଡ଼ୋଶୀ ଜମିଦାରୀ ଆଠଗଡ଼ ଓ ବିରୁଳି ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲା । ୧୮୫୪ରେ ଆଠଗଡ଼ ଏବଂ ୧୯୩୫ରେ ବିରୁଳି ନିଲାମ ହେତୁ ଦୂରଦର୍ଶୀ ଖଲିକୋଟ ରାଜା ଉଭୟ ରାଜ୍ୟ କ୍ଷୟ କରି ନିଜ ଜମିଦାରୀ ସହ ମିଶାଇ ଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଜମିଦାରୀ ଅଞ୍ଚଳ ଉଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ୧୯୫୩ ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶା ସହ ମିଶି ଯାଇଛି ।

ଖଲିକୋଟ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଂସ୍କୃତି ମନ୍ଦିର । ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରରେ ଭାଲେରୀ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ଶୈବ ପୀଠ କୃଷ୍ଣଗିରି ଅବସ୍ଥିତ । କୃଷ୍ଣଗିରି ମୂଳତଃ ଜୈନ ସାଧନା କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଝର-ଉପବାତଧାରୀ କପର୍ଦ୍ଧି ସେବିତ ମାରୁଆ ପର୍ବତର କୋଳରେ ସୁଧା ଚନ୍ଦନ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବିମଣ୍ଡନ ନଗରୀ ରାଣୀ ଖଲିକୋଟ ଗଡ଼ା ଲୋକମୁଖରେ ମାରୁଆର ଅନ୍ୟ ନାମ କୁଣ୍ଡଗିରି ।

ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବସୀମାରେ ଉତ୍କଳ-କମଳା-ବିଳାସ-ଦୀର୍ଘିକା ଚିଲିକା । ଏଠାରେ ଦ୍ଵିଗନ୍ତ ବିହାରୀ ବାରିରାଶିର ଅପରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣମନ ହରଣ କରିନିଏ । ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ରେଳପଥରେ ଏହି ସୀମା ପାର ହେବା ବେଳେ ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ କଣ୍ଠରେ ଗାଇ ଉଠିଥିଲେ -

ରହ ରହ କ୍ଷଣେ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଶକଟ
ଦେଖିବି ଚିଲିକା ଚାରୁ ଚିତ୍ରପଟ
ଚିତ୍ରମଣେ ଯେଣୁ ନାହିଁ ଅନୁଭବ
ବାସ୍ତବ ବିଶ୍ଵେ କି ଏ ଛବି ସମ୍ଭବ !

ଖଲିକୋଟ ପ୍ରାଚୀନ ଭୂମି-ଗୌରବ ଅଭୁତୁମି । ଆଜକୁ ଦୁଇ ହଜାର ସାତ ଶହ ବର୍ଷର ଅପୁରୁଷ ଐତିହ୍ୟ ସ୍ମରଣରେ ତନ୍ମୟ ସମକ୍ଷରେ ଚିତ୍ର ଶାଳାବତ୍ ଅମାପ ଗୌରବ ଗାଥା ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଭାସି ଉଠୁଛି ।

ଗୋପକୁଦ ଏହି ଭୂଭାଗର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ । କେଶପୁରର ସନ୍ନିକଟରେ ଶୋଭା-ଭଣ୍ଡାର-ଚିଲିକାଧୋତ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦ୍ଵୀପର ଅମ୍ଳାନ ଗାଥା ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ । କାଳର ସେ କେଉଁ ଅମୃତ ବେଳାରେ ଜୈନଧର୍ମର ବ୍ରହ୍ମାବିଂଶ ତୀର୍ଥଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ ଗୋପକୁଦରେ ପଦପାତ କରି ଏହି ପୁଷ୍ପଳା ଭୂମିକୁ ଧନ୍ୟା, ପୁଣ୍ୟା ଓ ତିର ଶରଣ୍ୟା କରିଗଲେ ।

ଶେଷ ତଥା ଚତୁର୍ବିଂଶତି ତୀର୍ଥଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମହାବୀରଙ୍କ ଜନ୍ମର ୨୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ ଧରାବତରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୮୭୭ରେ ବାରାଣସୀଠାରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରୀୟ ରାଜା ଅଶ୍ଵସେନ ଓ ରାଣୀ ବାମା ଦେବୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୂପେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ କୁଶସ୍ଥଳ ପୁରର ରାଜା ପ୍ରସେନଜିତଙ୍କ କନ୍ୟା ପ୍ରଭାବତୀଙ୍କ ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

କଥିତ ଅଛି, କିନ୍ତରୀଙ୍କ ମୁଖରେ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ରୂପ ଓ ଗୁଣ ଗାନ ଶୁଣି ପ୍ରଭାବତୀ ମନେ ମନେ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ବରଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ ଯବନ ପ୍ରଭାବତୀଙ୍କ ପରିଣୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପ୍ରଭାବତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ଉଦ୍ୟମ କଲେ ।

ଏଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ପ୍ରସେନଜିତ ଅଶ୍ଵସେନଙ୍କ ସାହଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । କାଶୀ ସେନା ନେଇ ଯୁବରାଜ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ କୁଶସ୍ଥଳପୁର ଆସିଲେ । ବଳଶାଳୀ ସେନା ଦେଖି କଳିଙ୍ଗ ରାଜା ପଳାୟନ କଲେ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ସହ ପ୍ରଭାବତୀଙ୍କ ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏହି ଅପୂର୍ବ ଚରିତ ଉଦୟଗିରିର ରାଣୀଗୁମ୍ଫା ଉପର ମହଲାରେ ଖୋଦିତ ଅଛି ।

ତେବେ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ ସାଂସାରିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛିନ୍ନ କରି ତପସ୍ୟା କଲେ ଏବଂ ସେଥିରୁ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କଲେ । ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ଧର୍ମ ହିଁ କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରାଚୀନତମ ଜୈନ ଧର୍ମ । ସେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ତାମ୍ରଲିପ୍ତରୁ କଳିଙ୍ଗର କୋପ କଟକ ଆଗମନ କରିଥିବା ଜୈନ କ୍ଷେତ୍ର ସମାସରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ଏହି କୋପ କଟକ ଖଲିକୋଟର ପ୍ରାଚୀନତମ ରାଜଧାନୀ ଗୋପ କଟକ ସହ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇପାରେ ଓ କୁଶସ୍ଥଳପୁର ସହ

ଛତ୍ରପୁର ନିକଟସ୍ଥ କୁଶସ୍ଥଳୀକୁ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇପାରେ । ଖଲିକୋଟ ଗଡ଼ ଉପକଣ୍ଠରେ କୁଶଡ଼ିପା ଗ୍ରାମ ଅଛି ।

ପାର୍ଶ୍ବନାଥ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୭୭୭ରେ ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କଲେ । ଜୈନ ଧର୍ମର ଚତୁର୍ବିଂଶତି ତୀର୍ଥଙ୍କର ମହାବୀର ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୬୧୮ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଓ ମାତା ତ୍ରିଶଳା । ମହାବୀର କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରୀ କ୍ଷତ୍ରୀୟ ଥିଲେ । ସେ ଯଶୋଦା ନାମ୍ନୀ ପରମ ରୂପବତୀ କ୍ଷତ୍ରୀୟ କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମହାବୀର ଓ ଯଶୋଦାଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରିୟଦର୍ଶିନୀ ଥିଲା ।

କଠୋର ତପସ୍ୟା ପରେ ମହାବୀର ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୬୬ରେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ । ମହାବୀର ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ଲାଗି କଳିଙ୍ଗ ଆସିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ସେ କୁମାରୀ ପର୍ବତରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିବା ସଂପର୍କରେ ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିଳାଲିପିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି କୁମାରୀ ପର୍ବତ ଭୁବନେଶ୍ବର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ଆଜିର ଉଦୟଗିରି । ସେତେବେଳେ ତାହା ତୋଷଳୀ ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ।

ମହାବୀର ତୋଷଳୀରୁ ମୋଷଳୀ ଆସିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ଗ୍ରୀକ୍ ଐତିହାସିକ ଟଲେମିଙ୍କ ବିବରଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମୌଷୋଲସ୍ ହିଁ ସେତେବେଳର ମୋଷଳୀ ଏବଂ ଆଜିର ଖଲିକୋଟ ଲଗାୟତ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍କଳ ।

ପାର୍ଶ୍ବନାଥଙ୍କ ସମୟରୁ କଳିଙ୍ଗର ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ବନ୍ଦର ଜୈନ ଧର୍ମର ପୀଠ ଥିଲା । ମହାବୀର ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ସ୍ଥାନ ଖାରବେଳଙ୍କ ହାତୀଗୁମ୍ଫା ଶିଳାଲିପିରେ ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ନାମରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଟଲେମିଙ୍କ ବିବରଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ବା ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ମହାନଦୀ ଓ ଗୋଦାବରୀ ମୁହାଣର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିଲା । ପିଞ୍ଜୁଷ୍ଟ ବନ୍ଦରକୁ ଆଜିର ପୁଣି ବନ୍ଦର ସହ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇପାରେ । ପୁଣି ମହେନ୍ଦ୍ରତନୟା ନଦୀର ମୁହାଣରେ ୧୮°-୪୦'ରୁ ୮୪°-୨୬' ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ କଳିଙ୍ଗ ପତ୍ତନ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଜୈନ ଭଗବତୀ ସୁତରୁ ଜଣାଯାଏ, ଯେ ମହାବୀର କୁର୍ମଗ୍ରାମ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରାମ ଆସିଥିଲେ । ଆଜି ଏହି ଦୁଇ ଗ୍ରାମ ଟିକାଳୀ ନିକଟରେ ସରଣ୍ୟରେ ରହିଛି । ମହାବୀର ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୪୬ରେ ମହାନିର୍ବାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

ଅଙ୍ଗୁର ନିକାୟ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ସପ୍ତମ ଓ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତରେ ଷୋଡ଼ଶ ମହାଜନପଦ ରହିଥିଲା । ଗ୍ରନ୍ଥାନ୍ତରେ ନାମର ତାରତମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଏପରିଥିଲା । କାଶୀ, କୋଶଳ, ଅଙ୍ଗ, ମଗଧ, ଲିଙ୍ଗାବି, ମଲ୍ଲ, ଚେଦୀ, ବସ୍ତ, କୁରୁ, ପାଞ୍ଚାଳ, ମତ୍ସ୍ୟ, ଶୂରସେନ, ଅଶ୍ବକ, ଅବନ୍ତୀ, ଗାନ୍ଧାର ଓ କମ୍ବୋଜ ।

ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଶ୍ବକ ରାଜ୍ୟ କୃଷ୍ଣା ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଅଶ୍ବକ ରାଜା ଅରୁଣ ସେନାପତି ନନ୍ଦସେନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜ୍ୟ ସୀମା ରକ୍ଷିକୂଳ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇଲେ ଏବଂ ଆସିକା ନଗରୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଖାରବେଳ କୃଷ୍ଣାତୀରର ଅଶ୍ବକ (ଅସକ)କୁ ପରାଭୂତ କରିଥିବା ଉଦୟଗିରି ଅଭିଲେଖରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ସପ୍ତମ ଓ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ଭାରତରେ ଉପରୋକ୍ତ ମହାଜନପଦ ବ୍ୟତୀତ ଉପଜାତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ଶାସିତ ଦଶଟି ଜନପଦର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ମିଳେ -

କପିଳବାସ୍ତୁ - ଶାକ୍ୟ	ସଂସ୍କୃମଗିରି - ଭାଗ୍ୟ
ଆଲ୍ଲାକାସ୍ତା - ବୁଲି	କେଶପୁର - କାଲ
ରାମଗାମ - କୋଳୀୟ	ପାବାର - ମଲ୍ଲ
କୁଶୀନାରା - ମଲ୍ଲ	ପିସ୍ତଳ ବନ - ମୌର୍ଯ୍ୟ
ମିଥିଳା - ବିଦେହ	ବୈଶାଳୀ - ଲିଙ୍ଗାବି

ଐତିହାସିକଙ୍କ ମତରେ ଏହି ଉପଜାତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ସେ ଯୁଗର ରାଜନୀତି ଓ ସମାଜ ନୀତିରେ ଅତି ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ ।

ଉପରୋକ୍ତ କେଶପୁର ରାଜ୍ୟ ଆଜିର କେଶପୁର । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ କେଶପୁରର ରାଜଧାନୀ ଗୋପ କଟକ ଥିଲା । ଆଜିର ଗୋପକୁଦକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ତାହା ଯେ ଐତିହାସିକ ଉପାଦାନର ଆକାର, ସ୍ବତଃ ବାରିହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ଗୁପ୍ତେଶ୍ବର ଶିବଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ରହିଛି ।

ଅଶୋକଙ୍କ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୬୧)ରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାପ ବା ଆଜିର ଜଉଗଡ଼କୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ସମାପସ୍ଥ ଖଳିତକ ବା ଖପିଙ୍ଗଳ ପର୍ବତରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ଖୋଦିତ ହୋଇଛି । ନିକଟସ୍ଥ ସମାଗ୍ରାମ ସମାପର ସ୍ବାକ୍ଷର ବହନ କରୁଛି ।

ବୌଦ୍ଧ ସର୍ବାସ୍ତ୍ରବାଦୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଉପଗୁପ୍ତ ଚଣ୍ଡାଶୋକଙ୍କୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ କରିପାରିଥିଲେ । ଏହି ସର୍ବାସ୍ତ୍ରବାଦୀ ସଂପ୍ରଦାୟ କଳିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ସର୍ବାସ୍ତ୍ରବାଦୀ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଧୃତିକ କୁମାର ଓ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ କାଲ କଳିଙ୍ଗରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧନୀତି ଓ ଆଦର୍ଶରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କାଲଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପୋଷାଡ଼ କଳିଙ୍ଗରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ସର୍ବାସ୍ତ୍ରବାଦକୁ ବୃଦ୍ଧ କଲେ ।

ହୁଏନ୍ସାଂ (ଖ୍ରୀ: ୬୩୦-୬୪୫)ଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ କଳିଙ୍ଗରେ ୧୦ ଗୋଟି ବୌଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ୫୦୦ ମହାଯାନ ସ୍ଥବିର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ ।

ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ କେଶପୁର (ଆଧୁନିକ ଖଲିକୋଟ ଅଞ୍ଚଳ)ରେ କାଳ ନାମକ ଉପଜାତି ବାସ କରୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ସେହି ସଂପ୍ରଦାୟର ସର୍ବାଧିକାଂଶ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହି କାଳ ନାମରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଖଲିକୋଟ ନାମର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବପର । ଖଲିକୋଟ ସମୀପରେ କାଳମୂଳ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ରାଜଗୁରୁ ଖଲିତକ ପର୍ବତ ନାମରୁ ଖଲିକୋଟ ହୋଇଥିବା ବିଚାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜଉଗଡ଼ ଶିଳାଲିପିରେ ଉକ୍ତ ନାମ ବହୁ ଐତିହାସିକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଖପିଜ୍ଞଳ ପଠିତ ହୁଏ ।

ଖଲିକୋଟ ରାଜବଂଶର ଆଦ୍ୟ ଇତିହାସ ସଂପର୍କରେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ (ଚେନ୍ନାଇ)ର ପ୍ରବାଣ ସାମ୍ବାଦିକ ଏ. ଭାତିଭେଲୁ ୧୯୦୭ରେ ଖଲିକୋଟ ଆସି ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ସେ ଦେଇଥିବା ବିବରଣୀରେ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁଯାୟୀ, ଖଲିକୋଟର ପ୍ରଥମ ରାଜା ମାରୁଆ ହରି ଗୋପାଳ କାଶ୍ୟପସ ଗୋତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ କ୍ଷତ୍ରୀୟ ଥିଲେ । ସେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପୁତ୍ରହୀନ ଥାଇ ଶିବଙ୍କୁ ଆରାଧନା କଲେ । ଥରେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ବୃହଦାକାୟ ସର୍ପ ତାଙ୍କୁ ଗିଳିଦେବା ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା ସେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଉକ୍ତ ଅବସରରେ ତାଙ୍କୁ କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନାଗସ ଗୋତ୍ର ହେବାଲାଗି ସ୍ଵପ୍ନାଦେଶ ହେଲା ।

ଯେକୌଣସି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଚରିତ୍ର-ଅତିରଂଜନ । ତେବେ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ମଞ୍ଜରେ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଥିବା ମନେହୁଏ । ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ଇଷ୍ଟାନ୍ତ୍ର ବଂଶୀୟ କାଶ୍ୟପସ ଗୋତ୍ରୀୟ କ୍ଷତ୍ରୀୟ । ସେ ଗୋପ କଟକ ଆସିଥିବା ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ ସର୍ପ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିବା ବହୁ ଜନଶ୍ରୁତି ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ କଥିତ ହୁଏ । ଶିଶୁ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥ ମାତାଙ୍କ କୋଳରେ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ ସର୍ପ ନିଜ ଫଣାରେ ଆତ୍ମଆଳ କରିଥିବା ଏବଂ ସେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ସର୍ପକୁ ମୁତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିବା ଇତ୍ୟାଦି ଜୈନ ଜନଶ୍ରୁତି ରହିଛି ।

ସମ୍ଭବତଃ ପାର୍ଶ୍ଵନାଥଙ୍କ ବଂଶଜ ଗୋପ କଟକରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ । ସେ ଯାବତ୍ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରୀୟ ରାଜାଗଣ କେଶପୁରରେ ଶାସନ କଲେ । ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ଖଲିକୋଟର ରାଜପଦ ରାମଭୂୟାଁ ବା ରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ନାଗସ ଗୋତ୍ର ଯଦୁବଂଶୀ କ୍ଷତ୍ରୀୟ ଓ ସେ ଗଜପତି ବାହିନୀରେ ସେନାପତି ଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ପତନ ପରେ ସେନାପତି ଦନାଇ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ-ପ୍ରଥମ ଖୋରଧାର ଗଜପତି ହେଲେ । ସେ ଆଜିର ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ । ପୁରୀର ଯଦୁବଂଶ ନାଗସ୍ୟ ଗୋତ୍ରୀ କ୍ଷତ୍ରୀୟ । ଗଜବଂଶ ଆନ୍ଦ୍ରୋୟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଗୌତମସ୍ୟ ଗୋତ୍ରୀୟ ଥିଲେ ।

କେଶପୁର ଓ ସନ୍ନିକଟ ଅଞ୍ଚଳର ସମ୍ଭାର ଓ ସମୃଦ୍ଧି ବହୁକାଳ ଧରି ରହିଥିଲା । ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶୈଳୋଭବ ରାଜା ଧର୍ମରାଜାଙ୍କ ନିବିନା ତାମ୍ର ଶାସନ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ଶାସନ କେନ୍ଦ୍ର ଅଳତାଲଂଘ କୋଟ ବା ଆଲିଙ୍ଗ କୋଟରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଳତାଲଂଘ - କାଳ ସରଣୀରେ ଆଲିଙ୍ଗ ଓ ଲୋଙ୍ଗର ନାମରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ତ. ରାଜଗୁରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରନ୍ତି । ଲୋଙ୍ଗର ଆଧୁନିକ କେଶପୁରର ଅଂଶ ବିଶେଷ । ସେଠାରେ ଶୈଳୋଭବ ପୂଜିତ ଦେବାଧିଦେବ ସକଳେଶ୍ଵର ବିରାଜିତ ଅଛନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ (୧୪୩୫-୧୪୬୮) ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟର ଉପାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦେଖାଗଲା । କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଛତ୍ରଗଡ଼ଠାରେ ଶିବିର ସ୍ଥାପନ କରି ଖଲିକୋଟ ବିଦ୍ରୋହ ଶାନ୍ତ କଲେ । ସେ ଖେମୁଣ୍ଡି ଶାନ୍ତା କରି ମହେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟାର ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ କଲେ ।

ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଗଜପତିଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସହାୟତା କଲେ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ବାଲ୍ୟ କାଳର ନାମ ଥିଲା ମଙ୍ଗଳ ରାୟ । ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀ । ପାର୍ବତୀ ଦେବୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା ଥିଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଅବସରରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମଙ୍ଗଳ କୋଟ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରି ନିଜର ବିଶ୍ଵସ୍ତ ସେନାପତି ରାମଭୂୟାଁଙ୍କୁ ତାହା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମଙ୍ଗଳ କୋଟ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଖଲିକୋଟ ଜମିଦାରୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ଗଜପତି ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ ପରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବନାମ ମଙ୍ଗଳରାୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଲିଭିଯାଇ ନଥିଲା, ମୁସଲିମ୍ ଐତିହାସିକ ଫେରିଷ୍ଟା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ୧୪୭୦-୭୧ରେ ମଙ୍ଗଳ ରାୟ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ଥିଲେ ।

ଗଜପତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ (୧୪୬୮-୧୪୯୭) ଦକ୍ଷିଣର ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ରାଜା ସାଲୁ ନରସିଂହଙ୍କ ସହ ଦୁଇ ଦୁଇ ଥର କାଞ୍ଚ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଉତ୍କଳୀୟ ଉତ୍କର୍ଷତାକୁ ଶୀର୍ଷକୁ ଘେନି ଗଲେ । ତତ୍କାଳରେ ବାହମନୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳତର ହୋଇ ଉଠୁଥାଏ । ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣର ମୁସଲିମ୍ ବିପଦକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ପାଇଁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଦକ୍ଷିଣୋତ୍କଳ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ନିଜର ସେନାଧିନାୟକ ବା ବିଶ୍ଵସ୍ତ କ୍ଷତ୍ରୀୟମାନଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ । ତରଳା ଓ ପାଲୁରରେ ସୁର, ବୁଢ଼ାରସିଙ୍ଗି ଓ ସଙ୍ଗମ ଭାଲସାରେ ନିଶଙ୍କ, ଜଳନ୍ତରରେ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଛୋଟରାୟ, ବରଡ଼ାରେ ସାମନ୍ତରାୟ, ଆସିକା-ରାଉତରାୟ, ଗଞ୍ଜାମ-ମାନସିଂହ, ବିରିଲି-ମହାରଥା ଏବଂ ହୁମାରେ ସାମନ୍ତ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ ।

ଖଲିକୋଟ ରାଜ୍ୟକୁ ନିଜ ପରାକ୍ରମରେ ସଂଗଠିତ କରିଥିବା କ୍ଷତ୍ରୀୟ ସେନାପତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରମୁଖ ରାଜା ରୂପେ ସ୍ଵୀକାର

କଲେ । ଦକ୍ଷିଣୋତ୍କଳର ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯଥା- ଘୁମୁସର-ଭଞ୍ଜ, ଆଠଗଡ଼-ବଘେଲ, ଖୁଡ଼ିସିଙ୍ଗି-ନଳ, ଖେମୁଣ୍ଡୀ-ଗଙ୍ଗ, ଚିକିଟି-ସୋମକୁଳ ଓ ଚେକିଲି କଦମ୍ବ ବଂଶ ଶାସିତ ଥିଲା । ଏପରି ନିଖୁଣ ସଂଘର୍ଷ ପ୍ରତିରୋଧକ ବଳୟ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ହେତୁ ଦକ୍ଷିଣର ମୁସଲିମ୍ ଶକ୍ତି ଉତ୍କଳ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ଖଲିକୋଟ ନାମ ଆଠଗଡ଼ ନାଗରୀ ପର୍ବତ ଶିଖାଳିପିରେ ପ୍ରଥମେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ଶିଖାଳିପି ଖ୍ରୀ: ୧୫୯୦ରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ତେଲଙ୍ଗା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ-ପୁତ୍ର ନରସିଂହ ବାହୁ ବଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଧାଡ଼ି-

୨୧ - ଭାସ୍ବନୟତ ଖଲିକୋଟ ଦୁର୍ଗ ମଉଜଂ କତାଷ୍ଟ ଭୂମି

୨୨ - ପତିଃ, ଯୋଗୁହାତି ବିରାଲଂ ତ ଦୁର୍ଗେ ମଙ୍ଗଳ କୋଟ ଭୂତ୍

୨୩ - ଦୁର୍ଗରୁ (ତ୍ତ) ନିବୈରଞ୍ଚ ସଦା ତଳେ । ବିଜୟତେ କୁର୍ବନ୍

୨୪ - ସ ସାହାସରଃ ।

ଖ୍ରୀ: ୧୫୯୦ରେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ସୁଲତାନ ମହମଦ କୁତୁବଶାହଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ନରସିଂହ ବାହୁ ବଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ୮ ଅଙ୍କରେ ସେନାପତି ସାହା ସୁକୁରୁଲୀ ଉପରଲିଖିତ ଗଡ଼ମାନ ଜୟ କରି ନିଜ ନାମାନୁସାରେ ସାହାସର ଖୋଲାଇଲେ । ସାହସୁକୁରୁଲୀ ଖଲିକୋଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିବା ଧାଡ଼ି- ୨୧ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଚାନ୍ଦୁକ୍ୟ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ (୧୫୫୯-୧୫୬୮) ନିଧନ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଆଫଗାନମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ନବାବଙ୍କ ସେନାପତି ରୁପୁସ୍ ଖାଁ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଛତ୍ରଗଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଅରାଜକ ହେଲା ।

ଏପରି ଅକାଳରେ ପାତ୍ର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦକ୍ଷିଣର ବୀର ଗୋଟାମ ଦୁର୍ଗରେ ନିଜକୁ ଉତ୍କଳ ଗଜପତି ରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରି ଉତ୍ତରକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ବାରବାଟୀ ଆଫଗାନ ଅଧିକୃତ ହେତୁ ସେ କାଠଯୋଡ଼ିର ଦକ୍ଷିଣରେ ଖୋରଧା ବରୁଣେଇ ପାହାଡ଼ ତଳେ ଜଗନ୍ନାଥ କଟକ ନିର୍ମାଣ କଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଆକବରଙ୍କ ସେନାପତି ମାନସିଂହ ଆସିଲେ । ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରି ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ୧୨୯ କିଲା ରଖିଲେ । ଏହି କିଲାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଖଲିକୋଟ, ଘୁମୁସର, ଆଠଗଡ଼, ଚିକିଟି, ମହୁରୀ, ଶେରଗଡ଼, ଚେକିଲୀ ରହିଥିଲା । ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ଜମିଦାରୀ ୧୭୩୦ରେ ନିଜାମଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସିଲା ।

ପ୍ରଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ରଥ ସୋମଯାଜି ଗଙ୍ଗ ବଂଶାନୁତରୀତ ତମ୍ବୁ କାବ୍ୟରେ ଖଲିକୋଟର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି କାବ୍ୟ ୧୭୬୦-୬୫ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିର ବିବରଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ ସ୍ୱଧର୍ମ ପତ୍ନୀ ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ସହ ଗଡ଼ କୋକଳଠାରୁ ନୌକାରେ ଚିଲିକା ପାର ହୋଇ କେଶପୁରରେ ଅବତରଣ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ‘ନାନାବିଧ ବିଚିତ୍ର ବସ୍ତୁ ବିଲୋକନ ବିନୋଦେନ’ ବିକ୍ରମପୁର ଆସିଲେ । ସୋମଯାଜି ‘ଏକ୍ଷଖକୁ ଖଲିକୋଟ ନାମା ଜନପଦଃ’ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଖଲିକୋଟ ବିଷୟ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଖଲିକୋଟ ବିଷୟ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ଖଲିକୋଟରେ ୩୭ତମ ରାଜା ପୀତାମ୍ବର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ରାଜୁତି କରୁଥିଲେ । ସୋମଯାଜୀ ରାଜାଙ୍କ ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି ।

‘ପ୍ରେମ୍ନା ପାଳୟତି ପ୍ରଜାଃ ପିତୃସମଂ ପୀତାମ୍ବରଃ ପାର୍ଥବଃ ।’

ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିଂଧୁଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ ଓଡ଼ିଶା ସୁବାଦାର ଖାଁ-ଇ-ଦୁରାନ୍ (୧୭୬୦-୧୭୬୭) ଖଲିକୋଟ ରାଜା ଛୁତରାୟ (ଛୋଟରାୟ)ଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ଶାନ୍ତ କଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ଏବଂ ରାଜା ନିଜେ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରି ନିୟମିତ ରାଜସ୍ୱ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ, ଓଡ଼ିଶା ସୁବାଦାର ଓ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ନବାବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଗଞ୍ଜାମ ପାଇଁ ବିସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିଲା । ଖନି ଦଉରାଣୀଙ୍କ ଖଲିକୋଟ ଆକ୍ରମଣ ସମୟରେ ନଳୀନାଥ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଖଲିକୋଟରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଖଲିକୋଟର ଦାନ ଅମରାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ରହିଛି । ରାଜା ରାଜସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ରାଧା ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ବ୍ରତ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଛୋଟରାୟ କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ବ୍ରତ, ରାଜା ନଳୀନାଥ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଲାବଣ୍ୟନିଧି କାବ୍ୟ, ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ଆଠଗଡ଼ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା, ସୁପଣ୍ଡିତ କପିଳେଶ୍ୱର ଦାସ ଜୀବନଚିତ୍ର ଓ ପଣ୍ଡିତ ବାଲକୋଳି ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ ପ୍ରଭାବତି କାବ୍ୟ, ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡ ବିଭବକୁ ବିଶାରଦଙ୍କ ଅବଦାନ ଅସାମାନ୍ୟ ଓ ଅପୁରଣୀୟ ।

ଉତ୍କଳ ଏକୀକରଣ ପାଇଁ ଖଲିକୋଟର ନେତୃତ୍ୱ ଏବଂ ଅନନ୍ୟ କର୍ମଚିତ୍ରା ସାଧନା ରହିଥିଲା । ରାଜା ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଜନ୍ମଦାତା । ସେ ୧୯୦୨ରେ ରମ୍ଭା ସମ୍ମିଳନୀ ଆହ୍ୱାନ କରି ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଉପୋଦ୍ଘାତ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ସେହି ମହାନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସଫଳତାର ସହ ଅଗ୍ରଗାମୀ କରିପାରିଲେ । ପାରଳା ଓ ଖଲିକୋଟ ବ୍ୟତୀତ ଆଜିର ଓଡ଼ିଶା କେବଳ କଞ୍ଚନାରେ ହିଁ ରହିଥାଆନ୍ତା ।

ଉପରେ ଖଲିକୋଟର ପ୍ରଭାବୀପ୍ତ ଐତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ବୀରତ୍ୱ ଓ ଦେଶପ୍ରେମର ସଂକ୍ଷେପଣ ସାଧ୍ୟ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ବୀରଭୋଗ୍ୟା ଖଲିକୋଟର ସ୍ମରଣରେ ରାଧାନାଥ ଯଥାର୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ଖଲିକୋଟ ଯହିଁ ରେଟ ମଲ୍ଲମାନେ
ନିର୍ମଳା ନିର୍ଦ୍ଦର ନିରାମୃତ ପାନେ ।’

ଖଲିକୋଟ ଅତହିତ ସ୍ୱପ୍ନଭୂମି । ଏଠାର ବନଲତା ପୁଷ୍ପଭରଣ
ଭୂଷିତା, ନିର୍ଦ୍ଦରିଣୀ ସାବଳାଳା, ପୁର କେଦାର-ରତ୍ନଗର୍ଭା ।

‘ଅଟେ ସର୍ବ ଶୋଭା ସୀମନ୍ତର ଟୀକା
ପ୍ରକୃତିର ତାରୁ ଆଲେଖ୍ୟ ଶାଳୀକା ।’

ଚିଲିକାର ପଶ୍ଚିମ ତୀରରେ ବୃତ୍ତାକାର ବିଶାଳ ହରିତ୍
ପର୍ବତମାଳା । ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତାରୀ ଧାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର । କୁସୁମ କୁନ୍ତଳା ବନଭୂମି
ସଦା-ବସନ୍ତ-ସମୀରଣ-ତଞ୍ଚଳା ରହିଛି । ଅପୂର୍ବ ଆକର୍ଷଣରେ
ବିମୋହିତ କବିବର ରାଧାନାଥ ଲେଖୁଥିଲେ -

‘କରିଥିଲି ଆଶା କରିବି ଯାପନ
ତୋ ପଶ୍ଚିମ ତୀରେ ପଶ୍ଚିମ ଜୀବନ ।’

ଏବଂ ବିଧି ଯଶୋବତୀ ଖଲିକୋଟରେ ପାଦ ଦେଲେ ପ୍ରାଣ କନ୍ଦରରେ
ଜାଗରିତ ସମସ୍ତ ଅନୁମାନ ବ୍ୟର୍ଥ,

ଚିନ୍ତା ପରାସ୍ତ ଓ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉନ୍ନତ ହୋଇଉଠେ ।

ଚଉଦିଗରେ ଭାସି ଉଠେ କେବଳ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାର ରଙ୍ଗଭୂମି ଓ
ପବିତ୍ରତାର ଜନ୍ମଭୂମି, ସକଳ ଆଶଂସା ବିଜଡ଼ିତ ପ୍ରାଣ ଓ ମନରୁ ବହିଯାଏ
ଅଛେଦ୍ୟ ମମତାର ନିର୍ମଳ ଧାରା -

ନୀଳ ଲହରୀର ଅସରା ବୀଥରେ

ପ୍ରାଚୀନ କୀରତି ଗାଥା

ଥାପି ସନ୍ତତେ ଆଶାଭରା ମନେ

ସମୀର ନୁଆଁଏ ମଥା ।

ବାଣୀ ବାଣୀସୁର ଗାଏ ଅନିବାର

ମରୁ ବୁକେ ରତେ ଝର

ଅମର ବାଜେଣି ସୁଧା ତରଙ୍ଗିଣୀ

ଭରିଦିଏ ପ୍ରାଣପୁର ।

ପୁଣ୍ୟ ଖଲିକୋଟ ପଦେ

ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଦୀପରେ ସେନେହ ଆଦରେ

କୋଟି ନିରାଜନା ବନ୍ଦେ ।

ଗବେଷକ

ବାଣୀବିହାର, ଆସିକା

‘ବୟନିକା’ର ପ୍ରଥମ ସୂତାବ୍ୟାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ

ରାଜ୍ୟରେ ବୁଣାକାରମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନତ ମାନର ସୂତା ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟରେ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ସରକାର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦକ୍ଷେପ
ନେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ବୟନ ଭବନ ପରିସରରେ ବୟନିକା ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଥମ ସୂତାବ୍ୟାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶା ପଞ୍ଚ ପର୍
ତେଭଲପମେଣ୍ଟ ଇନିସିଏଟିଭ୍ (ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରକଳ୍ପ)ର ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ‘ବୟନିକା’ ଜାତୀୟ ହସ୍ତତନ୍ତ ଉନ୍ନୟନ ନିଗମ ମାଧ୍ୟମରେ ରେଶମ
ସୂତା ସଂଗ୍ରହ କରି ବୁଣାକାରମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇଦେବ । ଏହି ସୂତାବ୍ୟାଙ୍କକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ହସ୍ତତନ୍ତ ଓ ବୟନ ଶିଳ୍ପ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗୋଲକ
ବିହାରୀ ନାୟକ କହିଲେ ଯେ ବୟନିକା ବା ରାଜ୍ୟ ଶୀର୍ଷ ସମବାୟ ସମିତିକୁ ପୁନର୍ଗଠନ ଓ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ବୁଣାକାରମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା
ନିମନ୍ତେ ସରକାର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ଜାରି ରଖୁଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ତରୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅଂଗୀକାରବଦ୍ଧତା ପୋଷଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା
ଉଚିତ ।

ବିଭାଗୀୟ ଶାସନ ସଚିବ ଶ୍ରୀମତୀ ଅନୀତା ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ କହିଲେ ଯେ, ବୟନିକା ବାର୍ଷିକ ୧୦୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ହସ୍ତତନ୍ତ
ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବାବେଳେ ୬୦ କୋଟି ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ରେଶମ ସୂତା ବାହାର ରାଜ୍ୟରୁ ଆମଦାନୀ କରାଯାଇଥାଏ । ଆମ ରାଜ୍ୟର
ଜଳବାୟୁ ରେଶମ ଚାଷ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ସୂତାର ଏହି ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ବୁଣାକାରମାନେ ବାହାର ରାଜ୍ୟ
ତଥା ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଘରୋଇ ସୂତା କମ୍ପାନୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଦାମ୍ ଦେଇ
ବୁଣାକାରମାନେ ସୂତା କିଣିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବୁଣାକାରମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପାଇଁ ସରକାର ଏଭଳି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛନ୍ତି ।
ଏହାବ୍ୟତୀତ ଆଉ ୨୩ ଗୋଟି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ସୂତାବ୍ୟାଙ୍କ ଖୁବ୍‌ଶୀଘ୍ର ଖୋଲାଯିବ ବୋଲି ଶ୍ରୀମତୀ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।
ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୧୧ଟି କ୍ଷେତ୍ର ଭିଲୋଇରେ ସୂତାବ୍ୟାଙ୍କ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ମଞ୍ଜୁରୀ ମିଳିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା - କଟକ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ବାଲେଶ୍ୱର,
ବ୍ରହ୍ମପୁର, ପଦ୍ମନାଭପୁର (ଗଞ୍ଜାମ), ବରଗଡ଼, ବୈଦ୍ୟନାଥ, ନୟାଗଡ଼ ଓ ନୂଆପାଟଣାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବୁଣାକାର ସମବାୟ ସମିତିଗୁଡ଼ିକରେ
ଏହି ବ୍ୟାଙ୍କ ଖୋଲିବ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ଏହି ଅବସରରେ କହିଥିଲେ ଯେ ଆସନ୍ତା ଅକ୍ଟୋବର ଓ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ‘ବୟନିକା’ର ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ କାର୍ଯ୍ୟ
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୟନିକାର ପରିଚାଳନା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ତାଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ବିଭିନ୍ନ ବୁଣାକାର ସମବାୟ ସମିତିର ବୁଣାକାର, ମାଷ୍ଟର ବୁଣାକାର, ବ୍ୟବସାୟୀ, ଜାତୀୟ ହସ୍ତତନ୍ତ ନିଗମର ପ୍ରତିନିଧି, ଭାରତ
ସରକାରଙ୍କ ଟେକ୍ସଟାଇଲ କମିଟିର ପ୍ରତିନିଧି ଓ ବିଭାଗୀୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ।

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି

ନିକୂଞ୍ଜ ବିହାରୀ ସାହୁ

ମନ୍ଦିର ମାଳିନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଅନେକ ପାଷାଣ କୃତି ମଧ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଅନ୍ୟତମ । ସଦୃଶ୍ୟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବକ୍ରତୋରଣ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଆରାଧ୍ୟ ଶିବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଦୈନିକ ଅନେକ ଭକ୍ତ ଆସନ୍ତି ଏଠାକୁ । ଭକ୍ତମାନେ ଭୋଗରାଗ କରି ଠାକୁରଙ୍କୁ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇ ପେରିଯା'ନ୍ତି ନିଜର କର୍ମମୟ ଜୀବନକୁ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଥିବା ଏକ ବିରଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୃତି ପ୍ରତି କେହି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିନଥା'ନ୍ତି । ପଥର ଗଦାଟିଏ ବୋଲି ଭାବି ବାଟ ଭାଙ୍ଗି ଚାଲିଯା'ନ୍ତି । ତାହା ହେଉଛି ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି ଯାହା ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଛି । ମନ୍ଦିର ମୁଖ୍ୟ ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ବାମପଟେ ଘାସ ପଡ଼ିଆର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ସାମାନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଆଡୁଆଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏହି ଘଡ଼ିଟି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଡ଼ିର ଇତିବୃତ୍ତ

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଲୋକେ କେବଳ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅବସ୍ଥାନକୁ ଭିତ୍ତିକରି ସମୟ ନିରୂପଣ କରୁଥିଲେ । ଏହା ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ କଷ୍ଟସାପେକ୍ଷ ଥିଲା । ତେଣୁ ଅଧିକ ନିର୍ଭୁଲ ଓ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଉପାୟରେ ସମୟ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଛାୟାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଲା । ଏଥିରୁ ଜନ୍ମିଲା ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି । ଇତିହାସର ବିବରଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମିଶର ଦେଶର ଲୋକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

କୌଣସି ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିରେ ଅଂଶୀକୃତ ଏକ 'ଫଳକ' ଉପରେ ଗୋଟିଏ 'ଦଣ୍ଡ' ଛାୟାପାତ କରିଥାଏ । ଦଣ୍ଡଟିକୁ ସର୍ବଦା ପୃଥ୍ବୀର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ମୁହଁ କରି ଭୂତଳରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଅକ୍ଷାଂଶ ପରିମିତ କୋଣରେ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖାଯାଏ । ଫଳରେ ଏହା ପୃଥ୍ବୀର ଅକ୍ଷ ସହିତ ସମାନ୍ତର ହୋଇଯାଏ ଓ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୈନିକ ଗତି ଏହି ଦଣ୍ଡକୁ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲାବେଳେ ଦଣ୍ଡର ଛାୟା ଫଳକ ଉପରେ ଉତ୍ତର 'ଦୈର୍ଘ୍ୟ' ଓ 'ଦିଗ'ରେ କ୍ରମାଗତ ବଦଳୁଥାଏ । ଫଳକର ଅଂଶୀକୃତ ଉପରେ ଛାୟାର ଅବସ୍ଥାନରୁ ହିଁ ସମୟ ଜାଣିହୁଏ ।

ଏବେକାର କଳ ଘଡ଼ିସବୁ 'ଭାରତୀୟ ମାନକ ସମୟ' ସୂଚନା କରୁଥିଲାବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା 'ସ୍ଥାନୀୟ ସମୟ' ପ୍ରଦାନ କରିଥା'ନ୍ତି । ଫଳକର ଅବସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶ୍ୱବତ୍ସରୀୟ, ଭୂସମତଳୀୟ ଓ ଭୂଲମ୍ବୀୟ - ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିର ଗଠନ

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିଟି ଏକ ଭୂସମତଳୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି । ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ପ୍ରାୟ ୭ ଫୁଟ ବ୍ୟାସର ଗୋଟିଏ ସ୍ତମ୍ଭାକୃତି ଆଧାରର ଉପରିଭାଗ ଏହାର ଫଳକ ଏବଂ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ ଏହାର ଦଣ୍ଡ ଅଟେ । ତ୍ରିଭୁଜାକୃତି ଦଣ୍ଡଟି ଫଳକର କେନ୍ଦ୍ର ପାଖରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ପରିଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଛି । ଫଳକରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ନିରୂପଣ ନିମନ୍ତେ ଅଂଶୀକୃତ କରାଯାଇଛି । ଦଣ୍ଡଟିର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଅବସ୍ଥାନ ହେତୁ ଛାୟା ଫଳକର କେବଳ ଉତ୍ତର ବୃତ୍ତାର୍ଦ୍ଧରେ ପଡ଼େ ଏବଂ କେବଳ ସେହି ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ହିଁ ଅଂଶୀକୃତ କରାଯାଇଛି । ଫଳକର ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କୌଣସି ଅଂଶୀକୃତ କରାଯାଇନାହିଁ । ଫଳକର ଅଂଶୀକୃତରେ ପ୍ରତି ଘଡ଼ିର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଚାରୋଟି ବିଭାଗରେ ଓ ପ୍ରତି ବିଭାଗକୁ ପୁଣି ଆଉ ତିନୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ଘଡ଼ିଟି ଅତି କମ୍ରେ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ରେ ସମୟ ବ୍ୟବଧାନକୁ ସୂଚନା କରିପାରେ ।

ସମୟ କାଳ

ଆମ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ିରେ ନିର୍ମାଣକାଳ ଓ ନିର୍ମାତାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲାବେଳେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଘଡ଼ିରେ କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସୂଚନା ନାହିଁ । ସ୍ଥାନୀୟ ପୂଜାରୀଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଘଡ଼ିଟି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣକାଳର ସମସାମୟିକ । ଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗଙ୍କ ତଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାଣକାଳ ପ୍ରାୟ ନବମ କିମ୍ବା ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ । ପୂଜାରୀମାନଙ୍କ କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ, ଘଡ଼ିଟି ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ତଳର ବୋଲି ଧରି ନେବାକୁ

ପଡ଼ିବ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଯଥା- କଟକ, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଓ କୋଣାର୍କର ଘଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଯଥାକ୍ରମେ- ୧୯୦୨, ୧୯୦୫ ଓ ୧୯୦୬ ମସିହାରେ ନିର୍ମାଣ ହୋଇଥିଲାବେଳେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଓ ବଡ଼ମ୍ବା ଘଡ଼ିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିର୍ମାଣକାଳ ଜଣାନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ରିଟିଶ ଅମଳରେ ତିଆରି ହୋଇଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ, ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ତଳର ଘଡ଼ିଟି ଆମ ରାଜ୍ୟର ଘଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବପୁରାତନ କୀର୍ତ୍ତି ହେବାର ଗୌରବ ଅର୍ଜନ କରନ୍ତା । ମାତ୍ର ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେତେକ ତଥ୍ୟ ପୂଜାରୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଭିକୁ ଖଣ୍ଡନ କରେ ।

ପ୍ରଥମତଃ, ଫଳକର ସମୟ ସୂଚକ ଅଂଶାଙ୍କନରେ ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ଏକକ ଯଥା- ପ୍ରହର, ଦଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହାର କରାନଯାଇ ଘଣ୍ଟା, ମିନିଟ୍ ଆଦି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସମୟ ରେଖାଗୁଡ଼ିକୁ ରୋମାନ୍ ଅକ୍ସର ଯଥା- I, II, III, IV, V ଇତ୍ୟାଦିରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଛି । ତୃତୀୟତଃ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଓ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର

ଘଡ଼ି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଗଠନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ତେଣୁ ଉଭୟଙ୍କ ନିର୍ମାଣକାଳ ଏକା ଏବଂ ବ୍ରିଟିଶ ଅମଳର ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଶେଷରେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ଘଡ଼ିଟି ମନ୍ଦିରର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାହାରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଏକ ଆଧାରକ୍ଷେତ୍ର ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣକାଳ ସହିତ ଏହାର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

ଉପଯୁକ୍ତ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲେ ଏହି ବିରଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ କୃତିତ୍ୱକୁ ଧ୍ୱଂସମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରାଯାଇପାରନ୍ତା ।

ଅଧିକ ପଠନ : ଓଡ଼ିଶାର ସୂର୍ଯ୍ୟଘଡ଼ି - ନିକୁଞ୍ଜ ବିହାରୀ ସାହୁ, ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଜୁଲାଇ-୧୯୯୮ ।

ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଜ୍ଞାନ କେନ୍ଦ୍ର
ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ମାର୍ଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଦେବୀ ବନ୍ଦନା

ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପ୍ରଧାନ

ଶରତେ ସରସ କରି ଧରାପୃଷ୍ଠ ଆମ
ସରଗ ପଡ଼ଇ ଖସି ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭୁବନ ।
ଅମୃତ ବରଷି ଯାଏ ଆଗମନେ ତବ
ମାଗୋ ତୁମେ ଦୟାମୟୀ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତୀକ ।
ଦୁର୍ଗତି ନାଶନ ବାନା ଉଦ୍ଧୁ ଫରଫର
ପାପୀର ହୃଦୟ ହେଉ ଭୟେ ଥରହର ।
କେଉଁ ଯୁଗେ ବଧ କଲ ମହିଷ ଅସୁର
ସେ କାଳରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ସେ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।
ଏବେ କିନ୍ତୁ ଧରାପୃଷ୍ଠେ ଅସଂଖ୍ୟ ମହିଷା
ଉପଦ୍ରବେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ଆଶା ଓ ଭରସା ।
ଧୂଳିସାତ ହୋଇଯାଏ ଧରମ ପାତେରୀ
ଦୟା, କ୍ଷମା, ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ସଭିଏଁ ପାଶୋରି ।
ମହାକାଳ ଫଳପରି ଆଜିର ମାନବ
କୁସ୍ଥିତ ଅନ୍ତରେ ଖାଲି ନିଷ୍ଠୁର ସ୍ୱଭାବ ।
ସୁଯୋଗ କରିଣ ସୃଷ୍ଟି ପୁଣି ଦାନବର ଲୀଳା
ସାଧୁ ବାକ୍ୟେ ସମାଜକୁ କରନ୍ତି ଘାଇଲା ।

ଆଗୋ ମାତେ ଏସବୁତ ଦେଖୁଅଛୁ ତୁହି
କାନରେ ପଡୁନି ଆର୍ତ୍ତ ଡାକ ଗ୍ରାହି ଗ୍ରାହି ।
ମୋ' ପ୍ରଣତି ଘେନ ମାତା ଆହେ ଦଶଭୁଜା
ବିଜେ କର ଧରଣୀକୁ ମାଗୋ ବିରଜା ।
ଧରଣୀର ବନ୍ଧୁ କୁହୁ ବିଭେଦ ପ୍ରାଚୀର
ଭୋଗ ଛାଡ଼ି ତ୍ୟାଗ ଧର୍ମ ହେଉ ସର୍ବଜ୍ଞଙ୍କର ।
ଦେବଙ୍କୁ ସହାୟ ହେଲ ମାରିଲ ମହିଷା
ରାବଣ ମରଣେ ହେଲ ରାମଙ୍କୁ ଭରସା ।
ଆଜି କୋଟି ଜନତାର ରକ୍ଷା ଲାଗି ମାତ
ବଢ଼ାଇବ ନିଷ୍ଠେ ତୁମ ଶହସ୍ରର ହାତ ।
ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ ମୋର ଏତିକି ଦଇନି
ସମସ୍ତେ ରୁହନ୍ତୁ ସୁଖେ ଭ୍ରାତୃଭାବ ଘେନି ।

ଅନୁଶାସନ ସଚିବ
ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଏକତା ଓ ମୈତ୍ରୀର ପର୍ବ ନୂଆଖାଇ

ଗଣେଶ ରାମ ନାହାକ

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପର୍ବପର୍ବାଣି ପରମ୍ପରାଗତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯାହା ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତିର ଆକାଂକ୍ଷା, ଶାଳୀନତାବୋଧ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆହରଣପ୍ରୀତି, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ସମତା ଓ ଆନନ୍ଦର ଝରଣା ଝରିଯାଏ । ପ୍ରକୃତି ଏହାର ପଟଭୂମି । ନଈ, ନାଳ, ପର୍ବତ, ଶ୍ୟାମ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର, ମେଘମେଦୁର ଆକାଶ, ବର୍ଷଣ ଧାରା, କିମ୍ବିତ୍ତିଆ ଅନ୍ଧାର ରଜନୀ, ନିଦାଘର ନିଷ୍ଠୁରତା, ଧୂ ଧୂ ନିର୍ଜନ ବେଳା, ଶୀତର ଶାନ୍ତ କୁହେଲି, ବସନ୍ତର ଫଳପୁଷ୍ପଭରା କାନନ, ଦୈନନ୍ଦୀୟ ସୁଖସ୍ବର୍ଗ, କାକର ଭିଜା ସ୍ବିଗ୍ବଧ ପ୍ରଭାତର ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୋକ ପ୍ରକୃତିର ଯେ ସାମାଜିକ ତଥା ଧର୍ମୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ଅନାଦି କାଳରୁ ପାଳିତ ହୋଇ ଆସୁଛି, ଏହା ବିଚାର କଲେ ଆଦି ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିରେ ଆପେ ଆପେ ମୁଣ୍ଡ ନଇଁଯାଏ ।

ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳିତ ହୁଏ, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ନୂଆଖାଇ ବା ନବାନ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ପର୍ବର ସ୍ବାଦ ସୃଷ୍ଟି ଶୀଳତାରେ ଅନନ୍ୟ ଓ ଆବେଗ ଉଲ୍ଲାସିତ । ଏହା ପ୍ରୀତି, ମୈତ୍ରୀ, ବନ୍ଧନ ଓ ସଦ୍ଭାବନାର ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପର୍ବ । ଏହି ପର୍ବର ନାଁ ଧରିଲେ ମନରେ ଆସେ ଏକ ସରସ ସୁନ୍ଦର ଭାବାବେଗ । ନିରନ୍ତର ଜୀବନ ଜଞ୍ଜାଳରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥିବା ମଣିଷ ହୃଦୟରେ ବହୁ ଆଶା, ବହୁ ବିଶ୍ବାସ, ବହୁ ସମ୍ଭାବନା ନେଇ ବର୍ଷକରେ ଥରେ ଆସେ ତା'ର ପ୍ରିୟ ଆଉ ଘନିଷ୍ଠ ନୂଆଖାଇ ପର୍ବ । ଯଦିଓ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ପର୍ବ ପାଳିତ ହୁଏ ତଥାପି ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଏହି ପର୍ବର ଗୁରୁତ୍ବ ବିଶେଷ ଭାବେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଏ ।

ସମସ୍ତର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ଧରାପୃଷ୍ଠକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସେ ଭାଦ୍ରବ ମାସ । ଏହି ମାସରେ ଶ୍ରାବଣ ମାସ ପରି ରିମ୍‌ଝିମ୍ ବର୍ଷାର ସ୍ବର ନଥାଏ । କେବେ କିମିତି ଅସରାଏ ଅସରାଏ ବର୍ଷା ଆସି ତନ୍ତୁ ମନକୁ ଉଲ୍ଲାସିତ କରାଏ । ସବୁଜ ଶସ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ଲାବଣ୍ୟ ବିଭାରେ ଧରଣୀ ସୁଶୋଭିତ ହୋଇଉଠେ । କାଶତଣ୍ଡୀ ପୁଷ୍ପର ସମ୍ବାର ଘେନି ଧରିତ୍ରୀ ହସିଉଠେ । ସବୁଜ ଭରା ଧାନ ବିଲ ଦେଖି ତାମ୍ରୀ ଆନନ୍ଦରେ ଏକାନ୍ତ ବିଭୋର ହୋଇଉଠେ । ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ହୃଦୟରେ ତା'ର ଭରିଯାଏ କୃତଜ୍ଞତା । ଆଗାମୀ ଦିନ ସବୁ ତା'ର ହସି ଉଠିବ ସୁନାର ଫସଲରେ । ମଥା ତା'ର ନଇଁଯାଏ । ହୃଦୟ ତାର ବିଗଳିତ ହୋଇଉଠେ । କେବେ

ଆସିବ ... ନୂଆଖାଇ । ଯେଉଁଦିନ କି ସେ ଅର୍ପଣ କରିବ ତାହାର ଉତ୍ସାହିତ ପ୍ରଥମ ଜିନିଷ ନବାନ ।

ବେଦରେ ନବଶସ୍ୟକୁ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି ।

ଯଜ୍ଞ ଶିଷ୍ଟା ସିନୋ ସନ୍ତୋ ମୁଖତେ ସର୍ବ କିଲ୍ଲକ୍ଷେଃ ।

ଗୀତା ମତରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ନବଶସ୍ୟ ସମର୍ପଣ କଲେ, ଜୀବନ ଅମୃତମୟ ହୁଏ । ତେଣୁ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଶସ୍ୟକୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରାଯାଏ ।

ଆସିଯାଏ ବହୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ବହୁ ଅଭିଳାଷିତ ନବାନ ପର୍ବ ଭାଦ୍ରବ ମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ । ଏହି ଦିନ ମନରେ କେତେ ଆନନ୍ଦ, କେତେ ଉଲ୍ଲାସ ଆଉ କେତେ ଉସାହ । ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ଅର୍ଘ୍ୟ ବାଡ଼େ । ଏହି କୃତଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନ ହିଁ ଏହି ମହାନ୍ ଗଣପର୍ବର ଆୟୋଜନ ।

ଏହା ଏକ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ପର୍ବ । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ତଥା ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାରେ ନବାନ ପର୍ବ ପାଳିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ସମ୍ବଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗୀର, କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ବୌଦ୍ଧ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ଅଧିକ କ୍ଷଷ୍ଟ ଓ ବ୍ୟାପକ । ଏହି ପର୍ବର ମହତ୍ତ୍ବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶା ସଂଲଗ୍ନ ଛତିଶଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ବନ୍ତର, ସରାଇପାଲି, ବଇଶନା, ପିଥୋଡ଼ା, ପୁଲଝର, ରାୟଗଡ଼ା ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମହାସମାରୋହରେ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି ।

ଅନ ହେଉଛି ଭଗବାନଙ୍କ ଅନ୍ୟ ରୂପ ଏବଂ ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି । ଅନ ହିଁ ଆତ୍ମାର ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଆନନ୍ଦର ଉତ୍ସ । ସେଥିପାଇଁ କବି ଗଙ୍ଗାଧର କହିଛନ୍ତି -

ଅନ ଘେନି ରହିଛି ଅଶ୍ବକ ସଂସାର

ଅନ ବିନା ଜଗତେ ଉଠେ ହାହାକାର

ଅନ ଘେନି ପୃଥିବୀ ସରଗ ସମାନ

ଅନ ବିନା ପୃଥିବୀ ସତେ ତ ହୁଅନ୍ତା ଶମଶାନ ହେ ।

ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନର ଜୟ ଜୟକାର ଗାନ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ପାଳିତ ହେଉଛି ନବୀନ ପର୍ବ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ରହିଛି ଆନନ୍ଦର ଉଲ୍ଲାସ । ଦିଆନିଆ ଭାବର ବିପ୍ଳବ ହୃଦୟବତ୍ତା । ମନ ସହିତ ମନର, ହୃଦୟ ସହିତ ହୃଦୟର ମିଳନ ହୋଇ ଉଠିବ ଏକ ସୁନ୍ଦର ମାନବୀୟ ରୀତିରେ । ହସ ହସ ମୁଖରେ ସମସ୍ତେ ଗାଇ ଉଠିବେ ଆଗାମୀ ଦିବସଗୁଡ଼ିକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମ୍ଭାବନାକୁ ନେଇ ।

କିଛି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ନବୀନ ପର୍ବ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିନରେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଇଷ୍ଟ ଦେବାଦେବୀ ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ରାଜା, ଜମିଦାର କିମ୍ବା ଗୌଡ଼ିଆଙ୍କ ନାମରେ ପାଣ୍ଡି ଦେଖି ଲଗ୍ନ ସୁଧାଯାଇ ଦିନ ଓ ବେଳା ସ୍ଥିର କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏବେ ୧୯୯୨ ମସିହାରୁ ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାଦ୍ରବ ମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ସାମୂହିକ ଭାବରେ ନୂଆଖାଇ ପାଳନ କରାଯାଉଛି ।

ନବୀନ ପର୍ବର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପର୍ବ ଚାଲେ । ଗ୍ରାମର ଝାଙ୍କର କିଛି ଦିନ ଆଗରୁ ଦିନ ବେଳା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଡାକି ସୂଚାଇ ଦିଏ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗାଁ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠେ । ଅନାଗତ ଭବିତବ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଚାଲେ ଏକ ଅନୁଭୂତ ଆବେଗର ସହିତ । ଗୃହର ଗୃହିଣୀ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପାପୋଛା କରେ । ଲୁଗାପଟା ସଫା କରେ । କୁଟୁମ୍ବର ଯିଏ ଯେଉଁଠି ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପର୍ବ ପାଳନ ସକାଶେ ନିଜ ଗ୍ରାମ ଓ ପରିବାରକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ନିଜର ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ଆଗମନ ଅପେକ୍ଷାରେ ଆଆନ୍ତି ପରିବାରର ଅନ୍ୟ ସଦସ୍ୟମାନେ ।

ଯେଉଁଠି ପରିବାର ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ବାସ କରୁଥାଆନ୍ତି ସେଇଠି ନୂଆଖାଇର ଆୟୋଜନ ହୁଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଚଳୁଥିବା ଭାଇମାନେ ଏଇ ଦିନ ଏକାଠି ମିଶି ନବୀନ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଭାଇ ଭାଇ କିମ୍ବା କକା ପୁତୁରା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ କିମ୍ବା ମତାନ୍ତର ମନାନ୍ତର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସମସ୍ତେ ଏକ ମନ ଏକ ହୃଦୟରେ ଏହି ପର୍ବ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବର ସମସ୍ତ ବାଦ ବିବାଦକୁ ଭୁଲି ଯାଇ ଏକାଠି ମିଳିମିଶି ନୂଆ ଖାଇ ଥାଆନ୍ତି ।

କିଛି ଦିନ ଆଗରୁ ନବୀନ ପାଇଁ ଜିନିଷପତ୍ର କିଣାକିଣି କରି ରଖିଥାଆନ୍ତି । ନବୀନ ପୂର୍ବଦିନ ମିତା ମାରସାଜକୁ ଅଡ଼ିଆ ଦିଆଯାଏ । ଅଡ଼ିଆରେ ଦିଆଯାଏ ଗୋଟିଏ ଓଳି ଚଳିବା ପରି ଚାଉଳ, ମୁଗ, ଗୁଡ଼ ଓ କିଛି ପନିପରିବା । ଯେଉଁଠି ମିଶି ସମସ୍ତେ ନୂଆ ଖାଆନ୍ତି ସେଇଠିକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଇମାନେ ସୌଜନ୍ୟତା ସ୍ୱରୂପ କିଛି ଚାଉଳ, ମୁଗ, ପନିପରିବା ଆଦି ଧରି କରି ଯାଆନ୍ତି । ଗାଁର ସାହୁକାର ନବୀନ ପୂର୍ବଦିନ ତାର ଆଶ୍ରିତ ଗୁଡ଼ି-ହଳିଆ ଘରକୁ ଚାଉଳ, ମୁଗ, ପନିପରିବା ଆଦି ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ସମସ୍ତେ ମୈତ୍ରୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ସଂପର୍କକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତି ।

ନୂଆଖାଇ ଦିନ ପୂର୍ବ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କିମ୍ବା ନୂଆଖାଇ ଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଗାଁର ଝାଙ୍କର ପ୍ରତି ଘରକୁ ଘର ନୂଆ ପାଟିଲା ଧାନ ବାଣ୍ଟେ । ପୂର୍ବରୁ କୁରେ ପତ୍ରର ଖଲି, ଦନା ଯୋଗାଡ଼ କରି ରଖିଥାଆନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକେ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରରେ ନୂଆ ଖାଆନ୍ତି । ନବୀନ ଦିନ

ବଡ଼ି ଭୋରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ସ୍ନାନ ଚର୍ଯ୍ୟଣ ସମାପନ କରି ଘରଦ୍ୱାର ଧୁଆ ପୋଛା କରି ରୋଷେଇ କରନ୍ତି । ନୂଆ ମାଟିହାଣ୍ଡିରେ ଅନ୍ନ ରାନ୍ଧନ୍ତି । ଏବେ ଅବଶ୍ୟ ଆଳୁମିନିୟମ୍ ତିଆରି ପାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ଘରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଘରର ମୂରବୀ ପୁରୁଷମାନେ ସକାଳେ ନିଜ ନିଜ ବିଲକୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ଯା'ନ୍ତି । ଏହାକୁ ଗୁରସରୁକା କୁହାଯାଏ । ନିଜ କ୍ଷେତରେ ପୂଜା କରି କ୍ଷୀର ଜାଳି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଗଛରେ ରାଖି ବାନ୍ଧି ଭଲ ଫସଲ ହେବା ପାଇଁ ମନାସି ଘରକୁ ଆସନ୍ତି । ଏହା ପରେ ନୂଆ କୁଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ନୂଆ କୁଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଗାଁର ଝାଙ୍କର ଦେଇଥିବା ନୂଆ ପାଟିଲା ଧାନ ଓ କିଛି ପୁରୁଣା ଧାନ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ମାଟିହାଣ୍ଡିରେ ଭଜା ହୁଏ । ଏହି ଭଜା ଧାନକୁ ଶିଳ କିମ୍ବା ହେମଦଣ୍ଡାରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ । ସେହି ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ଏକପାତ୍ରରେ ରଖି କିଛି କ୍ଷୀର, ଗୁଡ଼ ଓ ଘିଅ ମିଶାଇ ପରିବାରରେ ଯେତେ ଲୋକଥିବେ ତାକୁ ସେତିକି ଗୋଳା କରାଯାଏ । ସେହି ଗୋଳାକୁ ଏକ କୁରେ ପତ୍ରର ଦନାରେ ରଖାଯାଏ । ତା'ପରେ ମା' ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ନୂଆଁକୁଣା, କ୍ଷୀରୀ, ପିଠା ଓ ରାଖୀ ଦେଇ ପୂଜା କରାହୁଏ । ମା' ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପୂଜା ପରେ ଗାଈଗୁହାଳ, ପୋଥି, ହାଣ୍ଡିଶାଳ, ତୁଳସୀ ଚଉରା ଆଦିକୁ ନୂଆଁକୁଣା ଦେଇ ରାଖି ବାନ୍ଧି ପୂଜା କରାଯାଏ । ପୂଜା ପାଠ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ନୂଆ ଖାଇବା ପାଇଁ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ମୁହଁ କରି ଏକାଠି ବସନ୍ତି । ଘରର ମୂରବୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି ନୂଆଁକୁଣାର ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଗୋଳା ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ସମସ୍ତେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଆନ୍ତି । ଖାଇ ସାରିଲାପରେ ଛୋଟମାନେ ବଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଓଳଟି ଓ ଜୁହାର କରନ୍ତି । ଇତିପୂର୍ବରୁ ଝାଙ୍କର ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ନୂଆଁ ଲଗାଇ ସାରିଥାଏ ।

ତା'ପରେ ଭୋଜନ ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଛଅ ତିଅଣ ନଭଜା ସଙ୍ଗେ ଖିରି ପିଠା ହୋଇଥାଏ । ସମସ୍ତେ ଭୂରି ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ଏହାପରେ ଗାଁର ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖକୁ ଭେଟ-ଘାଟ ବା ଜୁହାର ଭେଟ ହେବା ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି । ଜୁହାର ଭେଟ ହେଲାବେଳେ ଲୋକମାନେ କୁହାକୁହି ହୁଅନ୍ତି - ଆଜି ନୂଆ ବରଷ, ନୂଆ ଜନମ । ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ଏ ବରଷ ଭଲେ ଭଲେ ଯାଉ । ପୁଣି ଜିଇଁ ଜାଗିଥିଲେ ବରଷେ ପରେ ଜୁହାର ଭେଟ ।

ଉପରଓଳି ଘରେ ଘରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସୁମିଷ୍ଟ ପିଠା ହୁଏ । ମନ ଭରି ପିଠାପଣା ଖାଇ ଲୋକେ ନାଚ କୀର୍ତ୍ତନରେ ମାତନ୍ତି । ଗାଁ ଉତ୍ସବ ମୁଖର ହୋଇଉଠେ । ଭଜନ କୀର୍ତ୍ତନର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ବହୁ ସମୟ ଧରି ପ୍ରାଣକୁ ଆମୋଦିତ କରେ । ଏ ଦିନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଶାନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ଲୀଳାୟିତ ଜଗତକାନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଅନିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଆନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ କରିଦିଏ ।

ବାସ୍ତବରେ ନୂଆଖାଇ ପର୍ବ, ନୂଆ ଉନ୍ନାଦନା, ନୂଆ ଆଶା, ନୂଆ ସମ୍ଭାବନା ନେଇ ଆସିଥାଏ । ଏହି ପର୍ବ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆଶି ଦିଏ ଶାନ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ମୈତ୍ରୀ, ସଂହତି ଓ ସଦ୍‌ଭାବନା । ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାରେ ନୂଆଖାଇ ବା ନବୀନ ପର୍ବ ଏକ ଉଚ୍ଚ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ପର୍ବ ସମଗ୍ର ଜାତି ଓ ସମାଜକୁ ଅଧିକ ବଳିଷ୍ଠ, ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଓ ଅଧିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମନ୍ୱିତ କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରିଛି ।

ଦାନାପାଲି

ବୁଢ଼ାରଜା, ସମ୍ବଲପୁର-୭୬୮୦୦୪

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର କଳାକୃତି - ଏକ ବିହଙ୍ଗାବଲୋକନ

ଡଃ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ପଟ୍ଟେଲ

ପୁରାତନ ଐତିହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସୁରକ୍ଷିତ ଭାବେ ଧରି ରଖିବାର ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି ସଂଗ୍ରହାଳୟ । ଯୁଗ ଯୁଗର ସ୍ମୃତିକୁ ସାଇତି ରଖି ଏହା ଅଗଣିତ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରୁଛି । ଐତିହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଚିତ୍ରକଳା, ଶିଳ୍ପ ତଥା ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ଦେଶ ତଥା ବିଦେଶରେ ଥିବା କେତେକ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁଭଳି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରୁଛି ଆମ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ମଧ୍ୟ ସେଭଳି ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି । ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ବ୍ୟତୀତ କେତେକ ଜିଲ୍ଲାସ୍ତରୀୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ରହିଛି ଯାହା ସ୍ଥାନୀୟ କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବା ଦିଗରେ ସହାୟକ ହୋଇପାରୁଛି ।

୧୯୫୭ ମସିହାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ସୁରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମୁଖ୍ୟ ଦ୍ଵାର ପରେ ପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ କୋଠରୀଟି ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସେ, ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ବରପୁତ୍ରଙ୍କ ଚୈତ୍ଵଚିତ୍ର ସମେତ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । କୋଠରୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ବିଘ୍ନନାଶନ ଗଣେଶଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ବିମୁଗ୍ଧ କରେ । ଉକ୍ତ କୋଠରୀଟିକୁ ଅତିକ୍ରମ କଲାପରେ ଯେଉଁ ସର୍ବବୃହତ୍ ବିଭାଗଟି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ଵ ବିଭାଗ । ତାରୋଟି କୋଠରୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ବିଭାଗରେ ବୁଦ୍ଧ, ଅଲୋକିତେଶ୍ଵର, ଅଷ୍ଟଦିଗପାଳ, ମଞ୍ଜୁଶ୍ରୀ, ରକ୍ଷଭନାଥ, ମହାବୀର, ହରପାର୍ବତୀ, କୃଷ୍ଣ, ବିଷ୍ଣୁ ଆଦି ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ ତଥା ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ରୁ

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଗଣିତ ଗବେଷକଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗ କରିଆସୁଅଛି । ଅତୀତରେ ବହୁ ଗୌରବମୟ ଇତିହାସର ମୂଳସାକ୍ଷୀ ସ୍ଵରୂପ ଉକ୍ତ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ଵ ବିଭାଗ ସହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କୋଠରୀ ପୂର୍ବତନ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଖଣ୍ଡା, ତଲ୍ଵାର ଓ ଚୋପ କମାଣକୁ ସାଇତି ରଖି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ବୀରତ୍ଵର ଜୟଗାନ କରୁଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ କୋଠରୀର ଏକ ପାର୍ଶ୍ଵରେ ପ୍ରତ୍ନଚିତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ, ରୌପ୍ୟ ଓ ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରା ତଥା ତାମ୍ର ଫଳକ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ଏବଂ ଅପରପାର୍ଶ୍ଵରେ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର କ୍ରମବିକାଶ ସଂପର୍କରେ ଏକ ସମ୍ୟକ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇଛି ।

ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ଵ ବିଭାଗ ପରେ ଖଣି ବିଭାଗର କୋଠରୀଟି ଓଡ଼ିଶାର ମୂଲ୍ୟବାନ ଖଣିଜ ପଥର ସଂଗ୍ରହ କରି ଦର୍ଶକ ମନରେ ଖଣିଜ ପଥର ସଂପର୍କରେ ଏକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରେ । ବିଭାଗରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖଣିର ମଡେଲ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ କରେ । ଖଣି ବିଭାଗ ସଂଲଗ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ବିଭାଗଟି ଦର୍ଶକଙ୍କର ସରୁଠାରୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ବିଭାଗ । ଏହି ବିଭାଗଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଟି ସୁପ୍ରଶସ୍ତ କୋଠରୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଯାଇଛି । ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର, ହରିଣ, ବଣ ମଇଁଷି, ବଜ୍ରକାସ୍ତା ଓ ଖୁରାଣ୍ଡି ଆଦି ମୃତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଵାଭାବିକ ବାସସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଯାଇଛି । ଏଠାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଆମ ରାଜ୍ୟର ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏକ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ମନକୁ ଆସେ । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଚଢ଼େଇ କାସୁଆରୀ ଓ ତାର ଅଣ୍ଡା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ନିମିଷ ମାତ୍ରକେ ଆକର୍ଷଣ କରେ । କଙ୍କାରୁ, ଜେବ୍ରା, ଭାଲୁ ଆଦି ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚିଡ଼ିଆଖାନା ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ମନରେ କୌତୁହଳଜାତ କରାଏ ।

ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଦ୍ଵିତୀୟ ମହଲାରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚାରୁ ଓ କାରୁକଳା ଗ୍ୟାଲେରୀଟି

ବାସ୍ତବିକ୍ ତିରାକର୍ଷକ । ଏହି ଗ୍ୟାଲେରୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀ ସାଇତି ରଖାଯାଇଛି ।

ଏହିସବୁକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ସମୂହ ଦର୍ଶକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏକ ନାନ୍ଦନିକ ଆଲେଖ୍ୟ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କମନୀୟ କାରୁକଳା ମଣ୍ଡିତ ଏହି ବିପୁଳ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀରେ ଶିଳ୍ପ-ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲକ୍ଷଣୀୟ । ଗଣେଶ, ବୃଷଭ, କାମଧେନୁ, ଦୀପ ଶୋଭିତ ବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତୋକରା ବ୍ରୋଞ୍ଜ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଶୋଭିତ ଏହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କକ୍ଷଟି ଅନୁସନ୍ଧିଷ୍ଟ ଦର୍ଶକଙ୍କର ଆକର୍ଷଣର ବିଷୟ ।

ଉଚ୍ଚ କୋଠରୀ ସହ ସଂଯୋଗ ହୋଇଥିବା ଅନ୍ୟ ଏକ କୋଠରୀ ହେଉଛି ଚାରୁ ଓ କାରୁକଳା ବିଭାଗ । ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଚାରୁ କାରୁକଳାର ସମସ୍ତ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେକ ରାଜ୍ୟର ପୋଷାକ ଓ ସିଂହାସନ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜକୀୟ ଶାସନର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷ କାରୀଗରମାନଙ୍କ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ଶିଙ୍ଗକାମ, ଖଡ଼ିପଥର କାମ, ପିତ୍ତଳ ଜିଉ, କାଢ଼ିତ, ହାତୀଦାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି କାମର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ନମୁନା ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରେ । ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ରକଳା ସୁସଜ୍ଜିତ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି ଚିତ୍ରକଳା ଗ୍ୟାଲେରୀରେ । ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ ତଥା ଉତ୍ତର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । କୋଠରୀଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ଚିତ୍ରକଳାର ନୈପୁଣ୍ୟ ଯେ କେତେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । ସଂଗ୍ରହାଳୟର ନୃତ୍ୟ ବିଭାଗଟିର ପ୍ରଥମ କୋଠରୀଟି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଆଦିମାନବଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପ୍ରତିଛବି ପ୍ରଦାନ କରେ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ବ୍ୟବହୃତ ସର୍ବପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଏଥିରେ ସଜ୍ଜିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମବିକଶିତ ରୂପ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ଧାତୁ ସମୂହକୁ ଦେଖିଲେ ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ମାନବ କିପରି ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର କରି ଶିଖିଲା, ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମେୟ । ଜୁଆଙ୍ଗ, କନ୍ଧ, କୋୟା ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟ ଜୀବନଶୈଳୀର ଏକ ନିଖୁଣ ଆଲେଖ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଏକ କୋଠରୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ପାରମ୍ପରିକ ପାଲା, ଦାସକାଠିଆ ଓ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟର ନମୁନା ଏ ସଂପର୍କରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକ ସାଙ୍ଗୀତିକ ପରମ୍ପରାକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଭାଗର ତୃତୀୟ କୋଠରୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ସବୁଠାରୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଏବଂ ଉଭୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଓ ଗବେଷକ ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଥିବା ସମ୍ଭାର ହେଉଛି ଏହାର ପୋଥି ପାଣ୍ଡୁଲିପି ବିଭାଗ । ଏହି ବିଭାଗରେ

୩୭ହଜାରରୁ ଅଧିକ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟର ପୋଥି ରହିଅଛି । ଏହି ସମସ୍ତ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ୨୭ଟି ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା- ବେଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଗଣିତ, ଶିଳ୍ପଶାସ୍ତ୍ର, ସଂଗୀତ, ଅଭିଧାନ, ବ୍ୟାକରଣ, ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣ, ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ, ଅଳଂକାର, ବେଙ୍ଗଲି (ସଂସ୍କୃତି), ବଙ୍ଗଳା, ଦେବନାଗରୀ, ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ, ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଇତିହାସ, କାଗଜ ପୋଥି (ସଂସ୍କୃତ), କାଗଜ ପୋଥି (ଓଡ଼ିଆ), ନକଲ ପୋଥି, ଆରବିକ୍, ଦର୍ଶନ, ତେଲୁଗୁ ଏବଂ ଚିତ୍ରିତ ତାଳପତ୍ର । ଏଗୁଡ଼ିକ ତାଳପତ୍ର, ବାଉଁଶ ପତ୍ର, ହାତୀ ଦାନ୍ତ, ବଙ୍କଳ, ହାତ ତିଆରି କାଗଜ, ଚମଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଦାନରେ ତିଆରି ହୋଇଛି । ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ୟାଲେରୀରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୫୦୦ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ରିତ ତାଳପତ୍ର, ପଠାଣି ସାମନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ବାରା ବ୍ୟବହୃତ ଜିନିଷ ପତ୍ର, ମସ୍ତକ, ଶୁଆ, ଛୁରିକା ଆକୃତିର ପୋଥି ଓ ହାତ ତିଆରି କାଗଜର ପୋଥି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ପୋଥି ବିଭାଗରେ ଥିବା ଗବେଷଣା ଗୃହରେ ଗଢ଼ିତ ଥିବା ଅନେକ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିର ନକଲ ଓ ପ୍ରକାଶନ କାର୍ଯ୍ୟ ଏହି ବିଭାଗ ଦ୍ବାରା ସମାହିତ ହୋଇଅଛି । ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ଥିବା ସର୍ବ ପୁରାତନ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ହେଉଛି ଅଭିନବ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ । ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଭାଗରେ ଥିବା ପୈପକାଦ ସଂହିତା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଏକ ବିରଳ ପାଣ୍ଡୁଲିପି । ପୋଥି ବିଭାଗର ସବୁଠାରୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହେଉଛି ଚିତ୍ରିତ ପୋଥି । ଏହି ଚିତ୍ରିତ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଉଷାହରଣ, ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ, ଚୌଷଠି ରତିବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନନ୍ୟ । ହାତୀ ଦାନ୍ତରେ ନିର୍ମିତ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ପୋଥି ବର୍ତ୍ତମାନର ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଭାରତର ଅଭୁଳା ସ୍ମୃତି (Memory of India)ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ପାଇଁ ଜାତୀୟ ପୋଥି ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଅଭିଯାନ, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ଦ୍ବାରା ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଛି ।

ଏହାଛଡ଼ା ଦେଶରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସ୍ଥାପିତ ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବଗିଚା ଅନନ୍ୟ । ଦୁଇଟି ପ୍ରାଚୀନ ପାବଛ କୂପ ସହିତ ଅଭିନବ ଶିଶୁ ଉଦ୍ୟାନ ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଆକର୍ଷଣର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପାଲଟିଛି । ପ୍ରବେଶ ଦ୍ବାରର ଚିର ଉଜ୍ଜାୟମାନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ବଜା, ମନୋରମ ପରିବେଶ, ଗଜସିଂହ କଳାକୃତି ଓ ସ୍ବାଗତିକା ନାୟିକା ମୂର୍ତ୍ତି ମୁ୍ୟଜିୟମର ମହନୀୟତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧକୁ ଅଧିକ ରୁଚିମନ୍ତ କରୁଛି । ଏକ ରାଜଦରବାର ଶବ୍ଦଦୃଶ୍ୟ, ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର କଳରବ ଓ ନୃତ୍ୟ ବିଭାଗରେ ଆଦିବାସୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତିନା ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରେ ।

ଅଧ୍ୟକ୍ଷ

ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ବର

ଯୁଗ୍ମ ଜଙ୍ଗଲ ପରିଚାଳନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

ଯୁଗ୍ମ ଜଙ୍ଗଲ ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ଅଗ୍ରଗାମୀ ରାଜ୍ୟ । ୧୯୮୮ ମସିହାରେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଉଚ୍ଛୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାପରେ ୧୯୯୩ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରୁ ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମଦ୍ୱାରା ଜଙ୍ଗଲ ସୁରକ୍ଷା ଏହାର ଫଳ ଉପଭୋଗ ଓ ବିଭିନ୍ନ ନୀତିକୁ ନେଇ ନୂତନ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏବେ ଏହି ନିୟମ ପ୍ରକାରେ ୯୬୦୦ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତି ଗଠନ କରାଗଲାଣି, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଜଙ୍ଗଲର ପାଖାପାଖି ୧୫ ଭାଗ ଅଞ୍ଚଳ ଏବେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ସୁରକ୍ଷିତ । ଏହି ଅଭିନବ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ୧୩ ଲକ୍ଷ ପରିବାର ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲକୁ ଏକ ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତି ବା ଭି.ଏସ୍.ଏସ୍. ଦ୍ୱାରା ବନ ବିଭାଗ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମିଳିତ ସହଯୋଗରେ ସୁପରିଚାଳନା କରାଯାଏ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁରକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତିରେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରତି ଘର ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ମହିଳା ଏବଂ ଜଣେ ପୁରୁଷ ସଭ୍ୟ ରହିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସମିତିର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ନିର୍ବାଚିତ କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି କମିଟିର ସଭାପତି ଭାବେ ଗ୍ରାମବାସୀ ମନୋନୀତ କରିଥାନ୍ତି ଓ ବନ ବିଭାଗ ତରଫରୁ ବନପାଳ ଏହି କମିଟିର ସଂପାଦକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇଥାନ୍ତି । ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତିଗୁଡ଼ିକୁ ପାଖାପାଖି ୨୦୦ ହେକ୍ଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲର ସୁରକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସଂଯୁକ୍ତ ଜଙ୍ଗଲର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅମଳରୁ ମିଳୁଥିବା ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଯଥା- ବାଉଁଶ, ବହୁଳା, ଜାଳକାଠ, ଘାସ ଇତ୍ୟାଦି ଅଣକାଷ୍ଠ ଜାତୀୟ ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ବିନା ଦେୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବେ । ଏହି ଯୋଜନା ସଫଳ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇପାରିଲେ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ଠିକ୍ ଭାବରେ ୫ ବର୍ଷ ସଂପାଦନ କରିପାରିଥିଲେ ଶେଷ ଅମଳରୁ ୫୦ ଭାଗ କାଠ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ନିଜ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ କିମ୍ବା ବିକ୍ରୀ ଉପଲବ୍ଧ ଟଙ୍କା ଗ୍ରାମବାସୀ ପାଇପାରିବେ ।

ସରକାରଙ୍କ ଏହି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଉତ୍ତର ଘୁମୁସରରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୦୯ ଗୋଟି ଜଙ୍ଗଲ ପାଖ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରୁ ୧୬୭ ଗ୍ରାମରେ ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତି ମାନ ଗଠନ କରାଯାଇଅଛି ଓ ଉତ୍ତର ଘୁମୁସରର ୯୪୦ ବର୍ଗ କି.ମି. ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରୁ ପାଖାପାଖି ୨୨ ଭାଗ ଜଙ୍ଗଲ ଭି.ଏସ୍.ଏସ୍. ବା ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତି ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ ।

ଏହି ସମସ୍ତ ବନ ସଂରକ୍ଷଣ ସମିତିକୁ ନେଇ ଉତ୍ତର ଘୁମୁସର ବନ ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା ନାମରେ ଏକ ମହାସଂଘ ଗଠନ କରାଯାଇପାରିଛି । ଏହି ବନ ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନୀକରଣ, ଜଙ୍ଗଲ ସୁରକ୍ଷା ଓ ଗ୍ରାମରେ ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରାଯାଇଅଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଅଣୁଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ଜଙ୍ଗଲର ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥା- ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶିବିର, ରାସ୍ତା ଓ ପୋଖରୀ ନିର୍ମାଣ, ଜଳ ପରିମଳ ଯୋଜନା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଜୀବନ ଜୀବିକା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯଥା- ଛତୁ ଚାଷ, ମହୁ ଚାଷ, ମାଛ ଚାଷ, ବେତ ତିଆରି ଜିନିଷ, ଧୂପକାଠି ତିଆରି, ସିଲେଇ ତଥା ବହୁ ଧର୍ମାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ଭି.ଏସ୍.ଏସ୍. ଜରିଆରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ମହିଳା ସ୍ୱୟଂ ସହାୟକ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ସହଯୋଗରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଜୀବନ ଜୀବିକା କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳ କରାଯାଇପାରୁଛି ।

ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗ ଲୋକଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଭାଜନ ହୋଇପାରି ଲୋକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଜଙ୍ଗଲ ସୁରକ୍ଷାକୁ ଦେଇ ଏକ ନୂଆ ଉଦାହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି । ଯୁଗ୍ମ ଜଙ୍ଗଲ ପରିଚାଳନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମବାସୀ ବହୁ ଯୋଜନାର ସଫଳତାର ପାହାଚରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛନ୍ତି ।

ସଦ୍ୟତମ ପ୍ରାପ୍ତ ଉପଗ୍ରହ ଚିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରୁ ମିଳୁଥିବା ତଥ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଦିଏ ଯେ, ଉଚ୍ଛୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଜଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ପୂର୍ବାବସ୍ଥାକୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ସୌଜନ୍ୟ - ଖଣ୍ଡୀୟ ବନ ଅଧିକାରୀ, ଭଞ୍ଜନଗର

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ଥିତି

ପ୍ରଫେସର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି

ଶିକ୍ଷାର ଆଲୋକରେ ମଣିଷ ଆଲୋକିତ ହୁଏ । ଜ୍ଞାନ ଗାରିମାରେ ତା'ର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୁଏ । କ୍ରମେ ସେ ବିଜ୍ଞ ହୁଏ, ଜ୍ଞାନ ସହିତ ଅବବୋଧ ଓ ଆବେଗ ଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହୁଏ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ବିଚାର ଶକ୍ତି ଉନ୍ନତ ହୋଇଥାଏ । ସେ ସୁମଣିଷ ଓ ସୁନାଗରିକ ହୁଏ । ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ସେ ବହୁକଥା ଜାଣିଥାଏ ଏବଂ ଜାଣିଲେ ଜଗତକୁ ଜିଣିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଜଣେ ଭଲ ମଣିଷ ଓ ଭଲ ନାଗରିକଟିଏ ହେବା ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରଥମ ସୋପାନ, ଏକ ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର ଦଶବର୍ଷ (୧୯୫୦-୬୦) ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ନାଗରିକର ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା ତା'ର ୬ ବର୍ଷରୁ ୧୪ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା (ପ୍ରଥମରୁ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀ) ଲାଭ କରିବା ବିଧେୟ । ପ୍ରାୟ ୬୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲୁଣି ଏବଂ ୫୬ ବର୍ଷ ହେଲା ଆମ ସମ୍ବିଧାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲାଣି, ମାତ୍ର ଏହି ସାମ୍ବିଧାନିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇନାହିଁ । ସ୍ୱତରାଁ ଆମ ସରକାର ଏ ଦିଗରେ କ'ଣ କଲେଣି, ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ କି କି ସୁବିଧାସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇଲେଣି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଏକ ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ କରାଯିବ ।

ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ୧୯୯୩ ମସିହାରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗଣଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ନୂତନ ଭାବରେ ଗଠିତ ହୋଇ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଓ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଚପ୍ପର ହେଲେ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଏଥିପାଇଁ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ଦେଲେ । ଅଧୀକୃତ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କ, ଯୁନେସ୍କୋ, ଯୁନିସେଫ୍ ଓ କେତେକ ବିଦେଶୀ ସରକାର ଓ ସଂସ୍ଥା ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟର ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପରିଯୋଜନା ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି ।

ଦୁଇ ହଜାର ଦଶ ମସିହା ସୁଦ୍ଧା ସମଗ୍ର ଦେଶ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସାର୍ବଜନୀନକରଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନବମ ଓ ଦଶମ ପଞ୍ଚବର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଓ ଶିକ୍ଷାରେ ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ସଂପ୍ରତି ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରାୟ ୭୨.୨୩ ଲକ୍ଷ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି ଏବଂ ବିକଳ୍ପ ତଥା ଅଭିନବ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୬.୦୮

ଲକ୍ଷ ଓ ୦.୩୭ ଲକ୍ଷ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟୟନରତ । ରାଜ୍ୟରେ ୫୫,୪୦୩ଟି ପ୍ରାଥମିକ ଓ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ଏଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋଟ ୧,୩୬,୬୦୭ଟି ଶିକ୍ଷକ ପଦବୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ୩୭,୧୯୬ ଜଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀ ଶିକ୍ଷା ସହାୟକଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଏମାନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ତା.୧.୧.୨୦୦୫ରିଖରେ ନିଯୁକ୍ତି ମେଳାମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ୨୧,୭୭୭ ଜଣ ଶିକ୍ଷା ସହାୟକଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ହିଁ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ପରିଚାଳିତ ୨୭୩ଟି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ୫୯୯ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କୁ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଅନୁଦାନ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାତ୍ମକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ଆଇନ, ୧୯୬୯ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ଅନୁଦାନ ନିୟମ, ୨୦୦୪ ଅନୁସାରେ ସରକାର ବ୍ଲକ୍ ଗ୍ରାଣ୍ଟ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ସରକାର ୨୦୦୫-୦୬ ମସିହାରେ ସମସ୍ତ ସରକାରୀ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୩ କୋଟି ୭ ଲକ୍ଷ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମାଗଣାରେ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ ବିକାଶ ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଯୋଜିତ (Centrally Sponsored) ପରିଯୋଜନା ଡି.ପି.ଇ.ପି. (ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକଳ୍ପ) କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ଏହି ପରିଯୋଜନାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବା ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଚେତନତା ଓ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିବା । ଅଧାରୁ ପାଠ ଛାଡ଼ୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଝୁଲ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା, ଶିକ୍ଷାର ଉପାଦେୟତା ବୁଝାଇବା ଓ ସାମାଜିକ ତଥା ଲିଙ୍ଗଗତ ବୈଷମ୍ୟ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକଳ୍ପ ସଂଗଠିତ ହେଉଛି । ଭାରତ ସରକାର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ୮୫:୧୫ ଅନୁପାତରେ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଲେ ଏଥିପାଇଁ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କ, ଯୁନିସେଫ୍ ଓ କିଛି ବିଦେଶୀ ସରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ପରିଯୋଜନା ଡି.ପି.ଇ.ପି. ୧୯୯୬-୯୭ ମସିହାରୁ ଦୁଇଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରାଜ୍ୟର ୧୬ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ୧୯୯୬-୯୭ ବର୍ଷଠାରୁ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ

ସହାୟତାରେ ପରିଯୋଜନା ରାଜ୍ୟର ୧୬ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରାଜ୍ୟର ୮ଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା- ବଲାଙ୍ଗୀର, ଡେଙ୍କାନାଳ, ଗଜପତି, କଳାହାଣ୍ଡି, ରାୟଗଡ଼ା, ବରଗଡ଼, କେଉଁଝର ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୯୯୬-୯୭ ବର୍ଷଠାରୁ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ଏହି ପରିଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା । ୨୦୦୩ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହି ପରିଯୋଜନା ୨୦୦୧-୦୨ ଶିକ୍ଷା ବର୍ଷରୁ ଦରିଆପାରି ସଂସ୍କାର ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ଆଉ ୮ଟି ଜିଲ୍ଲା ଯଥା- ବୌଦ୍ଧ, କନ୍ଧମାଳ, କୋରାପୁଟ, ମାଲକାନଗିରି, ସୋନପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ନବରଙ୍ଗପୁର ଓ ନୂଆପଡ଼ାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ଏହି ପରିଯୋଜନାରେ ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ନିଶ୍ଚିତ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର, ବିକଳ ଓ ଅଭିନବ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା ।

ଏହି ପରିଯୋଜନାରେ ୭୩୪ଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଏବଂ ୧୬୨୦ଟି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅତିରିକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଗୃହ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୯୬-୯୭ରୁ ୨୦୦୩ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନଭାବେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ୩୪.୬୯ ପ୍ରତିଶତ ଅତିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ୮୪୪ଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ୮୯୯ଟି ଅତିରିକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି । ମୋଟ ୫୨୨ଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୃହ, ୨୦୦୩ଟି ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାବ୍ୟତୀତ ନଳକୁଅ ୯୦୨ଟି ଖୋଲାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ୧୫୭ଟି ଶୌଚାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ୨୧.୯୦ ପ୍ରତିଶତ ନୂତନ ପ୍ରବେଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ।

ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଏକ ଜାତୀୟ ପ୍ରକଳ୍ପ ଏବଂ ଗୋଷ୍ଠୀ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ସମୟଭିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । ଗୋଷ୍ଠୀ ସହଯୋଗରେ ଉନ୍ନତି ଆଣି ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସଚେତନତା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନାରେ ପିତାମାତା ଓ ଅଭିଭାବକ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଫଳରେ ପିଲାଙ୍କର ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଏବଂ ପାଠୋନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ଆଶାନ୍ୱରୁପ ହେଉଥିଲା । ପରିଯୋଜନାରେ ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ଭାରତ ସରକାର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ୭୫:୨୫ ଅନୁପାତରେ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ଯୋଗାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।

୨୦୦୫-୦୬ ଶିକ୍ଷା ବର୍ଷ ସୁଦ୍ଧା ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନର ସଫଳତା ଆଶାନ୍ୱରୁପ ନହେଲେ ବି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ବର୍ଷ ମୋଟ ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା - ୭୫୪ଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ୪୦୯୭ଟି ନୂତନ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲାଗଲା । ଏହି ଶିକ୍ଷାବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ୨୪୬ଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୃହ ୧୫୮୫ଟି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୃହ ଏବଂ ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ପୁରୁଣା ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୨୧୮ଟି ଓ ୧୮୦ଟି ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମିତ ହେଲା । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୂତନ ଅତିରିକ୍ତ ଗୃହ ନିର୍ମିତ ହେଲା ଏବଂ ନଳକୁପ, ଶୌଚାଳୟ ଓ ପ୍ରାଚୀର ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ଅଭାବୀ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ

ଛାତ୍ରାବାସ ସୁବିଧା ଦେବା ପାଇଁ ସରକାର କସ୍ତୁରବା ଗାନ୍ଧୀ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ (କେ.ଜି.ବି.ଭି.) ପ୍ରକଳ୍ପରେ ୪୯ଟି ଆବାସିକ ଛାତ୍ରାବାସ ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଥମିକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ୬୦୦ଟି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଶିକ୍ଷାଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ।

ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନରେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଉପଲବ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଶତକଡ଼ା ୨୧.୦୨ ଭାଗ ୬୦ ପ୍ରତିଶତରୁ ଅଧିକ ନମ୍ବର ରଖିବା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଲିଙ୍ଗଗତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ବୈଷମ୍ୟ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଜାତୀୟ ବାଳିକା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (National Programme for Education of Girls at Elementary Level or NPEGL)ରେ ୧୪୩ଟି ଅନୁନ୍ନତ ବ୍ଲକ୍, ୧୪୩ଟି ସାଧାରଣ ବ୍ଲକ୍, ୨୩ଟି ଆଦିବାସୀ ବ୍ଲକ୍ ଓ ୨୨ଟି ସହରୀ ବ୍ଲକ୍ରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ, ଲିଖନ ଓ ପଠନ ସାମଗ୍ରୀ, ଖେଳ ସରଞ୍ଚାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସୁବିଧା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ୧୬୫୧ଟି ମତେଲ ସ୍କୁଲ ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା । ଏହି ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ୧୩୪୪ ଜଣ ସଂଯୋଜକ ନିଯୋଜିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧୩୧ ଜଣଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଅଧାରୁ ପାଠ ଛାଡ଼ୁଥିବା ବା ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସୁନଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ୧୯,୦୦୯ଟି ନିଶ୍ଚିତ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର (Education Guarantee Scheme or EGS) ଏବଂ ୧୧୨ଟି ବିକଳ ଓ ଅଭିନବ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର (Alternative and Innovative Education) ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୬.୦୮ ଓ ୦.୩୩ ଲକ୍ଷ ପିଲା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ୧,୩୩,୭୪୪ ଜଣ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧,୧୭,୫୨୮ ଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା ।

ସ୍ଥଳତଃ, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବା ପାଇଁ ସରକାର ବିଭିନ୍ନ ପରିଯୋଜନା ଓ ପ୍ରକଳ୍ପମାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ନିଜର ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେହି ପ୍ରକଳ୍ପ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ, ସ୍ପଷ୍ଟତା ଓ ସ୍ପଷ୍ଟତାର ଅଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମଚାରୀଗଣ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅଧିକ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିଯୋଜନା ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ ଅଧୀନସ୍ଥ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଉଛି, ସେସବୁରେ ଘୋର ବୈଷମ୍ୟ ଓ ବିଭିନ୍ନତା ରହୁଛି । ଏସବୁ କାରଣରୁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣାତ୍ମକ ଓ ଗୁଣାତ୍ମକ ଉନ୍ନତି ଆଶାନ୍ୱରୁପ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଏ ଦିଗରେ ରାଜନୈତିକ ଲକ୍ଷ୍ୟଗତ ସହିତ ସରକାରଙ୍କ କର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରଶାସନିକ ଦକ୍ଷତା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

୨୯୩୫, ଗୌରୀ ନଗର

ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨

ଓଡ଼ିଶା - ପ୍ରଗତିର ନବଦିଗନ୍ତ

ରବିନାରାୟଣ ପାଣି

ଗତ କିଛି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଜାତୀୟ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଖ୍ୟାତିସଂପନ୍ନ ଇସ୍ମାତ ଏବଂ ଆଲୁମିନିୟମ ଶିଳ୍ପାବ୍ୟାପାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥଳ ହୋଇଛି ।

ଇସ୍ମାତ, ବିଦ୍ୟୁତ ଓ ଆଲୁମିନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ୪ ଲକ୍ଷ କୋଟି ଟଙ୍କାର ପୁଂଜି ନିବେଶ ହେଉଅଛି । ୪୩ଟି ବୁଝାମଣାପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୋଇସାରିଲାଣି ଓ ଆଉ ପ୍ରାୟ ୭ଟି ବୁଝାମଣାପତ୍ର ନିକଟରେ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେବାର ଅଛି ।

ଇସ୍ମାତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ୧.୭୭ ଲକ୍ଷ କୋଟି ଟଙ୍କାର ପୁଂଜି ନିବେଶ ହେବ । ବିଦ୍ୟୁତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ୧.୧୨ ଲକ୍ଷ କୋଟି ଟଙ୍କାର ପୁଂଜି ନିବେଶ ହେବ । ଆଲୁମିନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ୬୮୦୦୦ କୋଟି ଟଙ୍କାର ପୁଂଜି ନିବେଶ ହେବ । ଶିଳ୍ପାୟନ ପାଇଁ କଞ୍ଚାମାଲର ଆବଶ୍ୟକତା ବେଶୀ । ବକ୍ସାଇଟ୍, କୋଇଲା, ଲୁହାପଥର ଓ ମାଙ୍ଗାନିଜ୍ ଚାହିଦା ଅଛି । ଭାରତରେ ଯେତିକି ବକ୍ସାଇଟ୍ ଅଛି, ସେଥିରୁ ୫୯.୫% ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଭାରତରେ ଯେତେ କୋଇଲା ଅଛି ସେଥିରୁ ୩୨.୯% ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି । ଭାରତରେ ଯେତେ ମାଙ୍ଗାନିଜ୍ ଅଛି, ସେଥିରୁ ୬୭.୬% ମାଙ୍ଗାନିଜ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ସବୁ କମ୍ପାନୀ ମେଗା ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ବୁଝାମଣାପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

କମ୍ପାନୀ ନାମ	ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ	ପୁଂଜି ପରିମାଣ (କୋଟିରେ)
୧. ରିଲାଏନ୍ସର ଏକା ଗ୍ରୁପ୍	୧୨୦୦୦ ମେଗାଓ୍ୱାଟ ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରକଳ୍ପ, ହିରମା	୫୫୦୦୦
୨. ପକ୍ଷୋ	୧୨ ନିୟୁତ ଟନ ଇସ୍ମାତ କାରଖାନା	୫୨୦୦୦
୩. ଆର୍ସଲର ମିଉଲ	୧୨ ନିୟୁତ ଟନ ଇସ୍ମାତ କାରଖାନା	୪୦୦୦୦

୪. ଆଦିତ୍ୟ ବିର୍ଲା ଗ୍ରୁପ୍	୧ ଏମ୍ଟିଏ ଆଲୁମିନା ଓ ୨୬ ଲକ୍ଷ ଟନ ଆଲୁମିନିୟମ	୧୫୦୦୦
୫. ଟାଟା ଷ୍ଟିଲ	୬ ନିୟୁତ ଟନ ଇସ୍ମାତ କାରଖାନା	୧୫୪୦୦
୬. ହୁବ୍‌ଲ ଆଲୁମିନିୟମ ଆଲୁମିନା ରିଫାଇନାରୀ ଓ ଏଲ୍.ଆର୍.ଟି.ଭି. ଓ ସ୍ପେଲଟର ପ୍ଲାଣ୍ଟ		୧୫୦୦୦
୭. ଜିନ୍‌ଲ ଷ୍ଟିଲ ଆଣ୍ଡ ପାୱାର	୬ ନିୟୁତ ଟନ ବିଶିଷ୍ଟ ଇସ୍ମାତ ପ୍ରକଳ୍ପ	୧୩୧୩୫
୮. ବେଦାନ୍ତ ଗ୍ରୁପ୍	ବିଶ୍ୱମାନର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ	୧୫୦୦୦
୯. ବେଦାନ୍ତ ରିସୋର୍ସର୍ସ	୧ ମିଲିୟନ ଟନ୍ ଆଲୁମିନା ରିଫାଇନାରୀ	୧୨୦୦୦
୧୦. ନେଭିଉ ଲିମ୍ ନାଇଟ	୨୦୦୦ ମେଗାଓ୍ୱାଟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକଳ୍ପ	୮୦୦୦
୧୧. ସିଇଏସସି	୨୦୦୦ ମେଗାଓ୍ୱାଟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକଳ୍ପ	୮୦୦୦
୧୨. ଟାଟା ଏଲ ଏବଂ ଟି.ଆଇ.ଭି.	ଧାମରା ବନ୍ଦର	୨୪୦୦

ପକ୍ଷୋ ଇଣ୍ଡିଆ ଏକ କୋରିଆ କମ୍ପାନୀ । କୋରିଆ ବାହାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ପୁଂଜି ନିବେଶ କରି ଏକ ଇସ୍ମାତ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ତାହି ବୁଝାମଣାପତ୍ର ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିଛି । ଜଟାଧାରୀ ମୁହାଁଣ ନିକଟରେ ପକ୍ଷୋ ତା'ର ନିଜର ବନ୍ଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ।

ବେଦାନ୍ତ ଗ୍ରୁପ୍ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ପୁଂଜି ବିନିଯୋଗ କରି (୧୫୦୦୦ କୋଟି) ହାର୍ବାଡ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭଳି ଏକ ବିଶ୍ୱର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଯାଉଛି ।

ଇସ୍ମାତ ପ୍ରକଳ୍ପମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ୩ ଲକ୍ଷ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ମିଳିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ଏହା ୨୦୧୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ହେବ । ବିଦ୍ୟୁତ ଓ ଅନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାୟ ୧.୨୦ ଲକ୍ଷ କର୍ମନିଯୁକ୍ତିର ସୁବିଧା ମିଳିବ ।

ଯେଉଁ କମ୍ପାନୀ ୨୫ ଶତାଂଶ ପୁଞ୍ଜି ବିନିଯୋଗ କରିବ (ଇସ୍ତାତ କ୍ଷେତ୍ରରେ), ସେହିସବୁ କମ୍ପାନୀ ଖଣି ଦରଖାସ୍ତ ସୁପାରିଶ କରାଯିବ ବୋଲି ସରକାର ନୀତିଗତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କମ୍ପାନୀ ୫୦ ଶତାଂଶ ପୁଞ୍ଜି ବିନିଯୋଗ କରିବ, ତାକୁ ଖଣି ଲିଜ୍ ମିଳିବ । ଏହା ଫଳରେ ଯେଉଁ କମ୍ପାନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ସତର୍କ ରହିବେ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିବା କମ୍ପାନୀ ଉତ୍ସାହିତ ହେବେ ।

ସରକାର ଏକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ପୁନର୍ବାସ ଓ ଅଭିଯାନ ନୀତି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଜମିର କ୍ଷତିପୂରଣ ରାଶି ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଛି । ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ସହାୟତା ରାଶି ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଛି । ମୂଳ ପରିବାରର ଅନୁ୍ୟନ ଜଣ ପାଇଁ କର୍ମନିଯୁକ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଯାଇଛି । ଗ୍ରାମସଭାକୁ ପୁନର୍ବାସ ଯୋଜନା ମଞ୍ଜୁର କରିବାକୁ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଛି ।

ସୂଚନା ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ଇନ୍‌ଫୋସିଟି ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ସରକାର ଶ୍ରିର କରିଛନ୍ତି ଓ ଆଇ.ଟି କମ୍ପାନୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ/ସୁବିଧା, ରିହାତି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।

ଭାରତରେ ଯେଉଁ ୫ଟି ରାଜ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ପୁଞ୍ଜି ନିବେଶ ହେଉଛି, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ଶୀର୍ଷରେ (୨୬୯୦୧୫ କୋଟି), ତା'ପରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ଯାହାର ପୁଞ୍ଜି ପରିମାଣ ହେଲା - ୨୪୮୨୦୩.୫ କୋଟି, ତା'ପଛକୁ କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ଯେଉଁଠାରେ ୨୪୧୦୮୦.୯ କୋଟି ଟଙ୍କାର ପୁଞ୍ଜି ନିବେଶ କରାଯାଇଛି । ତା'ପଛକୁ ରହିଛି ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ୨୪୦୮୯୪.୮ କୋଟି ଟଙ୍କା ପୁଞ୍ଜି ବିନିଯୋଗ ହୋଇଛି । ଶେଷରେ ଅଛି ଗୁଜରାଟ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ୨୪୦୦୪୪.୭ କୋଟି ଟଙ୍କା ପୁଞ୍ଜି ବିନିଯୋଗ ହେଉଛି ।

ପୁରୀ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ ବାଲିରେ ଥିବା ଭାରି ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥର ଆକଳନ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁସନ୍ଧାନ, ବଲାଙ୍ଗୀର ଓ ବରଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାରେ ରତ୍ନପଥର, କୋରାପୁଟ ଓ କନ୍ଧମାଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ବକ୍ସାଇଟ୍, ଅନୁଗୋଳ ଓ ତେଜାନାଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ଟଙ୍ଗଷ୍ଟନ ଓ ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି ।

କଳିଙ୍ଗ ବିହାର
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ବନ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାପକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ : 412ଟି ମେଡିକାଲ ରିଲିଫ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଓ 99ଟି ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ମେଡିକାଲ ଟିମ୍ ନିୟୋଜିତ

ରାଜ୍ୟର ବନ୍ୟାଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଜାୟ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପରିବାର କଲ୍ୟାଣ ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ୟାପକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ସଂକ୍ରାମକ ଓ ଅଣ-ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ମହାମାରୀ ରୂପ ନ ନିଏ, ସେଥିପ୍ରତି ସତର୍କ ରହିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି । ବନ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ, ବିଶେଷ କରି ପାଣିଘେରରେ ରହିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ତୁରନ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ଯୋଗାଇଦେବା ଓ ପାଣି ଛାଡୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସଜାଗ ରହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ସହ ଯୋଗସୂତ୍ର ରକ୍ଷା କରି ଏବଂ ସହଯୋଗରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସେବା ଯୋଗାଇଦେବାକୁ ଜିଲ୍ଲା ମୁଖ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଇଛି ।

ଗତ ୫ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ୪୧୨ଟି ମେଡିକାଲ ରିଲିଫ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯାଇଛି ଏବଂ ୯୯ଟି ମୋବାଇଲ ମେଡିକାଲ ଟିମ୍ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୧୩ଟି ମେଡିକାଲ ରିଲିଫ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯାଇଥିବା ଏବଂ ୧୩ଟି ମୋବାଇଲ ମେଡିକାଲ ଦଳ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ ନୟାଗଡ଼ରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୨୫ ଓ ୬, ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ୧୪ ଓ ୬, କଟକରେ ୬୮ ଓ ୧୫, ଜଗତସିଂହପୁରରେ ୩୮ ଓ ୬, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରେ ୩୩ ଓ ୩, ସୋନପୁରରେ ୯ ଓ ୩, ବଲାଙ୍ଗୀରରେ ୩୦ ଓ ୫, ବୌଦ୍ଧରେ ୬ ଓ ୩, ଅନୁଗୋଳରେ ୪ ଓ ୩ ଏବଂ ଯାଜପୁରରେ ୭୨ଟି ମେଡିକାଲ ରିଲିଫ୍ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ୩୫ଟି ମୋବାଇଲ ଟିମ୍ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ୨ କୋଟି ୩ ଲକ୍ଷ ୫୮ ହଜାର ହାଲୋଜେନ୍ ବଟିକା, ୬୪ ହଜାର ଓ.ଆର୍.ଏସ୍. ପ୍ୟାକେଟ୍ ଏବଂ ୫୦ ହଜାର ମ୍ୟାଟ୍ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଇଛି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ କଟକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମେଡିକାଲ କଲେଜରୁ ୧୫ ଜଣ ପି.ଜି. ଛାତ୍ର ତାତ୍ତ୍ୱରନ୍ତେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାକୁ ପଠାଯାଇଛି । ତା'ପରିଆରେ ୭୫ ଜଣ ଏବଂ ଲାଲଖାଡ଼ାରେ ୨୦୨୦ ଜଣ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଇଥିବା ବେଳେ ମୋଟ ୩ ଜଣ ସର୍ପାଘାତରେ ଆହତ ହୋଇଥିବା ଜଣାପଡ଼ିଛି । ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭୨,୭୭୫ କେ.ଜି. କ୍ଲିଟିଂ ପାଉଡ଼ର, ୨,୬୮,୧୨୬ ସାଲାଇଡ୍, ୪୮,୬୫,୭୪୦ ମେଟ୍ରୋନିଡାଜୋଲ ଏବଂ ଟିନିଡାଜୋଲ ବଟିକା, ୧୮ ଲକ୍ଷ ୫୯ ହଜାର ୫୪୭ ଓ.ଆର୍.ଏସ୍. ପ୍ୟାକେଟ୍, ୨୮ କୋଟି ୭ ଲକ୍ଷ ୯୪ ହଜାର ହାଲୋଜେନ୍ ବଟିକା, ୫୯୯୫ ଭିଏଲ୍. ସାପକାମୁଡ଼ା ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍ ଓ ୯ କୋଟି ୫୦ ଲକ୍ଷ ପାରାସିଟାମଲ ବଟିକା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ମହାକାବ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଏକ ନାୟକ ରାଜା ବିରାଟଙ୍କ ଐତିହାସିକ ସ୍ୱରୂପ

ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ସାମଲ

‘ରାମାୟଣ’ ପରି ‘ମହାଭାରତ’ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମହାକାବ୍ୟ ରୂପେ ସର୍ବଜନ ଗୃହୀତ । ଗବେଷକମାନଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତ ମାଟିରେ ଏହି ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ସଂଗୀତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇଟି ମହାକାବ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାହାଣୀରେ ରୋମାଞ୍ଚିତ । ସମୟ ଆସେ ଯେତେବେଳେ ବିବର୍ତ୍ତନର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ତା’ର ଅତୀତର ସ୍ୱାଭାବିକ ତଥା ସାଧାରଣ ଚେତନାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରି ବସେ । ଯେଉଁଠି ଦେଖାଦିଏ ଅଲୌକିକ ରହସ୍ୟର ଉଦାହରଣ ସହିତ ସାବଲୀଳ ସମାଧାନର ଅନନ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ । ଏହା ହିଁ ମଣିଷ ଜାତିର ଐତିହ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସୁଦୂର ଅତୀତର ହୋଇଥିଲେ ବି ଆଜିର ମଣିଷ ପାଇଁ ହୋଇଉଠେ ଅଧିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ରଚିତ ହୋଇଥିବାବେଳେ ଶୁଦ୍ରମୁନୀ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତର ସୃଷ୍ଟି । ଯାହାଫଳରେ ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ମନରେ ଭାବଗତ ଆବେଗ ଦିଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ତା’ର ମନନଶୀଳତାର ସ୍ତର ଦୈତ୍ୟାର୍ଥକ ହୋଇଉଠେ । ଏଥିରେ ମଣିଷ ମନରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚେତନ ପ୍ରଭାବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । କାରଣ ଦୁଇଟି ଯାକ ମହାଭାରତର ସୃଜନାତ୍ମକ ଘଟଣା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତଥା ରାଜନୈତିକ ଆବେଗର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ସାମିତତା ମଧ୍ୟରେ ଅବତରଣ ହୋଇଛି । ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ସୃଷ୍ଟି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ତତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥିଲା । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପନ୍ଦର ଶହ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସାରଳା ଦାସ ନିଜସ୍ୱ ସୃଜନଶୀଳ ମନୋଭାବ ମଧ୍ୟରେ ପରିସ୍ଥିତି ସମ୍ମତ ଘଟଣା ସମୁହକୁ ଆଦରି ନେଇ ତତ୍କାଳୀନ ସୃଷ୍ଟିର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଲଲାକା ଭିତରେ ସ୍ଥାନିତ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗବେଷକ, ଔପନ୍ୟାସିକ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ମତରେ ସାରଳା ମହାଭାରତ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଅନୁକୃତି କିମ୍ବା ଅନୁବାଦ ନୁହେଁ । ମୂଳ ମହାଭାରତର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ସନ୍ନିବେସିତ

ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ପାଠକ ଗ୍ଳାନି ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହାକାବ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଅବଲୋକନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ମାତ୍ର ଏଠାରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ବିରାଟ ପର୍ବ ଶ୍ଳିତ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ସଂପର୍କିତ କାହାଣୀମାନ ଆଧାରିତ ନହୋଇ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣା ପୁନଶ୍ଚ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରବାଦକୁ ଆଧାର କରି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟତାକୁ ଖୋଜି ଆଣିବାର ପ୍ରୟାସ ହୋଇଛି ।

ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ବସୁଙ୍କ ମେଦିନପୁର ଇତିହାସ ପୁସ୍ତକର ୨୨୧ ପୃଷ୍ଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ବଙ୍ଗ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସୀମାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜବଣୀଆ ଦୁର୍ଗ ଇତିହାସର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କୀର୍ତ୍ତି । ମାତ୍ର ଜନଶ୍ରୁତି କହେ, ମହାଭାରତର ମହାଧାର୍ଯ୍ୟପତି ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କର ଏହା ଦୁର୍ଗ ଥିଲା । ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାମହାଶ୍ଟ୍ରବ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁଙ୍କ ମତରେ କୋଟଦେଶୀୟପତି, ବିରାଟ ଗୁହ ନାମକ ଜନୈକ ରାଜାଙ୍କର ଏହା ଦୁର୍ଗ ଥିଲା । ସଂଧ୍ୟାକର ନନ୍ଦୀଙ୍କ ‘ରାମଚରିତ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି କୋଟଚରୀର ରାଜତନ୍ତ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବୀରଗୁଣ ନାମକ ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତି କୋଟଚରୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଦେଶ ବୋଲି କେତେକ ଗବେଷକ ମତଯୋଷଣ କରିଥିବାବେଳେ ଏହା କାନ୍ୟ କୁବ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ମଗଧାଧିପତିଙ୍କ ‘ପିଠି’ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁଙ୍କ ମତରେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳକୁ କୋଟଦେଶ/କୋଟଚରୀ କୁହାଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ହସ୍ତଲିପି ଅନୁସାରେ ଗୌଡ଼ ଦେଶକୁ ଆଗତ ‘ଗୁହ’ ବଂଶୀୟ ସୂତ ଦଶରଥ ଗୁହଙ୍କ ପିତାମହଙ୍କ ନାମ ବିରାଟ ବା ବୈରାଟ ଗୁହ ଥିଲେ । ‘ରାମଚରିତ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କୋଟଚରୀର ତନ୍ତ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବୀରଗୁଣ ଏବଂ ବିରାଟ ଗୁହ ଅଭିନ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଟନ୍ତି । କାରଣ ତତ୍କାଳୀନ ‘ଗୁଣ’ ଉପାଧିଧାରୀ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କ ପରିଚୟ ଖୋଜି ମିଳେ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଗତଃ ବସୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ କୋଟଦେଶ ତତ୍କାଳୀନ ଗୌଡ଼ଦେଶ ପାଖରେ ଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର

ଭଞ୍ଜବଂଶୀୟ ରାଜତ୍ବ ଅବକାଶରେ ତାଙ୍କର ଶାସିତ ୨୨ଟି ପିଢ଼ି ମଧ୍ୟରୁ ‘ଓଲମରା’ ଗୋଟିଏ ପିଢ଼ି ଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ୨୨ଟି ପିଢ଼ି ବା ଶାସନ ଖଣ୍ଡକୁ ସେତେବେଳେ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କୋଟ ଦେଶ/ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା ଖଣ୍ଡକୁ ରହିଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚୂତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଭାଗରେ ନାଗବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ‘ଭଞ୍ଜ’ ଉପାଧି ବହନ କରି ଉତ୍କଳ ତୋଷାଳିରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବାଲେଶ୍ୱରଠାରୁ ଗଞ୍ଜାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜବଂଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଆଉ ଯେତେବେଳେ ଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶର କୋଟଭଞ୍ଜ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ, ସେତିକିବେଳେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ବ ଅଧୀନସ୍ଥ ଶାସନ ଖଣ୍ଡକୁ କୋଟଦେଶ ବା କୋଟଟରୀ କୁହାଯାଇଥିବା ସମ୍ଭବ ।

ପ୍ରବାଦ କହେ, ମେଦିନପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗୁହବଂଶର ସୁପ୍ରାତୀନ ରାଜଧାନୀ ଦାନ୍ତନଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ୫ ମାଇଲ ଦୂରରେ ବିରାଟ ରାଜା ରାଜତ୍ବ କରୁଥିଲେ । ଡଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ କହିଛନ୍ତି ପାଳବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ସାମରିକ ଘାଟିଥିଲା । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ବାସ୍ତବତଃ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ତଥା ସାମରିକ ବଳୟର ଏକ ଲକ୍ଷ୍ମଣରେଖା ରୂପେ ପରିଚୟ ନେଇ ଆସିଛି । ପାଳ ବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟଥିଲା ବଙ୍ଗଳା । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଥିଲା ଭୌମକରମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ । ତେଣୁ ପାଳରାଜାମାନଙ୍କ ସାମରିକ ଘାଟି ନଦୀର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଥିବା ସମ୍ଭବ । ସେହିପରି ଯେତେବେଳେ ରାମପାଳ ବଙ୍ଗଳାର ଶାସକ ସେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଗଙ୍ଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣକୁ ରାମପାଳଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ କିଛି କାଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ତିମ ସମୟକୁ ଉଡ଼ି ବା ଉତ୍କଳର ରାଜା ଥିଲେ ସୋମବଂଶୀୟ ଶେଷରାଜା କର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ । ରାମପାଳଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ କଳିଙ୍ଗ ସହ ଉତ୍କଳକୁ ମିଶାଇ ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ପାଳମାନେ ଆଧୁନିକ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତରାଂଶ ନିଜସ୍ୱ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ କରି ରଖୁଥିବାବେଳେ ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣ ପଟରେ ନଥାଇ ସେମାନେ ଉତ୍ତର ପାଖରେ ସାମରିକ ଘାଟି ନିର୍ମାଣ କରିଥିବା ସମ୍ଭବ । ରାମପାଳ ସମଗ୍ର ବଙ୍ଗ ଅଧିକାର କଲାବେଳେ ବୈରାଟ ରାଜା ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ଥିଲେ । ତେଣୁ ବୈରାଟ ରାଜା ପାଳ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ନଦୀ ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ନିଜର ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବା ସମ୍ଭବ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ ପୂର୍ବରୁ ବହୁ ସମୟ ପାଇଁ ନିଜସ୍ୱ ଗତି ପଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଆସିଥିବାର ଐତିହାସିକ ତଥା ଭୌଗଳିକ ମାନଚିତ୍ରରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ନଦୀ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଗୋବରଘଟା ଗ୍ରାମର ବୈରାଟ ଆଡ଼ି ନାମକ ସ୍ଥାନ ହେବା ସମ୍ଭବ । ଗୋବରଘଟା ନଦୀ ଉତ୍ତରପଟରେ ଥିବାବେଳେ ଦକ୍ଷିଣରେ ରାଇବଣିଆ ଗଡ଼

ଅବସ୍ଥିତ । ଉତ୍କଳ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବତଃ ୫ କି.ମି. ହୋଇପାରେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ସ୍ଥାନର ସାମରିକ ଗୁରୁତ୍ବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭୌଗଳିକ ଚିତ୍ର ମିଳିଥାଏ । ତେଣୁ ଆମେ ସବିଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲୁଁ କି ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଭାବେ ରାଇବଣିଆକୁ ଚିହ୍ନଟ ନ କରି ବୈରାଟ ଆଡ଼ି ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ସ୍ଥିର କରିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।

ନଦୀର ଉତ୍ତରପାର୍ଶ୍ୱରେ ତତ୍କାଳୀନ ଦଣ୍ଡଭୂକ୍ତି ମଣ୍ଡଳ ଥିଲା । ଏ ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ଉତ୍ତର ତୋଷାଳିର ପଡ଼ୋଶୀ କିମ୍ବା ଶତ୍ରୁ ରାଜ୍ୟ ଭାବେ ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ତୋଷାଳିରୁ ଦଣ୍ଡଭୂକ୍ତି ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଆକ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଦଣ୍ଡଭୂକ୍ତି ମଣ୍ଡଳର ଶାସକ ସାମରିକ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିବା କହିବା ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ଗଙ୍ଗରାଜାମାନେ କଳିଙ୍ଗ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ ସେହିଦିନଠାରୁ ଉତ୍ତରପଟର ଆକ୍ରମଣକୁ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ରାଇବଣିଆରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଛନ୍ତି କହିବା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ହୋଇନପାରେ । ଏତିକି ବେଳକୁ କୋଟଟରୀ ବା କୋଟରାଜ୍ୟ କୋଟ ଦେଶ ହୋଇ କଟାସୀନ ଭାବରେ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ନାମାନ୍ତର ଘଟିଯାଇଥିଲା ।

ବୈରାଟ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥିର ହେବା ପରେ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରବାଦ କହେ, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଖୁଟିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବାଲେଶ୍ୱରଠାରୁ ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଭାଗ ହୋଇ ଉତ୍ତରରେ ଦାନ୍ତନଠାରୁ ସମୁଦ୍ର ତଟଯାଏ ଥିଲା । ପୂର୍ବୋତ୍ତର ପଟରେ ବାଲିସାହି ଯାଏ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । କାରଣ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁସବୁ ବିରାଟ କାର୍ତ୍ତିମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ସେହିପରି ବାଲେଶ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଂଶସହ ମେଦିନପୁରର ଏହି ଅଂଶମାନଙ୍କରେ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ନାମଧାରୀ ବହୁସ୍ଥାନ ତଥା କାର୍ତ୍ତିର ସମ୍ଭାରମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହିସବୁ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ମିଶାଇ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ରହିଥିଲା ।

ଡଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ମତରେ ଖୁଟିଠାରେ ଆଦିଭଞ୍ଜଙ୍କଠାରୁ ଭଞ୍ଜ ରାଜତ୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଡଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ତାଙ୍କ ଇତିହାସ ପୁସ୍ତକରେ ମତ ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି କି ଭଞ୍ଜ ରାଜତ୍ବ ପୂର୍ବରୁ ବିରାଟ ରାଜବଂଶ ରାଜତ୍ବ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏଣୁ ମନେହୁଏ ବିରାଟ ରାଜବଂଶ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଅମଳରୁ ଏଠାରେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ ।

ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରୁ ‘ଗୁହ’ ରାଜବଂଶ କଳିଙ୍ଗରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରାଚୀନ ପୁରାଣ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ସନ୍ଧାନ ମିଳେ । ଏହି ଗୁହବଂଶୀୟ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଶିବଗୁହଙ୍କ ନାମ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ପରିଚିତ ।

ସିଂହଳରେ ‘ଦାଠାବଂଶ’ ନାମକୁ ପାଲି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦନ୍ତରକ୍ଷା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହି ଶିବ ଗୁହ ଗୁହଶିବ ନାମରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଶାକ୍ୟବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନିର୍ବାଣପ୍ରାପ୍ତି ପରେ କ୍ଷେମ ନାମକ ଜନୈକ ଶିଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ପବିତ୍ର ଦନ୍ତ ନେଇ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଥିଲା ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୪୩ର ଘଟଣା । ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ନିଜ ରାଜଧାନୀରେ ମଣିମାଣିକ୍ୟ ଖତିତ ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ସେଥିରେ ସେହି ପବିତ୍ର ଦନ୍ତକୁ ରଖିଲେ । ଏହି ଦନ୍ତରୁ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ଦନ୍ତପୁର ନାମରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୧୦-୩୬୦ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ଶିବଗୁହ ସେହି ଦନ୍ତପୁର ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ । ଗୁହଶିବ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉଚ୍ଚ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଦନ୍ତ ପୂଜାରୁ ବିରତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଏକ ଅଲୌକିକ ଘଟଣାରୁ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ି ସେ ଦନ୍ତର ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଣ ଏଥିରେ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପାଟଳୀପୁତ୍ର ରାଜା ବୁଦ୍ଧଦନ୍ତ ସହ ଗୁହଶିବଙ୍କୁ ନେଇ ଯିବା ପାଇଁ ଚିତ୍ତାନ୍ତନ ନାମକ ଜଣେ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । ଗୁହଶିବ ତା’ର ପ୍ରତିରୋଧ କରିନପାରି ଦନ୍ତ ସହ ପାଟଳୀପୁତ୍ରକୁ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେହି ଦନ୍ତ ପାଟଳୀପୁତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବହୁ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ଘଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯାହାଦ୍ୱାରା ପାଟଳୀପୁତ୍ରାଧିପତି ବୁଦ୍ଧଦନ୍ତର ଉଚ୍ଚ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଗୁହଶିବ ପୁନରାୟ ସେହି ଦନ୍ତକୁ ଦନ୍ତପୁରକୁ ନେଇଆସିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ କ୍ଷୀରଧାର ନାମକ ପାର୍ଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟର ଜନୈକ ନୃପତି ଆସି ଦନ୍ତପୁର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷୀରଧାର ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ ହେଲେ । ପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର ବହୁ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ସହ ଆସି ଦନ୍ତପୁର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏବେ ଗୁହଶିବ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜ୍ୱାଳ ଉଦ୍ଧୃୟିନୀ ରାଜକୁମାର ଦନ୍ତକୁମାରଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇଗଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଆବର୍ତ୍ତମାନରେ ଯେମିତି ପବିତ୍ର ବୁଦ୍ଧ ଦନ୍ତ ସିଂହଳ ପଠାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଗୁହଶିବ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ଦନ୍ତକୁମାର ନିଜର ପତ୍ନୀ (ରାଜକନ୍ୟା) ହେମମାଳାଙ୍କ ସହିତ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଦନ୍ତପୁରରୁ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବନ୍ଦରକୁ ଆସି ସିଂହଳ (ଶ୍ରୀଲଙ୍କା) ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସିଂହଳର ଅନୁରାଧାପୁରରେ ସେହି ଦନ୍ତ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଉପରୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଶିବଗୁହ ନିହତ ହେବାପରେ ତାଙ୍କର ପରିବାର ଦନ୍ତପୁର ହରାଇ ଉତ୍କଳର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଗତ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁ ମନେ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଗୁହବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ରହି ନିଜର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଗୌଡ଼ ନିକଟରେ ‘ନାନା ରତ୍ନ କୁଟ କୁଟିମ - ବିକଟ

କୋଟଟରୀ କଣ୍ଠିରବ ଦକ୍ଷିଣ ସିଂହାସନ’ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ତଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମତରେ ପୂର୍ବକାଳରେ ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତରେ ଯେଉଁ ଆଦିବାସୀ ଶ୍ରେଣୀର ଜୌମ ଓ ପୁଲିନ୍ଦ ଜାତି ସଂଗେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମିଶି ଚଳୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ‘ଗୁହ’ ବା ‘ଗୁହ୍ୟକ’ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶାଖାକୁ ‘ମାହିଷ’ ନାମକ ଜାତିକୁ ‘ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ’ରେ ପରିଚିତ କରାଯାଇଛି । ତଃ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାରଙ୍କ ମତରେ ମାହିଷ୍ୟ ଓ କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ମେଦିନପୁର ଜିଲ୍ଲାର କୃଷିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଓ ମେଦିନପୁରରେ ମାହିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ତେଣୁ କେତକ ଗବେଷକ ମେଦିନପୁରକୁ ମାହିଷ୍ୟ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି କି ଗୁହଶିବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦନ୍ତପୁରରୁ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଓଡ଼ିଶାର ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସି ମେଦିନପୁର ତଥା ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବା ସଂଗେସଂଗେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ‘ଗୁହ’ ବଂଶୀୟ ରାଜା ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଆସି ବଙ୍ଗଳାରେ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରଭାବ ଜାହିର କରୁଥିବା ଭଳି ‘ସେନ’ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ବଙ୍ଗଳା ଆସିଛନ୍ତି ।

ଗୁହ ପରିବାର

‘ଗୁହ’ ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ବୈରାଟ ଗୁହ ସମ୍ଭବତଃ ୧୦ମ/୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରାଜା ଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତଃ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟମ ଶତାବ୍ଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ:୭୩୨ରେ ଭଜନାରାୟଣ ଆଦିପୁର ବଙ୍ଗରେ ନିଜର ରାଜନୈତିକ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ବେଳକୁ ଏଠାରେ ଘୋଷ ପରିବାର, ମିତ୍ର ପରିବାର ଓ ଦତ୍ତ ପରିବାରର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ତ ଅନ୍ୟମାନେ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଅଯୋଧ୍ୟା ନିକଟରୁ ଆସି ଏହି ମେଦିନପୁରରେ ବସବାସ କଲେ । ଏମାନେ ଏଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ‘ଗୁହ’ ପରିବାରର ପ୍ରତିପତ୍ତି ରହିଥିଲା । ସେମାନେ ମେଦିନପୁରକୁ ଆସି ‘ବସୁ’ ଓ ଗୁହ ପରିବାର ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଉତ୍ତର ରାଜ୍ୟ-କାରିକାୟ-ଗୌତମ ଗୋତ୍ରରେ ‘ବସୁ’ ଓ କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରରେ ‘ଗୁହ’ ବଂଶ ଭାବେ ପରିଚୟ ନେଇ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ‘ଗୁହ’ ବଂଶ ରାଡ଼ ଓ ବଙ୍ଗର ସମସ୍ତ କୁଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବୀଜପୁରୁଷ ରାଜକୁମାର ରୂପେ ପରିଚୟ ବହନ କରିଥିଲେ । କୌଣସି କୁଳ କାରିକାୟ ‘ଅୟମାଗ୍ନି କୁଳୋଭବ ଗୁହ ବଂଶାଭିଧାନୋ ମହାନ୍’ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନେ ଅଗ୍ନି କୁଳୋଦ୍ଭବ ମହାନ ଗୁହ ବଂଶୀୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ନେଲେ ।

ସ୍ୱର୍ଗତଃ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁଙ୍କ ମତରେ ମେଦିନପୁର ଓ ଉତ୍କଳରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଗୁହ ପରିବାର ନାଗ ପୂଜକ ଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କ ମାଧାଲ ନଗର ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି -

‘ଭୂ ତକ୍ରଂ କିୟଦେବତାବୁତ୍ତମ୍ ଭୂଦ୍‌ୟଦ୍‌ୟାନସ୍ୟାଶ୍ଚି ଜଗା
ନାଗାନାଂ କିୟାଦସ୍ୟଦର୍ପମୂରସାଲ ଶୁଷ୍ଟିଗୁହାଶ୍ଚିୟା ।’

ତେଣୁ ବିରାଟ ବଂଶ ପ୍ରଧାନତଃ ନାଗପୂଜକ ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ‘ନାଗବଂଶ ବଳିଦତ୍ତ’ ଭାବେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ତଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀ:ପ୍ରଥମ ବା ଦ୍ଵିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେତେବେଳେ କୁସାଣ ଆଦି ବୈଦେଶିକ ଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଶାସିତ ହେଉଥିଲା, ସେତିକିବେଳେ ସମୁଦ୍ର ପଥରେ ବିଦେଶରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ନାଗପୂଜକମାନେ ଆସି ଏ ଦେଶରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଫରଗୁସନଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଭାରତରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନାଗପୂଜା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପୁନଶ୍ଚ ତଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି କି, ଓଡ଼ିଶାର ନାଗଜାତୀୟ ରାଜାମାନେ ପ୍ରଥମେ ମଣିନାଗଙ୍କର ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ମଣିନାଗେଶ୍ଵର ଶୈବ ଓ ଶାକ୍ତ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆରାଧନା କରାଗଲା । ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇସାରିଛି ଯେ ଭଞ୍ଜବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ନାଗବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ଵ ମଧ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ମେଦିନିପୁର ଜିଲ୍ଲା ରହିଥିଲା । ତେବେ ଏଠାରେ ନାଗପୂଜକର ଅର୍ଥ ଦୁଇ ପ୍ରକାର କରାଯାଇପାରେ । ସେମାନେ ନାଗଦେବତା ଭାବେ ଶିବପୂଜକ ହୋଇପାରନ୍ତି । ପୁଣି ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବୈରାଟ ବଂଶ ଭଞ୍ଜ ବଂଶୀୟ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇଯିବା ପରେ ନାଗପୂଜକ କହିବାରେ ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଡି.କେ. ଗାଂଗୁଲି ତାଙ୍କର ‘Historical Geography and Dynastic History of Orissa’ ପୁସ୍ତକରେ ମତଯୋଷଣ କରିଛନ୍ତି କି ‘Archaeologist believe that some of the antiquities of Khiching are earlier than the time of the Bhanja rulers.’ ତେଣୁ ଏହା ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କ ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଅଛି । ମନେହୁଏ ବୈରାଟ ରାଜବଂଶ ଖ୍ରୀ:ରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ରାଜତ୍ଵ କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ପରିବାର ଭଞ୍ଜମାନଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ଵୀକାର କରି କୋଟଚରୀ ନାମଧାରୀ ଓଲମରା ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମନ୍ତ ରାଜା ରୂପେ ଶାସନ କରି ଆସୁଥିଲେ ।

ଏହି ନାଗପୂଜକମାନଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣରାଡ଼ର ରାଜା ବିଜୟସେନ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ବିଜୟ ସେନ ଦକ୍ଷିଣରାଡ଼ରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବଙ୍ଗର ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଆସିଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ମେଦିନିପୁର (ଦଣ୍ଡଭୂକ୍ତି) ଓ ଉତ୍କଳର ନାଗପୂଜକମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ନିଜ ଅଧୀନକୁ ଆଣିଥିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ସେ ଗୁହବଂଶୀୟ ରାଜାକୁ ପରାସ୍ତ କରି ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ବଙ୍ଗର ଅଧିଶ୍ଵର ହେବା ପରେ ପରେ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞ କରି ସେଠାକୁ ସମ୍ଭବତଃ ସମସ୍ତ ସାମନ୍ତ ତଥା ପଦାନତ ହୋଇଥିବା

ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ କୋଟଦୋଶାଧିପତି ବିରାଟ ଗୁହକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ବିରାଟ ଗୁହ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ନାତି ଦଶରଥ ଗୁହଙ୍କ ସହ ଅଭିଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣଙ୍କୁ ବିଜୟ ସେନଙ୍କ ରାଜସଭାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେହି ସଭାଗୃହରେ ରାଜାମାନେ ନିଜସ୍ଵ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବାବେଳେ ଦଶରଥ ଗୁହ ନିଜକୁ ‘ରାଜପୁତ୍ର’ ଭାବେ ପରିଚୟ ଦେବାରୁ ବିଜୟ ସେନ ତାଙ୍କୁଲ୍ୟକରି ହସି ଦେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଦଶରଥ ଗୁହ ଏହି ଅପମାନ ସହି ନପାରି ରାଜସଭା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟ ଧ୍ଵଂସ ହେବାର କାରଣ

ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ସାରିଛି ଯେ, କୋଟଚରୀର ରାଜା ବିରାଟ ଗୁହ ରାମପାଳଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ସ୍ଵାଧୀନ ରାଜା ଥିଲେ । ମାତ୍ର ରାମପାଳଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯେତେବେଳେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ଉତ୍କଳ ଜୟକଲେ ସେତେବେଳେ ପାଖରୁ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ବିରାଟ ଗୁହ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗ ବିଜୟ ବେଳେ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ସହଯୋଗ ନେଇଥିବା ମନେହୁଏ । ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗୌଡ଼ରାଜା ବିଜୟ ସେନ ଏତିକି ବେଳକୁ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗର ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ଆନନ୍ଦ ଭଟ୍ଟଙ୍କ ‘ବଲ୍ଲୁଲ ଚରିତ’ରେ ‘ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ସଖା’ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବିଜୟ ସେନ ଦକ୍ଷିଣରାଡ଼ରୁ ଗୌଡ଼ାଧିପତି ହେବା ପରେ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇ ଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହିଦିନଠାରୁ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କ ସହ ବିଜୟ ସେନଙ୍କର ବନ୍ଧୁତ୍ଵ ତୁଟି ଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଉତ୍କଳ ବିଜୟ ବେଳେ ବୈରାଟ ରାଜା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କୁ ସହାୟତା କରିବା ଯୋଗୁଁ ବିଜୟ ସେନଙ୍କର ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା ମନୋଭାବ ଦେଖାଦେଲା । ଫଳରେ ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଜୟ ସେନ ଗୌଡ଼ାଧିପତି ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପୂର୍ବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସଫଳ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ନାଗପୂଜକମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ସମୟରେ ବୈରାଟ ଗୁହଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ଗୌଡ଼ ଏବଂ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତା ବଢ଼ି ଚାଲିଥିଲା । ବିଜୟ ଗୌଡ଼ାଧିପତି ହେବାର କିଛି ସମୟ ପରେ ସମ୍ଭବତଃ ନିଜର ବିଜୟର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞ କରି ସେଠାକୁ ସମର୍ପିତ ତଥା ପରାଜିତ ସାମନ୍ତ ଓ ସ୍ଵାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ରାଜସଭାକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ତଥ୍ୟାନୁସାରେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ବିଜୟ ସେନ ବୈରାଟ ରାଜାଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶଦାତା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ଏହି ରାଜସଭାକୁ ବିରାଟ ରାଜା ନିଜେ ନ ଯାଇ ନିଜର ପୌତ୍ର ଦଶରଥ ଗୁହଙ୍କୁ ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ପଠାଇଥିଲେ । ରାଜସଭାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜା ନିଜସ୍ଵ ପରିଚୟ ଦେବା ସମୟରେ ଦଶରଥ ଗୁହ ନିଜ ସମର୍ପିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସହ ଉପସିତ ଥାଇ ଏହି

ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ‘ରାଜକୁମାର’ ଭାବେ ପରିଚୟ ଦେବା ସମୟରେ ବିଜୟ ସେନ ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହସି ପକାଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଦଶରଥ ଗୁହ ଆଉ କେତେଜଣ ରାଜାଙ୍କ ସହ ଅପମାନ ସହି ନପାରି ରାଜସଭା ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାପରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ପୂର୍ବ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ମାଙ୍କ ସହ ପୂର୍ବବଙ୍ଗକୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗରେ ରାଜ ସମ୍ମାନ ପାଇବା ଫଳରେ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ପରହସ୍ତଗତ ହେଲା । କାଳକ୍ରମେ ତାହା ଜନମାନସରୁ ଉଭେଇ ଯାଇ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତ ହେଲା ।

ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ରଚନାରେ

ବୈରାଟ ରାଜବଂଶ କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ସତ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ରଚନା କାଳରେ ସମ୍ଭବତଃ ତାହା ପ୍ରବାଦ ପାଲଟି ଯାଇ ନଥିଲା । କାରଣ ତାଙ୍କ ରଚିତ ମହାଭାରତ ପୃଷ୍ଠାର ବୈରାଟ ପର୍ବରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି -

‘ଗଙ୍ଗାସାଗରର ପୂର୍ବ କପିଳାସ ଖଣ୍ଡ
ଲବଣ ମହାଖଣ୍ଡ ଯେ ଦଣ୍ଡ ହିଁ ଉଦଣ୍ଡ ବୈରାଟ ।’

ଗଙ୍ଗାସାଗରର ପୂର୍ବପାର୍ଶ୍ୱକୁ ସାଗର ଦ୍ୱୀପ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା କଳିକତାରୁ ଡାଇମଣ୍ଡ ହାରବରଠାରୁ କାକଦ୍ୱୀପରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ସିଧାସଳଖ ନଯାଇ ସାମାନ୍ୟ ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ରହିଛି । ଏହା ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଏକ ହୁଗୁଳୀ ନଦୀ ମୁହାଣ ନିକଟସ୍ଥ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ । ଏହି ଦ୍ୱୀପରେ କପିଳମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ରହିଛି । ସେଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବ୍ୟାପୀ କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ହେତୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମୟରେ ବୈରାଟ ମେଳା ହୁଏ ଏବଂ ବହୁଯାତ୍ରୀ ସମାଗମ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦିନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ହେତୁ ସମାଗତ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ସେହି ହେତୁ କବି କପିଳାସ ଖଣ୍ଡ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟାବଧି ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି ।

ତଦନ୍ତରୂପ ଭାବରେ ବିଶାଳ ସମୁଦ୍ରକୁ ଲବଣ ମହାଖଣ୍ଡ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏହାର ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସାଗର ଦ୍ୱୀପଠାରୁ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ଲବଣ ଖଣ୍ଡ ବା ଲୁଣି ଅଞ୍ଚଳ ଭାବେ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏବେ ବି ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଲୁଣି ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।

ତାହା ପରେ ସେ ଦଣ୍ଡ ଯେ ଉଦଣ୍ଡ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶେଷରେ ବୈରାଟ ଦେଶ କଥା ପରୋକ୍ଷରେ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, ତତ୍କାଳୀନ ଦଣ୍ଡଭୂମି ମଣ୍ଡଳକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ‘ବଲ୍ଲୁଲ ଚରିତ’ରେ ‘ଉଦନ୍ତପୁର’ ନାମରେ ପରିଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପରି କ୍ରମେ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ଉଦନ୍ତରୁ ଉଦଣ୍ଡ, ‘ଦନ୍ତପୁର’ ବା

‘ଦନ୍ତନଗର’ ଏବଂ ପରେ ଦନ୍ତନରୁ ଦାନ୍ତନ ଭାବେ ପରିଚୟ ନେଇଛି । ତେଣୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ଥାନ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ବୋଲି ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି ।

କବି ସାରଳା ଦାସ ତାଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ବେଳାଳ ସେନଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ବେଲାବଳୀପୁର ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରିଥିବାର ଜଣାପଡ଼େ । ମାତ୍ର ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ବ୍ୟାସଦେବ ମହାଶୂର ଅଞ୍ଚଳର ହୟଶାଳ ବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ନାମ ବେଳାଳ ଥିବା ହେତୁ ସେ ତାକୁ ବେଲାବଳୀପୁର ବା ବଲ୍ଲୁଲ ଦେଶ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କବି ପୁଣି ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ କେତେବେଳେ ମତ୍ସ୍ୟ ଦେଶ ବା କ୍ଷୀର ଦେଶ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ସେତିକିବେଳେ ବଙ୍ଗଳାରେ ପ୍ରଚୁର କ୍ଷୀର ମିଳୁଥିବା ହେତୁ କ୍ଷୀରଦେଶ ଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତରେ କବି ବ୍ୟାସଦେବ ରାଜପୁତନା ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଧିକ କ୍ଷୀର ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଥିବା ହେତୁ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ବା କ୍ଷୀରଦେଶ ଭାବେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥରେ ବଙ୍ଗକୁ ଗୌଡ଼ ଦେଶ ବୋଲି ଜୁହାଯାଉଥିଲାବେଳେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ୧. ସାରସ୍ୱତ, ୨. କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ, ୩. ଗୌଡ଼, ୪. ମୈଥେଳୀ ବା ମିଥିଳା, ୫. ଉତ୍କଳକୁ ବୁଝାଉ ଥିଲା । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଷ୍ଟ୍ରାବୋ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି,

‘ସାରସ୍ୱତୀଃ, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜାଃ, ଗୌଡ଼ା, ମୈଥିଲିକୋଡ଼କଳା
ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ା ଇତି ଖ୍ୟାତଃ ବିଷ୍ଣୋସ୍ତୋର ବାସିନଃ ।’

ତେଣୁ ସାରଳା ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି,

‘ବଙ୍ଗ ଦେଶର ନୃପତି ଶ୍ରୀକର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ
ତାଙ୍କ ବଧୂଲା ଶିଖଣ୍ଡି ନାମ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।’

ସେ ବଙ୍ଗଦେଶର ନୃପତି ଶ୍ରୀ କର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଥିବାବେଳେ ରତ୍ନଗିରି ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସୋମବଂଶୀ ନୃପତି କର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାକର ନନ୍ଦାଙ୍କ ‘ରାମଚରିତ’ରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ନୃପତି କର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, କଳିଙ୍ଗର ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ଖ୍ରୀ:୧୧୧୨ରେ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରିଥିଲେ ବି ଖ୍ରୀ:୧୧୩୫ରେ ପ୍ରକୃତ ଭାବେ ଉତ୍କଳ ଜୟ କରି କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ସହ ମିଶାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ କବି ସାରଳା ଦାସ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ଉତ୍କଳର ସୋମବଂଶୀୟ ଶେଷ ରାଜାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ନୃପତି ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ସେହିପରି କବି ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ ବନବାସ ସମୟରେ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶୀୟପତି ବା କ୍ଷୀର ଦେଶର ଅଧିପତି ବୈରାଟ ରାଜ୍ୟ ଭାବେ କୋଟାଚରୀର ନରପତି ବୈରାଟ ଗୁହଙ୍କ ଶାସନ ଖଣ୍ଡକୁ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ସେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ

ପ୍ରଚୁର କ୍ଷୀର ମିଳୁଥିଲା । ମାତ୍ର ମୂଳ ମହାଭାରତରେ ରାଜସ୍ଥାନର ଜୟପୁର ଅଞ୍ଚଳକୁ କ୍ଷୀରଦେଶ ବା ମହାଦେଶ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲେ ବି ସାରଳା ଦାସ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବାଦ ଦାନ୍ତନ ପାଖରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଖୁଚି ତଥା ବାଲେଶ୍ଵରର ନୀଳଗିରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାଭାରତର ଘଟଣା ସମ୍ବଳିତ ନାମ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସମୀବୃକ୍ଷ, ପାଣ୍ଡବ ଘେରା, ଭୀମଙ୍କ ପିଠାଖୁଆ ପାହାଡ଼, ବିରାଟ ପଦ୍ମତୋଳା ହ୍ରଦ, ଆଦି ମହାଭାରତର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସ୍ଥାନମାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା କେତେକ ବାସ୍ତବ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅଂଶବିଶେଷ ଥିବାବେଳେ ଆଉ କେତେକ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ସ୍ଥାନ ଭାବେ ଜଣାପଡ଼େ । ସେହିପରି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଖୁଚିରେ ଶଳାଭିଶୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ଶଳା କିଟକଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ ଥିବାର ପ୍ରବାଦ ରହିଛି । ତଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହା କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବାବେଳେ ସେ ମତପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି କି ଖୁଚିରେ ଭଞ୍ଜମାନଙ୍କର ଆରାଧ୍ୟାଦେବୀ ଖୁଚିଜେଶ୍ଵରୀ କାଳକ୍ରମେ ଖୁଚିଜେଶ୍ଵରୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି ସେଥିରୁ କିଟକ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପ୍ରବାଦ ସହ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଏହା ଆହୁରି ଅଧିକ ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ ମନେହୁଏ । କାରଣ ଏହି ଦେବୀଙ୍କ ନାମ ମୂଳରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବା ପ୍ରତିଭାଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଯୋଡ଼ି ଯାଇ ନାହିଁ ତ ? ଭଞ୍ଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ନାଗପୂଜକ ପରେ ଶୈବ ଧର୍ମାନୁରକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟକୁ ନେଇ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ, ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବୈରାଟ ରାଜାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ବୈରାଟ ରାଜା କୋଟଦେଶର ଅଧିପତି ଥିବାର ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟିକ ଛାନ୍ଦରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେତେବେଳର ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ସମୂହ ଆଜି ପ୍ରବାଦରେ

ପରିଣତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ମହାଦେଶ/କ୍ଷୀର ଦେଶ ରୂପେ ବାଲେଶ୍ଵରରୁ ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଭାଗକୁ କେତେକ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବାବେଳେ ରାଜବଣିଆ ସାମରିକ ଧ୍ବଂସପ୍ରାପ୍ତ ଦୁର୍ଗକୁ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଏହା ଯେ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରୁ ଐତିହାସିକ ପ୍ରାଚୀନ ଧାରାର ଅଂଶବିଶେଷ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳକୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ କେତେକ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଇଥିବା ପୌରାଣିକ ସ୍ଥାନ ନାମ କହିବା ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏ ସମ୍ପର୍କୀତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ ନୁହେଁ କି ?

ସହାୟକ ପୁସ୍ତକ :

୧. ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ-ପ୍ରଥମ - ଡଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ
୨. ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସ-ଚତୁର୍ଥ - ଡଃ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ
୩. ମୋ ସମୟର ଓଡ଼ିଶା - ଡଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ
୪. ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର - ଡଃ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ
୫. ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ-ପ୍ରଥମ - ଡଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ
୬. ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଇତିହାସ - ଡଃ ଭାଗବତ ପ୍ରସାଦ ଲେଙ୍କା
୭. Mayurbhanj District Gazetteer-1981 - N. Senapati
୮. History of Bengal, vol-1 - Dr. R.C. Majumdar
୯. ଜାତୀୟ ଇତିହାସ-ପ୍ରଥମ ଭାଗ - ସ୍ଵର୍ଗତଃ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବସୁ

ଗୋପୀନାଥପୁର

ଦେହୁର୍ଦ୍ଦା, ବାଲେଶ୍ଵର-୭୫୬୦୩୬

ରାଜ୍ୟର 11ଟି ବନ୍ୟା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଅତିରିକ୍ତ କିରୋସିନି ଯୋଗାଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା

ପ୍ରତିମାସରେ ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଉଥିବା କିରୋସିନି କୋଟାକୁ ଛାଡ଼ି ବନ୍ୟା ପ୍ଲାବିତ ୧୧ଟି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଅତିରିକ୍ତ କିରୋସିନି କୋଟା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବା ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛନ୍ତି । ଏହି କୋଟାକୁ ତୁରନ୍ତ ଉଠାଣ କରାଯାଇ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ ପରିବାର ପିଛା ୨ରୁ ୪ ଲିଟର କିରୋସିନି ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଯାଇଛି । ବନ୍ୟା ପ୍ଲାବିତ ୧୧ଟି ଜିଲ୍ଲାକୁ ସମୁଦାୟ ଅତିରିକ୍ତ ୧୩୨୦ କିଲୋଲିଟର କିରୋସିନି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଏହି ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଗୋଳ ଜିଲ୍ଲାକୁ ୨୪ କିଲୋଲିଟର, ବଲାଙ୍ଗିର ଜିଲ୍ଲାକୁ ୧୫୬ କିଲୋଲିଟର, ବୌଦ୍ଧ ଜିଲ୍ଲାକୁ ୧୨ କିଲୋଲିଟର, କଟକ ଜିଲ୍ଲାକୁ ୨୬୪ କିଲୋଲିଟର, ଜଗତସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ୪୮ କିଲୋଲିଟର, ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ୩୬ କିଲୋଲିଟର, ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଜିଲ୍ଲାକୁ ୧୬୮ କିଲୋଲିଟର, ନୟାଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାକୁ ୧୨ କିଲୋଲିଟର, ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାକୁ ୨୭୬ କିଲୋଲିଟର, ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ୨୪ କିଲୋଲିଟର ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାକୁ ୩୦୦ କିଲୋଲିଟର ଅତିରିକ୍ତ କୋଟା କିରୋସିନି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ

ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଜୀଉଙ୍କର ବିଜେଷ୍ଟଳୀ-ସତ୍ୟବାଦୀ । ଏଠାକାର ବକ୍ତୃତ୍ତବନ - କେବଳ କଥାରେ ଅଛି । ଏକଦା ଥିଲା ସେଠି ବକ୍ତୃତ୍ତ-ଛୁରିଅନାର ବୃକ୍ଷରାଜି । ଶାଖା-ପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାର କରି ମଣ୍ଡପ ତିଆର କରିଥିଲା । ତା' ତଳେ ଚାଲିଥିଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅବକାଶରେ ତିନି ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ ପାଇଁ ଚାଲିଲେ । ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ହେଲେ ସମଭାବାପନ୍ନ, ସ୍ୱପ୍ନାଭିଳାଷୀ, ସେବା ଭାବାପନ୍ନ ମଣିଷ ପରି ମଣିଷ - ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ, ହରିହର ଦାଶ ଆଉ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର । ସୁଆଣ୍ଡୋ ଆସି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ କୂଳ ଏକ ବଟବୃକ୍ଷ ତଳେ ଆସ୍ଥାନ ଜମାଇ କଥୋପକଥନରେ ରତ ରହିଲେ । ରାତ୍ର ପାହିଗଲା । ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା - ପଢ଼ା ଶେଷ ପରେ ଚାକିରି କରିବେ ନାହିଁ । ଦେଶ ସେବା ରୂପକ ଯଜ୍ଞରେ ଧୂପ କାଠି ସାଜି ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବେ ଦେଶପାଇଁ, ଜାତି ପାଇଁ ଓ ତା'ର ରୂପ ବଦଳାଇ ଦେବେ ।

ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଫର୍ଗୁସନ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ନୀଳନ୍ଦା ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଜାଣିରେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେବ । ଏହା ହେବ ଏକ ସୁମଣିଷ ଗଢ଼ା କାରଖାନା ।

ଶେଷରେ ୧୯୦୯ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ୧୯ ଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକ୍ତୃତ୍ତ-ଛୁରିଅନା ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଚରିତ୍ରବାନ୍, ସେବା ପରାୟଣ, ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ଯୁବସମାଜ ଗଠନ ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରହିଲା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁରସ୍ଥ ମଧ୍ୟଭର୍ତ୍ତାକୁଲାର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଟି ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଉଠିଆସି ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ମୂଳପିଣ୍ଡ ସାଜିଲା । କ୍ରମେ ଏହା ମଧ୍ୟଭର୍ତ୍ତା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଚାଲି ଘରେ ବିଦ୍ୟାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ । ପରେ ବକ୍ତୃତ୍ତ ବନର ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହ ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଜାତି-ଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସକଳ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରି ଗୁରୁଗଣ ପୁରାତନ ଗୁରୁକୂଳ ପରିବେଶରେ ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ।

ଶିକ୍ଷା ପରିଦର୍ଶକ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସରକାରୀ ମାନ୍ୟତା ମିଳିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଏମ୍. ଏ. ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ କଲିକତା ଗଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରଗତିର ଅନ୍ତରାୟ ହେଲା । ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କଲିକତାରୁ ଫେରି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁ ହେଲେ । ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ଯେହ୍ନାର କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ହରିହର ଦାଶ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଏକାଡେମୀରୁ ଶିକ୍ଷକତା ତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୁରୁ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଇ ଛାତ୍ରାବାସର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ରହିଲେ । ସେହିପରି ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ ପରେ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୁରୁ ସ୍ଥାନ ଅଳଙ୍କୃତ କଲେ । ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରି ସେମାନେ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ଓ ଆଚରଣରେ ଆଦର୍ଶବାଦ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ନିର୍ଲୋଭ ଜୀବନ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ଏକ ଗୌଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତୃଧାର ସାଜିଥାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷାୟତନର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅଟଳ ମନୋବୃତ୍ତି, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାଙ୍ଗଠନିକ ଶକ୍ତି, ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଅଧ୍ୟାପନାର ଆଦର୍ଶ, ଶିକ୍ଷକ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ଐତିହ୍ୟ ଏବଂ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ହରିହରଙ୍କ ରକ୍ଷିପ୍ରାଣତା, ସହିଷ୍ଣୁତା ଓ ପିତୃ ସୁଲଭ ବାସଲ୍ୟ ମନୋଭାବ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁଥିଲା ।

ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହି ସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରଥମ ଦଫା ଛାତ୍ର କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯୋଗଦେଇ ସବୁ ଛାତ୍ର ଉଚ୍ଚମାନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଫଳସ୍ୱରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୁନାମ ବ୍ୟାପୀ ଗଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତୃଧାର ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ପୁରୀରେ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଅଧିକ ସମୟ ପାଇଲେ । ତାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ, ଗୁରୁମାନଙ୍କ ତ୍ୟାଗ, ସେବା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠା ଫଳରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟରେ

ଏକ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ରୂପେ ସୁନାମ ଅର୍ଜିଲା । ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୁବାସ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବାରୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଚାଟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିସରକୁ ଚାଲିଆସିଲେ । ଏହି ସମୟଟି ଥିଲା ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ।

ଅଧିକାଂଶ ଶିଷ୍ୟ ଛାତ୍ରାବାସରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ମେସରେ ସବୁ ବର୍ଷର ଛାତ୍ର ପଂକ୍ତି ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ଗୁରୁମାନେ ଛାତ୍ରାବାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ଅଧ୍ୟୟନର ତତ୍ତ୍ୱ ନେଲେ । ସେଠାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ଳୋକାନ୍ତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା ।

ଶିଷ୍ୟମାନେ ନିୟମିତ ବ୍ୟାୟାମ କରିବା ସହିତ ବଗିଚା କାମରେ ରତ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ଦେଶସେବା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ପ୍ରଥାରେ କୌଳିକ ବୃତ୍ତିକୁ ଆବୋରି ନେବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା ଯେ - ମାନବ ସେବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଭଗବତ ସେବା ।

ନିକଟସ୍ଥ ଗ୍ରାମବାସୀ ହଇଜା, ବସନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଛାତ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଆଗଭର ହେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେବା ମନୋଭାବାପନ୍ନ ସୁନାଗରିକ ରୂପେ ଗଠନ କରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରାଯାଉଥିଲା । ଫଳରେ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ପାଲଟିଗଲା ଉତ୍କଳର ଏକ ତୀର୍ଥକ୍ଷେତ୍ର ।

ସମାଜରୁ କୁସଂସ୍କାର ଲୋପ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରାଗଲା । ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସକୁ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୁରୁଗଣ ଘୃଣା କରି ଏହାର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲେ । ଏଥିରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ କେତେକ କୁତନ୍ତ୍ରୀ ସମାଜ ବିରୋଧୀ ସ୍ତ୍ରୀଲର ଚାଲଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ । ଅଗ୍ନିର ଦାହିକା ଶକ୍ତି ଚାଲ ଘରକୁ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ କରିଦେଲା ସିନା କିନ୍ତୁ ଆୟୋଜନକାରୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମକୁ ପୋଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଠିଆ ହେଲା ପୁଣି ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନଟି । ଏଣିକି ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ ବକ୍ତୃତ ବନରେ ବିଦ୍ୟାଦାନ ଚାଲୁ ରହିଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ସୁବାସରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁ ଭ୍ରମର ବିଦ୍ୟା-ମଧୁ ସେବନ ପାଇଁ

ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ନିମାପଡ଼ାର ମୋହନ ଦାଶ, ଈଶ୍ୱର ଦାଶ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଅଞ୍ଚଳର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନାମକରା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାର ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ । ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବ୍ୟକ୍ତି ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରିଥିଲେ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବସ୍ଥା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ବିଦେଶୀ ସରକାରଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ନଜର ସ୍କୁଲରେ ପଡ଼ି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନୁମୋଦନ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନିଆଗଲା । ତେଣୁ ଛାତ୍ରଗଣ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ ପାଇଲା ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଇତି ଘଟିଲା । ଏହି ଇତିର କାରଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ କାରାବରଣ କଲେ । କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଡାକରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସହଯାତ୍ରୀ ହେଲେ । କେତେକ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ । ଆର୍ଥିକ ଅନଟନ, ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ବିଶେଷତଃ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅକାଳ ବିୟୋଗ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁନରୁଦ୍ଧାନ ପାଇଁ ଖୋରାକ୍ ଯୋଗାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଅଧୁନା ଶିକ୍ଷକବୃନ୍ଦ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ତମକାରିତାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହେବା ଉଚିତ । ମାନବ ସେବା ହିଁ ଭଗବତ ସେବା ଉକ୍ତିକୁ ଶିକ୍ଷକଗଣ ଗ୍ରହଣ କଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଛାତ୍ର ବସ୍ତଳତା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ସମାଜ ସେବା ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହେବ ଏବଂ ସେମାନେ ସୁଗୁଣ ଶିଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ନାଗରିକ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ଗୁରୁଙ୍କୁ ନ ମଣିବ ନର, ଗୁରୁ ହିଁ ସାକ୍ଷାତ ଈଶ୍ୱର । ଏହି ଉକ୍ତିର ସାର୍ଥକତା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁରୁ ଓ ତାଙ୍କ ଦାୟାଦଗଣ ଚେଷ୍ଟିତ ହେବା ଉଚିତ । ଫଳରେ ସେମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଅଞ୍ଚଳର ସହଗାମୀ ହୋଇ ପତନୋନ୍ମୁଖୀ ଶିକ୍ଷକ ସମାଜର ପୁନରୁଦ୍ଧାନ ପାଇଁ ଖୋରାକ୍ ଯୋଗାଇବେ ।

୩୪୬, ଶହାଦ ନଗର
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭

• • • • •

ସମୃଦ୍ଧି ପଥେ ପଶୁସମ୍ପଦ

୧. ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଗୋପାଳନ ଓ ମହାବୀର ଉପରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହେଉଥିବା କାରଣରୁ ମହାବୀର ଓ ପଶୁସମ୍ପଦ ବିଭାଗ ଦ୍ଵାରା ବେକାର ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଅଛି ।
୨. ଜାତୀୟ ଗୋ-ପ୍ରଜନନ ଯୋଜନାରେ ୪୬୬ ଜଣ ଗୋ-ମିତ୍ରଙ୍କୁ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇଅଛି । ଅଧିକ ୧୨୫୦ ଗୋ-ମିତ୍ର ନିଯୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।
୩. ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଗୋ-ସମ୍ପଦର ବିକାଶ ପାଇଁ ୩୦୮୦ଟି ହିମିକୃତ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଜନନ କେନ୍ଦ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଜନନ ସେବା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।
୪. ଗତ ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷ ସୁଦ୍ଧା ଆମ ରାଜ୍ୟର ୬,୩୯,୨୭୪ ଗୋଟି ଗାଈ ଓ ମଇଁଷିକୁ କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଜନନ କରାଯାଇପାରିଛି । ଏହି କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଜନନ ସେବାକୁ ବ୍ୟାପକ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ୧୦ ବର୍ଷିଆ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହାତକୁ ନିଆଯାଇଛି ।
୫. ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଆନୁମାନିକ ଅଟକଳ ଅନୁସାରେ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ୯୭୪.୪୯ ହଜାର ମେଟ୍ରିକ୍ ଟନ୍, ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନ ୯୫୫.୯୧ ନିୟୁତ ମେଟ୍ରିକ୍ ଟନ୍ ଓ ମାଂସ ଉତ୍ପାଦନ ୫୧.୬୭ ହଜାର ମେଟ୍ରିକ୍ ଟନ୍ରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଛି ।
୬. ରାଜ୍ୟରେ ୨୦୦୨-୦୩ ଓ ୨୦୦୩-୦୪ ମସିହାରେ ମୁଣ୍ଡପିଛା ମିଳୁଥିବା ଦୁଗ୍ଧର ପରିମାଣ ଯଥାକ୍ରମେ- ୭୧ ଗ୍ରାମ୍ ଓ ୭୪ ଗ୍ରାମ୍ ଥିଲାବେଳେ ୨୦୦୪-୦୫ ମସିହାରେ ଏହି ପରିମାଣ ୯୪ ଗ୍ରାମକୁ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇପାରିଅଛି । ଆଗାମୀ ୨୦୦୬-୦୭ ବର୍ଷରେ ଏହାକୁ ୧୨୦ ଗ୍ରାମକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବାପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ୟଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି ।
୭. କୁକୁଡ଼ା ଚାଷକୁ ଅଧିକ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେବା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଏକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ପଦକ୍ଷେପ ସ୍ଵରୂପ କୁକୁଡ଼ା ଚାଷକୁ କୃଷିର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହାଫଳରେ ଭ୍ୟାଟ୍, ପ୍ରବେଶ କର, ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶୁଳ୍କରେ ରିହାତି, ଶ୍ରମ ଆଇନ ଓ ପ୍ରଦୂଷଣ ଆଇନରେ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।
୮. ଓଡ଼ିଶା ପଶୁସମ୍ପଦ ବିକାଶ ସମିତି ଜରିଆରେ ବ୍ୟବହାରିକ ମୂଲ୍ୟ ବାବଦରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିବା ଅର୍ଥରୁ ବିଭିନ୍ନ ଉନ୍ନୟନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯଥା- ପଶୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଓ ପଶୁଧନ ନିରୀକ୍ଷକ କେନ୍ଦ୍ର ଗୃହର ମରାମତି, ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ, ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ଔଷଧ ଓ ଟୀକା ଯୋଗାଣ ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହାତକୁ ନିଆଯାଇଅଛି ।
୯. କେ.ବି.କେ. ଜିଲ୍ଲାରେ ସଂଶୋଧିତ ଦୀର୍ଘମିଆଦି (RLTAP) ଯୋଜନାରେ ୮ ଗୋଟି ପଶୁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଓ ୮ ଗୋଟି ପଶୁ ସହାୟକ କେନ୍ଦ୍ରର ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ତଥା ୮୦୦ ଜଣ ବେକାର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ପୁରାତନ ଡାକ୍ତରଖାନା ଓ ସହାୟକ କେନ୍ଦ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଆସନ୍ତା ୫ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମରାମତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।
୧୦. ଜାତୀୟ ରୋଗ ନିରାକରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଓଡ଼ିଶା ଟୀକା ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନବୀକରଣ ସହିତ ପଶୁପକ୍ଷୀ ସମ୍ପଦର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠେପକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ଵରୂପ ବ୍ୟାପକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।
୧୧. ସବୁଜ ଘାସର ଚାହିଦା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ସବୁଜ ଘାସ ବ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାପକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଅଛି ।

୧୨. ପଶୁପାଳନ ଜରିଆରେ ବେକାର ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜରିଆରେ ଗୋପାଳନ ଦ୍ଵାରା ୮୭୦ ଜଣ, ଛେଳି ପାଳନ ଦ୍ଵାରା ୭୮୧ ଜଣ, ମେଣ୍ଟା ପାଳନ ଦ୍ଵାରା ୪୯ ଜଣ, ଘୁଷୁରୀ ପାଳନ ଦ୍ଵାରା ୮୬ ଜଣ ଓ କୁକୁଡ଼ା ପାଳନ ଦ୍ଵାରା ୧୩୧ ଜଣ ଉପକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।
୧୩. ଜିଲ୍ଲାସ୍ତରରେ ସଚେତନ ଓ ସହଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଓ ତ୍ରିସରୀୟ ପଞ୍ଚାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କରାଯାଇଅଛି । ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ଵରେ ଜିଲ୍ଲା ପଶୁସମ୍ପଦ ବିକାଶ ସମିତି (DLRDS) ଗଠନ କରାଯାଇଅଛି ।
୧୪. ଜନସେଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଦୂରଦର୍ଶନ, ଆକାଶବାଣୀ, ଖବରକାଗଜ, ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ, ପୁସ୍ତିକା, ପୋଷ୍ଟର, ପାମ୍ଫଲେଟ ବଣ୍ଟନ ଓ ପଶୁଚିକିତ୍ସା ଶିବିର ଇତ୍ୟାଦି ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଅଛି ।
୧୫. ଆସନ୍ତା ୫ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୈନିକ ଅଣ୍ଡା ଉତ୍ପାଦନକୁ ୧୦୦ ଲକ୍ଷରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି ।
୧୬. ଓଡ଼ିଶାରେ ବାର୍ଡ଼ ଫୁର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ନୂତନ ପ୍ରକଳ୍ପ ଲାଗି ବ୍ୟାପକ ସୁଯୋଗ ଅଛି ।
- ସୌଜନ୍ୟ : ପଶୁପାଳନ ଓ ପଶୁଚିକିତ୍ସା ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ, ଓଡ଼ିଶା, କଟକ

ସବୁ ପଞ୍ଚାୟତରେ ବିହନ ବିକ୍ରୟ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯିବ

ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ଓ ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ରାଜ୍ୟର ୨୭ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ କ୍ଷତି ଘଟିଛି । ରାଜ୍ୟରେ କ୍ରମାଗତ ଭାବେ ପାଞ୍ଚଥର ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ କୃଷି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଛ୍ଵିତ୍ ହୋଇଛି । କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଆସନ୍ତା ରବି ଫସଲ ଚାଷ ପାଇଁ ୫୦ ଭାଗ ରିହାତିରେ ବିହନ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବା ସହ ପ୍ରତି ପଞ୍ଚାୟତରେ ବିହନ ବିକ୍ରୟ କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯିବ ବୋଲି କୃଷିମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ନାୟକ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାରେ ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ଫସଲ କ୍ଷୟକ୍ଷତିର ଆକଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ସମୀକ୍ଷା ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି ।

ସମୀକ୍ଷାରୁ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାରେ ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ୧୭୦ଟି ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାୟତର ୩୭୮ଟି ଗ୍ରାମର ପ୍ରାୟ ୧ ଲକ୍ଷ ୩୯ ହଜାର ହେକ୍ଟର ଚାଷଜମିର ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଧାନ ଫସଲ ଏକଲକ୍ଷ ୧୪ ହଜାର ହେକ୍ଟର ଓ ଅଣଧାନ ଫସଲ ପ୍ରାୟ ୨୫ ହଜାର ହେକ୍ଟର ଅଟେ । ଜିଲ୍ଲାରେ କୃଷି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ୫୫୧ଟି ଉଠାଜଳସେଚନ ପଏଣ୍ଟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ଚଳିତ ମାସ ୨୦ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ଉକ୍ତ ପଏଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକର ମରାମତି ନିମନ୍ତେ ଜଳ ସଂପଦ ବିଭାଗକୁ ଜଣାଇବା ସହ ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ମୁତାବକ ଅଗଭୀର ରୂପରେଖ ବସାଇବା ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନାୟକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ବାଲିତର ହୋଇଥିବା ଜମିରୁ ବାଲି ଉଦ୍ଧାର ଓ ଘରଭଙ୍ଗା ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ରିଲିଫ୍ କୋଡ଼ ଅନୁଯାୟୀ ଅର୍ଥ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ମନ୍ତ୍ରୀ କହିଥିଲେ ।

ଏହି ସମୀକ୍ଷା ବୈଠକରେ ଶକ୍ତିମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାରାୟଣ ପାତ୍ର ଯୋଗ ଦେଇ କହିଲେ ଯେ ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ଜିଲ୍ଲାର ୧୮୦ଟି ଗ୍ରାମରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଂଯୋଗ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୧୨୦ଟି ଗ୍ରାମରେ ପୁନଃ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଂଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଛି ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରାମର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଂଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟ ୭ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସାରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି । କୃଷକମାନଙ୍କ ଚାଷ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଭିତ୍ତିରେ ଉଠାଜଳସେଚନ ପଏଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଂଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଶକ୍ତିମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପାତ୍ର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସମୀକ୍ଷା ବୈଠକରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ସାଂସଦ ଅର୍ଜୁନା ନାୟକ କୃଷି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି କହିଲେ ଯେ ଫସଲ ବୀମା ପାଇଁ ବ୍ଲକ୍ସ୍ ମୁନିଟ୍ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ ନକରି ପ୍ରତି ପଞ୍ଚାୟତକୁ ମୁନିଟ୍ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଫଳରେ ବହୁ ଚାଷୀ ଉପକୃତ ହୋଇପାରିବେ ।

କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କ ସମ୍ମିଳନୀ କକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏହି ସମୀକ୍ଷା ବୈଠକରେ ବିଧାୟକ ଶ୍ରୀ ଅତନୁ ସବ୍ୟସାଚୀ ନାୟକ, ବିଧାୟକ ଉତ୍କଳ କେଶରୀ ପରିଡ଼ା ଓ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଶ୍ରୀ କାଶୀନାଥ ସାହୁଙ୍କ ସମେତ ସମସ୍ତ ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲାସ୍ତରୀୟ ଅଧିକାରୀମାନେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ସୁରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଡକ୍ଟର ବାବୁରାମ ସିଂହ

ବିଶ୍ୱ ତଥା ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନଗୁଡ଼ିକରେ ବୌଦ୍ଧିକ ସମ୍ପତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ କେତେକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପେଟେଣ୍ଟ, କପିରାଇଟ୍, ଟ୍ରେଡ୍ ମାର୍କ ଓ ଟ୍ରେଡ୍ ସିକ୍ରେଟ୍ ଅନ୍ୟତମ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରକାର ବୌଦ୍ଧିକ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇପାରିବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ - ନୂତନ ଗବେଷଣା ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ଓ ଆବିଷ୍କାରଗୁଡ଼ିକୁ ପେଟେଣ୍ଟ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାବେଳେ କବି, ଲେଖକମାନଙ୍କର କଳାକୃତିକୁ କପିରାଇଟ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇପାରିବ । ସେହିପରି ଯେକୌଣସି ବ୍ୟବସାୟିକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ବା କାରଖାନାର ଉତ୍ପାଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଏଥିସହିତ ଜଡ଼ିତ ଥିବା ଜ୍ଞାନକୌଶଳକୁ ଟ୍ରେଡ୍‌ମାର୍କ କିମ୍ବା ଟ୍ରେଡ୍ ସିକ୍ରେଟ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାବେଳେ, ଶସ୍ୟର ନୂତନ କିସମଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦ୍ଭିଦ ପ୍ରଜନନ ସୁରକ୍ଷା (Plant Breeder's Right) ଆଇନ ବଳରେ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି କାନୁନ୍‌ରେ କିଛିଟା ତ୍ରୁଟି ବିଦ୍ୟୁତିର ସୁଯୋଗ ନେଇ କିମ୍ବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଏହି କାନୁନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଜ୍ଞତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ କିଛି ଅସାଧୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ବହୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କମ୍ପାନୀ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳକୁ ନିଜର ବୋଲି ଦାବି କରି ତାହା ଉପରେ ମାଲିକାନା ଜାହିର କରି ବସୁଛନ୍ତି । ଏ ସଂପର୍କରେ ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇପାରେ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଆମ ଦେଶର ସରକାର ତଥା ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଙ୍କ ଆଖିଖୋଲି ଦେଇଛି । ସେହି ଉଦାହରଣରୁ ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳଗୁଡ଼ିକ କେତେ ସୁରକ୍ଷିତ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଆସନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବା ।

ହଳଦୀର ଔଷଧି ଗୁଣ ବିଷୟ ଆମ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ବହୁକାଳରୁ ଜଣା । ହଳଦୀର ବିଭିନ୍ନ ଔଷଧି ବ୍ୟବହାର ଆମ ସମାଜରେ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହି ଜ୍ଞାନକୌଶଳର ଉଦ୍ଭାବକ ଆମ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ । ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହିସାବରେ ଏହି ଜ୍ଞାନ କୌଶଳର ଆମେ ମାଲିକ ଓ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ । ମାତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ପେଟେଣ୍ଟ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଏହାର ପେଟେଣ୍ଟ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, କାରଣ

ଏହି ଜ୍ଞାନ ନୂତନ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହି ଜ୍ଞାନକୁ ଆମେରିକାର ମିଶିଗିପି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୨୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୯୫ ମସିହାରେ ନିଜର ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ବୋଲି ଦାବିକରି ଆମେରିକାର ପେଟେଣ୍ଟ ନମ୍ବର ୫୪୦୧୫୧୪ ହାସଲ କଲେ । ପରେ ପରେ ଏହି ଘଟଣାଟି ଆମ ଦେଶର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିଥିଲା । ଆମ ଦେଶର ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଗବେଷଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆମେରିକାର ପେଟେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ରେ ୨୮.୧୦.୧୯୯୬ ମସିହାରେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇଲେ ଓ ଏହି ପେଟେଣ୍ଟ ପ୍ରଦାନର ପୁନର୍ବିଚାର ପାଇଁ ଆବେଦନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଆବେଦନରେ ହଳଦୀର ଔଷଧି ଗୁଣ ମିଶିଗିପି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ନୂତନ ଭାବେ ଆବିଷ୍କୃତ ନୁହେଁ । ଏହା ଭାରତରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଦର୍ଶାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଆମେରିକାର ପେଟେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍ ଆମର ଏହି ମୌଖିକ ଯୁକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନଥିଲା । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲିଖିତ ଦସ୍ତାବିଜ/ଦଲିଲ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆମ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କୁ କୁହାଯାଇଥିଲା । ବହୁ ଖୋଜା ଖୋଜି ପରେ ସାରାଦେଶରୁ ମାତ୍ର ବତିଶିଟି ଲିଖିତ ଦସ୍ତାବିଜ/ଦଲିଲକୁ ଆମ ଦେଶ ତା'ର ଦାବୀ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପରେ ଆମେରିକାର ପେଟେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍ ଉକ୍ତ ପେଟେଣ୍ଟ ପ୍ରଦାନ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆମ ଦେଶର ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା । ଆମ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ବହୁ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଙ୍କ ଅନେକ ସମୟର ଅପଚୟ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ଆମ ସରକାରଙ୍କ ତୁରନ୍ତ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଫଳରେ ଆମ ସମାଜରେ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳର ଲୁଣ୍ଠନକୁ ଆମେ ପ୍ରତିହତ କରିପାରିଥିଲେ ।

ଖାଲି ହଳଦୀର ଔଷଧି ଗୁଣ ନୁହେଁ, ଆମ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନକୌଶଳକୁ ମଧ୍ୟ ପେଟେଣ୍ଟ ବଳରେ ନିଜର କରେଇବା ପାଇଁ ବହୁ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । ନିମ୍ନ, ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧାର ଔଷଧି ଗୁଣ ଓ ବାସୁମତି ଧାନର ପେଟେଣ୍ଟ ଏଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଦାମ୍ଭ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆମର ପ୍ରତିବାଦ ଯୋଗୁଁ ଏହି ପେଟେଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନିଆଯାଇଛି । ଆଉ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ସଫଳ ହୋଇପାରିନେ । ଏହି

ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳଗୁଡ଼ିକ ଆମ ସମାଜରେ ବହୁ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାରୁ ଓ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ହୋଇ ନଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଚଳିତ ପେଟେଣ୍ଟ ଆଇନ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏହାର ସୁଯୋଗ ନେଇ କେତେକ ବିଦେଶୀ କମ୍ପାନୀ ବିଦେଶରେ ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳକୁ ସେମାନଙ୍କର ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ବୋଲି ଦାବି କରି ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପେଟେଣ୍ଟ ହାସଲ କରି ପ୍ରୟାସ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବା ପାଇଁ ଆମ ପାଖରେ ଏହି ଜ୍ଞାନକୌଶଳଗୁଡ଼ିକ ଆମର ବୋଲି ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣ ଥିବା ଦରକାର । ମାତ୍ର ପରିତାପର ବିଷୟ ଯେ, ବହୁତ କମ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମ ପାଖରେ ଲିଖିତ ଦସ୍ତାବିଜ ବା ଦଲିଲ ଅଛି । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଲୋକ ନିୟତବାଣୀ ହିସାବରେ ଯୁଗରୁ ଯୁଗକୁ ପିଢ଼ିରୁ ପିଢ଼ିକୁ ଗଢ଼ି ଆସୁଅଛି । ତେଣୁ ଏହି ଜ୍ଞାନକୌଶଳଗୁଡ଼ିକର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଲିଖିତ ପ୍ରକାଶନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରୁରୀ ।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା କେତେକ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ବା ପୁରୁଣା ପାଣ୍ଡୁଲିପିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେଗୁଡ଼ିକ କାଳକ୍ରମେ ପୁରୁଣା ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି କିମ୍ବା ନଷ୍ଟ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଓ ପୁନଃପ୍ରକାଶନ ମଧ୍ୟ ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳର ଅବସ୍ଥାକୁ ରୋକିବା ସହ ଏହାର ଲୁକ୍ଷନକୁ ପ୍ରତିହତ କରାଇପାରିବା ।

ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ଶସ୍ୟ କିସମଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ ସୁରକ୍ଷା ଓ କୃଷକ ଅଧିକାର ଆଇନ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ପଞ୍ଜିକରଣ କରାଇବାର

ସୁଯୋଗ ଅଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଏହାର ଲୁକ୍ଷନ ଓ ଅପବ୍ୟବହାରକୁ ଆମେ ରୋକିପାରିବା । ଏହାଛଡ଼ା ଏହାର ବ୍ୟବସାୟରୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଲାଭବାନ ହୋଇପାରିବା । ଯଦି କେହି ଏହି କିସମକୁ ନୂତନ କିସମ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସେ ନୂତନ କିସମର ବ୍ୟବସାୟର ଲାଭରେ ଆମେ ଭାଗୀଦାର ହୋଇପାରିବା ।

ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆମ ଦେଶରେ ବହୁ ଆୟୁର୍ବେଦିକ ଔଷଧ ପ୍ରଚଳିତ । ସେହି ପ୍ରଚଳିତ ଆୟୁର୍ବେଦିକ ଔଷଧଗୁଡ଼ିକୁ ଟ୍ରେଡ଼ମାର୍କ ଓ ଏହାର ତିଆରି ପଦ୍ଧତିକୁ ଟ୍ରେଡ଼ ସିକ୍ରେଟ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖାଯାଇପାରିବ । ଏହାଛଡ଼ା ଆମର ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ରକଳା, ନୃତ୍ୟ, ହସ୍ତକଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳାକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକ ସମ୍ପତ୍ତି ସୁରକ୍ଷା ଅଧିକାର ଆଇନ୍ ବଳରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖାଯାଇପାରିବ ।

ଆମ ଦେଶ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ବହୁ ସଭ୍ୟତାର ଏଠାରେ ମିଳନ ହୋଇଛି । ଏ ଦେଶର କଳାସ୍ଥାପତ୍ୟ ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର । ଏ ଦେଶରେ ପୁରୀ ରହିଛି ବହୁ ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ । ସେଗୁଡ଼ିକର ସଠିକ୍ ସୁରକ୍ଷା ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଆଜିବରୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅବସ୍ଥା ସହ ଲୁକ୍ଷନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । ଆମେ ଯଦି ଏହି ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳଗୁଡ଼ିକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିପାରିବା, ତେବେ ଏହା ଆମ ଦେଶର ବିକାଶରେ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କୃଷି ବୈଷୟିକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଜୟ ମା' କରୁଣାମୟୀ

ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ବାରିକ

ଭାରତ ମାତା ଭାରତୀ
ମହିମାରେ ଅନୁପମ
ତୁମ ଭୁବନରେ ଖ୍ୟାତ
ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ ତା' ନାମ ।
ଶରତ ଶାନ୍ତ ସୁଷମା
କୁସୁମିତ ପଥେ
ଆସନ୍ତି ମା' ଦୁର୍ଗା ଦେବୀ
କମଳୀୟ ରଥେ ।
ଆଗମନରେ ଆକାଶ
କୃପା ବର୍ଷା କରି
ପରମେଶ୍ୱରୀ ଆସନ୍ତି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅବତରୀ ।
ମମତାମୟୀ ଚିତ୍ତୁୟା
କରୁଣା ସାଗରୀ
ସମ୍ବେଦ ସରସୀ ଜଳ
ଦିଅନ୍ତି ବିତରୀ ।

ଜୟ ଜୟ ଦୁର୍ଗା ଜୟ
ଅଭୟ ଦାୟିନୀ
ଭବାନୀ, ଶିବାନୀ, ଶିବା
କମଳ ନୟନୀ ।
ଭବାନୀ ଭବମୋହିନୀ
ଭବ ଦୁଃଖ ବିନାଶିନୀ
ଭୟ ହାରିଣୀ ତାରିଣୀ
ଜଗତ ଜନ ଜନନୀ ।
ତରଣ କମଳୁ ତୋ'ର
ଝରୁଛି ପୀୟୂଷ ଝର
ଶରଣାଗତ ପରାଣ
ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ନିରନ୍ତର ।
ହେ ମାତା କରୁଣାମୟୀ
ଗତିମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାୟିନୀ
ରକ୍ଷା କର ମହାମାୟୀ
ମହିଷାସୁର ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ।

ନିଆଳୀ, କଟକ

ଓଡ଼ିଶା ମହାସ ବିଭାଗର ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ସଫଳତା

୧. ଚଳିତ ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷରେ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ୩୦ ଗୋଟି ମହାସଂସ୍ଥା ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା ମାଧ୍ୟମରେ ୧୨୦.୬୩ ହେକ୍ଟର ଜଳାଶୟର ଉନ୍ନତି କରାଯାଇଅଛି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମାଛଚାଷ କରାଯାଇ ମହାସଂସ୍ଥା ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ପୋଖରୀରୁ ୪୯୨୪୧.୫୬ ମେଟ୍ରିକ୍ ଟନ୍ ମଧୁର ମାଛ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇଅଛି ।
୨. ଚଳିତ ବର୍ଷ ୧୯ ଜଣ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କୁ ମହାସଂସ୍ଥା ଉନ୍ନୟନ ସଂସ୍ଥା ମାଧ୍ୟମରେ ମାଛଚାଷ ନିମିତ୍ତ ୨.୪୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରିହାତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଅଛି ।
୩. ମହାସ ବିଭାଗ ତରଫରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ୯୪ ଜଣ ଯୁବକଯୁବତୀଙ୍କୁ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇଅଛି ।
୪. ଚଳିତ ବର୍ଷ ରାଜ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ୩୧୭ ଗୋଟି ମହିଳା ସ୍ୱୟଂ ସହାୟକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଗଠନ କରାଯାଇ ୩୨୯ ଗୋଟି ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାୟତ ପୋଖରୀ ଦୀର୍ଘମିଆଦି ସୂତ୍ରରେ ଲିଭି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଅଛି ।
୫. ୨୦୦୨-୦୩ ମସିହାଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବା ‘ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ କାମ’ ଯୋଜନାରେ ୧.୭୨ କୋଟି ଟଙ୍କା ଏବଂ ୯୧୫୬.୨୭୬ ମେଟ୍ରିକ୍ ଟନ୍ ଚାଉଳ ବିନିଯୋଗ କରାଯାଇ ୧୧୦୧ ଗୋଟି ବିଭାଗୀୟ ପୁରାତନ ପୋଖରୀର ପୁନରୁଦ୍ଧାର, ୧୧୧ ଗୋଟି ନୂତନ ପୋଖରୀ ଖନନ, ୭୨ଟି ପୋତି ହୋଇଥିବା ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାୟତ ପୋଖରୀର ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର, ଜଳଭଣ୍ଡାର ପାଖରେ ୧୫୮ ଗୋଟି ଜାଆଁଳ ପାଳନ ପୋଖରୀ ଖୋଳାଯାଇ ମୋଟ ୨୮୪.୭୧ ହେକ୍ଟର ଜମିକୁ ମାଛଚାଷ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ୧୩,୬୭,୫୬୨ ଶ୍ରମଦିବସ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଅଛି ।
୬. ଜନଶ୍ରୀ ବୀମା ଯୋଜନାରେ ୪୨୩୨ ମହାସଂସ୍ଥାକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ମୃତ୍ୟୁ/ଆକସ୍ମିକ ଦୁର୍ଘଟଣାଜନିତ କ୍ଷତି ପାଇଁ ୪୬ ଜଣଙ୍କୁ ବୀମାରାଶି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।
୭. ଗତ ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ୩୧୪ ଜଣ ମହାସଂସ୍ଥାକୁ ୧୫୪.୩୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଇଅଛି ଓ ଚଳିତ ବର୍ଷରେ ୧୨୦୦ ଜଣ ମହାସଂସ୍ଥାକୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ ବାସଗୃହ ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ କରାଯାଇଛି ।
୮. ଚଳିତ ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷରେ ସଞ୍ଚୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଜନାରେ ୧୨୦୦୦ ସାମୁଦ୍ରିକ ମହାସଂସ୍ଥାକୁ ମହାସ ଅବତରଣ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ୩୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଅନୁକମ୍ପା ରାଶି ରୂପେ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି ।
୯. ଗତ ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷରେ ଗଭୀର ସମୁଦ୍ରକୁ ଅନାୟସରେ ମାଛ ମାରିବାକୁ ଯିବାଲାଗି ଦେଶୀତଙ୍ଗାଗୁଡ଼ିକର ଯାନ୍ତ୍ରିକରଣ ପାଇଁ ୧୦୦ ଗୋଟି ଲଞ୍ଜିନ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ଏ ବାବଦକୁ ୩୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ସର୍ବସିଡି ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି ଓ ଚଳିତ ବର୍ଷ ୪୦୦ ଗୋଟି ଲଞ୍ଜିନ ଯୋଗାଇଦେବାକୁ ୮୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ସର୍ବସିଡି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଜେଟ୍‌ରେ ପ୍ରାବଧାନ କରାଯାଇଛି ।
୧୦. ଖାରିପାଣି ପୋଖରୀରେ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ଚାଷ ପାଇଁ ୩୪.୮୮ ହେକ୍ଟର ପୋଖରୀ ଉନ୍ନୟନ କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ୫୪ ଜଣ ହିତାଧିକାରୀ ଉପକୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।
୧୧. ମହାସ ବିଭାଗ, ଓ.ପି.ଡି.ସି. ଫିସ୍‌ଫେଡ ଏବଂ ଘରୋଇ ଉଦ୍ୟୋଗରେ ପରିଚାଳିତ ହାଟେରୀ ଏବଂ ପାର୍ମରୁ ୩୫.୧୯ କୋଟି ଗୁଣ୍ଠ ଜାଆଁଳ ଏବଂ ୧.୧୧ କୋଟି ଜାଆଁଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ରାଜ୍ୟର ମାଛଚାଷୀଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ସଭିଏଁ ପଢ଼ନ୍ତୁ ସଭିଏଁ ବଢ଼ନ୍ତୁ ଅଭିଯାନ

ଦାମୋଦର ପାଢ଼ୀ

ମାନବ ଜୀବନ ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ଦୁର୍ଲଭ ଉପଲବ୍ଧି । ଶିକ୍ଷା-ସଂସ୍କାର ବିନା ଦୁର୍ଲଭ ଜୀବନ ନିରର୍ଥକ । ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଓ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ତତ୍ପାତ୍ ରହିଲା କ'ଣ ଯଦି ନିରକ୍ଷରତାର ଅମା ଅନ୍ଧାରରେ ମାନବ ଜୀବନର ଅନ୍ତ ହେବ ? ନିରକ୍ଷରତା ଏତେ ସୁନ୍ଦର ମାନବ ଜୀବନର ଏକ କଳଙ୍କିତ ଅଧ୍ୟାୟ । ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଶୁର ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର । ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ, ସାମାଜିକ, ବୌଦ୍ଧିକ, ଭାବନାତ୍ମକ, ଭାଷାଗତ ଆଦି ସ୍ତରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଶୁର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାର ଅଧିକାର ରହିଅଛି । ୨୦୦୨ ମସିହାରୁ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଛି ଓ ଆହୁାନ ଦିଆଯାଉଛି ‘ସଭିଏଁ ପଢ଼ନ୍ତୁ ସଭିଏଁ ବଢ଼ନ୍ତୁ’ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସାକ୍ଷରତା ହାର ଅଧିକ, ସେହି ଦେଶର ନାଗରିକ ଅଧିକ ସଚେତନ ଓ ସେହି ଦେଶ ସମୃଦ୍ଧ, ଏହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ୩୦ଟି ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ, ବସ୍ତି, ପଡ଼ା, ସହରର ଗଳିରେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନକୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ସଂପ୍ରସାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଜାରି ରହିଛି ତାହା ବାସ୍ତବିକ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ ।

ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସମାଜର ମୁଖ୍ୟସ୍ରୋତରେ ସାମିଲ କରିବାକୁ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଅଗ୍ରାଧିକାର ଭିତ୍ତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚାଲିଛି । ସେହିମାନଙ୍କୁ ସକ୍ଷମ କରିବାକୁ ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ରହିଥିବା ଲୁଚାୟିତ ଭିନ୍ନ କ୍ଷମତାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି କରିବାକୁ ବହୁବିଧ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହାତକୁ ନିଆଯାଉଛି । ଏହିମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତାଲିମ ଦିଆଯାଇଛି । ୬ ବର୍ଷରୁ ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଅଭିପ୍ରେତ । ଅଶିକ୍ଷିତ ପିତାମାତାମାନେ କୋମଳମତି ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଠାଇବା ବଦଳରେ ନିଜର କୌଳିକ ଧନ୍ଦାରେ ନିଯୋଜିତ କରି ଶିଶୁ ଶ୍ରମିକ ହାର ବୃଦ୍ଧି ସହ ନିରକ୍ଷରତାର ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଚେତନ କରି ଗୁଣାତ୍ମକ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟଭିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇଛି । ଅଧାରୁ ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏଥିରୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରି ପାଠପଢ଼ା ଜାରି ରଖିବାକୁ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୋଷଣ କରିଛି, ତାହାକୁ ଜିଲ୍ଲାରେ ସଫଳତାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉଛି । ମହିଳା ଶିକ୍ଷାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ପୋଷାକ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଉଛି । ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଓ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅଧିକ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରିବା ପାଇଁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୨୦୦୪ରେ (ଉଦ୍ଦେଷ) ଓ ୨୦୦୫ରେ (ଉଦୟ) ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ପ୍ରବେଶିକା ଭିତ୍ତିରେ ତାଲିମ ଦିଆଯାଉଛି । ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କଳାକୌଶଳକୁ ଆହୁରି କ୍ରିୟାଶୀଳ, ଗଠନମୂଳକ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୪୫୬୭ ଜଣ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ୭ ଦିନିଆ ‘ଉଦ୍ଦେଷ’ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି ‘ଉଦୟ’ ତାଲିମରେ ୭ ଦିନିଆ ତାଲିମ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ୧୫୦୦ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ/ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ୧୪୪୮ ଜଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀ ଶିକ୍ଷା ସହାୟକଙ୍କୁ ୧୫ ଦିନିଆ ‘ଜାଗୃତି’ ତାଲିମ ଦିଆଯାଇଥିବାବେଳେ ୮୨୩ ଜଣଙ୍କୁ ୧୦ ଦିନିଆ ଓ ୨୪୦ ଜଣଙ୍କୁ ୫ ଦିନିଆ ତାଲିମ ଦିଆଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୧ ଗୋଟି ୬ ଦିନିଆ କର୍ମଶାଳା ମାଧ୍ୟମରେ ୧୬୫୦ ଜଣ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଉପରେ ତାଲିମ ଦିଆଯାଇଛି । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନକୁ ସଫଳତାର ସହିତ ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରକଳ୍ପ ସଂଯୋଜକଙ୍କ ଅଧୀନରେ ୧୮ ଜଣ (ବି.ଆର୍.ସି.ସି.) ଗୋଷ୍ଠୀ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର ସଂଯୋଜକଙ୍କୁ ଓ ୧୭୨ ଜଣ ସି.ଆର୍.ସି.ସି. ଆଞ୍ଚଳିକ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର ସଂଯୋଜକଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି କରାଯାଇଛି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୪୮୦ ଗୋଟି ପ୍ରାଥମିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ଓ ୧୫ ଗୋଟି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ୫୧୪ ଜଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ୧୦ ଦିନିଆ ଓ ୪୮୩ ଜଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ୩୦ ଦିନିଆ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନରେ ଶିକ୍ଷାର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ବୃଦ୍ଧି ସହ ଗୁଣାତ୍ମକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତିକରଣ ପାଇଁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୩୪ ଗୋଟି ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ୮୫ ଗୋଟି ଗୋଷ୍ଠୀ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ରର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ୨୭ ଗୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ରର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଛି ଓ ୫୦ ଗୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ରର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁ ରହିଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ୨୪ ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହ ନଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିର୍ମାଣ ଚାଲୁ ରହିଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ୩୨୪ ଗୋଟି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୨ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ୧ମ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଅତିରିକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁ ରହିଛି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୪୯୦ ଜଣ ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା ସାଇକେଲ, ହିଲ ଟେୟାର, ଆଶାବାଡ଼ି ଓ ଶ୍ରବଣ ଯନ୍ତ୍ର ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବାକୁ ୧୪୫୦ ଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ୫ ଦିନିଆ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ୩୦ ଗୋଟି ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ଶିବିରର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରାଯାଇ ପୁରସ୍କୃତ କରାଯାଇଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଆଦ୍ୟ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଓ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରାକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଉପରେ ୧୦୦୭ ଜଣ ଅଜ୍ଞାନବାଡ଼ି କର୍ମୀଙ୍କୁ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ, ବସ୍ତି, ସାହି, ପଡ଼ାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଯତ୍ନ ନିଆଯିବା ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଛି । ଭିନ୍ନକ୍ଷମ ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେବା ପାଇଁ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୩୯ ଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଭୋଜ ମୁକ୍ତ ବିଶ୍ବବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ୩ ମାସିଆ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ଜିଲ୍ଲାରେ ନାରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନରେ ହାତକୁ ନିଆଯାଇଛି । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମାତୃ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ ଗଠନ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦିଆଯାଇଛି । ସେମାନେ ବାଳିକା ଶିକ୍ଷାକୁ ଯେପରି ଅଧିକ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରିପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟିତ୍ବ ଦିଆଯାଇଛି । ଗତବର୍ଷ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ପରିଭ୍ରମଣରେ ଭୁବନେଶ୍ବର ନିଆଯାଇଥିଲା । ୨୨୮୭ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ/ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କୁ ୨ ଦିନିଆ ତାଲିମ ଦିଆଯାଇ ବାଳିକା ଶିକ୍ଷାକୁ ଅଧିକ ଗତିଶୀଳ କରିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି ।

ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନତି ଅନୁଦାନ ବହୁତ କମ୍ ଥିବାରୁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଜିଲ୍ଲାର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ୨୦୦୦ ଟଙ୍କାର ଉନ୍ନତି ଅନୁଦାନ, ମରାମତି ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ୫୦୦୦ ଟଙ୍କାର ଅନୁଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷଣ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଶିକ୍ଷାଦାନ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ୫୦୦ ଟଙ୍କାର ଅନୁଦାନ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମଠାରୁ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିବା ସମସ୍ତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ମାଗଣାରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇଛି, ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବଣ୍ଟନ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରାଥମିକ ଓ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ତାହାର କମ୍ପ୍ୟୁଟରୀକରଣ କରାଯାଇଛି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ୨୦ଟି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ୩ଟି ଲେଖାଏଁ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଛି । ଜିଲ୍ଲାରେ ୮୮ ଗୋଟି ଆଦ୍ୟ ଶ୍ରେଣିବ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ଖୋଲାଯିବା ପ୍ରସ୍ତୁତି କାର୍ଯ୍ୟ ଚିହ୍ନଟ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି । ୧୧୧୫ ଜଣ ଅଜ୍ଞାନବାଡ଼ି କର୍ମୀ ଓ ସୁପରଭାଇକରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାକ୍ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ୩ ଦିନିଆ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ସର୍ବଶିକ୍ଷା ଅଭିଯାନର ସଫଳତା ନିମନ୍ତେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅଧିକ କ୍ରିୟାଶୀଳ କରିବାକୁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କମିଟି ଗଠନ କରାଯାଇଛି ଓ ଏହାର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କୁ ୨ ଦିନିଆ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ‘ସଭିଏଁ ପଢ଼ନ୍ତୁ ସଭିଏଁ ବଢ଼ନ୍ତୁ’ ସ୍ଲୋଗାନକୁ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିବାକୁ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ତରଫରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇ ଜନସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି ।

ଜିଲ୍ଲା ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ଅଧିକାରୀ
ପୁରୀ

• • • • •

ପରିମଳ ସମ୍ପର୍କରେ ବାରମ୍ବାର ପତରା ହେଉଥିବା କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ

୧. କୁଆ ଯୋଜନାର ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କ'ଣ ?

ଭାରତ ସରକାର ୧୯୯୯ ମସିହାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପରିମଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପ ଭାବେ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଏକ କେନ୍ଦ୍ର ହିସାବରେ ନେଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ଚାହିଦା ଅନୁଯାୟୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାମିଲ କରି ଏକ ଲୋକକେନ୍ଦ୍ରୀକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମଳ ଅଭିଯାନକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପରିମଳ ଯୋଜନା ସରକାରୀ ଯୋଗାଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରୁ ଚାହିଦାଭିତ୍ତିକ, ଟପ୍ ଡାଉନ୍ ପଦ୍ଧତିରୁ ଗୋଷ୍ଠୀଭିତ୍ତିକ, ସରକାରୀ ସହାୟତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ କମାଇ ଏକ ନୂତନ ରୂପରେଖରେ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶିଦାରକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ପରିମଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଅଭିଯାନର ରୂପ ନେଇଛି । ସରକାରୀ ନୀତିର ନୂତନ ରୂପରେଖର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଟେବୁଲ୍-୧ରେ ଦିଆଯାଇଛି ।

୨. ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମଳ ଅଭିଯାନରେ ଗୋଷ୍ଠୀ ନିମନ୍ତେ ସାମୁହିକ ଶୌଚାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କ'ଣ ?

ଗୋଷ୍ଠୀର ସାମୁହିକ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଶୌଚାଳୟ ନିର୍ମାଣ ଅଭିଯାନର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଗ । ଘରୋଇ ପାଇଖାନା ପାଇଁ ଗାଁରେ ଜାଗା ନଥିଲେ ଏବଂ ଗ୍ରାମବାସୀ ଏହାର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ, ଏପରି ସାମୁହିକ ଶୌଚାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇପାରିବ । ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଘରୋଇ ପାଇଖାନା ବସାଇବା ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଘରୋଇ ପାଇଖାନା କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ସେହିଠାରେ ସାମୁହିକ ଶୌଚାଳୟ ବସାଇବା ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଶୌଚାଳୟ ଗାଁରେ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ବସାଯିବା ଦରକାର, ଯେଉଁଠାରେ ମହିଳା, ପୁରୁଷ, ଭୂମିହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତେ ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣରେ ରାଜିଥିବେ ଏବଂ ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବେ । ଏପରି ସାମୁହିକ ଶୌଚାଳୟ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଇପାରିବ । ମାତ୍ର ଏହାର ନମୁନାକୁ ଜାତୀୟ ପ୍ରକଳ୍ପ ଅନୁମୋଦନ କମିଟି ଅନୁମୋଦନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅନୁଦାନ ରାଶି କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର, ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ୬୦:୨୦:୨୦ ଅନୁପାତରେ ବହନ କରିବେ । ସାମୁହିକ ଶୌଚାଳୟ ଓ ଘରୋଇ ପାଇଖାନା ତିଆରି ପାଇଁ ବ୍ୟୟ ସରକାରୀ ଅଟକଳର ଶତକଡ଼ା ୬୦ ଭାଗ ମଧ୍ୟରେ

ସାମିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ପରିବାରର ଅନୁଦାନକୁ ପଞ୍ଚାୟତ ମଧ୍ୟ ବହନ କରିପାରିବ ।

୩. ନିର୍ମଳ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା କ'ଣ ?

ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ମଳ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତର ଦରଖାସ୍ତ ଭାରତ ସରକାର ପାଇବା ପରେ ଏହାକୁ ପାନୀୟ ଜଳ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗର ଯୁଗ୍ମ ସଚିବଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଏକ ତଦାରଖ କମିଟି ଦ୍ୱାରା ଅନୁଶୀଳନ କରାଯାଏ । ଏହି ମୂଲ୍ୟାୟନକାରୀ ଦଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦରଖାସ୍ତକୁ ଆଧାର କରି ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅନୁଧ୍ୟାନ ନିମନ୍ତେ ଏକ ରିପୋର୍ଟ ଦେବେ । ଦରଖାସ୍ତକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ପରେ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବା ପଞ୍ଚାୟତକୁ ବାଛିବା ପାଇଁ ଜୋନ୍ ଅନୁଯାୟୀ ୩ଟି ମୂଲ୍ୟାୟନକାରୀ ଦଳ ତିଆରି କରାଯାଇଛି ।

ଜୋନ୍-୧ : ସବୁ ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ରାଜ୍ୟ, ସିକିମ୍, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଛତିଶଗଡ଼ ।

ଜୋନ୍-୨ : କେରଳ, ତାମିଲନାଡୁ, ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, କର୍ଣ୍ଣାଟକ, ଗୋଆ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ଗୁଜରାଟ ।

ଜୋନ୍-୩ : ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ରାଜସ୍ଥାନ, ପଞ୍ଜାବ, ହରିଆନା, ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଜାମ୍ମୁକାଶ୍ମୀର ।

ସର୍ବଶେଷରେ ମୂଲ୍ୟାୟନକାରୀ ଦଳର ରିପୋର୍ଟ ଅନୁଯାୟୀ ନିର୍ମଳ ଗ୍ରାମ ପୁରସ୍କାର ପାଇଁ ପାନୀୟ ଜଳ ଯୋଗାଣର ସଚିବଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଗଠିତ ଜାତୀୟ କମିଟି ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ଦରଖାସ୍ତକୁ ପୁରସ୍କାର ମଞ୍ଜୁର କରାଯାଏ ।

୪. ପ୍ରୋସାହନ ରାଶିକୁ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇପାରିବ ?

ପଞ୍ଚାୟତିରାଜ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରୋସାହନ ରାଶିକୁ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଚ୍ଚତ ଓ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରିବ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳର କଠିନ ତଥା ତରଳ ବର୍ଜ୍ୟବସ୍ତୁ ନିଷ୍ପାସନ, ନାଳ ଓ ପରିମଳ ସୁବିଧାର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇପାରିବ ।

ଚେତୁକ୍-୧

କ୍ର.ସଂ.	ସେତେବେଳେ	ବର୍ତ୍ତମାନ
୧.	ଗ୍ରାମ ଚୟନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ । ବ୍ଲକ୍ରେ ରାଜ୍ୟ, ଜିଲ୍ଲା, କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଯୋଜନା ନିରୂପଣ ।	ବିକେନ୍ଦ୍ରିତ ପଦ୍ଧତି, ଯୋଜନା ନିରୂପଣ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟାନୁୟତ୍ତନ । ଚାହିଦା ଅନୁଯାୟୀ ଗ୍ରାହକ ଓ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କୁ ବାଛିବା ।
୨.	କେନ୍ଦ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାନୁୟତ୍ତନ ।	ପଞ୍ଚାୟତ ମାଧ୍ୟମରେ ବିକେନ୍ଦ୍ରିତ ପଦ୍ଧତିରେ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟାନୁୟତ୍ତନ ।
୩.	ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଅଭ୍ୟାସ ବିଷୟରେ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରି ବ୍ୟବହାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଉଥିଲା ।	ସୂଚନା, ଶିକ୍ଷା ଓ ଯୋଗାଯୋଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଚାହିଦା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉଛି ।
୪.	ଲକ୍ଷ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଉଦ୍ୟମ ।	ଉଚ୍ଚତମ ମହିଳା ଓ ପୁରୁଷ ହିତାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ସାମିଲ କରି ଚାହିଦାଭିତ୍ତିକ ଉଦ୍ୟମ ।
୫.	ସରକାରୀ ଆର୍ଥିକ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସହ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାମିଲ ନକରି ହିତାଧିକାରୀଙ୍କର ସହାୟତା ବିନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ।	ଗରିବରୁ ଗରିବତର ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସହିତ ପାଇଖାନା ବ୍ୟବହାରକୁ ନିଶ୍ଚିତ କରିବାପାଇଁ ହିତାଧିକାରୀଙ୍କର ସହଭାଗିତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱରୋପ ।
୬.	ବିଭିନ୍ନ ନମୁନା ମନୋନୟନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ନଥିଲା ।	ନିଜର ମନପସନ୍ଦର ନମୁନା ବାଛି ନେବାର ସୁଯୋଗ ।
୭.	ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜ କଲ୍ୟାଣ ଅଧିକାରୀ ଓ ଅଣସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନେ କଷ୍ଟାକୃତ ଲଗାଇ ପାଇଖାନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରୁଥିଲେ ।	ହିତାଧିକାରୀ ନିଜେ ସ୍ଥାନୀୟ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଲଗାଇ ପାଇଖାନା କରୁଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଗତି ପଥେ ଓଡ଼ିଶା ହସ୍ତଶିଳ୍ପ - ଶିଳ୍ପୀ ଗ୍ରାମ ଯୋଜନା

ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପୁଞ୍ଜି (Cluster)ଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ପାଇଁ ଶିଳ୍ପୀ ଗ୍ରାମ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ନିମ୍ନମତେ ସହାୟତା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି -

୧. ହସ୍ତଶିଳ୍ପ କାରିଗରମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇ ସ୍ୱୟଂ ସହାୟକ ଗୋଷ୍ଠୀ ୩୦ନ ଓ ସଶକ୍ତିକରଣ ।
୨. କାରିଗରୀ ଜ୍ଞାନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ ।
୩. ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଯୋଗାଣ ।
୪. ଜାତୀୟସ୍ତରର ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ଡିଜାଇନରମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବଜାର ଚାହିଦା ଅନୁସାରେ ନୂତନ ସାମଗ୍ରୀ ତିଆରି କରିବାପାଇଁ ତାଲିମ ପ୍ରଦାନ ।
୫. ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରିବଟା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବ୍ୟାଙ୍କରଣ ପ୍ରଦାନ ।
୬. ବିଭିନ୍ନ ମେଳା ମହୋତ୍ସବ, ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମାଧ୍ୟମରେ ବିକ୍ରିବଟାର ସୁଯୋଗ ତଥା ଓର୍ଯ୍ୟାସ ଓ ଉତ୍କଳିକା ମାଧ୍ୟମରେ ନିୟମିତ ଭାବେ ବିକ୍ରିବଟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
୭. ରପ୍ତାନୀ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ରପ୍ତାନୀକାରୀଙ୍କ ସହ ଯୋଗାଯୋଗ, ରପ୍ତାନୀଭିତ୍ତିକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ।
୮. ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପୁଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକରେ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରିବଟା ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ, ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ଉଦ୍ୟୋଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ପି.ଏମ୍.ଆର୍.ଝା., ଆର୍.ଇ.ଜି.ପି. ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ।
୯. ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜ୍ୟ ବାହାରେ ଥିବା ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପୁଞ୍ଜି ପରିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ ।

ପରିମଳ : ୫ ପଦ କଥା

୧. ଗାଁ ପରିମଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାସସ୍ଥାନରେ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ୨୦୧୦ ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗାଇ ଦେବା ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଯେହେତୁ ଏସବୁ ସୁବିଧା ଦଶକୋଟିରୁ ଅଧିକ ବାସସ୍ଥାନରେ ଯୋଗାଇବା ବାକି ଅଛି, ଆମେ ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ବାର୍ଷିକ ୨ କୋଟି ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା (ପାଇଖାନା) ବସାଇବାର ଲକ୍ଷ୍ୟଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର । ଏସବୁ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଯୋଗାଇ ଦେଲାବେଳେ ସେଥିପାଇଁ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣର ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର ।
୨. ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁରେ ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ସହ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯିବା ଦରକାର । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁର ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ସଶକ୍ତିକରଣ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।
୩. ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟ ମିଶନ ଓ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଆଧୁନିକ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ତା'ର ତିଆରି ଉପରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆୟୋଜନ ମଧ୍ୟ କରିପାରିବେ । ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହେବା ଦ୍ଵାରା ଏହା ଏକ ଜନ ସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହୋଇପାରିବ । କର୍ମ ନିୟୋଜନ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଗୁଡ଼ିକୁ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରୋଜଗାର ଦେଲାଭଳି ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ ।
୪. ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପାଇଁ ପରିମଳ ମିଶନ ସମଗ୍ର ସମୁଦାୟକୁ ଚଳଚଞ୍ଚଳ କରିବା ସହ କିଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ।
୫. ଏସବୁ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ୩ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମଳ ଅଭିଯାନର ଏକ ଅଙ୍ଗ ହେବା ଦରକାର । ମଞ୍ଜେଶୋରୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରିବାର ଏହାକୁ ଏକ ପରିବାରର ଦାୟିତ୍ଵ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

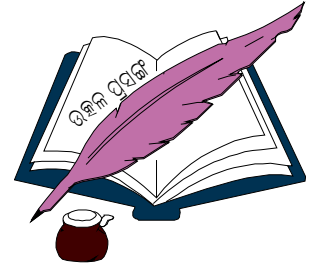
ସ୍ଵଚ୍ଛ ସଂଚୟ

ରାଜ୍ୟର ଆର୍ଥିକ ବିକାଶରେ ସ୍ଵଚ୍ଛ ସଂଚୟ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ବହନ କରେ । ଆମ ରାଜ୍ୟର ଡାକ୍ତରୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ସମସ୍ତ ସଂଚୟ ଯୋଜନା ଏବଂ ଜାତୀୟକରଣ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ପବ୍ଲିକ ପ୍ରୋଭିଡେଣ୍ଟ ଫଣ୍ଡ ଜମା ଓ ବରିଷ୍ଠ ନାଗରିକ ସଂଚୟ ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ, ତାହା ଦୀର୍ଘମିଆଦୀ ରଖି ସହାୟତା ସୂତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟକୁ ମିଳିଥାଏ । ଏହି ଧନରାଶି ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନୟନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିନିଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ସମ୍ବଳର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ସ୍ଵଚ୍ଛ ସଂଚୟ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଯୋଜନା ପ୍ରଚଳନ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ ଆମ ରାଜ୍ୟର ଡାକ୍ତରୀରେ ପ୍ରଚଳିତ କିଷାନବିକାଶ ପତ୍ର, ଜାତୀୟ ସଂଚୟ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଅଷ୍ଟମ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ମାସିକ ଆୟ ଯୋଜନା, ପୌନଃପୁନିକ ଜମା ଏବଂ ଉଭୟ ଡାକ୍ତରୀ ଓ ଜାତୀୟକରଣ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ପବ୍ଲିକ ପ୍ରୋଭିଡେଣ୍ଟ ଫଣ୍ଡ ଜମା ଓ ବରିଷ୍ଠ ନାଗରିକ ସଂଚୟ ଯୋଜନା ଜରିଆରେ ଅନୁ୍ୟନ ୧୦୦୦ ଟଙ୍କା ଜମା କରି ଗୋଟିଏ ମାଗଣା କୁପନ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ । ଏଥିରେ ୩୫୨୬ ଜଣ ପୁରସ୍କାର ବିଜେତାଙ୍କ ପାଇଁ ମୋଟ ୫୩ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ନଗଦ ଅର୍ଥ ପୁରସ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ସୁବିଧା ବର୍ଷକୁ ଦୁଇଥର ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହି ଯୋଜନା ପ୍ରଚଳନ ପରଠାରୁ ରାଜ୍ୟରେ ସମ୍ବଳର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କିପରି ଆଶାତୀତ ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି, ତାହା ନିମ୍ନସୂଚିତ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ସାଫଲ୍ୟତାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ -

ଆର୍ଥିକ ବର୍ଷ	ଧାର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ	ସଂଗୃହୀତ ଅର୍ଥ	ଶତାଂଶ
୨୦୦୧-୦୨	୬୭୫.୦୦	୫୮୯.୩୬	୮୭.୩୧
୨୦୦୨-୦୩	୬୦୩.୦୦	୬୪୭.୭୩	୧୦୭.୪୦
୨୦୦୩-୦୪	୧୦୦୦.୦୦	୧୦୨୬.୦୧	୧୦୨.୬୦
୨୦୦୪-୦୫	୧୨୦୦.୦୦	୧୨୬୬.୨୨	୧୦୫.୫୨
୨୦୦୫-୦୬	୧୪୮୭.୦୦	୧୨୯୫.୬୫	୮୬.୧୩

କଥାରେ ଅଛି, ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଯେତେ ସୁସ୍ଥ, ସେ ରାଜ୍ୟ ସେତେ ବିକାଶଶୀଳ । ତେଣୁ ଆସନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କର ସ୍ଵଚ୍ଛ ଜମାଭାଗିକୁ ଡାକ୍ତରୀରେ ସଞ୍ଚୟ କରି ସମୃଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଶା ଗଠନରେ ସାମିଲ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ପ୍ରାକ୍ କଥନ ...

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ମାଙ୍ଗଲ୍ୟେ ଶିବେ ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧକେ
ଶରଣ୍ୟେ ତ୍ର୍ୟମ୍ବକେ ଗୌରୀ ନାରାୟଣୀ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।

ପରମ ଆରାଧ୍ୟା ମା' ଦେବୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ କେତେକ ତଥ୍ୟ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଣିବାର ପ୍ରୟାସ ରଖୁ ଏ ସଂଖ୍ୟାର ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ଏହା ସହିତ ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ ଜାତିର ଜନକ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ତଥା ମହତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିବସଗୁଡ଼ିକୁ ଆଧାର କରି ମଧ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ଗଣମାଧ୍ୟମର ପ୍ରଭାବ ସଂପର୍କରେ ବିଚାର କଲେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଯେ, ପ୍ରକାଶନ ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଉଥିବା ତଥ୍ୟ ଓ ବିଚାର ଆଲୋଚନା ଜନମାନସରେ ଗଭୀର ଆଲୋଚନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ସେହିପରି ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ମାସିକ ପତ୍ରିକା 'ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ' ଓଡ଼ିଶା ତଥା ବିଦେଶରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଅଗଣିତ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଆଦୃତ । ଏକ ସରକାରୀ ମୁଖପତ୍ର ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ଯେପରି ଏକ ଦାୟିତ୍ବ, ପାଠକମାନଙ୍କ ରୁଚି ଓ ଆଗ୍ରହ ମୁତାବକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ପରିବେଷଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ସେପରି ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ଗବେଷକ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଠକପାଠିକାମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ପତ୍ରିକାଟିକୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆମର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଜାରି ରହିଛି ।

ସାଂପ୍ରତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଇ ଗତି କରୁଛି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ବିକାଶକୁ ତ୍ବରାନ୍ୱିତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସରକାର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତମାନର କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରାକୃତିକ ସଂପଦର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବିନିଯୋଗ, ପୁଞ୍ଜିବେଶକାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି, ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଭିତ୍ତିଭୂମିର ସୁଦୃଢ଼ୀକରଣ ତଥା ମାନବ ସମ୍ବଳର ସଠିକ୍ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ବାରା ବିକାଶଧାରାକୁ ଅବ୍ୟାହତ ରଖାଯାଇଛି । ସୂଚନା ପ୍ରଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଘଟିଥିବା ବିଶ୍ୱ ବିପ୍ଳବ ସହିତ ସାମିଲ ହୋଇ ଆମ ରାଜ୍ୟ ସାରା ଦେଶରେ ଆକର୍ଷଣର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ପାଲଟିଛି ।

ପ୍ରଗତି ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟକୁ ସଠିକ୍ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଏହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ଯେ, ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ରୂପେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ବିକାଶର ସୋପାନଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକୁ ସାମନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ସାଂପ୍ରତିକ ବନ୍ୟା କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟାପକ କ୍ଷୟକ୍ଷତି ଘଟାଇବା ସଂଗେସଂଗେ ଜୀବନ ଧାରଣର ମାନବଶକ୍ତି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କରିଛି । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିର ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନବୀନ ପଟ୍ଟନାୟକ ରାଜ୍ୟର ନିଜସ୍ବ ପାଣ୍ଠିରୁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟର ସାମଗ୍ରିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବିଜୁ କେ.ବି.କେ. ଯୋଜନା ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗ୍ରାମୀଣ ଯୋଜନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉଛି । ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ସରକାର ଭାବେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ଚଳିତ ସରକାର ଉଦାହରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

ମା' ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅପାର କରୁଣା ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ସହଯୋଗରେ ବିକାଶର ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଅଧିକ ତ୍ବରାନ୍ୱିତ ହୋଇପାରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ଦିନମୁହଁ ମହାନ୍ତି

(ଦିଗନ୍ତର ମହାନ୍ତି)

କମିଶନର ତଥା ଶାସନ ସଚିବ

ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ

The Utkal Prasanga

୬୩ ଭାଗ ୨ୟ ଓ ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ଭାଦ୍ର-କାର୍ତ୍ତିକ ସେପ୍ଟେମ୍ବର-ଅକ୍ଟୋବର - ୨୦୦୬

ଦିଗନ୍ତର ମହାନ୍ତି
କମିଶନର ତଥା ଶାସନ ସଚିବ

ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ

ବିବେକାନନ୍ଦ ବିଶ୍ୱାଳ
କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହୀ ସମ୍ପାଦକ

ସମ୍ପାଦନା ସହଯୋଗୀ
ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ମଲ୍ଲିକ
ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବାରିକ

ସହ-ସଂପାଦିକା
ସୁରେତା ପ୍ରିୟଦର୍ଶିନୀ

ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ ଓ ଲେ-ଆଉଟ ଡିଜାଇନିଂ
ମାନସ ନାୟକ
ଫଟୋ :
ରାଜୁ ସିଂ
ମାନସ ରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି

କମ୍ପ୍ୟୁଟର ସେଟିଂ ଓ ଡିଜାଇନିଂ
ମନୋଜ କୁମାର ପାତ୍ର
ହେମନ୍ତ କୁମାର ସାହୁ

ବାର୍ଷିକ ଫେୟ : ଟ.୫୦.୦୦
ପ୍ରତିଖଣ୍ଡ : ଟ.୫.୦୦

ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ ତରଫରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା
ଏହି ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ମତାମତ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରା ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ବୋଲି
କୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସମ୍ପର୍କ ବିଭାଗଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ
ଓଡ଼ିଶା ସରକାରୀ ମୁଦ୍ରଣାଳୟ, କଟକ - ୧୦ରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

ଠିକଣା : 'ଉତ୍କଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ', ରାଜ୍ୟ ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ବିଭାଗ, ଲୋକ ସଂପର୍କ ଭବନ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧୦୦୧
ଫୋନ : ୨୩୯୧୩୫୬, ଇ-ମେଲ : iprsec@rediffmail.com, ୱେବସାଇଟ୍ : www.orissagov.nic.in

ସୂଚୀ

• ମହାଶକ୍ତି ମା' କାଳୀ	ଅଧ୍ୟାପକ ରବୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର ବେହେରିଆ	---	୧
• ମହାଶକ୍ତି ଚଣ୍ଡୀ	ଡ. ତ୍ରିନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ	---	୩
• ଦେବ-ଶକ୍ତି ସ୍ତୁତି	ସନ୍ଧ୍ୟା ମହାନ୍ତି	---	୫
• ଦେବୀପୂଜାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ	ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ନନ୍ଦ	---	୮
• ଉତ୍କଳୀୟ କଳା ଓ ଭାଷ୍ୟରେ ମହିଷାସୁରର ରୂପାୟନ	ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ରଥ	---	୧୦
• ଏକତାର ମନ୍ତ୍ର	ଅଧ୍ୟାପକ ବିକ୍ରମ କେଶରୀ ବର୍ମା	---	୧୩
• ଝଙ୍କଡ଼ର ଆଦିମାତା ମା' ଶାରଳା	ଡକ୍ଟର ବିନୋଦିନୀ ଦାସ	---	୧୪
• ଓଡ଼ିଶାର ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ଓ ମା' ବିରଜା	ଶ୍ରୀନିବାସ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	---	୧୭
• ଉତ୍କଳୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିକଳାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ	ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ସ୍ୱାଇଁ	---	୨୦
• ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଶାକ୍ତ ପୀଠ	ପବିତ୍ର ମୋହନ ବାରିକ	---	୨୨
• ପରମାରାଧ୍ୟା ଶକ୍ତିମୟୀ ଦେବୀ ବିମଳା	ଦିଲ୍ଲୀପ କୁମାର ସାମନ୍ତରାୟ	---	୨୪
• ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟାରେ ମା' ଦୁର୍ଗା	ଓମ୍ ପ୍ରକାଶ	---	୨୬
• ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା	ବସନ୍ତ କୁମାର ଦେବ	---	୨୮
• ଚନ୍ଦ୍ର ଇତିହାସରେ ଶାକ୍ତ ଦର୍ଶନ	ହିମାଂଶୁ ଶେଖର ଭୂୟାଁ	---	୩୦
• ସୋନପୁରର ବ୍ୟଲ୍ ଯାଦୁରା	ଡକ୍ଟର ଚିତ୍ରସେନ ପଣ୍ଡା	---	୩୨
• ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ଗ୍ରାମ-ମାଣିକାଗୋଡ଼ା	ଶିବସୁନ୍ଦର ପଟ୍ଟନାୟକ	---	୩୭
• ମୋର ମାର୍ଗଦର୍ଶକ - ବାବୁଜୀ	ମୂଳ ଇଂରାଜୀ : ସୁନୀଲ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତର : ବିଜୟ କୁମାର ଦାଶ	---	୪୧
• ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ	ଓମ୍ ପ୍ରକାଶ ମହାପାତ୍ର	---	୪୩
• ସେବାଗ୍ରାମ, ସେବାଘର ଓ ସେବାଶ୍ରମ	ନିର୍ମଳା କୁମାରୀ ମହାପାତ୍ର	---	୪୪
• ଖଲିକୋଟର ଐତିହ୍ୟ	ଗୌରୀଶଙ୍କର ମିଶ୍ର	---	୪୭
• ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା	ନିକୁଞ୍ଜ ବିହାରୀ ସାହୁ	---	୫୨
• ଦେବୀ ବନ୍ଦନା	ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ପ୍ରଧାନ	---	୫୩
• ଏକତା ଓ ମୈତ୍ରୀର ପର୍ବ ତୁଆଖାଇ	ଗଣେଶ ରାମ ନାହାକ	---	୫୪
• ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟର କଳାକୃତି - ଏକ ବିହଙ୍ଗାବଲୋକନ	ଡଃ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ପଟେଲ	---	୫୬
• ଯୁଗ୍ମ ଜଙ୍ଗଲ ପରିଚାଳନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ		---	୫୮
• ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ସାଂପ୍ରତିକ ସ୍ଥିତି	ପ୍ରଫେସର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତି	---	୫୯
• ଓଡ଼ିଶା - ପ୍ରଗତିର ନବଦିଗନ୍ତ	ରବିନାରାୟଣ ପାଣି	---	୬୧
• ମହାକାବ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଏକ ନାୟକ ରାଜା ବିରାଟଙ୍କ ଐତିହାସିକ ସ୍ୱରୂପ	ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ସାମଲ	---	୬୩
• ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ	ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ	---	୬୯
• ସମୃଦ୍ଧି ପଥେ ପଶୁସମ୍ପଦ		---	୭୧
• ପାରମ୍ପରିକ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ସୁରକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା	ଡକ୍ଟର ବାବୁରାମ ସିଂହ	---	୭୩
• ଜୟ ମା' କରୁଣାମୟୀ	ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ବାରିକ	---	୭୪
• ଓଡ଼ିଶା ମହ୍ୟ ବିଭାଗର ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ସଫଳତା		---	୭୫
• ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ସଭିଏଁ ପଢ଼ନ୍ତୁ ସଭିଏଁ ବଢ଼ନ୍ତୁ ଅଭିଯାନ	ଦାମୋଦର ପାଢ଼ୀ	---	୭୬
• ପରିମଳ ସମ୍ପର୍କରେ ବାରମ୍ବାର ପତରା ହେଉଥିବା କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ		---	୭୮
• ପରିମଳ : ୫ ପଦ କଥା		---	୮୦